

Міністерство освіти і науки України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

**ІЛЬЧУК МИКОЛА МАКСИМОВИЧ
ЯВОРСЬКА ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСАНДРІВНА**

ВСТУП ДО ФАХУ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

навчальний посібник

*Рекомендовано Вченою радою Національного університету біоресурсів і
природокористування України (листопад 2022р.)*

Київ-2022

УДК 339.172
ББК 65.8 – 182
С —

Автори:

М.М. Ільчук – докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України, заслужений діяч науки і техніки України (Розділи: 7, 8, 9, 10);

В.О. Яворська – канд. екон. наук, доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України (Розділи: 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Рецензенти:

О.Г. Шпикуляк – докт. екон. наук, професор, член-кореспондент НААН України, учений секретар Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»;

І.В. Охріменко – докт. екон. наук, професор, ректор Київського кооперативного інституту бізнесу і права;

М.О. Солодкий – канд. екон. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри організації підприємництва та біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Ільчук М.М., Яворська В.О. Вступ до фаху та соціальні комунікації: навчальний посібник. Київ: ЦП Компрінт, 2022. 472с.

Навчальний посібник підготовлений у відповідності до робочої програми обов'язкової дисципліни «Вступ до фаху та соціальні комунікації», передбаченої навчальним планом для вивчення студентами 1 курсу спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

ISBN

© Ільчук М.М., Яворська В.О.

© Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	6
ЧАСТИНА I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	9
Розділ 1. Підприємництво як сфера професійної діяльності.....	10
1.1. Економічна сутність та еволюція підприємництва.....	10
1.2. Функції підприємницької діяльності.....	35
1.3. Підприємництво у ринкових умовах.....	48
Питання для самоконтролю знань до розділу 1.....	57
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 1.....	60
Додатки до розділу 1.....	62
Розділ 2. Теоретичні основи торговельної діяльності.....	76
2.1. Історія торговельної діяльності.....	76
2.2. Сутність торгівлі та її функції.....	84
2.3. Види торговельної діяльності.....	98
Питання для самоконтролю знань до розділу 2.....	112
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 2.....	114
Додатки до розділу 2.....	116
Розділ 3. Теоретичні основи біржової діяльності.....	136
3.1. Історія формування бірж.....	136
3.2. Функції біржової торгівлі.....	149
3.3. Види біржових угод.....	163
Питання для самоконтролю знань до розділу 3.....	175
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 3.....	178
Додатки до розділу 3.....	179
Розділ 4. Загальні поняття у підприємстві, торгівлі та біржовій діяльності.....	265
4.1. Термінологія у сфері підприємництва.....	265
4.2. Основана термінологія у торговельній діяльності.....	274
4.3. Біржова термінологія.....	280

Питання для самоконтролю знань до розділу 4.....	288
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 4.....	291
Додатки до розділу 4.....	293
Розділ 5. Основи законодавчо-правового регулювання підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.....	298
5.1. Правові основи підприємницької діяльності.....	298
5.2. Основи регулювання торговельної діяльності.....	314
5.3. Особливості регулювання біржової діяльності.....	321
Питання для самоконтролю знань до розділу 5.....	337
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 5.....	339
Додатки до розділу 5.....	341
ЧАСТИНА II. ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	350
Розділ 6. Система вищої освіти в Україні.....	351
6.1. Історія формування системи вищої освіти в Україні.....	351
6.2. Поняття, мета, завдання системи вищої освіти.....	360
6.3. Принципи системи вищої освіти.....	365
Питання для самоконтролю знань до розділу 6.....	374
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 6.....	376
Розділ 7. Управління і забезпечення якості у сфері вищої освіти.....	377
7.1. Державна політика та вимоги до забезпечення якості вищої освіти в Україні.....	377
7.2. Ліцензування та акредитація.....	386
Питання для самоконтролю знань до розділу 7.....	391
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 7.....	393
Розділ 8. Організація освітнього процесу.....	394
8.1. Рівні та ступені вищої освіти.....	394
8.2. Учасники освітнього процесу.....	400
8.3. Організація освітньої та навчально-виховної роботи в НУБП України.....	406

Питання для самоконтролю знань до розділу 8.....	413
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 8.....	415
Додатки до розділу 8.....	416
Розділ 9. Соціальні комунікації у суспільному житті.....	430
9.1. Визначення комунікації та її види.....	430
9.2. Суб'єкти та об'єкти комунікаційного процесу.....	438
Питання для самоконтролю знань до розділу 9.....	443
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 9.....	444
Т.10. Комунікації як процес та комунікаційні канали.....	445
10.1. Комунікації як процес.....	445
10.2. Різновиди комунікаційних каналів.....	451
10.3. Мова комунікації та діловий протокол у бізнес середовищі.....	455
Питання для самоконтролю знань до розділу 10.....	470
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 10.....	472

ВСТУП

Нестабільність та наявність високої волатильності на світових ринках товарних і фінансових активів, які викликані наслідками пандемії COVID-19, військовими діями в Україні, а також факторами, які існували і раніше, зокрема прискоренням кліматичних змін на планеті, потребують підготовки фахівців нового формату, здатних приймати стратегічні рішення та долати виклики, які стоятимуть перед ними у забезпеченні ведення успішного бізнесу.

Нині наслідки цінової волатильності стають все більше відчутними у всіх сферах господарської діяльності ринкових суб'єктів фізичної та юридичної форм власності. Нові інформаційні знання та компетентності, які закладаються при підготовці фахівців спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», за таких умов, потребують нових підходів та інноваційних технік у навчальному процесі.

Висококваліфіковані фахівці необхідні для підтримки ефективного функціонування вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції, стабільність якого є об'єктивною умовою продовольчої безпеки країни. Наявний високий експортний потенціал національного аграрного ринку, навіть попри війну, залишає Україну одним з вагомих гравців міжнародного ринку аграрної продукції. Складність у логістичних поставках української аграрної продукції на світові ринки також потребує постійних аналітичних досліджень та розробки ефективних торговельних стратегій з урахуванням необхідності врегулювання цінових перекосів, що формуються щоденно у глобальному просторі.

Фахівці у галузі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності є важливою умовою формування та ефективного функціонування агробізнесу в Україні. Наявність необхідних компетентностей дозволяє фахівцям даного профілю бути конкурентоспроможними на вітчизняних та міжнародних ринках.

Ключовою особливістю підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова

діяльність» є формування фахових компетентностей з використання біржової торгівлі у своїй практичній активності на товарних і фінансових ринках.

Навчальна дисципліна «Вступ до фаху та соціальні комунікації» включена до навчального плану підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» і є складовою циклу загальної підготовки.

Навчальний посібник «Вступ до фаху та соціальні комунікації» відповідає навчальному плану підготовки здобувачів спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» і робочій програмі навчальної дисципліни «Вступ до фаху та соціальні комунікації» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, яка викладається на 1 курсі у 1 семестрі.

Даний посібник включає вивчення студентами: основних засад та історичних передумов підприємницької, торговельної та біржової діяльності; ключових понять з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; кваліфікаційних вимог до фахівців спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; основних засад організації і регулювання підприємницької, торговельної та біржової діяльності; нормативних актів України у сфері вищої освіти; основних принципів функціонування системи вищої освіти в Україні; специфіки підготовки фахівців спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; загальних основ і принципів організації навчального процесу у НУБІП України; особливостей самоорганізації ефективного навчання; системи інформаційного забезпечення навчального процесу; форми та засобів соціальної комунікації у освітній та професійній діяльності.

Навчальна дисципліна «Вступ до фаху та соціальні комунікації» підготовлений авторським колективом кафедри організації підприємництва та біржової діяльності і є логічним продовження багаторічної наукової, навчально-методичної та практичної діяльності викладачів кафедри.

Навчальний посібник «Вступ до фаху та соціальні комунікації» є логічним продовженням серії навчальних видань кафедри, а саме навчальних посібників: «Біржовий ринок» (2010 р.), «Біржовий товарний ринок» (2015 р., 2017 р.), «Основи біржової діяльності» (2017 р.), «Хеджування ф'ючерсами і опціонами» (2018 р.), «Міжнародні біржові ринки» (2019 р.), «Аналіз і прогнозування біржового ринку» (2020 р.). «Сільськогосподарське хеджування» (2021 р.).

Запропонований навчальний посібник включає теоретичний матеріал, перелік підсумкових питань для засвоєння рівня знань студентів.

Навчальний посібник «Вступ до фаху та соціальні комунікації» розроблений задля формування фахових компетентностей у здобувачів вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» ОС «Бакалавр». Фокус ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України ґрунтується на вивченні організації підприємницької, торговельної та біржової діяльності у сфері агробізнесу.

ЧАСТИНА I
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА,
ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

РОЗДІЛ 1

ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СФЕРА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Економічна сутність та еволюція підприємництва.

1.2. Функції підприємницької діяльності.

1.3. Підприємництво у ринкових умовах.

Ключові поняття: підприємництво, бізнес, підприємство, підприємницька діяльність, підприємець, ринок, ринкова економіка, ринкові умови, конкуренція, прибуток, професійна діяльність, торгівля, торгові операції, промислова революція, технології.

1.1. Економічна сутність та еволюція підприємництва

Підприємницька діяльність у міжнародній практиці не виникала за одну мить, а пройшла тривалу еволюцію та трансформаційні зміни. Історія підприємництва пов'язана з історією людства і почалась ще 20 тисяч років тому. Перша підприємницька діяльність пов'язана з бартером як засобом обміну товарів.

Сьогодні підприємництво еволюціонувало до сучасної електронної торгівлі і цифрової валюти. Перші згадки про підприємництво пов'язані з торгівлею, яка зафіксована в історичних працях ще близько 17 тисяч років до нашої ери в Новій Гвінеї [3-4].

Історично підприємництво пройшло тривалий еволюційний розвиток і багато етапів від мисливства та землеробства, індустріалізації до онлайн торгівлі або електронної комерції.

Умовно розвиток підприємницької діяльності у літературних джерелах розділено на кілька етапів, які пов'язані з промисловими революціями (рис. 1.1.) [7].

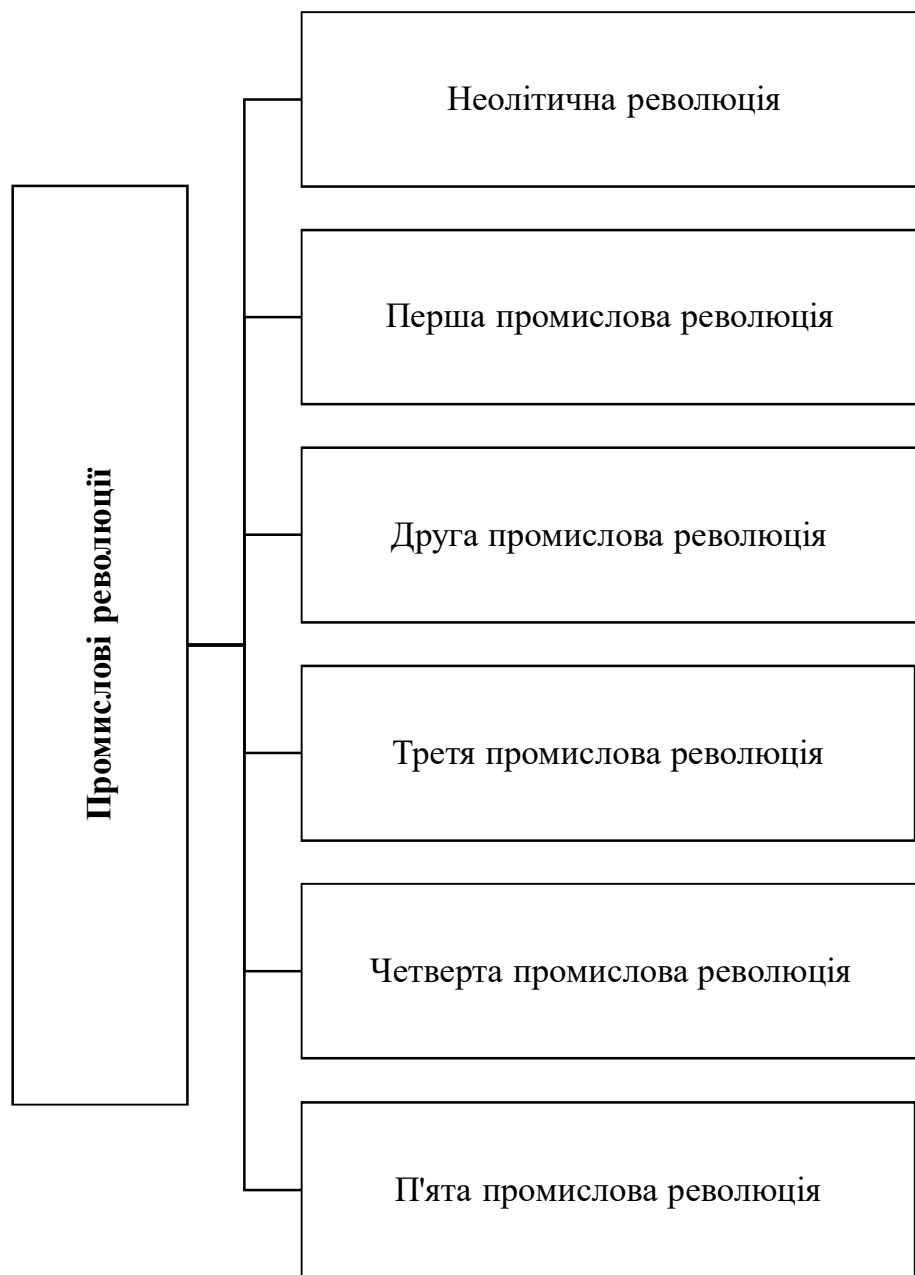

Рис. 1.1. Етапи розвитку підприємництва залежно від зміни промислових революцій

Джерело: побудовано на основі [7]

Підприємницька діяльність видозмінювалась залежно від впровадження нових технологій.

Перший етап розвитку підприємницької діяльності пов'язаний з «неолітичною революцією», яка тривала тисячі років. У даний період спостерігався перехід від примітивної економічної діяльності мисливців та збирачів до виробників сільськогосподарської продукції, що пов'язано з землеробством чи тваринництвом і сформувало умови для наступного розвитку суспільства та призвело до виникнення перших цивілізацій (III тис. до н. е.) (рис. 1.2.) [7].

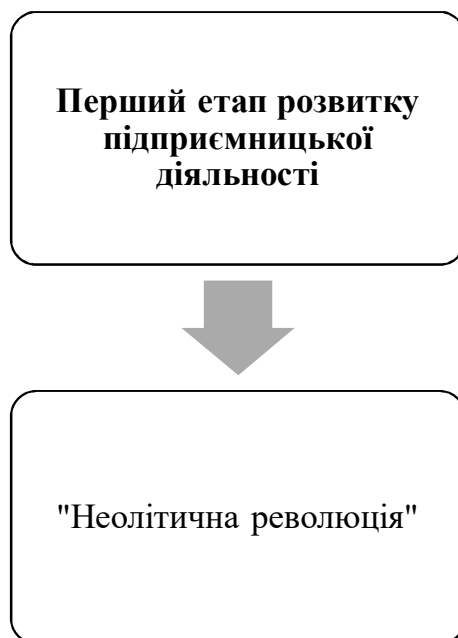

Рис. 1.2. Перший етап розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Необхідність забезпечувати життєздатність людського організму слугувала формуванню здатності до виживання людини завдяки особливій властивості її свідомості у поєднанні з психічними властивостями, які реалізуються у підприємливості. Таким чином, виникало товарне виробництво, результатом діяльності якого стало не просто задоволення першочергових фізіологічних потреб, але й отримання певних надлишків продуктів, поява нових знарядь праці, що сприяло виникненню як товарообмінних операцій, так і зародженню підприємницької діяльності. Історично навіть на початку спостерігається взаємозв'язок підприємництва та торгівлі у різних формах та різними товарами і послугами.

Другий етап еволюції підприємницької діяльності пов'язаний з «Першою промисловою революцією», яка тривала від другої половини XVIII ст. і продовжувалась протягом XIX ст. (рис. 1.3.) [7].

Рис. 1.3. Другий етап розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Промислова (індустріальна) революція – це певний етап переходу від одного виду технологічного виробництва до іншого.

Перша промислова революція забезпечила перехід від ручного, ремісничо-мануфактурного виробництва до великого промислового або машинного фабрично-заводського виробництва. Перша промислова революція розпочала в Англії у другій половині XVIII ст., а пізніше поширилась на інші країни Європи, США та Японію. Важливою складовою першої промислової революції стало впровадження у виробничі процеси перші робочі машини і механізми, які слугували заміною наявної на той час ручної праці робочої сили, а також створення самостійної галузі машинобудування [8].

Під час першої промислової революції відбувся перехід від переважно аграрної економіки до індустріальної, а також трансформації аграрного суспільства до індустріального. Перша промислова революція відбувалася поетапно у різних країнах світу.

У Англії, де розпочалась перша промислова революція традиційна аграрна економіка трансформувалась в економіку, у якій домінуючим стало механічне виробництво, що було реалізовано після відкриття парового двигуна. Цей винахід змінив баланс політичних сил у бік підприємців-промисловців і забезпечив виникнення міського робочого класу [8].

Початок першої промислової революції тісно був пов'язаний з бавовняною революцією, яка розпочалася в Дербі, що було відомо як «Powerhouse of the North» [8].

Паровий двигун, винайдений Дж. Ваттом і запатентований у 1775 р., на початку використовувався як насос для відкачування води з шахт, а з 1780-х почав використовуватись для забезпечення руху інших типів машин. Даний винахід забезпечив досить швидкий розвиток ефективних механізованих фабрик. З цього часу для виробництва енергії людство замінило м'язи людей чи тварин на технічні механізми, як елемент живлення нових підприємств у різних галузях [8].

Перша промислова революція забезпечила стрімке зростання продуктивних сил на основі великої машинної індустрії та формування капіталізму як нової панівної світової системи господарювання. Крім того, у процесі першої промислової революції відбулася соціальна та економічна модернізація процесів, яка призвела до виникнення класу підприємців, що стало також переломним моментом у становленні підприємницької діяльності наближеній до сучасної форми [7].

Перша промислова революція також забезпечила процеси та явища, які призвели до відмін усіх інститутів характерних для неекономічного примусу, суспільних станів, а також різних привілеїв тощо, що надає підприємцю свободу економічного вибору. Підприємець отримав нову можливість вільно, без будь-

яких перепон неекономічного характеру користуватись своєю власністю, вільно починати підприємницьку діяльність, здійснювати виробництво та реалізацію товарів та послуг і конкурувати з іншими ринковими учасниками з метою отримання прибутку та забезпечення подальшого розвитку свого бізнесу [7].

Третій етап розвитку підприємництва пов'язаний з «другою промисловою (технологічною) революцією» (рис. 1.4.) [7].

Рис. 1.4. Третій етап розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Друга промислова революція, відбулась у другій половині XIX та на початку XX ст. У другій промисловій революції розвиток економіки та підприємництва ґрунтувався на досягненнях науки, а не тільки на нових винаходах. На відміну від першої промислової революції, основаної на парових двигунах, друга технологічна революція відбувалася у галузі виробництва сталі, побудові залізничних доріг, винайденні електрики та нових хімікатів [7].

Друга промислова революція відома, як технологічна революція. У ході технологічної революції був перехід від вугілля – основного енергоносія до використання нових, а саме: нафти, електрики, електродвигунів, телефонів. Крім

того, відбулось також поширення нових технологій виробництва: конвеєрів, розвиток хімічної промисловості та металургії. Водночас, нововведення були впроваджені у сталеливарній промисловості [7].

Друга промислова революція розпочалася з середини дев'ятнадцятого століття з розвитком залізниць та пароплавів. Поштовхом у другій промисловій революції були важливі винаходи. До відомих винахідників того часу відносяться Бессемер, Сіменс. Відомими винаходами стали мартенівські печі, збудовані французьким інженером та металургом П'єром Мартеном у 1864 р. Більшість цих винаходів відбулися за десятиліття до 1870-х років. Бессемер вирішив проблему виробництва дешевої сталі у період 1850-до 1855рр., тоді він запатентував відомий всім метод – «Бессемерівський процес» у виробництві сталі [8].

Четвертий етап розвитку підприємницької діяльності пов'язаний з третьою промисловою революцією, яка ще називається – «науково-технічною революцією». Під час четвертого етапу відбулась докорінна якісна перебудова продуктивних сил, що розпочалась ще у 40-50-ті роки XX ст. Цей етап характеризується якісним стрибком у динаміці продуктивних сил, докорінною трансформацією матеріально-технічних засобів виробництва, які були удосконалені завдяки науці. У результаті третьої промислової революції відбулась трансформація від індустріального до постіндустріального суспільства. Найбільш вагомою зміною була можливість на індивідуальному рівні використовувати наявні досягнення науки і техніки. Таким чином, для всіх підприємців стали доступними як автоматизація виробництва і контроль, так і управління процесами за допомогою електроніки, розробка та використання інноваційних конструкційних матеріалів. Такі результати значно удосконалили спектр здійснення підприємницької діяльності. Форми господарської діяльності еволюціонують від натуральних відносин (доіндустріального суспільства) через проходження товарного виробництва (індустріальне суспільство) до застосування планомірного виробництва (постіндустріальне суспільство) (рис. 1.5.) [7].

Рис. 1.5. Четвертий етап розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Третя промислова революція стала цифровою революцією (англ. Digital Revolution) – це перехід до цифрових технологій, що стартувало з 1980-х і тривало до першої декади ХХІ ст. Суттєві зміни, пов'язані з широкомасштабним розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечили передумови для інформаційної революції. Остання сприяла виникненню глобалізації і постіндустріальної економіки [8].

Основними рушійними силами поширення обчислювальної техніки стало всеосяжне проникнення мережі Інтернету, а також масове використання персональних технічних пристроїв [8].

В результаті третьої промислової революції було винайдено багато нових винаходів, серед яких на особливу увагу заслуговують (рис. 1.6.) [8]:

- волоконна оптика (середовище передачі даних);
- інновації у нанотехнологіях;
- склопластик.

Рис. 1.6. Основні винаходи третьої промислової революції

Джерело: побудовано на основі [7-8]

Вище вказані винаходи спричинили виникнення важливих електронних пристроїв, що стали повсякденним життям людей.

Крім того, глобалізація стала основою третьої промислової революції. Нові технології сприяли відкриттю нових ринків збуту товарів та послуг для підприємців (рис. 1.8.).

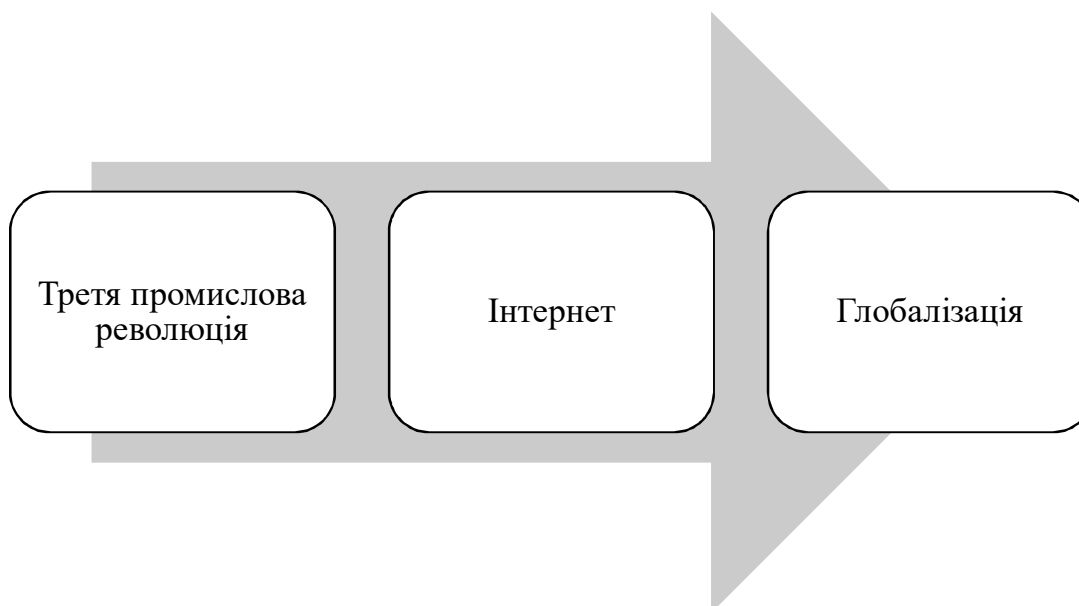

Рис. 1.7. Основні результати третьої промислової революції

Джерело: побудовано на основі [7-8]

Інтернет зняв бар'єри з різних географічних зон, що забезпечило можливість переходів з одного ринку на інший на глобальному рівні. Інформатизація також сприяла появі нових робочих місць. Водночас, все більше компаній автоматизують свої виробничі процеси, а їх працівники працюють на різних інтелектуальних роботах. Таким чином, це створює і нові робочі місця, але й знищує старі [8-9].

Третя промислова революція була заснована на нових інформаційних і комунікаційних технологіях та інноваціях, що дозволили винаходити відновлювані джерела енергії. У результаті, потенціал двох вище вказаних елементів забезпечив великі трансформації в різних сферах. Ще ніколи раніше такого високого ступеня інтерактивності та взаємозв'язків не досягалось. Інновації в енергетиці забезпечили суттєві зміни, адже людству було запропоновано альтернативу експлуатації відновлюваних джерел енергії [8-9].

Надзвичайний потенціал змін, завдяки зближенню інноваційних комунікацій та енергетичних технологій забезпечив важливі результати. Дж. Ріфкін у праці «Третя промислова революція: як Інтернет, зелена електроенергія та 3D-принтери, відкривають еру розподіленого капіталізму», навів 5 основних досягнень третьої промислової революції [7-9]:

- 1) перехід на відновлювані джерела енергії;
- 2) необхідність забезпечення будівлі мікро електростанціями для отримання відновлюваної енергії;
- 3) розширення вмісту водню та інші технології зберігання у кожній будівлі, а також по всій інфраструктурі для зберігання енергії.
- 4) використання Інтернету як засобу зв'язку;
- 5) поступовий перехід від транспорту на викопному паливі до електричних транспортних засобів, що забезпечить купівлю-продаж зеленої енергії.

Ці досягнення, на яких базується третя промислова революція, дали певні результати через нововведення, які нині присутні у повсякденному житті кожної людини та які мають важливе значення також і з економічної точки зору.

Наприклад, мережа Інтернет, волоконна оптика, склопластик, а також отримані досягнення в нанотехнологіях [7-9].

П'ятий етап розвитку підприємницької діяльності у світі пов'язаний з четвертою промисловою революцією.

Четверта промислова революція (від англ. Fourth Industrial Revolution або Industry 4.0) – поняття, що включає розвиток автоматизованого виробництва, забезпечення обміну даними і виробничими технологіями в єдиній саморегульованій системі, практично без втручання дій людини [8].

Поняття четвертої промислової революції включає поєднання технологій і концепцій організації ланцюга зростання додаткової вартості» з застосуванням електромереж: інтернет-магазинів, інтернет-послуг, розумних заводів, тощо [8].

Рис. 1.8. П'ятий етап розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [8]

Industry 4.0 дає можливість збирати та проводити аналіз даних з різних автоматизованих джерел, і виконуючи це набагато швидше, більш ефективніше, гнучкіше й, основне, за нижчими цінами. Четверта промислова революція

запропонувала абсолютно нові бізнес-моделі, що забезпечили радикально нові ланцюги формування вартості товарів [8].

Вперше поняття Industry 4.0 було використано у квітні 2011 р. на Ганноверській ярмарці [8]. У науковій праці «Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios» автори описали Industry 4.0 наступними характерними рисами (рис. 1.9.) [8]:

- кіберфізична система (від англ. Cyber-Physical System) – це вбудовані комп'ютерні, мережеві технології, що забезпечують контроль процесами виробництва;

- Інтернет-речей – це поєднання різних елементів (гаджети, смартфони, тощо) через використання Інтернету;

- Інтернет-послуг – надання різного роду послуг через мережу Інтернет;

- розумний завод (від англ. Smart Factory) – це завод, який повністю автоматизований і управляється комп'ютерною технікою;

- бізнес-проекування.

Рис. 1.9. Складові четвертої промислової революції

Джерело: побудовано на основі [8-9]

Основними принципами, які описують четверту революцію або Industry 4.0 [8-9] є (рис. 1.10.):

- взаємодія (від англ. Interoperability) – це спільна робота різних систем виробництва;
- віртуалізація (від англ. Virtualization) – це можливість електронної кіберфізичної системи координувати виробничі процеси;
- децентралізація (від англ. Decentralization) – це планування і контроль за виробничими процесами без прямого втручання центру;
- режим реального часу (від англ. Real-Time Capability) – це систематизація і аналіз виробничих звітів у режимі реального часу;
- орієнтація на поточне обслуговування (від англ. Service Orientation) – це формування продуктів, виходячи із клієнтських запитів;
- модульність (від англ. Modularity) – це пристосування до наявних на певний момент вимог завдяки накопиченню окремих виробничих модулів.

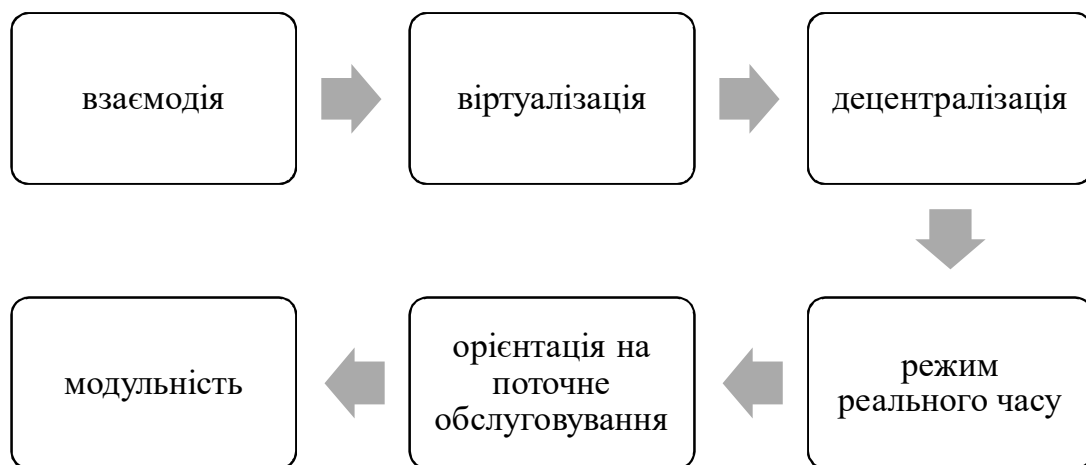

Рис. 1.10. Принципи четвертої промислової революції

Джерело: побудовано на основі [8-9]

Необхідно зазначити, країни рухались у своїх досягненнях не однаково, тому деякі все ще залишились на стадії третьої промислової революції. Адже, не встигло людство перейти до третьої революції, як суспільство вже почало

перехід до четвертої промислової революції. Остання стала продовженням попередньої завдяки удосконаленню досягнень 3-ї промислової революції. Основні удосконалення були спрямовані на покращення якості життя населення. На перехід до четвертої промислової революції вплинула наявність величезної кількості відкритої в Інтернеті інформації [8-9].

Рис. 1.11. Порівняння основних результатів чотирьох промислових революцій

Джерело: побудовано на основі [8-9]

Розробка штучного інтелекту стала головною причиною четвертої промислової революції, яка слугувала інтегруванню робототехніки у всі виробничі процеси. Результатами став вихід нових технологій на комерційний рівень, прикладом може стати віртуальна реальність, а також “смарт-одяг”, тощо [8-10].

При порівнянні третьої і четвертої промислової революції можна побачити, що для 3-ї промислової революції характерною є автоматизація та

комп'ютеризація виробничих процесів, тоді як для 4-ї промислової революції характерною є повна роботизація промислових процесів [8-10].

Тобто виробництво та реалізація результатів діяльності підприємств нині вже не працюють окремо, а, навпаки, вони стали частиною глобальної мережі. Не дарма для четвертої промислової революції звичним є явище – «Промисловий Інтернет-речей». Описати це можна, як мережу комп'ютерів, з'єднаних з промисловим виробництвом товарів та послуг. Наявність вище вказаної мережі надає можливість здійснювати управління виробничими процесами у віддаленому режимі, а також обмін даними без участі людини [10].

Можливості, які нам забезпечує четверта промислова революція, в першу чергу стосуються саме виробництва товарів та послуг. На сьогодні Industry 4.0 вже повністю вплинула майже на половину світового виробництва товарів та послуг. Так, за результатами Світового економічного форуму 25 країн світу повністю готові до нового рівня виробництва й обслуговування. Це, в першу чергу, такі країни як: США, Великобританія, Канада, Японія, Швеція, Швейцарія, Німеччина, Франція, Данія, Нідерланди, Австрія, Бельгія, Китай, Польща, Чехія, Словенія, Ізраїль, Італія, Іспанія, Південна Корея, Сінгапур, Ірландія, Естонія, Фінляндія, Малайзія, тощо [10].

Досвід свідчить про те, що безліч можливостей розвитку є у тих країнах, які вже на рівні високо розвинутого виробництва і продовжують його подальше удосконалення. Україна на даному етапі розвитку має потенціал та інвестиційну привабливість для формування нових надбань четвертої промислової революції [10].

Серед важливих індикаторів, що свідчить про перехід країни до четвертої промислової революції є індекс інновацій. У довоєнний час Україна у 2015 році займала 64 рейтингове місце у світі при глобальному індексі інновацій – 36,5, у 2018 році змістилась на 43 місце, а у 2020 році індекс інновацій України дещо погіршився до рівня 36.32, що забезпечило переміщення України на 45 сходинку у світовому рейтингу [10].

Необхідно відмітити, що лідером серед країн з одним з найвищих показників індексу інновацій починаючи з 2012 р. залишається Швейцарія. Остання у 2020 р. у рейтингу глобального індексу інновацій мала показник на рівні 66.08. Окрім того, до трійки країн, які очолюють цей рейтинг, також входять Швеція та США з глобальними індексами інновацій, відповідно на рівнях: 62.47 і 60.56 [10].

Пандемія COVID-19 стала своєрідним каталізатором прискорення Четвертої промислової революції. Пояснюється це тим, що процеси автоматизації виробництва та впровадження переваг робототехніки дозволяє зменшувати втручання людського фактору в процеси виробництва через потребу у формуванні безпечного середовища для працівників. Як результат пандемії – збитки зазнавали ті підприємства, які мали найменші показники інтеграції робототехніки. Натомість компанії, які вже мали здобутки четвертої промислової революції змогли уникнути значних збитків і навіть примножити свої прибутки під час карантинних обмежень. Яскравим прикладом є компанія Amazon, яка у рейтингу Fortune Global у 2020 р. піднялась на 4 сходинки вгору порівняно з 2019 р. Також цей рік виявився успішним і для більшості ІТ-компаній. Акції Zoom виросли на 689% за даний рік [10].

Результати четвертої промислової революції змогли забезпечити майбутню стійкість виробництва через непередбачені ситуації, особливо у разі карантину. Перевагами четвертої промислової революції є зростання якості та швидкості у виробництві товарів та послуг на основі використання оптимізованих технологій робототехніки [10].

За звітами Міжнародної Федерації Робототехніки до кінця 2025 р. на ринку роботів продажі сягнуть 12.3 млрд. доларів. Штучний інтелект змінить практично всю систематизовану роботу у майбутнє десятиліття. Залишаться переважно професії працівників, які будуть програмувати та контролювати самих роботів на виробничих лініях [10].

Головною перевагою досягнень нових технологій для бізнесу у четвертій промисловій революції є можливість виробляти товари та послуги швидше, якісніше і, головне – дешевше.

Інтеграція у виробничі процеси штучного інтелекту і його повномасштабне використання значно підвищить виробничу ефективність будь-якої компанії. Близько 4-х з 10-ти управлінців, що складає 38% сучасних компаній вказують на те, що їх компанії вже досягли значних обсягів [10]:

- удосконалення промислової автоматизації;
- поліпшення зв'язку;
- впровадження штучного інтелекту та робототехніки.

Вище вказані заходи допомагають швидше, а також якісніше виконувати складні механічні завдання або аналізувати бази даних, які раніше виконувало кілька сотень чи тисяч людей. Водночас, половина компаній (47%) говорить про те, що їх роботодавці вже перейшли на використання технологій Четвертої промислової революції задля підвищення ефективності виконання завдань персоналом [10].

Попри всі переваги, четверта промислова революція також несе й певні недоліки. Останні необхідно буде виправляти в ході п'ятої промислової революції.

Серед таких недоліків варто відмітити можливе погіршення стану працевлаштування або, іншими словами, зростаюча загроза безробіття, що може стати наслідком повномасштабного використання штучного інтелекту та робототехніки. За опитуваннями поки що лише 17 % респондентів сучасного покоління очікує, що четверта промислова революція замінить більшість робочих місць. Ці результати вказують на те, що інтеграція четвертої промислової революції інколи може вселити більше страху, ніж надії та сподівання [10].

Іншим недоліком є те, що виникає загроза безпеки розміщення даних в Інтернеті. Нині все більше різної інформації розміщується у хмарному сховищі у вільному доступі, проте рівень безпеки даних сховищ від кібератак вимагає

постійного удосконалення. Так, США з більше ніж 313 млн користувачів Інтернету, є провідною країною у світі онлайн-ринків. За останні дві декади рівень цифрового сліду в Інтернет зріс, що робить відкритою інформацію і доступною для різних користувачів [10].

Однак в Інтернет-середовищі, керованому даними, існує зв'язок з глобальною інформаційною базою, що може надавати можливість порушувати конфіденційність наявних учасників. Така ситуація створює претенденти порушення інформаційного простору користувачів. Майже 50 % користувачів Інтернету стурбовані про належну безпеку конфіденційності в Інтернеті [10].

Технологічний прогрес забезпечив розвиток новітніх технологій у четвертій промисловій революції, хоча можна сказати, що наслідки даної революції – це науково-технологічний процес. Отже, технології промислової революції постійно еволюціонують. І в такій ситуації, компанії мають швидко адаптуватися до змін.

Отже, можна зробити наступний висновок: по-перше, четверта промислова революція об'єднує усіх учасників через ланцюги вартості за допомогою використання мережі Інтернету. По-друге, четверта промислова революція стала своєрідним каталізатором розробки інноваційних технологій зокрема віртуальної реальності, 3D-принтингу, блокчейну, біотехнологій та адитивних технологій. Для будь-яких країн, які вирішили стати активними учасниками четвертої промислової революції, існують певні бар'єри для подальшого розвитку. Питання в тому, чи зможе країна знайти можливість і ресурси на шляху до подолання наявних перешкод [10].

У сучасних наукових працях часто можна знайти інформацію про початок п'ятої промислової революції. Остання є вдосконаленою версією четвертої промислової революції. Як бачимо, промислові революції описують зміну технологічного устрою суспільства. Для цього опису використовується термін «Промислова революція», який був уперше використаний істориком економіки XIX ст. А. Тойнбі для характеристики економічного розвитку Великобританії у період 1760-1840 рр. [11].

Промислові революції мають дві складові:

- створення нової техніки;
- зміни у виробництві через нові технології.

При створенні нових технологій і переході до нових промислових революцій прискорюється і процес виробництва. У таблиці 1.1. показано послідовність переходів п'яти промислових революцій (табл. 1.1.) [11].

П'ята промислова революція може розглядатись як удосконалена версія Четвертої промислової революції. Перша промислова революція механізувала виробництво текстильної промисловості. Друга промислова революція запропонувала конвеєр для забезпечення великого обсягу промислового виробництва. Третя промислова революція дозволила зберігати інформацію в цифровому форматі, а також ефективно трансформувати і передавати. Четверта промислова революція забезпечила виробничі процеси робототехнікою, штучним інтелектом і віртуальною реальністю [11].

Таблиця 1.1.

Порівняння основних досягнень промислових революцій

Промислова революція 1	Промислова революція 2	Промислова революція 3	Промислова революція 4	Промислова революція 5
Механізація	Електрифікація	Автоматизація і глобалізація	Диджиталізація	Персоніфікація
Заміна ручної праці на механізовану	Виробництво сталі, електрики та нові винаходи	Комп'ютерні технології і винайдення Інтернету	Роботизація, блокчейн, і криптовалюти	Інновації та інклюзивність

Джерело: [11]

Між першими промисловими революціями проходило кілька століть, тоді як між останніми не більше 10 років. Так, термін п'ятої промислової революції був вперше використаний Клаусом Швабом, засновником Всесвітнього економічного форуму у Давосі в 2016 р.

Четверта промислова революція принесла багато негативних змін, які пов'язані з глобалізацією, трансформацією клімату, погіршенням навколишнього середовища, тощо. Зростання обсягів виробництва та нові технологічні зміни призвели до збільшення викидів і забруднення навколишнього середовища, прискорення використання викопних природних ресурсів [11].

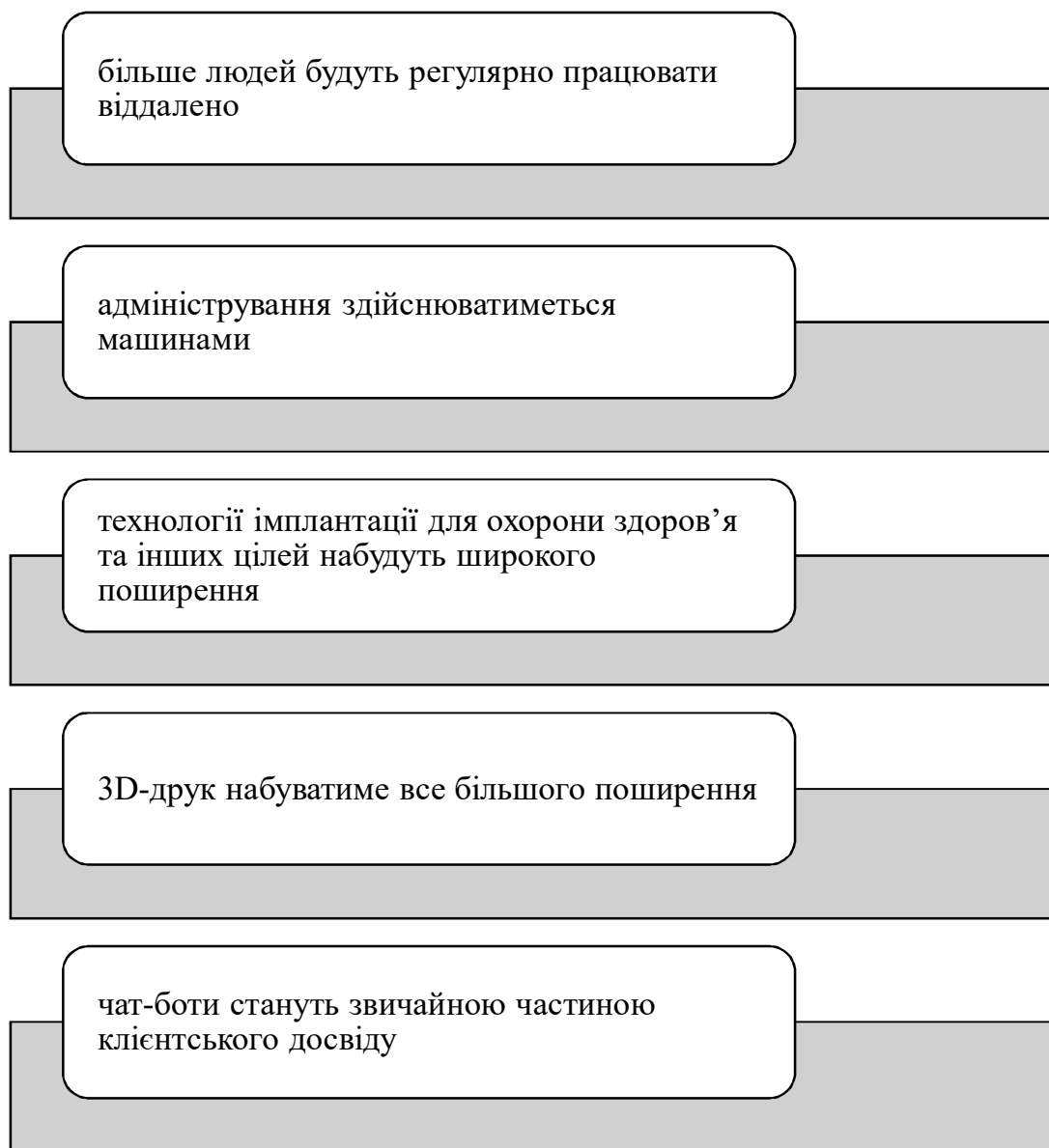

Рис. 1.12. Основні здобутки п'ятої промислової революції

Джерело: побудовано на основі [11]

П'ята промислова революція характеризується поєднанням людей і машин на їх робочих місцях. Третя і четверта промислові революції були важливими для людей і тяжкими для навколишнього середовища. Люди змушені були адаптуватись до нових технологій і можливостей машин. П'ята промислова революція має бути іншою. Люди мають опинитись на передньому плані, іншими словами, у центрі виробництва [11].

Основні зміни, які має принести з собою п'ята промислова революція наведені на рис. 1.12. [11].

Якщо рутинна робота стане повністю автоматизованою, то багатьом працівникам, особливо тим, які прийнято називати «білими комірцями» стане необхідним шукати собі нову роботу або перекваліфіковуватись. Крім цього існує негативний погляд, що якщо роботи стануть значно розумнішими за людей, тоді їх уже не можна зупинити. Роботи захоплять всі виробничі потужності, а люди стануть зайвими. Позитивний погляд полягає в тому, що робототехніка може суттєво вплинути на покращення життя людей. Люди можуть проводити більше часу за приємними заняттями, тоді як роботи допомагатимуть на всіх виробничих лініях [11].

Якщо ми розглянемо попередні революції, то побачимо, що кожна з них принесла якісь зміни для покращення життя людей. Прогнозування змін на ринку праці через промислові революції формують погляди науковців та економістів, які сформовані у «Звіті про робочі місця в майбутньому» у 2018 році на Всесвітньому економічному форумі [11].

Для всіх зрозуміло, що роботи послідовніші аніж люди, вони краще можуть справлятися з системною точною роботою. Проте, є й недоліки – вони і нездатні до адаптації та аналітичного мислення, на відміну від людей. Роботи можуть співпрацювати разом з людьми, тому їх співпраця може стати безцінною. П'ята промислова революція забезпечить спільну взаємодію між людьми та роботами для максимальної продуктивності [11].

Не дивлячись на те, як п'ята промислова революція змінить життя людей, одне залишається незмінним – те що вона все одно наступить. Візуалізація та

модельовання виробничих процесів, зробіть всі виробництва та підприємницьку діяльність повністю прозорими. Системи відстеження значно поліпшить відстеження на виробництві в он-лайн режимі від початкового етапу на виробництві до кінцевого етапу – споживання придбаної продукції клієнтами. Це допоможе забезпечити якісне управління усіма наявними процесами і зменшити витрати сировини в поєднанні з такими новими технологіями виробництва [11].

Підприємницька діяльність упродовж усіх промислових революцій видозмінювалась, проте залишались основні вимоги та мета – за найменших затрат отримати максимальну вимогу від виробництва.

Економічна сутність підприємництва може бути розглянута з точки зору двох основних аспектів (рис. 1.13.).

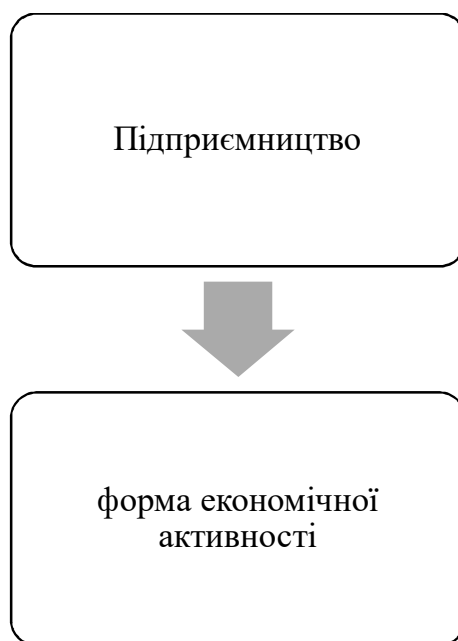

Рис. 1.13. Економічна сутність підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

По-перше, підприємництво – це форма економічної активності. Підприємницька діяльність завжди орієнтується на досягнення комерційного успіху. Підприємницька діяльність має характеризуватись наступними ознаками (рис. 1.14.) [6]:

- бути перспективною;

- носити інноваційний характер;
- незалежність;
- самостійність у прийнятті управлінських рішень;
- свобода вибору;
- самостійність у прийнятті рішень;
- орієнтація на досягнення успіху;
- отримання прибутку;
- відповідальність за прийняті рішення.

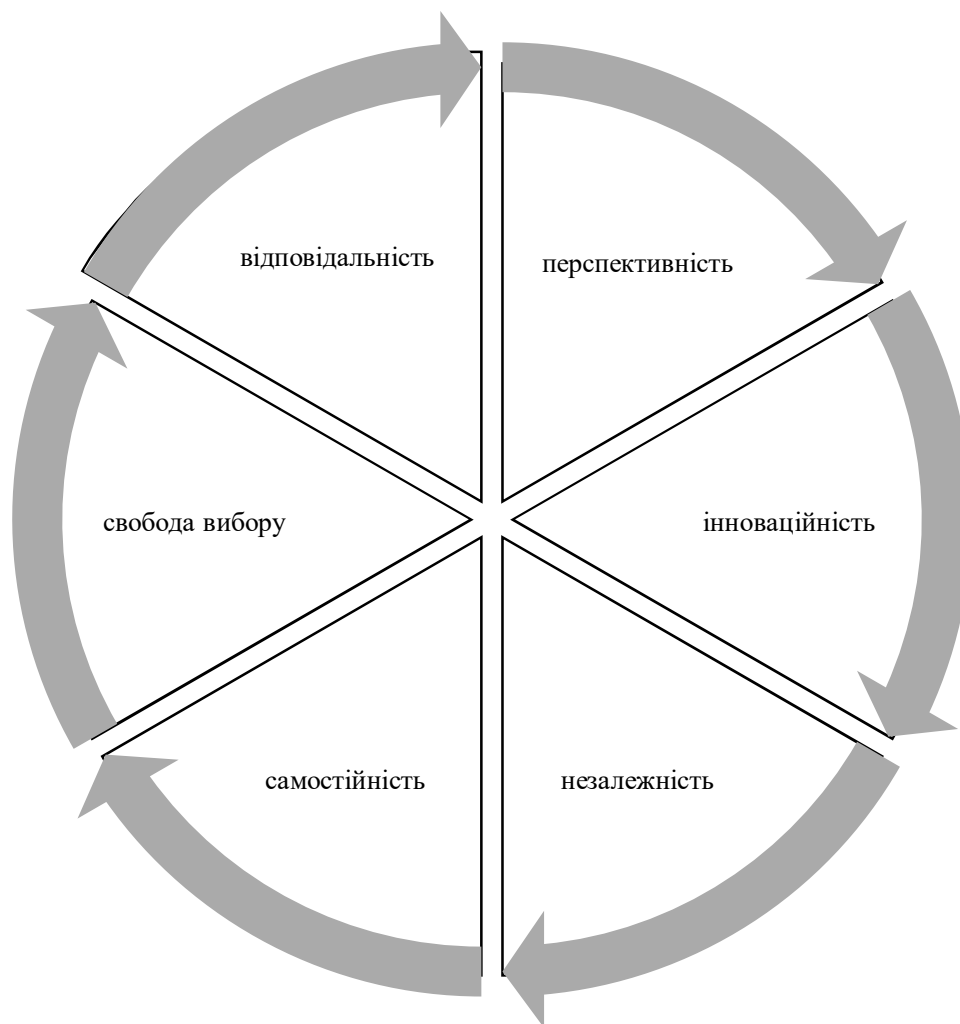

Рис. 1.14. Характерні ознаки підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

Основною метою підприємництва є виробництво та реалізація продукції, що може принести результативність задля отримання прибутку [6].

З іншої сторони, підприємництво необхідно розглядати як окреслений стиль або тип господарської поведінки (рис. 1.15.) [6].

Підприємництво є основою економічної активності і воно є необхідним елементом ринкової економіки. Підприємницька діяльність виводить на новий рівень економічну систему країни. Підприємці є вагомим класом економіки. Підприємці можуть використати свої таланти для перетворення їх на прибуток

Рис. 1.15. Економічна сутність підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

Для підприємництва характерними рисами є (рис. 1.16.) [6]:

- мобільність;
- динамічність;
- творчий підхід;
- ініціативність;
- натхнення;
- готовність до ризику;
- вміння управляти ризиками;
- орієнтація на потреби споживачів.

Підприємці – це клас економічного суспільства, які повинні вирізнятись своєю ініціативністю та здатністю ризикувати. Ризики у підприємстві є

невід’ємною складовою. Управління ризиками потребує пошуку нетрадиційних рішень. Ризики досить часто надають можливість для нових планів та їх реалізації. Підприємці можуть справлятися з масштабними ризиками, адже вони мають ділову хватку та витримку.

Підприємницька діяльність спрямована на використання наявних ризиків з метою перетворення їх на очікувані результати у формі прибутків.

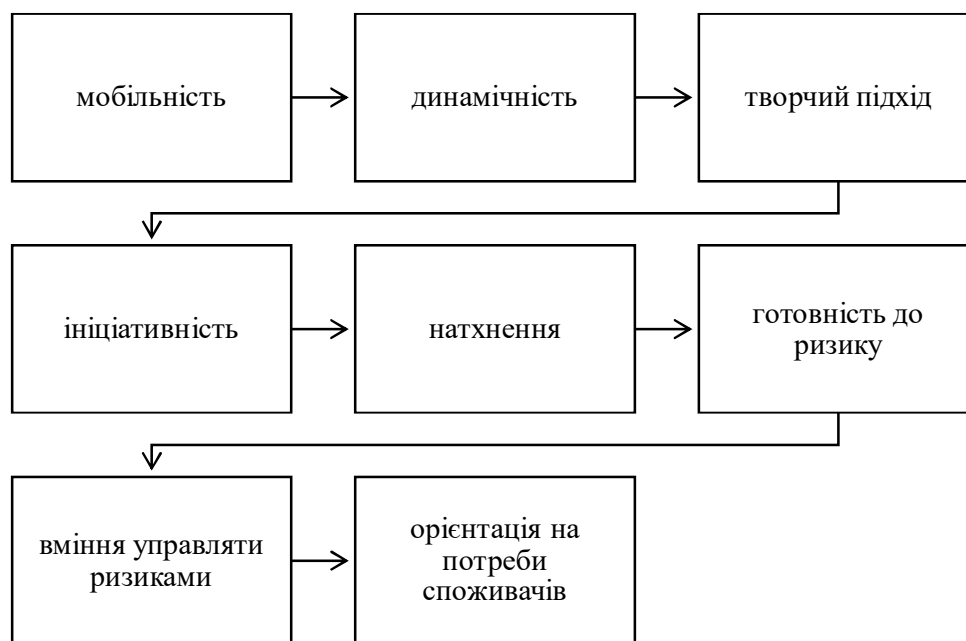

Рис. 1.16. Характерні риси підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

Економічна сутність підприємницької діяльності в Україні регламентується цілою низкою законодавчих актів. Відповідно до Господарського кодексу (Стаття 42) – це вид господарської діяльності, який характеризується, як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2].

1.2. Функції підприємницької діяльності

Підприємництво як тип господарювання є важливою складовою ринкового господарства.

В економічній теорії поняття “підприємництво” з’явилося ще у XVIII ст. і на початку воно асоціювалося із значенням “власник”. У ринкових умовах між підприємництвом і власником немає прямолінійного зв’язку, тому що підприємництво не є лише функцією власника, адже підприємництвом можуть займатись не тільки безпосередньо суб’єкти з правами власності (рис. 1.17.).

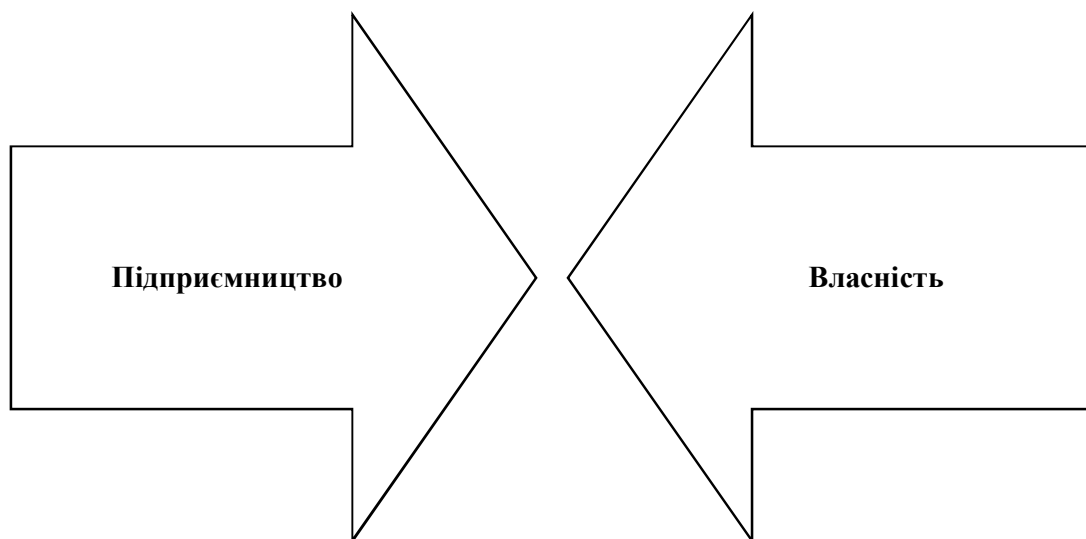

Рис. 1.17. Порівняння понять підприємництва та власності

Джерело: побудовано на основі [12]

Підприємництво – це самостійна діяльність, під свою майнову відповідальність, діяльність з виробництва товарів та послуг з метою отримання певних вигод – прибутку.

Сучасна форма підприємницької діяльності стає результатом технологічних видозмін НТР. Основними вимогами до підприємницької діяльності в ринкових умовах є [12]:

- наявність вільного вибору виду підприємництва;

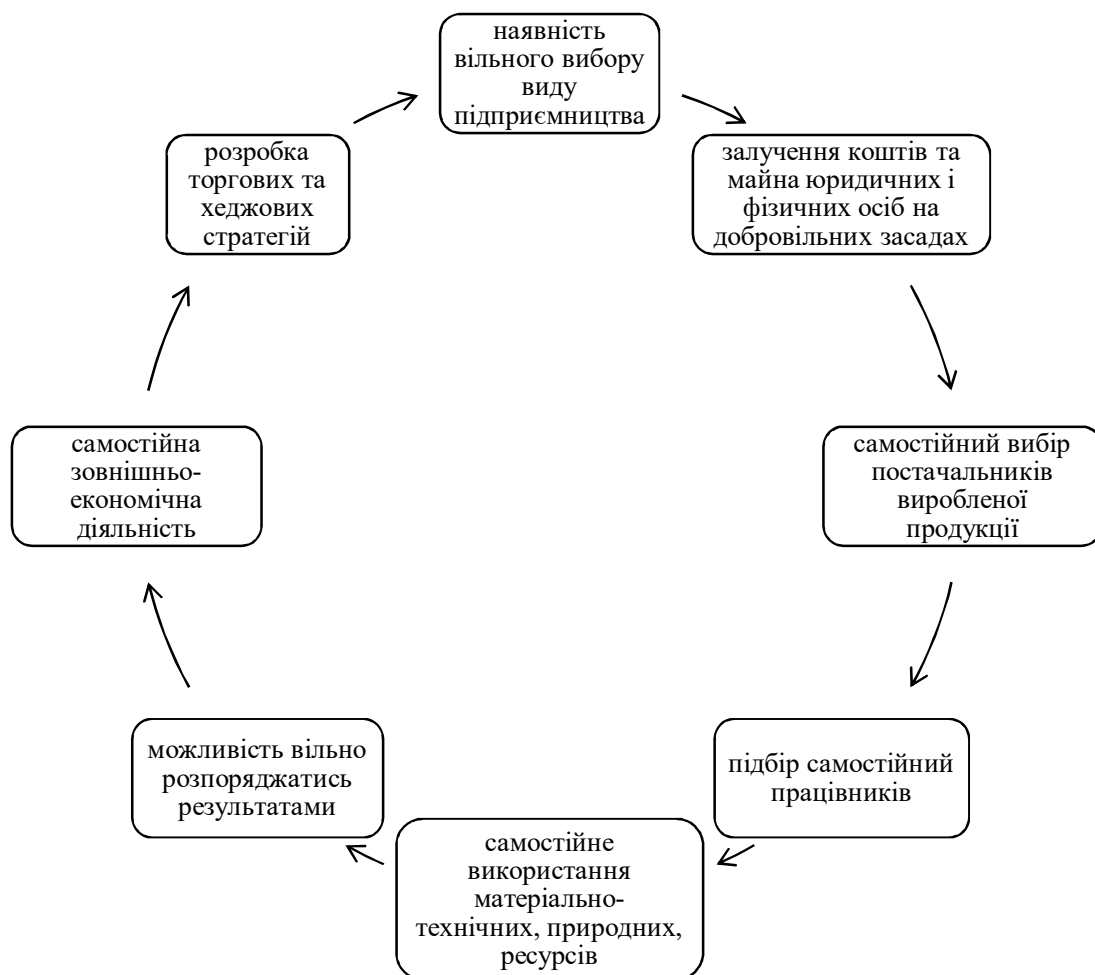

Рис. 1.18. Основними вимоги до підприємницької діяльності в ринкових умовах

Джерело: побудовано на основі [12]

- залучення до підприємницької діяльності коштів та майна юридичних і фізичних осіб на добровільних засадах;
- формування програми діяльності підприємців та самостійний вибір постачальників виробленої продукції, формування цін у відповідності до ринкових умов;
- підбір самостійний працівників;
- самостійне використання матеріально-технічних, природних, ресурсів, фінансових коштів та інших наявних у підприємців ресурсів, які можна використовувати не обмежено у відповідності до законодавчих норм;

- можливість вільно розпоряджатись результатами підприємницької діяльності, а саме отриманими прибутками;
- самостійне здійснення підприємницької діяльності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- використання підприємцями отриманої від експорту валютної виручки для забезпечення ефективної підприємницької діяльності;
- розробка торговельних стратегій із залученням інвестиційних ресурсів;
- розробка стратегій управління ціновими ризиками.

У ринкових умовах можна виділити дві моделі підприємницької діяльності (рис. 1.19.) [12]:

- класична модель підприємництва;
- інноваційна модель підприємництва.

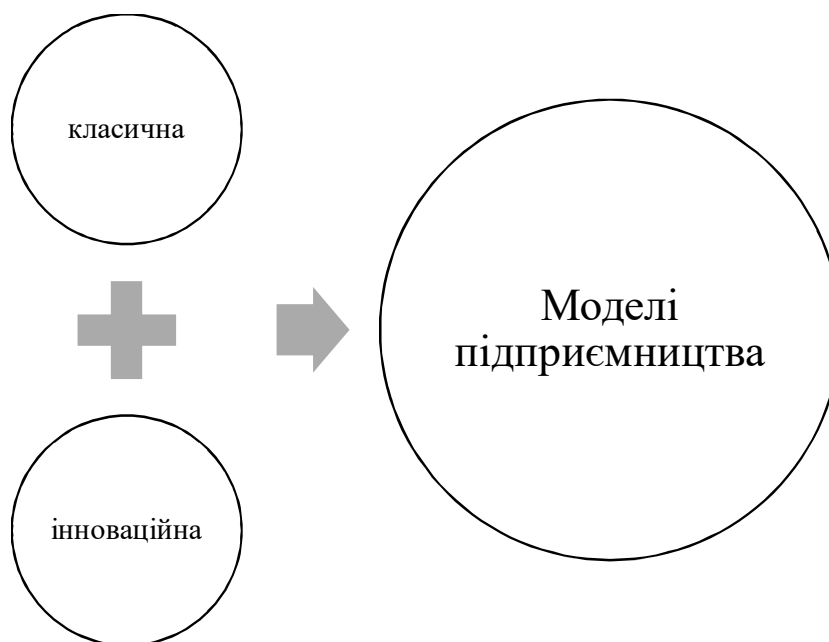

Рис. 1.19. Моделі підприємництва у ринкових умовах

Джерело: побудовано на основі [12]

Класична модель підприємництва орієнтована на максимізацію використання наявних у підприємців ресурсів. Економічна мета в такій моделі – це максимізація отриманих прибутків. Максимізація прибутку є основним

мотивом у цій моделі підприємництва. Організаційна схема функціонування цієї моделі наступна (рис. 1.20.) [12]:

- оцінка наявних у підприємця ресурсів;
- з'ясування можливостей досягнення встановленої мети;
- підбір стратегій здійснення підприємництва задля максимальної віддачі від наявних ресурсів.

Класична модель підприємницької діяльності мала поширене використання у ході першої, другої та третьої промислових революцій. Підприємці орієнтувались на результати своєї діяльності за рахунок максимального використання наявних ресурсів.

Рис. 1.20. Організаційні заходи класичної моделі підприємництва у ринкових умовах

Джерело: побудовано на основі [12]

Інноваційна модель підприємницької діяльності передбачає використання будь-яких наявних ресурсів за умов інноваційних підходів.

Інноваційна модель передбачає можливість співставлення наявних ресурсів та можливість пошуку альтернативних додаткових джерел. Інноваційні підходи забезпечують можливість ефективно використовувати наявні ресурси на основі нових технологій та інноваційних рішень.

Інноваційність завжди включає використання нових підходів і оцінку ризиків здійснення підприємницької діяльності.

Організаційна схема використання інноваційної моделі підприємництва включає (рис. 1.21.) [12]:

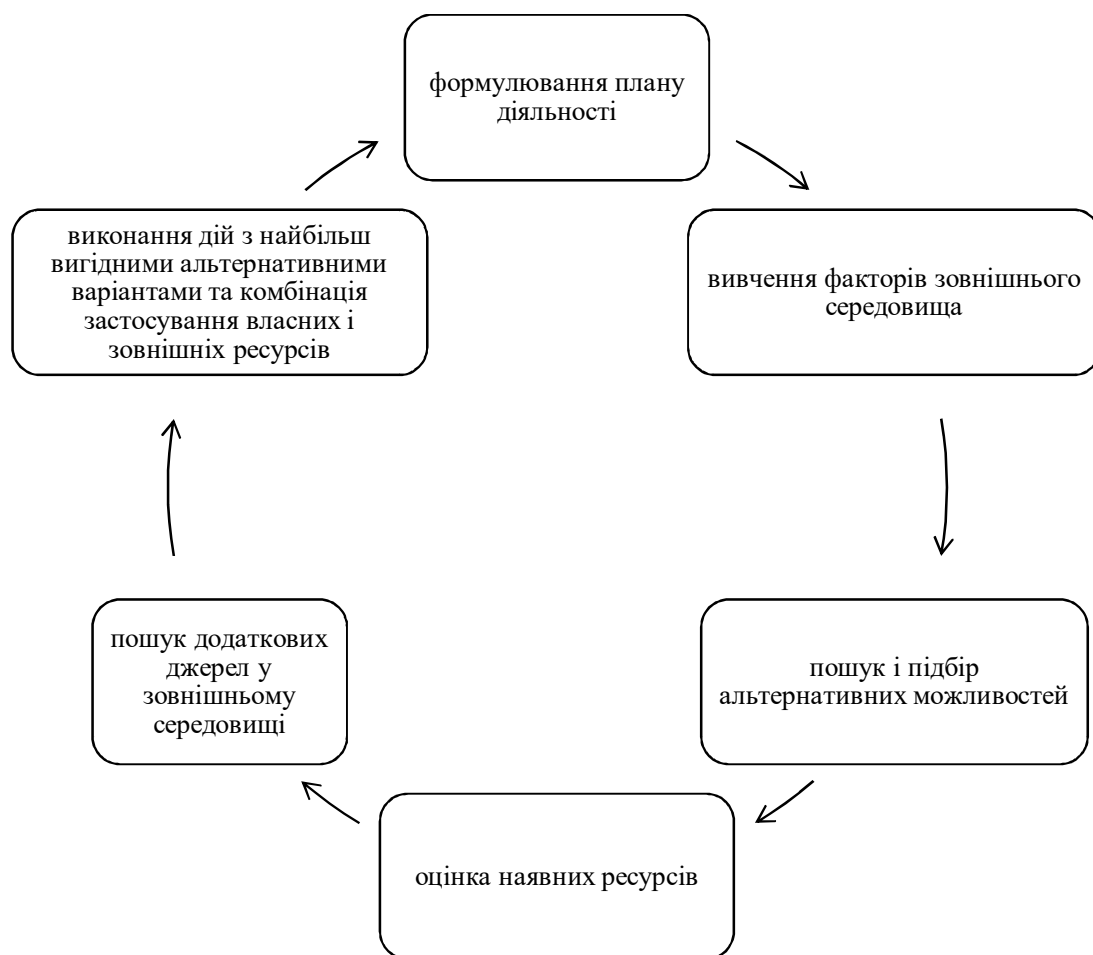

Рис. 1.21. Організаційна схема використання інноваційної моделі підприємництва

Джерело: побудовано на основі [12]

- формулювання плану діяльності;

- вивчення факторів зовнішнього середовища;
- пошук і підбір альтернативних можливостей;
- оцінка наявних ресурсів;
- співставлення наявних ресурсів та потенційних можливостей;
- пошук додаткових джерел у зовнішньому середовищі, при відсутності достатньої кількості власних ресурсів;
- виконання дій з найбільш вигідними альтернативними варіантами та комбінація застосування власних і зовнішніх ресурсів.

Для забезпечення розвитку підприємницької діяльності необхідне забезпечення відповідних умов. Соціально-економічними передумовами сучасного розвитку підприємницької діяльності можна класифікувати на наступні види (рис. 1.22.) [12]:

- економічні;
- політичні;
- юридичні;
- психологічні.

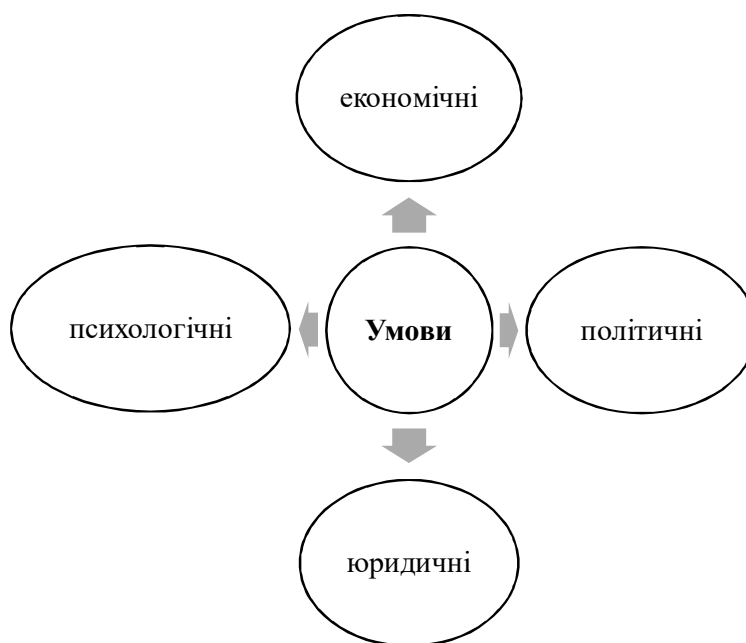

Рис. 1.22. Необхідні умови розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [12]

Група економічних умов спрямована на забезпечення функціонування різних форм підприємств. Основними ключовими економічними моментами є (рис.1.23.) [12]:

- роздержавлення;
- приватизація;
- відсутність монополізму;
- необхідність ринкової інфраструктури;
- самостійність, свобода вибору, а також подальше прийняття рішень.

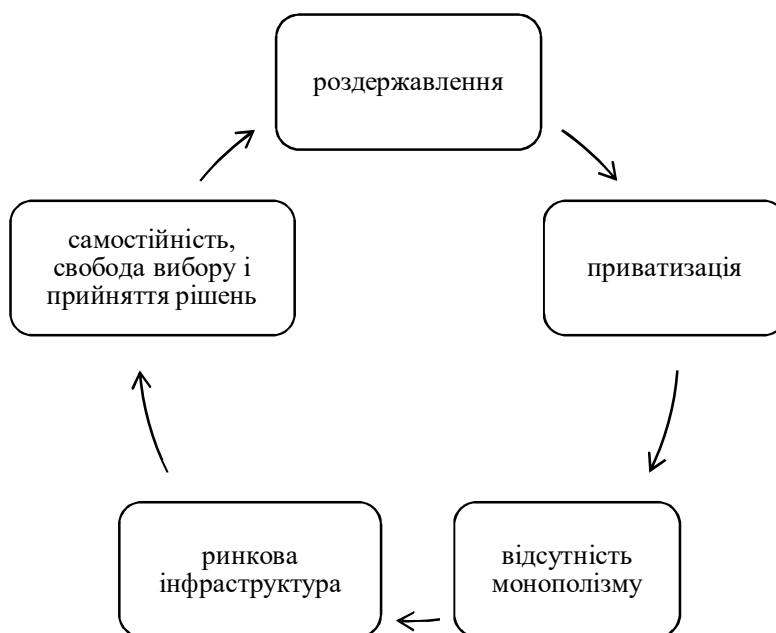

Рис. 1.23. Економічні умови розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [12]

До першочергових політичних умов, необхідних для успішної підприємницької діяльності можна віднести (рис.1.24.) [12]:

- стабільність політичної ситуації в країні;
- розвиток демократії в суспільстві;
- підвищення довіри до уряду.

Не менш важливу роль відіграють відкрите законодавче середовище та психологічна зрілість суспільства.

Підприємницька діяльність може здійснюватися в ринкових умовах в різних формах й видах (рис.1.25.).

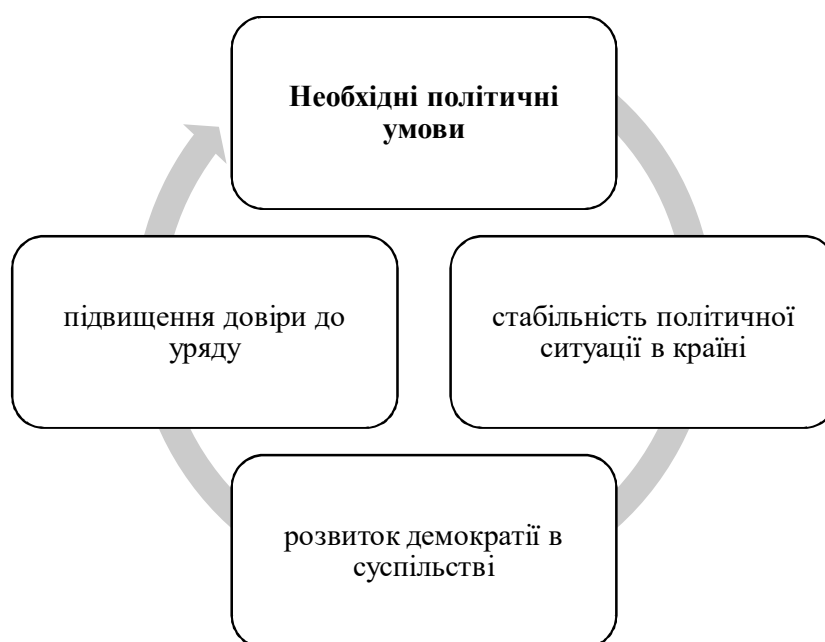

Рис. 1.24. Політичні умови розвитку підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [12]

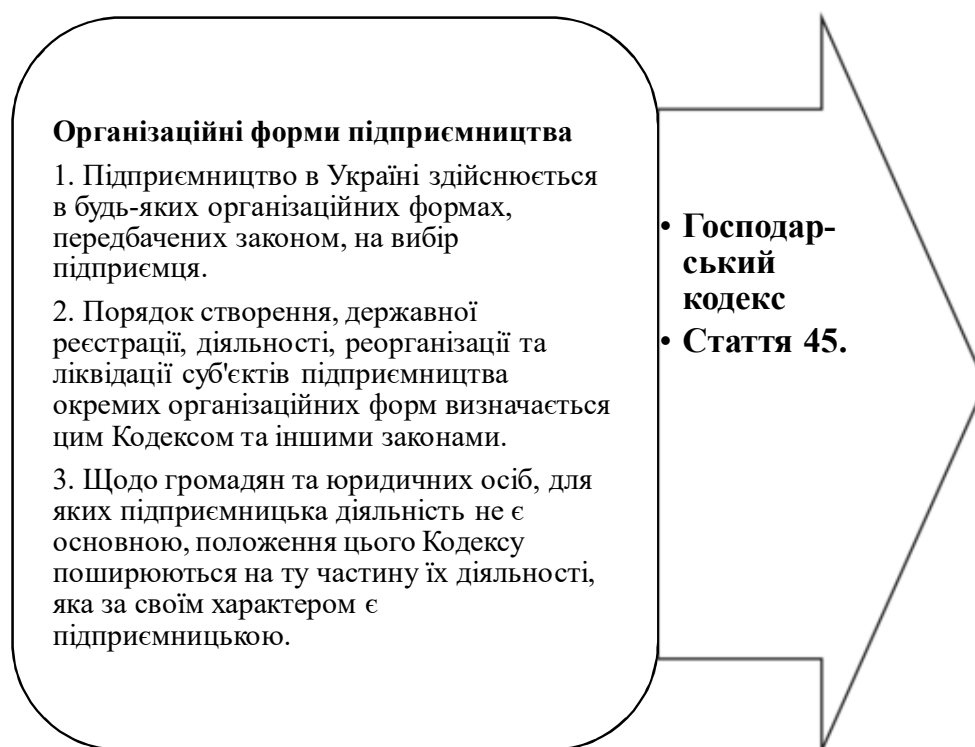

Рис. 1.25. Організаційні форми підприємництва

Джерело: побудовано на основі [2]

У відповідності з Господарським кодексом (Стаття 63) в Україні підприємництво може бути організовано в наступних формах [2]:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами
- суб'єктами співробітництва.

За змістом підприємницька діяльність включає наступні види підприємництва (рис. 1.26.) [12]:

- виробниче;
- комерційне;
- фінансове.

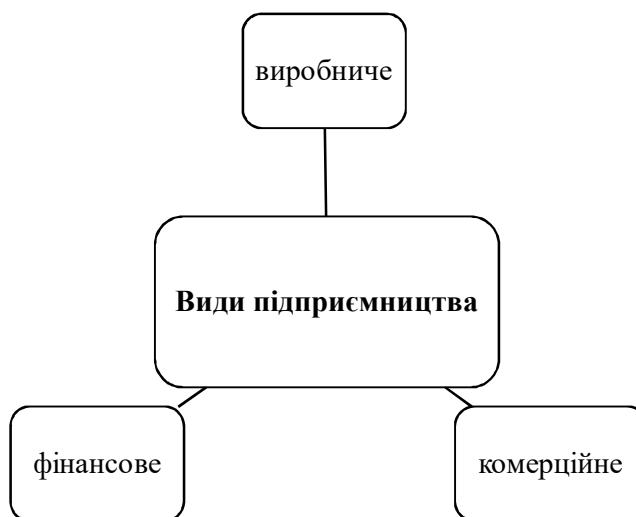

Рис. 1.26. Види підприємництва

Джерело: побудовано на основі [12]

Міжнародний досвід вказує на те, що підприємництво є найважливішою та інноваційною формою господарської діяльності у ринкових умовах. Підприємництво можна розглядати, як гнучку та прогресивну форму виробничої діяльності, що динамічно розвивається та своєчасно реагує на вимоги ринку. Підприємництво забезпечує впровадження найновіших досягнень НТП, а також сприяє структурним трансформаціям в ринковій економіці [13].

Якщо раніше досягнення НТП були можливі для впровадження великими компаніями, то нині навіть невеликі підприємства та підприємці мають можливість використовувати передові технології у своїй професійній діяльності. Сучасний розвиток ринкової економіки доводить, що результати НТП і їх ефективність досягнень неможливі без широкого використання у підприємницькій діяльності, яка може використовувати різноманітні форми організації виробництва [13].

Підприємництво має функціонувати у певних правових, економічних, соціально-політичних ринкових умовах. Законодавчо-правові умови підприємництва в Україні регламентуються Законом України "Про підприємництво". У відповідності до вітчизняного законодавства підприємницьку діяльність можуть здійснювати громадяни України, інших держав і юридичні особи усіх форм власності. Разом з тим, закон чітко забороняє здійснення підприємницької діяльності військовослужбовцям, службовим особам органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, а також органів державної влади та управління, які мають виконувати контроль за підприємницькою діяльністю. Не можуть здійснювати підприємницьку діяльність особи, що мають непогашену судимість [13].

Законодавчі нормативи та обмеження необхідні для забезпечення рівних умов та можливостей для наявних на ринку фізичних і юридичних осіб. Конкурентні умови для діяльності усіх підприємницьких структур забезпечує можливість у мобілізації ресурсів, організації виробництва, реалізації товарів [13].

Основними функціями підприємництва у ринкових умовах є (рис.1.27.)

[13]:

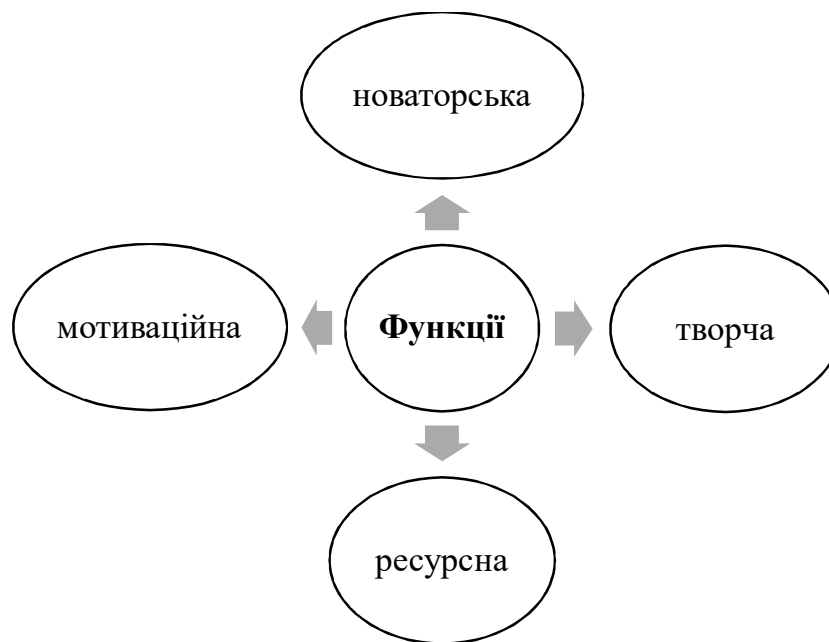

Рис. 1.27. Основні функції підприємництва

Джерело: побудовано на основі [13]

Новаторська функція підприємництва полягає у використанні досягнень та різних інновацій, апробації нових виробничих ресурсів на виробництві, а також нових різновидів товарів і послуг, впровадженні нових технологій, апробації нових ресурсів, пошуку нових джерел і форм фінансування, імплементації організаційних та управлінських інновацій, а також у вивченні нових ринків збуту [13].

Мотиваційна функція підприємництва виражається у тому, що основною метою підприємницької діяльності є отримання прибутку, покращення економічного впливу, удосконалення практичної діяльності, намагання по-новому якісно використовувати та економити ресурси, розробити нові цінності [13].

Творча функція підприємництва полягає у можливості генерації нових, інноваційних, креативних ідей та розробок, готовність до ризиків, гнучкість у підходах до організації виробництва, швидке реагування на ринкові запити і інновації НТП [13].

Ресурсна функція підприємництва надає можливість мобілізації доступних матеріально-технічних, фінансових, інтелектуальних, трудових, інформаційних ресурсів, а також забезпечувати їх раціональне поєднання і використання.

Підприємництво розвивалось багато віків. Тому відбувалась постійна трансформація і удосконалення соціально-економічного середовища. До основних необхідних передумов розвитку підприємництва відноситься (рис.1.28.) [13]:

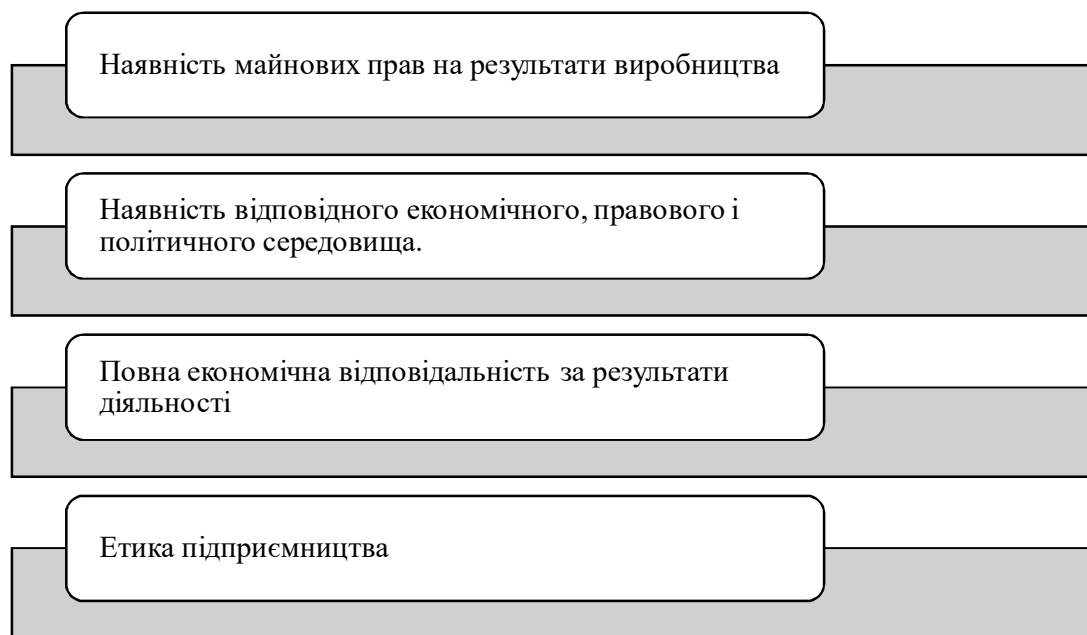

Рис. 1.28. Передумови розвитку підприємництва

Джерело: побудовано на основі [13]

Наявність законодавчо встановлених майнових прав на результати виробництва. Підприємці мають обов'язково володіти виробленими продуктами і доходами від їх реалізації. Тільки за таких умов виникла зацікавленість у здійсненні підприємницької діяльності. Якщо розглядати капітал і земельні ресурси, то підприємці можуть як володіти, так і орендувати їх. За сучасних умов більшість компаній поєднують застосування у своїй діяльності власних і орендованих ресурсів [13].

Наявність економічного, правового, політичного середовища для функціонування підприємств. Економічні передумови підприємництва

забезпечують наявність у суспільстві різних власників: приватних, кооперативних, державних. Це забезпечує ринкові умови і можливості для управління ризиками задля ефективного прийняття рішень про використання наявного майна, товарів, доходів [13].

Соціально-політичні умови підприємництва спрямовані на створення сприятливого мікро-клімату для підприємницької діяльності, тобто забезпечення гарантування збереження суб'єктам господарювання їх капіталу. Законодавство має захищати всі наявні види власності, а також забезпечувати необхідні економічні передумови їх діяльності, врегульовуючи податкову, митну і кредитну політику [13].

Юридичні передумови підприємництва також мають ґрунтуватися на законодавчих нормативах. Юридичні правила мають бути однаковими для усіх учасників.

Економічна відповідальність за результати підприємницької діяльності полягає в тому, що необхідно розглядати і той варіант, коли підприємництво може бути збитковим. Причинами збитковості можуть бути різні фактори. Отже, підприємці повинні брати відповідальність, а також ризикувати. Ризики є невід'ємною складовою підприємницької діяльності. Така ситуація вимагає здійснювати постійний самоконтроль підприємництва, наполегливо розробляти напрями підвищення ефективності діяльності [13].

Етика підприємництва тісно переплітається з економічною відповідальністю підприємців. У конкурентних умовах важливе значення відіграє також "імідж" (авторитет) підприємця. Втрата авторитету може викликати втрату довіри з боку інвесторів та кредиторів. Конкурентоздатність підприємницьких структур найяскравіше відображається через біржову торгівлю цінними паперами на фондових біржах. Нині поведінка та публічні виступи топ-менеджерів компаній можуть швидко підняти або знизити курси акцій [13].

1.3. Підприємництво у ринкових умовах

Підприємницька діяльність в Україні може здійснюватися різними суб'єктами господарювання (рис. 1.29) [6].

Рис. 1.29. Суб'єкти підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

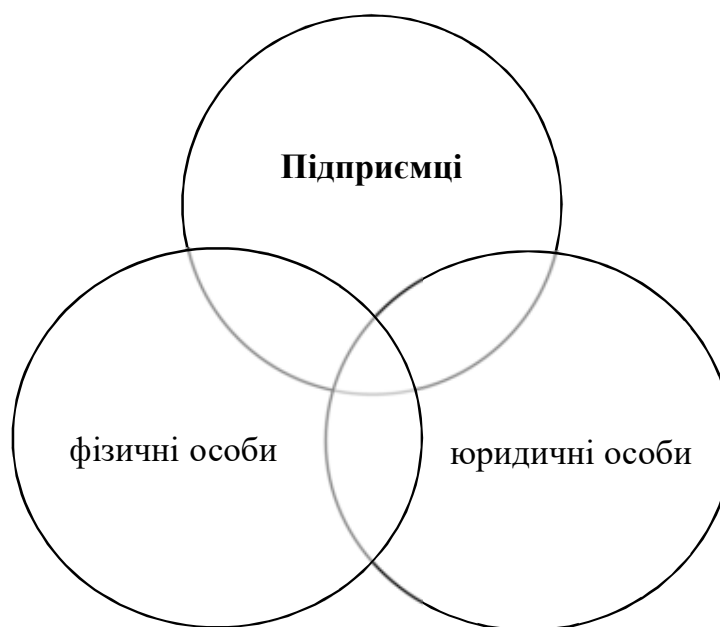

Рис. 1.30. Види підприємців

Джерело: побудовано на основі [6]

До юридичних осіб відносяться:

- державні установи (комунальні та інші підприємства);
- приватні компанії.

Юридичні особи мають бути зареєстровані в установленому порядку.

До фізичних осіб відносяться громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які виконують господарську діяльність та зареєстровані відповідно до законодавства [6].

В Україні підприємництвом можуть займатися практично всі громадяни за винятком категорії людей, яким законодавчо заборонено. Отже, суб'єктами підприємництва можуть бути громадяни, права яких не можуть бути обмежені законами, юридичні особи, які можуть володіти різними формами власності та громадяни іноземних держав [6]:

- підприємці – особи, які здійснюють ініціативну діяльність на свій ризик та під свою економічну й юридичну відповідальність;
- підприємницькі асоціації;
- працівники, які здійснюють трудову діяльність за наймом на контрактній основі;
- державні структури.

Залежно від юридичного статусу підприємництво може здійснюватися [6]:

- при створенні юридичної особи;
- без створення юридичної особи.

Основними суб'єктами підприємництва є підприємці. Проте підприємці – це не єдині суб'єкти, і вони змушені взаємодіяти зі споживачами як основними контрагентами, зокрема із державою. І споживачі, і держава відносяться до суб'єктів підприємництва, як і наймані робітники, а також бізнес-партнери [6].

Основне значення у підприємницькій діяльності відіграє визначення об'єкту підприємництва, адже саме з об'єктом взаємопов'язана підприємницька ідея (рис. 1.31.) [6].

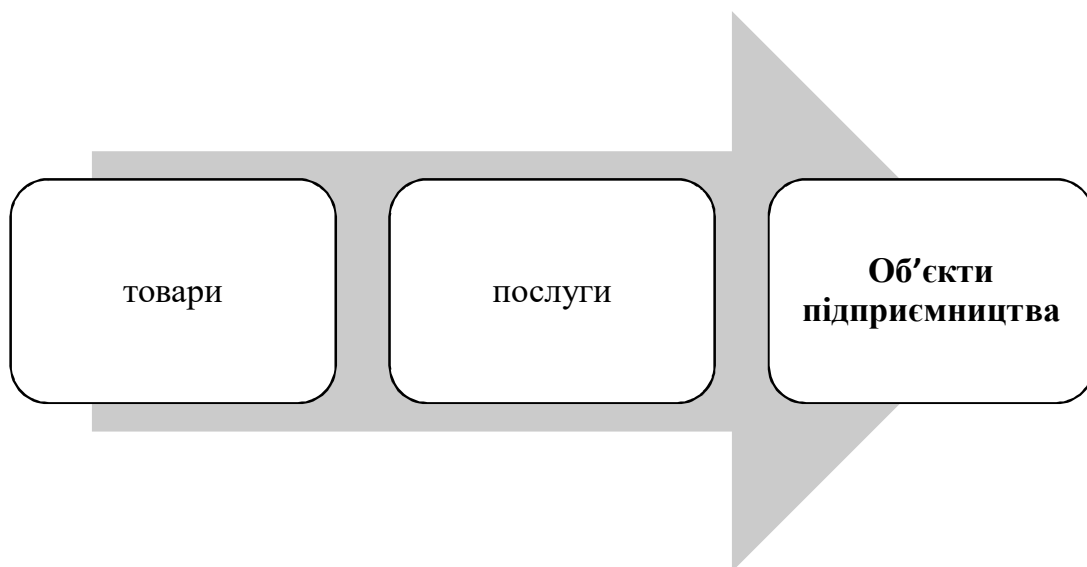

Рис. 1.31. Об'єкти підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

Об'єктами підприємництва є товари чи послуги або те, що може задовольняти потреби споживачів на ринку. Професійний підхід підприємців до їх діяльності вимагає уваги до якості, ціни, зовнішнього вигляду, пакування товару тощо [6].

Головними завданнями підприємництва є вибір ефективного розподілу факторів виробництва з метою вирішення проблем, які обумовлені потребами суспільства і обмеженими ресурсами. Займаючись підприємницькою діяльністю підприємці мають бути готовими відповісти на наступні питання [6]:

- Які товари необхідні для споживачів ринку?
- Як виробити необхідні товари?
- Яка категорія споживачів буде купувати ці товари?

Споживачі перебувають у складній ситуації при виборі факторів впливу на їх рішення щодо купівлі певних товарів, а саме:

- рівня та форми особистого доходу;
- системи пріоритетів інтересів споживачів;
- доступності товарів на ринку;
- політичної ситуації в країні.

Не зважаючи на те, який вид підприємництва використовується у ринкових умовах, всі вони розраховані на отримання прибутків або іншими словами спрямовані на успіх. Успішність – складова підприємницької діяльності [6].

Прагнення до успіху є метою людської активності. Успіх є результативним, якщо він отримується на основі діяльності не проти інших людей, а разом з ними.

Успіх, який приносить шкоду іншим людям – це невдача. Це твердження старе, проте воно цілком актуальне і сьогодні. Успіхи діяльності підприємця виражаються в прибутку, який є результатом реалізації підприємницьких ідей.

Форма організації виробничих процесів позначається поєднанням факторів виробництва [6]:

- ресурси, які включають два основні компоненти: капітал та витрати;
- креативні здібності підприємців.

Завдання підприємців зводиться до сполучення даних факторів виробництва, а також до пошуку ефективних форм симбіозу. Важливу роль відіграє оптимізація виробничих витрат або раціональне співвідношення складових: витрат, капіталу і обсягів продукції [6].

Раціоналізація передбачає заходи, спрямовані на випуск необхідного обсягу продукції за найменших витрат ресурсів, або за збільшення випуску продуктів при незмінних витратах ресурсів. Для підприємців раціоналізація витрат стає предметом надзвичайної турботи, адже процеси підприємницької діяльності – це постійне оперування обмеженими ресурсними активами, що потребує орієнтації на зменшення ресурсів у виробництві. Синонімом поняття «ефективність» може виступати поняття «раціоналізація» [6].

Таким чином, підприємницька діяльність – це мистецтво задоволення наявних потреб споживачів із раціональним використанням існуючих ресурсів, що забезпечує розвиток виробництва у довгостроковому періоді. Витрати у підприємстві включають сукупні затрати, які несуть підприємці у своїй виробничій діяльності.

Доходи – це сукупні надходження в касу або на рахунки підприємців як оплати за певні послуги підприємців або за реалізовані товари, майно споживачам, які здійснюють платежі на рахунки підприємців. Доходи необхідно відрізняти від наявних запозичених коштів, що надходять на рахунки підприємців на певний час і мають бути повернутими в певний час у майбутньому. Наприклад, на особовий рахунок підприємця надійшло 650 тис. грн від ТОВ “Ранок” у якості платіжного засобу за поставлену кількість товарів. Водночас, виробництво товарів обійшлося в 417 тис. грн. В результаті, 650 тис. грн – це дохід, тоді як прибуток складе – $650 - 417 = 233$ тис. грн [6].

Прибуток від підприємницької діяльності розраховується, як різниця між доходами та витратами. Прибуток є метою підприємництва, яке розраховано для реалізації підприємницьких рішень щодо виробництва і реалізації товарів на ринки.

Підприємницька діяльність має сформувати у людини певні якості, які необхідні для ринку, зокрема прояв творчих здібностей, талантів, розумових здатностей, а також креативності. Успіх підприємництва пов’язаний з наявними характерними рисами підприємців, які мають включати (рис. 1.32.)[6]:

- по-перше, підприємці завжди мають удосконалювати свою діяльність, придумувати щось нове, а також поліпшувати наявні процеси виробництва товарів та послуг.

- по-друге, характерними рисами підприємців має бути їх здатність до ризиків.

- по-третє, важливими рисами підприємців є вміння протистояти різним способам адміністративного тиску, а також наполегливість у досягненні мети;

- по-четверте, важливою рисою підприємців є те, що вони мають бути з яскраво вираженими лідерськими якостями, адже вони мають вміти приймати рішення та мати здатність здійснювати керівництво найманими працівниками;

- по-п’яте, підприємці через постійне психологічне навантаження мають бути фізично здоровими людьми, здатними до тривалої, насиченої і важкої

роботи. Фізична активність та здоровий спосіб життя забезпечать для підприємців постійність у процесах підприємницької діяльності.

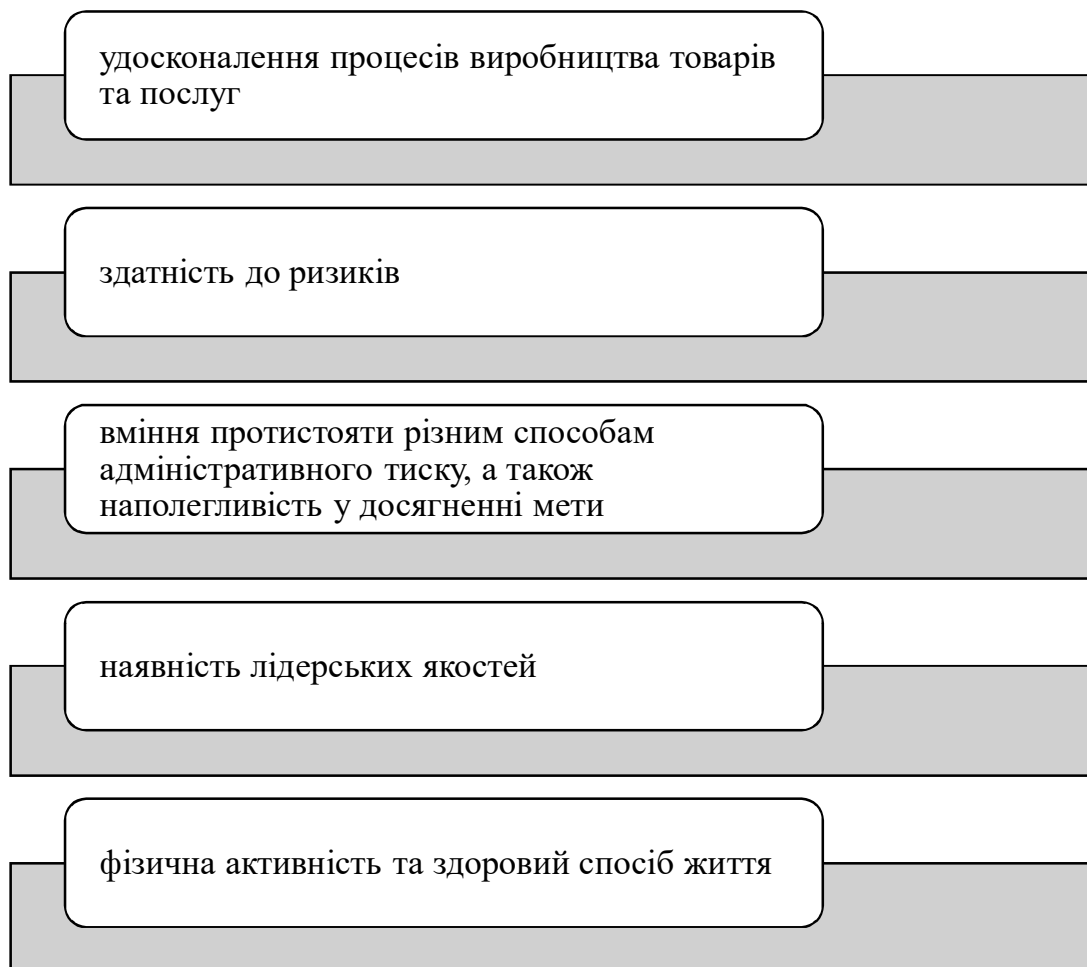

Рис. 1.32. Характерні якості підприємців

Джерело: побудовано на основі [6]

Отже, підприємці мають відповідати наступним якісним рисам [6]:

- здатність до пошуку нових можливостей і виявлення ініціативи у вирішенні наявних проблем, а також бути готовими до неодноразових поновлень зусиль задля подолання перешкод, зміни намічених ліній поведінки, щоб досягти поставлену мету;
- стресостійкість та сприйняття ризиків;
- направленість на ефективність та якість щоб організовувати підприємницьку діяльність швидше, якісніше і дешевше;

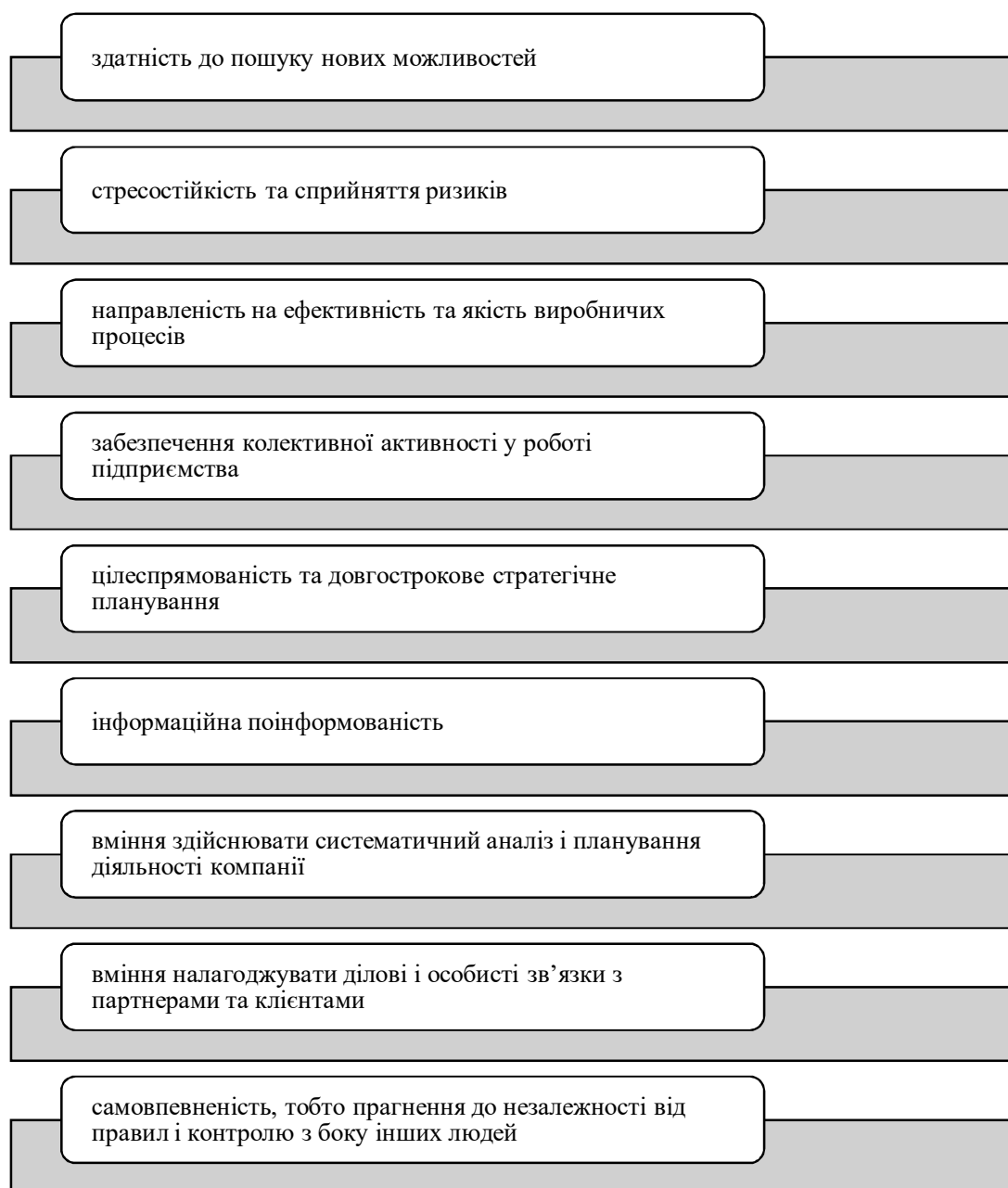

Рис. 1.33. Якісні риси підприємців

Джерело: побудовано на основі [6]

- забезпечення колективної активності у роботі підприємства;
- цілеспрямованість та довгострокове стратегічне планування;
- інформаційна поінформованість – здатність до інформаційної аналітики ринку, конкурентів, клієнтів;

- вміння здійснювати систематичний аналіз і планування діяльності компанії, стежити за економічними показниками і використовувати їх при розробці і прийнятті господарських рішень;
- вміння налагоджувати ділові і особисті зв'язки з партнерами та клієнтами;
- самовпевненість, тобто прагнення до незалежності від правил і контролю з боку інших людей, віра у свою здатність до вирішення важливих завдань.

Успіх підприємницької діяльності прямо залежить від кількох основних складових (рис. 1.33.) [6]:

- особисті характеристики підприємців;
- наявність ідей;
- ресурсна забезпеченість.

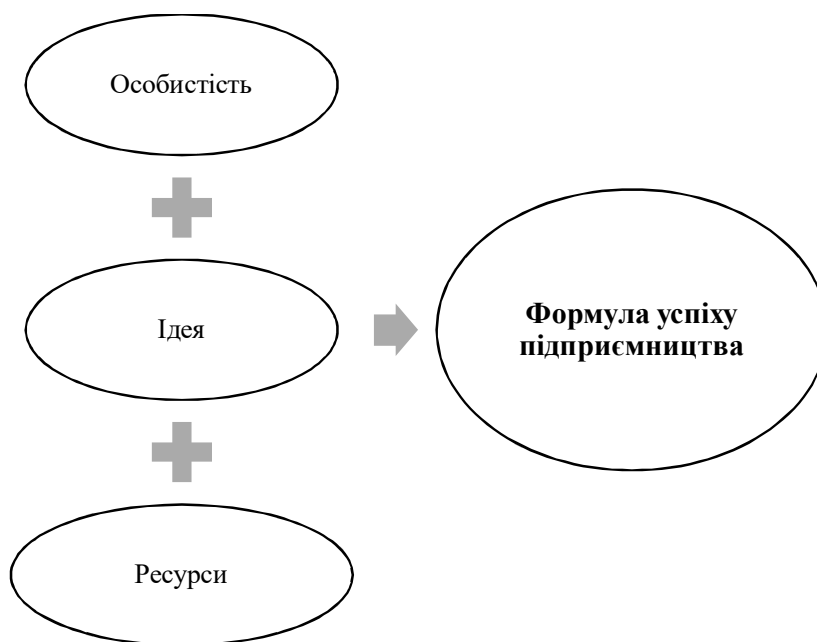

Рис. 1.34. Складові успішного підприємництва

Джерело: побудовано на основі [6]

Тобто, наявність гарних ідей і фінансових ресурсів не принесуть успіху підприємницькій діяльності, якщо керівник або підприємець не представлятиме себе особистістю з наявними діловими якостями.

У ринковій економіці загальними умовами для повноцінного розвитку і функціонування підприємництва є (рис. 1.35.)[6]:

- стабільність економічної та соціальної політики;
- позитивна громадська думка у відношенні до діяльності підприємців;
- існування розвинутої інфраструктури для підприємництва;
- ефективна система захисту інтелектуальної власності;
- дебіюрократизація регулювання підприємницької діяльності з боку державних органів.

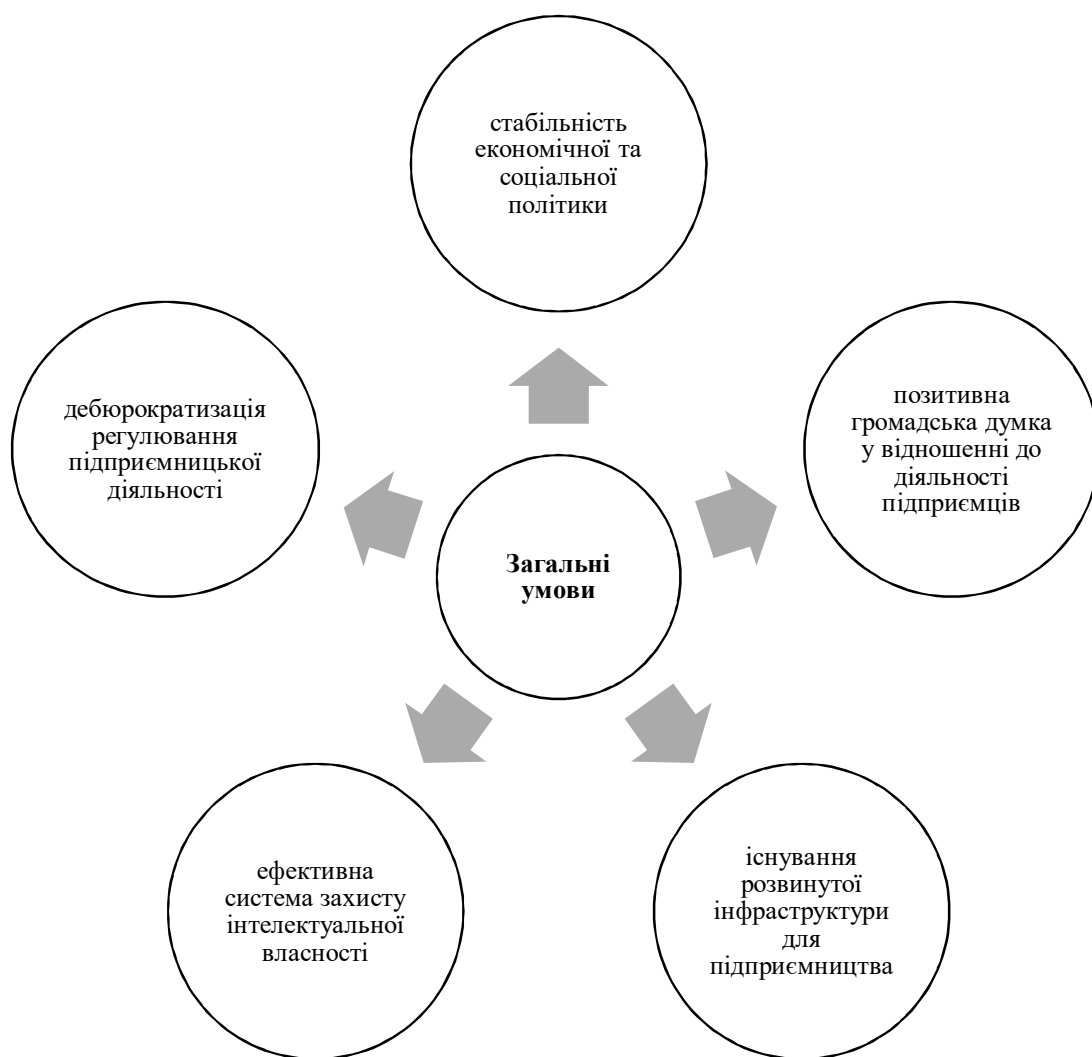

Рис. 1.35. Умови розвитку підприємництва в ринковій економіці

Джерело: побудовано на основі [6]

Таким чином, підприємництво є основною складовою ринкової економіки і невід'ємним елементом господарської діяльності суб'єктів ринку. Клас підприємців значною мірою підтримує успішний розвиток нових галузей і забезпечує торговельну діяльність як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Підприємництво значним чином є рушієм технологічних революцій, спрямованих на поліпшення задоволення потреб учасників ринку.

Питання для самоконтролю знань до розділу 1

1. Поняття «підприємництва».
2. Еволюція підприємницької діяльності у світі.
3. Історія підприємництва.
4. З чим пов'язана перша підприємницька діяльність у світі?
5. Перші згадки про підприємництво.
6. Етапи еволюційного розвитку підприємництва.
7. Неолітична революція і її роль.
8. Виникнення товарного виробництва.
9. Перша промислова революція та її вплив на підприємництво.
10. Поняття промислової (індустріальної) революції.
11. Що стало важливою складовою першої промислової революції?
12. Основні винаходи під час першої промислової революції.
13. Як відбувся перехід від аграрної економіки до індустріальної під час першої промислової революції?
14. Друга промислова революція та її вплив на підприємництво.
15. Основні винаходи під час другої промислової революції.
16. Які досягнення зафіксовані у другій промисловій революції?
17. Третя промислова революція та її вплив на підприємництво.
18. Науково-технологічна революція.

19. Трансформація від індустріального до постіндустріального суспільства під час третьої промислової революції.

20. Як відбувся перехід до цифрових технологій під час третьої промислової революції.

21. Основні досягнення третьої промислової революції.

22. Який вплив впровадження Інтернету на підприємництво?

23. Вплив глобалізації на поширення нових технологій.

24. Четверта промислова революція та її вплив на підприємництво.

25. Хто ввів поняття Industry 4.0.

26. Нові бізнес-моделі четвертої промислової революції.

27. Інтернет-речей.

28. Інтернет-послуг.

29. Розумний завод.

30. Бізнес-проекування.

31. Основні принципами, які описують четверту революцію.

32. Розробка штучного інтелекту.

33. Вплив пандемії COVID-19 на прискорення четвертої промислової революції.

34. Недоліки четвертої промислової революції.

35. П'ята промислова революція та її вплив на підприємництво.

36. Характерні ознаки підприємництва.

37. Характерні риси підприємництва.

38. Порівняння понять підприємництва та власності.

39. Вимоги до підприємницької діяльності в ринкових умовах.

40. Моделі підприємництва у ринкових умовах.

41. Організаційні заходи класичної моделі підприємництва у ринкових умовах.

42. Організаційна схема використання інноваційної моделі підприємництва.

43. Необхідні умови розвитку підприємницької діяльності.

44. Економічні умови розвитку підприємницької діяльності.
45. Політичні умови розвитку підприємницької діяльності.
46. Організаційні форми підприємництва.
47. Види підприємництва.
48. Основні функції підприємництва.
49. Передумови розвитку підприємництва.
50. Суб'єкти підприємництва.
51. Види підприємців.
52. Об'єкти підприємництва.
53. Характерні якості підприємців.
54. Якісні риси підприємців.
55. Складові успішного підприємництва.
56. Умови розвитку підприємництва в ринковій економіці.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 1:

1. Податковий кодекс. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення 20.07.2022р.).
2. Господарський кодекс. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 20.07.2022р.).
3. L.Jooris. A brief history of entrepreneurship. 2021. URL: <https://gulfbusiness.com/a-brief-history-of-entrepreneurship>. (дата звернення 20.09.2022р.).
4. What is the history of Entrepreneurship? URL: <https://entrepreneurbeginnings.com/what-is-the-history-of-entrepreneurship>. (дата звернення 20.09.2022р.).
5. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: Навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf> (дата звернення 29.09.2022р.).
6. Роженко, О.В. Лекції з дисципліни Підприємництво і бізнес-культура: для студентів ступеня «бакалавр» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. підприємництва і торгівлі. – Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2016. 216 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/919/1/Rozhenko_2016_4.pdf. (дата звернення 29.09.2022р.).
7. Бужимська К.О. Виникнення та розвиток підприємництва як економічної категорії. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/25.pdf>. (дата звернення 29.09.2022р.).
8. Промислова революція. URL: <https://uk.wikipedia.org>. (дата звернення 20.09.2022р.).

9. Скіцько В.І. Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього. URL:http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2016/8.pdf. (дата звернення 29.00.2022р.)

10. Market Research Reports & Industry Analysis. Industry 4.0 Market - Growth, Trends, and Forecasts (2020-2025). URL:<https://www.ascreports.com/market-research-report-538241/industry-market-growth-trends-forecasts>. (дата звернення 28.09.2022р.).

11. The Fifth Industrial Revolution and how it will change the business landscape. URL:<https://www.regenesys.net/reginsights/the-fifth-industrial-revolution-5ir>. (дата звернення 28.09.2022р.).

12. Система підприємництва в ринковій економіці. URL: <https://buklib.net/books/33801>. (дата звернення 28.09.2022р.).

13. Функції та умови підприємницької діяльності. URL: https://pidru4niki.com/15060913/politekonomiya/funktsiyi_umovi_pidpriyemnitскоy_i_diyalnosti. (дата звернення 28.09.2022р.).

14. The Future of Jobs Report 2020. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf. (дата звернення 28.09.2022р.).

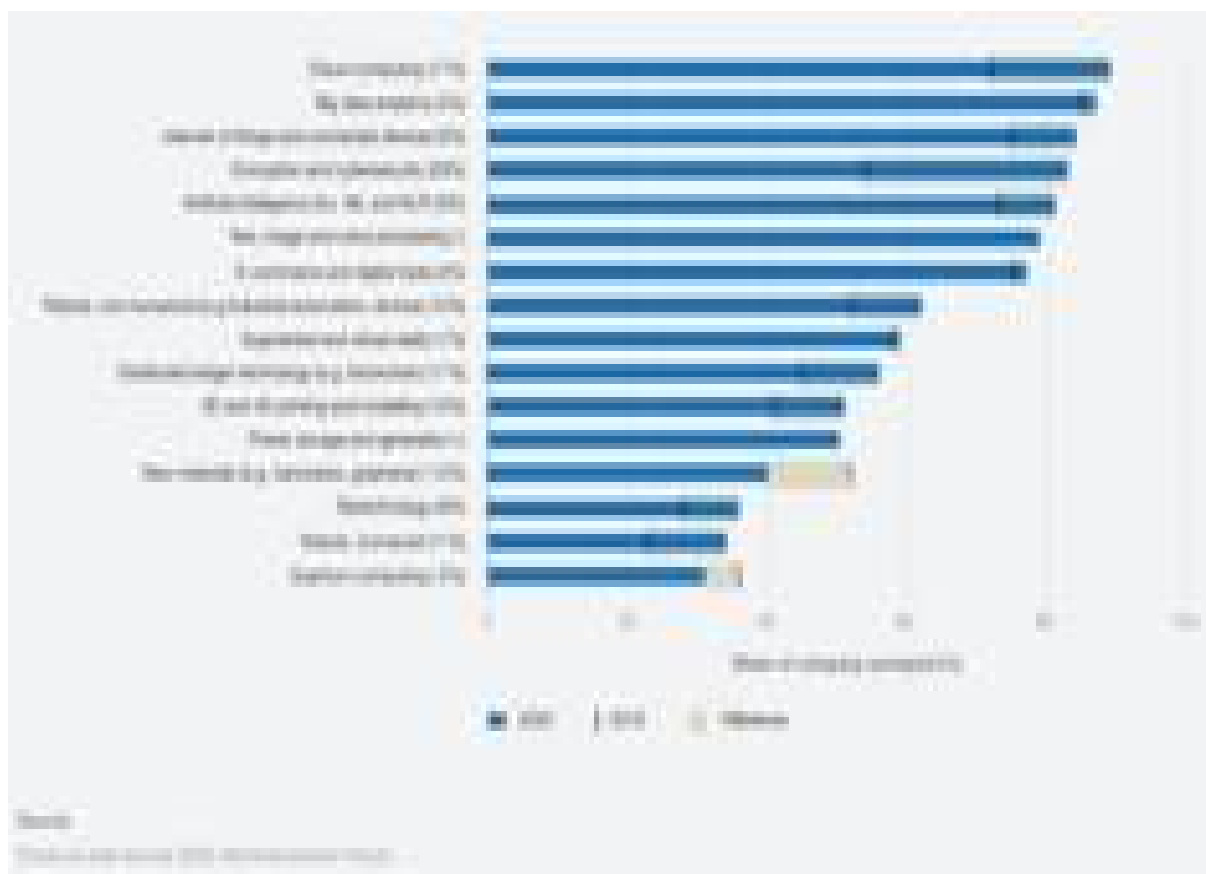
ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Порівняння досягнень та характеристика промислових революцій

1 st Industrial Revolution	2 nd Industrial Revolution	3 rd Industrial Revolution	4 th Industrial Revolution	5 th Industrial Revolution
Mechanization	Electrification	Automation and Globalization	Digitalization	Personalization
Occurred during the 18 th and 19 th centuries, mainly in Europe and North America	From the late 1800s to the start of the First World War	The digital revolution occurred around the 1970s	Start of the 21 st century	2 nd decade of the 21 st century
Steam engines replacing horse and human power	Production of steel, electricity and combustion engines	Computers, digitalization and the internet	AI, robotics, IoT, blockchain and crypto	Innovation, purpose and inclusivity
Introduction of mechanical production facilities driven by water and steam power	Onset of mass and mass production, enabled by electricity	Automation of production through electronic and IT systems	Robotics, artificial intelligence, augmented reality, virtual reality	Deep, multi-level cooperation between people and machines. Consciousness

Джерело: [10-11]

**Технології, які будуть впроваджені до 2025 року (за часткою
опитаних компаній)**

Джерело: [14]

20 найпопулярніших посад у зростанні та скороченні до 2025 року

a. Зростання (growth)		b. Скорочення (decline)	
1	Сиреневий сад	1	Сиреневий сад
2	Сиреневий сад	2	Сиреневий сад
3	Сиреневий сад	3	Сиреневий сад
4	Сиреневий сад	4	Сиреневий сад
5	Сиреневий сад	5	Сиреневий сад
6	Сиреневий сад	6	Сиреневий сад
7	Сиреневий сад	7	Сиреневий сад
8	Сиреневий сад	8	Сиреневий сад
9	Сиреневий сад	9	Сиреневий сад
10	Сиреневий сад	10	Сиреневий сад
11	Сиреневий сад	11	Сиреневий сад
12	Сиреневий сад	12	Сиреневий сад
13	Сиреневий сад	13	Сиреневий сад
14	Сиреневий сад	14	Сиреневий сад
15	Сиреневий сад	15	Сиреневий сад
16	Сиреневий сад	16	Сиреневий сад
17	Сиреневий сад	17	Сиреневий сад
18	Сиреневий сад	18	Сиреневий сад
19	Сиреневий сад	19	Сиреневий сад
20	Сиреневий сад	20	Сиреневий сад

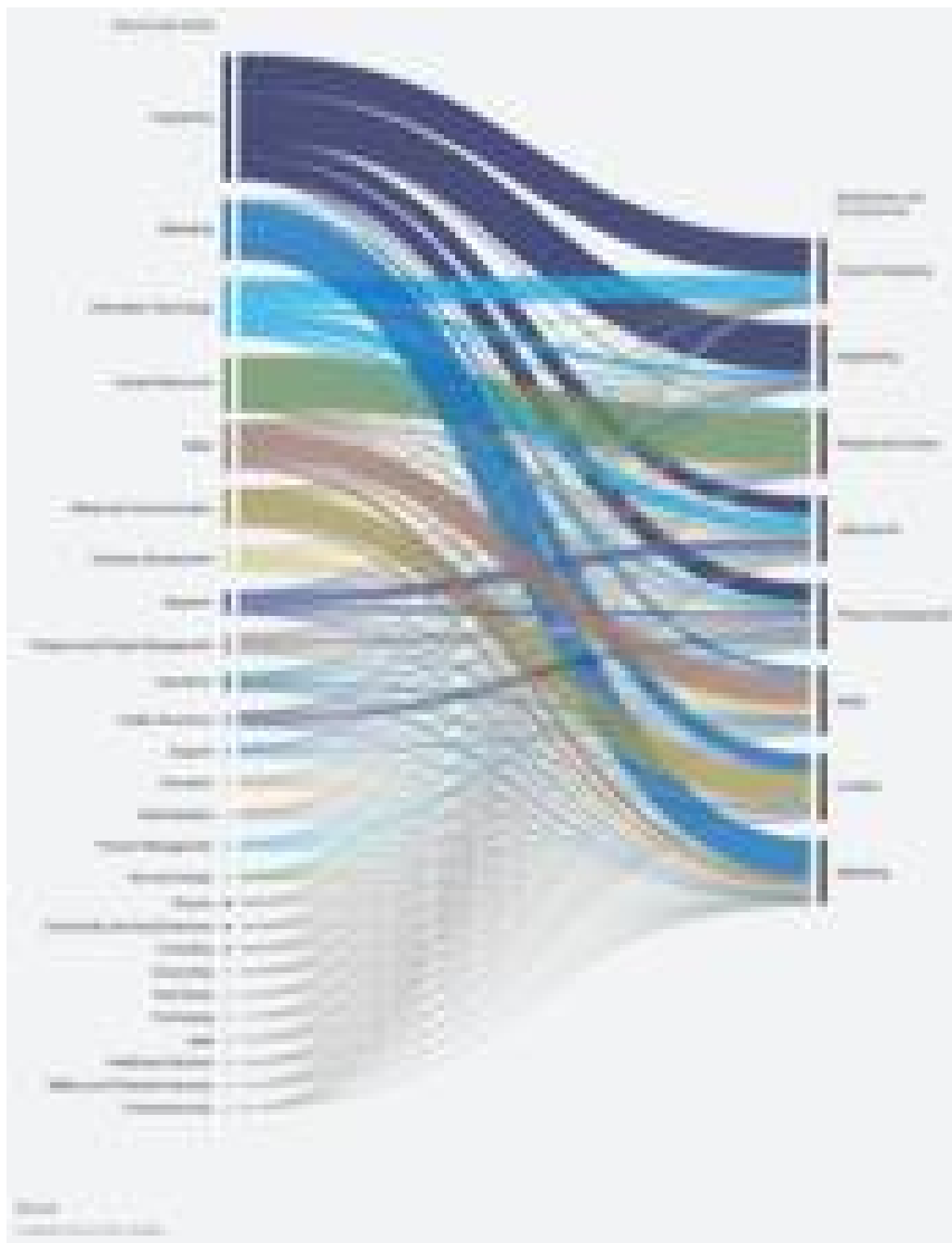
Джерело: [14]

Нові посади згруповані за робочими місцями у найближчому майбутньому

Джерело: [14]

Трансформація посад у майбутньому

Джерело: [14]

Очікувані навички і компетентності працівників необхідні до 2025 року за часткою опитаних компаній

Джерело: [14]

Найкращі суміжні спеціалізовані навички працівників у майбутньому

Specialized skill	Emerging job clusters
1. Product Marketing	Generalist Product and Culture Marketing, Product Development, Sales (B)
2. Digital Marketing	General, Sales and M. Marketing, Product Development, Sales (B)
3. Software Development and Design (SaaS)	Cloud Computing, Data and M. Engineering, Marketing, Product Development (B)
4. Business Management	Product and Culture Marketing, Product Development, Sales (B)
5. Marketing	General, Sales and M. Marketing, Sales (B)
6. Business Operations Management	General, Engineering, Marketing, Product Development (B)
7. Development Tools	Cloud Computing, Data and M. Engineering, Product Development (B)
8. Data Storage Technologies	Cloud Computing, Data and M. Engineering, Product Development (B)
9. Customer Relationship	Cloud Computing, Data and M. Engineering, Sales (B)
10. Data Engineering	Cloud Computing, General, Engineering, Marketing (B)
11. Management Consulting	Generalist Product and Culture Marketing, Product Development (B)
12. Entrepreneurship	Product and Culture Marketing, Sales (B)
13. Artificial Intelligence	Cloud Computing, Data and M. Engineering (B)
14. Data Science	Generalist Product and Culture Marketing, Product Development (B)
15. Data Visualization	Product and Culture Marketing, Sales (B)
16. Technical Support	Cloud Computing, Product Development, Sales (B)
17. Social Media	General, Marketing, Sales (B)
18. Analytics Tools	General, Engineering, Marketing (B)
19. Information Management	General, Sales and M. Marketing (B)

Source:
LinkedIn Learning (2020)

Note:
Emerging job clusters are those with the most potential for growth in the next five years.

Джерело: [14]

Можливості в професійному кластері

Вид	Види професій	Вид
1	1	1
2	2	2
3	3	3
4	4	4
5	5	5
6	6	6
7	7	7
8	8	8
9	9	9
10	10	10
11	11	11
12	12	12
13	13	13
14	14	14
15	15	15
16	16	16
17	17	17
18	18	18
19	19	19
20	20	20
21	21	21
22	22	22
23	23	23
24	24	24
25	25	25
26	26	26
27	27	27
28	28	28
29	29	29
30	30	30
31	31	31
32	32	32
33	33	33
34	34	34
35	35	35
36	36	36
37	37	37
38	38	38
39	39	39
40	40	40
41	41	41
42	42	42
43	43	43
44	44	44
45	45	45
46	46	46
47	47	47
48	48	48
49	49	49
50	50	50
51	51	51
52	52	52
53	53	53
54	54	54
55	55	55
56	56	56
57	57	57
58	58	58
59	59	59
60	60	60
61	61	61
62	62	62
63	63	63
64	64	64
65	65	65
66	66	66
67	67	67
68	68	68
69	69	69
70	70	70
71	71	71
72	72	72
73	73	73
74	74	74
75	75	75
76	76	76
77	77	77
78	78	78
79	79	79
80	80	80
81	81	81
82	82	82
83	83	83
84	84	84
85	85	85
86	86	86
87	87	87
88	88	88
89	89	89
90	90	90
91	91	91
92	92	92
93	93	93
94	94	94
95	95	95
96	96	96
97	97	97
98	98	98
99	99	99
100	100	100

Джерело: [14]

Типові прогалини в навичках при зміні професій

Джерело: [14]

Типова програма навчання

A. Typical learning agenda

Topic	Hours
1. Introduction	1
2. Overview of the course	1
3. The role of the teacher	1
4. The role of the student	1
5. The role of the parent	1
6. The role of the community	1
7. The role of the government	1
8. The role of the media	1
9. The role of the business	1
10. The role of the culture	1
11. The role of the environment	1
12. The role of the technology	1
13. The role of the science	1
14. The role of the art	1
15. The role of the sports	1
16. The role of the health	1
17. The role of the education	1
18. The role of the social	1
19. The role of the economic	1
20. The role of the political	1

Джерело: [14]

**10 найкращих навичок за необхідним рівнем майстерності та часом
для досягнення цієї майстерності**

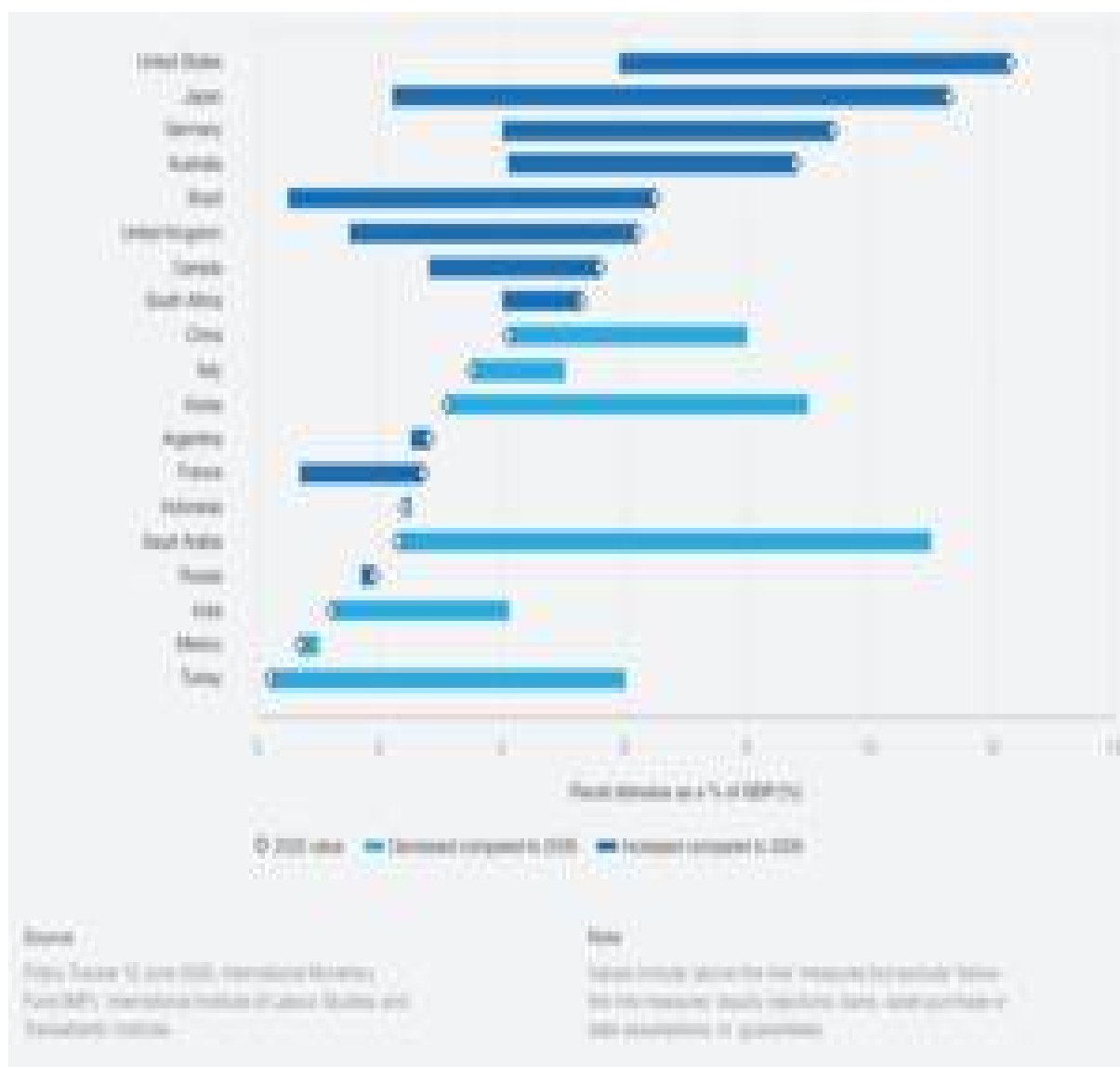
Джерело: [14]

Зміни спеціалізації профільних курсів за статусом зайнятості

Distribution of students, April, May and June 2020							
Rank 2019	Course Specialization	All 2019	All 2020	Employed 2019	Employed 2020	Unemployed 2019	Unemployed 2020
1	Business	17%	16%	11%	23%	6%	10%
2	Corporate Finance	16%	16%	11%	11%	5%	11%
3	IT	15%	15%	9%	10%	6%	10%
4	Healthcare	12%	13%	10%	11%	2%	10%
5	Project Management	10%	10%	8%	10%	2%	10%
6	International Marketing	10%	1%	10%	10%	0%	10%
7	International Finance	10%	1%	10%	1%	0%	10%
8	Project Finance and Engineering	10%	10%	10%	10%	0%	10%
9	Real Estate	10%	10%	10%	10%	0%	10%
10	International Technology	10%	10%	10%	10%	0%	10%
11	Real Technology	10%	10%	10%	10%	0%	10%

Джерело: [14]

Порівняння розміру вибраних економік у 2009-2020 рр, як частки ВВП

Джерело: [14]

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Історія торговельної діяльності.

2.2. Сутність торгівлі та її функції.

2.3. Види торговельної діяльності.

Ключові поняття: торгівля, торговельна діяльність, попит, пропозиція, товари, послуги, ціна, засоби зв'язку, грошові засоби, гроші, транспорт, культурні цінності, експорт, імпорт, оптова торгівля, роздрібна торгівля

2.1. Історія торговельної діяльності

Нині торгівля посідає важливе місце у формуванні сучасного глобального суспільства. Торгівля – це засіб обміну товарів або послуг. Торговельна діяльність виникла і розвивалась паралельно з самою цивілізацією на планеті Земля. Водночас, розвиток та удосконалення торговельної діяльності прямо залежав від розвитку інших галузей господарювання та інфраструктурних елементів, наприклад транспорт, банківська система та зв'язок. Торговельна діяльність має багатотисячну історію розвитку (рис.2.1.) [5].

Торгівля виникла близько 3000 р. до н. у Стародавній Месопотамії.

Рис. 2.1. Перші згадки про торгівлю

Джерело: побудовано на основі [5]

Торгівля уже має перші згадки близько 3000 р. до н. ще у Стародавній Месопотамії. Там здійснювалась торгівля на різні матеріали, зокрема спеціями, металами й тканинами. Міста, які були пов'язані з торговельною активністю відразу ставали багатими. З розвитком цивілізацій та зростанням кількості людей виникала і необхідність у додаткових ресурсах та їх реалізації. Торгівля між стародавніми містами зв'язувала між собою багато груп людей, адже вони торгували різними товарами. При цьому, торгівля відрізнялась залежно від природних ресурсів та географічного розміщення або територій проживання цивілізацій [5].

Основними факторами, які вплинули на розвиток торгівлі стали (рис.2.1.) [5]:

- засоби зв'язку;
- види грошей;
- види транспорту;
- культурні цінності.

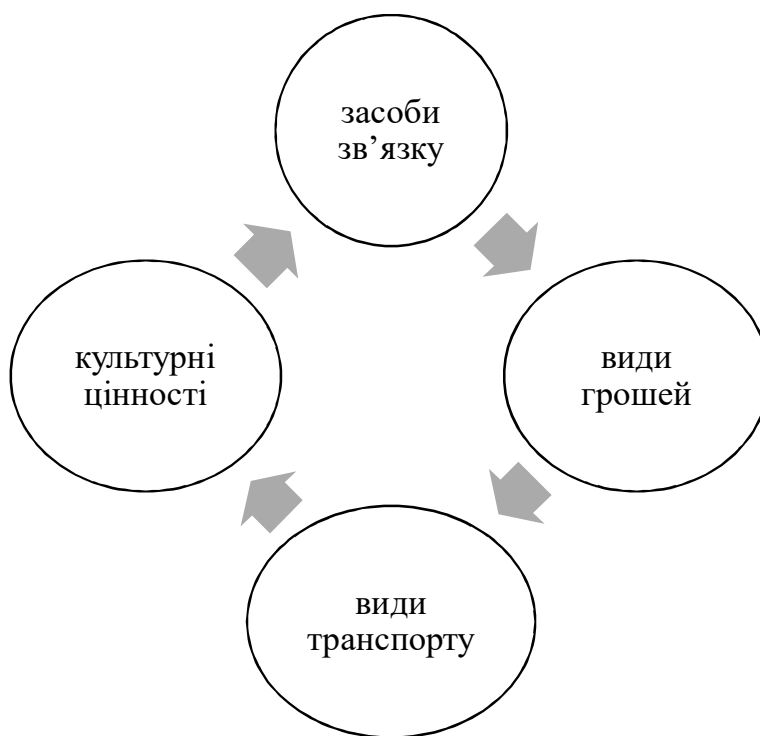

Рис. 2.2. Фактори, які вплинули на розвиток торгівлі

Джерело: побудовано на основі [5]

Торгівля передбачає обмін товарами та послугами або, інколи одночасно і товарами, і послугами. Торгівлю часто називають також комерцією. Торгівля є особливим видом підприємництва. На початку історії формування торгівлі відбувались прямі обміни товарами, послугами або бартерні операції [6].

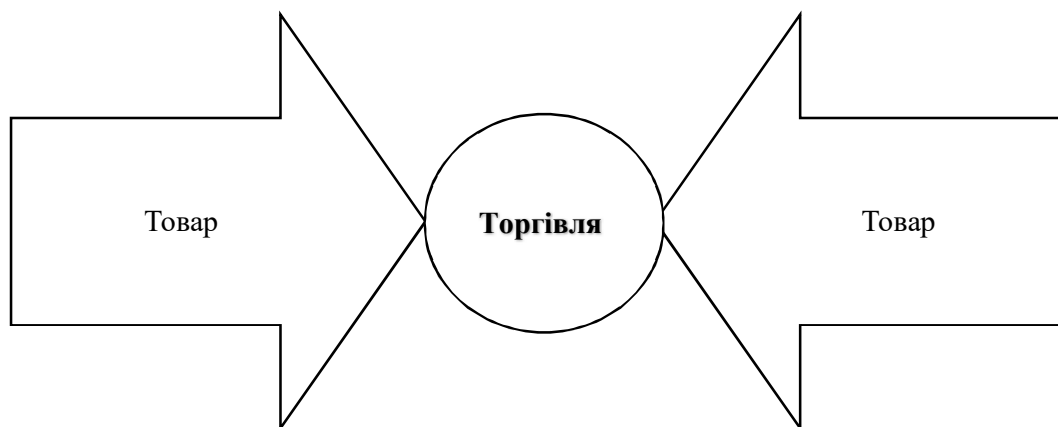

Рис. 2.3. Початковий етап торгівлі

Джерело: побудовано авторами

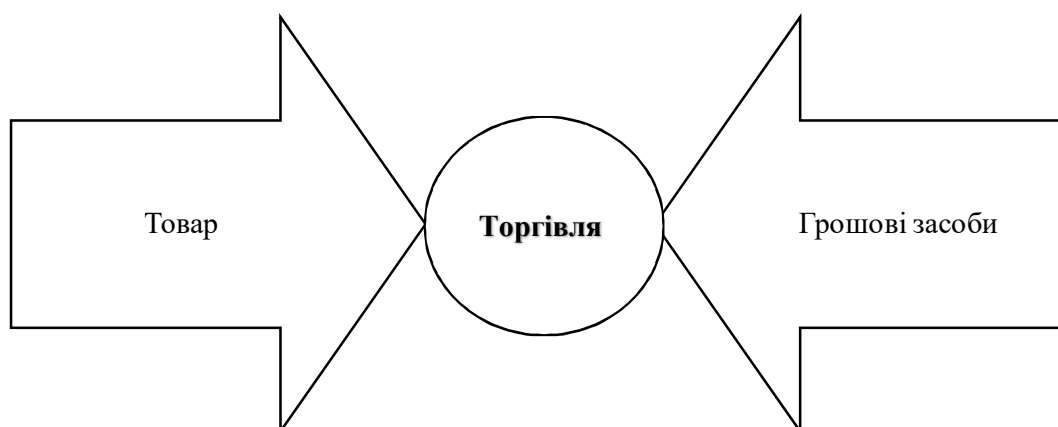

Рис. 2.4. Наступний етап розвитку торгівлі

Джерело: побудовано авторами

Перехід від початкового етапу бартерної торгівлі став можливим після винаходу грошей. Винайдення нових засобів зв'язку сприяв посиленню розвитку торговельних відносин, адже торгівля між торговцями стала двосторонньою торгівлею, а торгівля між більше за двох торговців стала багатосторонньою торгівлею завдяки можливості зв'язку [6].

Торгівля існує багато століть з багатьох причин. Найперше – це може бути зумовлено наявною спеціалізацією та розподілом праці. Торгівля існує також

між різними регіонами, завдяки тому, що різні регіони можуть мати надлишок продукції, який можна реалізувати. Таким чином, надлишкове виробництво може забезпечити можливість отримання прибутку від торговельної діяльності [6].

У певних працях, наприклад Пітер Уотсон, вказує про те, що торгівля виникла ще у доісторичні часи – приблизно 150 000 років тому. У ті часи головним об'єктом доісторичних людей, які здійснювали обмін товарами та послугами ще не було грошей [6].

Вважається, що торгівля існувала упродовж більшої частини історії людства на планеті. Так, матеріали, що застосовувались для вироблення ювелірних виробів торгувались з Єгиптом починаючи з 3000 р. до н.е. Довгі торговельні шляхи створили у III-му тисячолітті до нашої ери шумери в Месопотамії, де вони торгували з хараппською цивілізацією у долині Інду [6].

Сільськогосподарська продукція і товари повсякденного використання, як правило, здійснювала коротке трансформування до місцевого ринку. Торгівля в широкому розумінні між віддаленими ринками – це вже інша справа. Це надало змогу залучити підприємців і посередників готових брати на себе ризики в надії на отримання прибутку. Архіви, знайдені в Еблі, надають уявлення про раннє торгове місто середини третього тисячоліття до нашої ери [8].

Основним транспортним шляхом для торгівлі у 3000-1000 рр. до н.е. став водний транспорт. Безумовно, найпростішим шляхом для транспортування вантажів є вода, враховуючи те, що в епоху, коли міста й села були пов'язані пішохідними стежками, а не хорошими дорогами. Перші торговельні шляхи пролягали по річках, що стали опорою для ранніх цивілізацій (річки Ніл, Тигр і Євфрат, Інд і Хуанхе) [8].

Оскільки човни стали міцнішими, то розширилась торгівля на більші відстані. Східне Середземномор'я стало першим регіоном, де дістала розвитку морська торгівля, на початку між Єгиптом і Критом, а пізніше – на кораблях фінікійців десь на захід шляхом середземноморських островів і повз узбережжя Північної Африки [8].

Торгівля поширювалась на різні види товарів, якими славились різні ремісники у різних куточках світу. Так, Фінікія славиться своїм ремеслом та предметами розкоші для торгівлі. Кедрова деревина експортувалась не лише як якісна деревина для суднобудування, а й для архітектури. Високоякісна різьба по дереву у фінікійців славилась їх майстерністю. Також ця майстерність використовувалась ще для роботи зі слоновою кісткою. Рідкісний барвник Тірський пурпур був дорогим і продавався для покраски тканин. Тир і Сидон були відомі своїм склом [8].

Торгівля тривалий час відігравала велике значення у світовій економіці. Від початку грецької цивілізації і до падіння Римської імперії ще у 5 столітті прянощі почали доставлятися в Європу із Далекого Сходу, включно з Китаєм, у фінансово прибутковій торгівлі [6].

У 106 р. до н. е. вперше караван залишив Китай і попрямував до Персії, де був відкритий Шовковий шлях. У 1 ст. до н. е. римляни отримали контроль над Сирією і Палестиною – кінцевим пунктом Шовкового шляху. Незабаром у Римі був створений спеціальний ринок шовку [8].

Шовковий шлях став прикладом, коли за бажаний товар покупці готові були платити надмірні кошти. Китай хотів приймати розрахунок виключно у золоті. Було підраховано, що в I ст. н. е. Китай володів близько п'ятьма мільйонами унцій золота. У Римі навіть імператор Тиберій видав указ про заборону на носіння шовку через вичерпання золотих запасів у Римській імперії. Шовковий шлях показав приклад функціонування глобальної економіки [8].

Караванні шляхи на Близькому Сході та морські у Середземномор'ї забезпечили найстарішу торговельну систему, яка забезпечила перевезення товарів від Індії до Фінікії. Між Індією та Китаєм відкрилося морське сполучення з великим комерційним потенціалом [8].

Падіння Римської імперії в наступні віки принесло Західній Європі небезпеку і зниження торговельної активності. Незважаючи на це, певна торгівля відбувалась, зокрема радханіти були середньовічною частиною єврейських

купців, які здійснювали торгівлю між християнами у Європі та з мусульманами на Близькому Сході [6].

Пізніше в історії розвитку торгівлі відіграли певну роль согдійці, які керували торговельним шляхом «Схід-Захід», широковідомим як «Шовковий шлях», що історично мало місце упродовж IV-VIII століття нашої ери [6].

З VIII по XI століття вікінги та варяги здійснювали торговельну діяльність, коли вони плавали зі Скандинавії. Вікінги плавали до Західної Європи, а варяги – до Київської Русі [6].

Васко да Гама у 1498 р. поновив європейську торгівлю різними спеціями. До цього навколо Африки торгівлю прянощами до Європи контролювали ісламські держави, зокрема Єгипет. Торгівля спеціями відіграла важливе економічне значення. Прянощі, які були привезені до Європи з різних країн, були досить цінними товарами за своєю вагою, інколи навіть конкурували з золотом [6].

У XVI столітті Голландія стала центром вільних торговельних відносин, не впроваджуючи валютний контроль і забезпечуючи захист вільного руху товарів і послуг [6].

У 1776 році А. Сміт видав статтю «Дослідження природи та причин багатства націй», яка широко критикувала меркантилізм і доводила, що економічна спеціалізація має приносити користь націям і різним компаніям. Оскільки пізніше розподіл праці став обмежений величиною ринку, то Адам Сміт сказав, що країни, які отримують доступ до великих ринків, зможуть більш ефективно трансформувати працю і підвищувати, тим самим, її продуктивність [6].

Велика депресія стала великим економічним колапсом, що тривав починаючи з 1929 р. до кінця 1930-х рр. У цей період відбувся великий спад у торгівлі, а також інших економічних показниках [6].

Багато хто у той час був впевнений, що відсутність вільної торгівлі є основною причиною економічної депресії. Але під час Другої світової війни економічний спад у США закінчився [6].

Важливу роль у розвитку торговельної діяльності відіграло виникнення грошей.

Першими грошима були засоби з фундаментальною вартістю, що часто називали товарними грошима і включали в себе будь-який вартісний загальнодоступний товар. Таким товаром, який заміняв грошові засоби був товар з наявною внутрішньою вартістю. Прикладами таких грошових засобів у формі товарів були [6]:

- рідкісні черепашки;
- зуби китів та великої рогатої худоби;
- хліб використовувався як форма грошей у середньовічному Іраку;
- кольорові метали;
- дорогоцінні метали.

Метали стали чудовою заміною грошових коштів. Будучи одними з найцінніших із товарів (метали компактні та легко переносяться) – метали стали чудовим стимулом для торговельних операцій. Великі родовища міді знайдені на Кіпрі принесли цьому острову велике багатство ще з 3000 р. до н.е. [8].

Пізніше, для виготовлення бронзи знадобився дефіцитний товар – це олово, тоді Корнуолл став до першого тисячоліття до н.е. головним постачальником Європи бронзової доби [8].

Римський денарій став валютою, яка була впроваджена як стандартизовані гроші для полегшення широкого обміну товарами і послугами. Це перший етап використання валютних металів, які використовувалися з метою представлення збереженої вартості.

У 1817 р. Д. Рікардо, Дж. Мілль і Р. Торренс довели, що вільна торгівля принесе значну користь як для промислово слабких, так і сильних країн. У «Принципах політичної економії та оподаткування» Рікардо запропонував доктрину, яка все ще вважається суперечливою в економіці [9].

У середині 19 ст. панування вільної торгівлі було засноване на національних перевагах. Розрахунок був на те, що було б у власних інтересах однієї країни відкрити свої кордони для імпорту необхідної продукції [9].

Дж. Стюарт Мілль відмітив, що країна, яка проводить монопольну цінову політику на міжнародному ринку, може здійснити маніпулювання торговельними умовами через збереження тарифів, відповіддю на що може бути взаємністю у торговельній політиці. Рікардо також про це згадував. Ця ситуація була сприйнята як доказ проти наявної універсальної доктрини щодо вільної торгівлі, адже вважалося, що значна частина надлишку торгівлі може накопичуватися країною. За розробленим Міллем сценарієм, уряд мав обов'язок підтримувати нові галузі лише упродовж певного часу, необхідного для розвитку повної потужності. Це стало новою політикою багатьох країн, які намагалися індустріалізувати свою економіку [9].

Велика депресія стала великим економічним спадом, і викликала велике падіння торгівлі. Відсутність вільної торгівлі викликала депресію і спричинила стагнацію з інфляцією. Під час Другої світової війни в США припинився економічний спад. У 1944 р. 44 країни уклали Бреттон-Вудську угоду, яка була спрямована на запобігання національним торговим бар'єрам для уникнення депресій. У результаті на міжнародному ринку виникли наступні ринкові інститути [9]:

- Міжнародний валютний фонд;
- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (пізніше поділений на Світовий банк і Банк міжнародних розрахунків).

Ці міжнародні організації функціонують з 1946 р. після ратифікації угоди. У 1947 р. 23 країни погодилися на Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ) для підтримання вільної торгівлі [9].

Сьогодні торгівля – це високо розвинута форма економічних відносин, яка пройшла тривалу еволюцію розвитку. Глобалізація прискорила розвиток світової торгівлі через інтеграцію в один торговельний простір значної частини міжнародних компаній, які бажають максимізувати свої прибутки через реалізацію товарів та послуг за найнижчих виробничих затрат.

Система глобальної міжнародної торгівлі сприяла розвитку світової економіки через забезпечення укладання багатосторонніх угод та удосконалення функцій торговельної діяльності.

2.2. Сутність торгівлі та її функції

Ефективність економічної системи країни залежить від наявності ефективного механізму поєднання виробництва і споживання. У ринкових умовах ці дві сили представляють собою пропозицію і попит. Формою взаємодії попиту і пропозиції є торгівля, яка забезпечує перехід товарів від продавців до покупців.

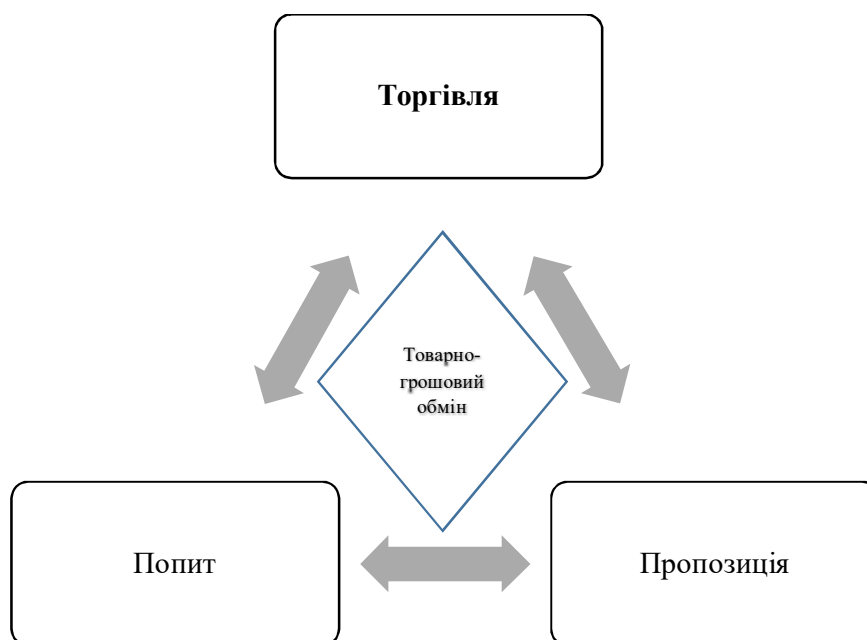

Рис. 2.5. Механізму поєднання виробництва і споживання

Джерело: побудовано авторами

Якщо розглядати сутність економічної системи, то там торгівля займає провідне місце. Адже, торговельна діяльність слугує забезпеченню товарно-грошового обміну у формі купівлі-продажу великими партіями й забезпечує, водночас, суттєву роль у (рис. 2.6.) [11]:

- впровадженні соціальної політики;
- підтримці стабілізації реального сектору економіки;
- розширенні міжгалузевого товарообміну;
- розширенні міжрегіонального товарообміну;
- розширенні міжнародного товарообміну.

Рис. 2.6. Роль торговельної діяльності в економічній системі

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

Торгівля (від латинського слова «comercium») – це галузь народного господарства, яка забезпечує реалізацію товарів і послуг шляхом купівлі-продажу [11].

Отримані доходи і прибутки створюються як результат посередницької діяльності, а не виробничої. Тобто реалізаційна ціна формується на перетині між цінами, які пропонують виробники товарів чи послуг і цінами, які виявляють бажання сплатити покупці цих товарів та послуг (рис. 2.7.).

Рис. 2.7. Взаємозв'язки елементів торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами

Генезис торговельної діяльності у самостійну галузь – це неперервний процес, який відбувається постійно в інтересах виробників та споживачів товарів, що продаються [11].

Як уже відмічалось у пункті 2.1. торговельна діяльність виникла на певному історичному етапі розвитку суспільства, як необхідний механізм збуту надлишкової продукції, яку виготовляли окремі виробники і не могли її повністю спожити за календарний рік.

Передував торговельній діяльності натуральний обмін товарами як елемент первісного ладу (рис. 2.8.). Однак, обмін товарами мав спочатку у

суспільстві випадковий характер – коли племена чи общини мали потребу у обміні певними товарами, наприклад скотарства та землеробства [11].

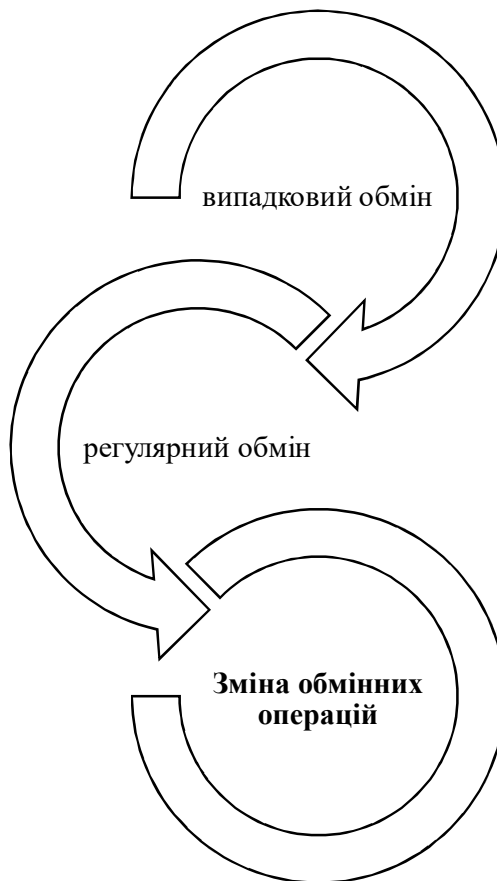

Рис. 2.8. Трансформація обмінних операцій в результаті суспільного перерозподілу праці

Джерело: побудовано авторами

Таким чином, основним стимулом розвитку обміну став історично великий суспільний перерозподіл праці. Іншими словами – це розподіл виробництва на скотарство і землеробство. З розвитком суспільних відносин обмін став відбуватись частіше.

Зміна випадкових обмінних операцій на регулярні обмінні операції відбулась через другий великий суспільний поділ праці – відокремлення ремесла від землеробства. Іншим не менш важливим фактором, який прискорив трансформацію обмінних операцій стало виникнення міст [11].

Водночас, важливою економічною передумовою для розвитку регулярних обмінних операцій стала поява приватної власності, а також винайдення людьми знарядь та засобів праці.

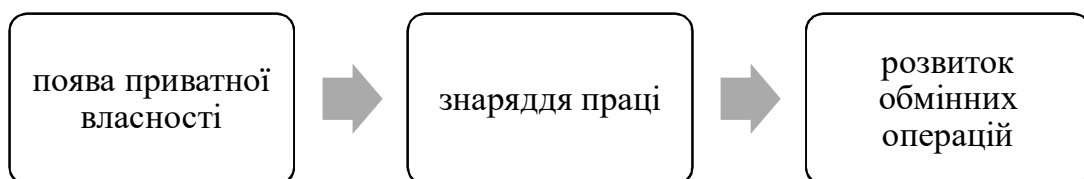

Рис. 2.9. Удосконалення обмінних операцій через появу приватної власності

Джерело: побудовано авторами

Поява приватної власності не тільки мала вплив на продовження удосконалення обмінних операцій, а й забезпечила трансформації первіснообщинного ладу у суспільстві, на зміну якому був впроваджений рабовласницький лад як спосіб виробництва [11].

На початку у суспільстві землевласники, скотарі, ремісники намагались збувати свою продукцію самі. У подальшому, зростання продуктивності праці забезпечило розподіл виробництва і обміну на окремі ланки господарської активності. Виникла торгівля, як особлива сфера господарської діяльності з новим класом суб'єктів – купців.

Рис. 2.10. Результати третього суспільного розподілу

Джерело: побудовано авторами

Це стало третім великим суспільним розподілом, який забезпечив появу купців. У цей час також з'являється таке поняття, як «торговий капітал» [11].

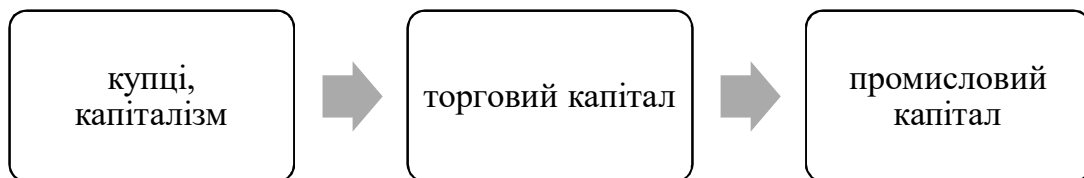

Рис. 2.11. Трансформація торгового капіталу у промисловий

Джерело: побудовано авторами

Торговий капітал, який був сконцентрований у руках купців, забезпечив перехід до капіталістичного устрою, створивши трансферт торгового капіталу у промисловий. Капіталізм забезпечив швидке розширення сфер товарного виробництва і товарного обміну (рис. 2.12).

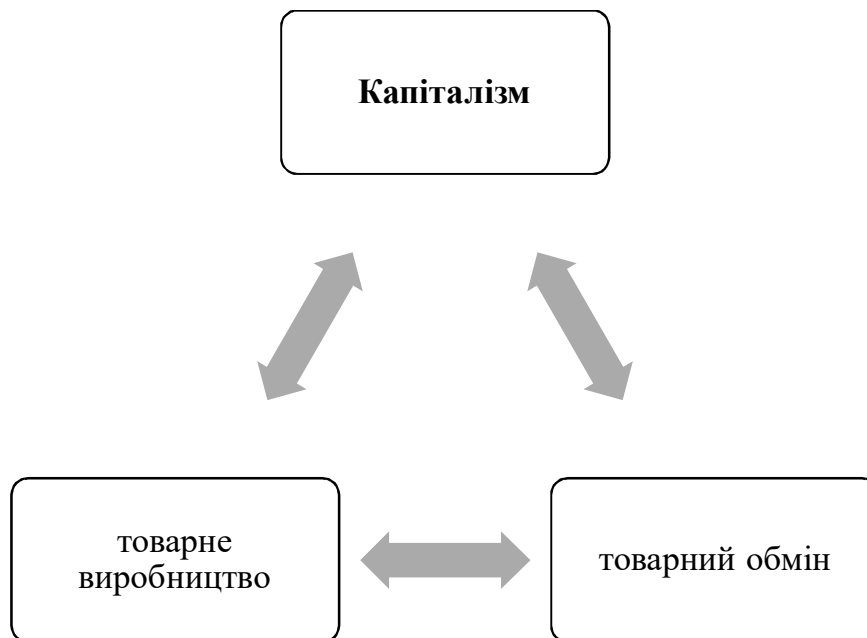

Рис. 2.12. Розширення торговельних складових у результаті капіталістичного устрою

Джерело: побудовано авторами

Капіталізм на основі розширення товарного виробництва і обміну забезпечив усім товарам торговельних рис і надав можливість того, щоб все могло купуватись і продаватись на основі формування ринкової ціни.

Якщо в докапіталістичному суспільстві об'єктом обміну, переважно були товари особистого споживання, то в капіталістичному суспільстві – виник ринок засобів виробництва, а також ринок праці, що в кінцевому варіанті вплинули на подальший розвиток ринку предметів народного споживання (рис. 2.13.) [11].

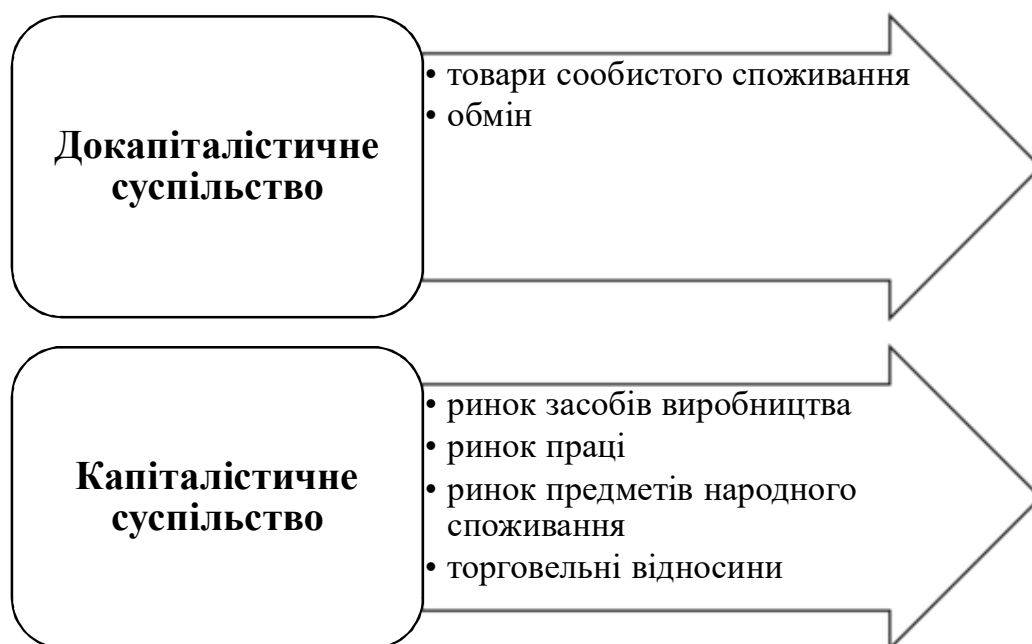

Рис. 2.13. Порівняння впливу двох суспільних устроїв на торгівлю

Джерело: побудовано авторами

Необхідно зазначити, що тривала еволюція торгівлі змінювала її роль у суспільстві перетворюючи з обмінних операцій у первіснообщинному ладі на панівну форму обміну товарів – торгівлю у капіталістичному суспільстві.

Капіталізм забезпечив можливість перетворення торгівлі на панівну форму обміну товарів та послуг.

Нині в умовах глобалізації торгівля в організаційному означенні є самостійною галуззю економічної системи. Торгівля товарами і послугами посідає важливе місце у системі товарообігу і забезпечує свої унікальні риси, які полягають у наступному (рис. 2.14.) [11]:

- по-перше, товари і послуги перейшли із суспільної форми власності в приватну, індивідуальну чи особисту або кооперативну;
- по-друге, за допомогою торгівлі формується кінцевий розподіл товарів і послуг за грошовими доходами населення;
- по-третє, товари переходять зі сфери товарного обігу у сферу особистого або колективного споживання.

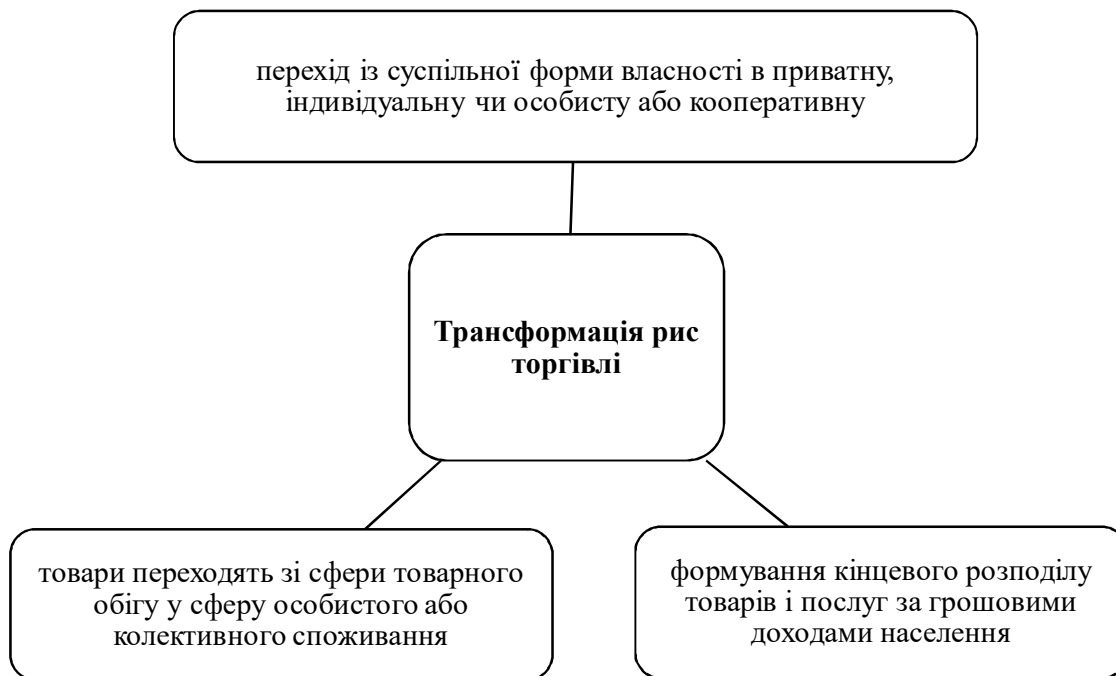

Рис. 2.14. Трансформація рис торгівлі в сучасних умовах

Джерело: побудовано авторами

Торгівля є невід’ємною складовою процесів виробництва, розподілу, обміну і споживання. Торгівля є галуззю господарської діяльності, яка має розгорнуту мережу торговельних підприємств оптових і роздрібних, які забезпечують зберігання, транспортування і кінцеву реалізацію товарів і послуг споживачам [11].

Оскільки основна частина предметів особистого використання реалізується через торгівлю, то саме рівень її розвитку може характеризувати обсяг і структуру клієнтських споживань. Торгівля інформує усіх учасників і

впроваджує для споживачів нові товари і послуги, виробництво яких запускається, проте для споживача ще невідомі його характеристики.

У результаті, розвиток торговельної діяльності обумовлений рівнем і темпами інноваційного розвитку виробництва товарів і послуг. Торгівля впливає як на удосконалення промисловості, сільського господарства, так і на споживацькі потреби людей.

Важливе значення торгівля відіграє у забезпеченні особистої матеріальної зацікавленості людей та підвищенні їх продуктивності праці з метою збільшення виробництва та реалізації більшої кількості товарів.

У ринковій економіці торгівля виступає однією з головних форм підприємницької діяльності.

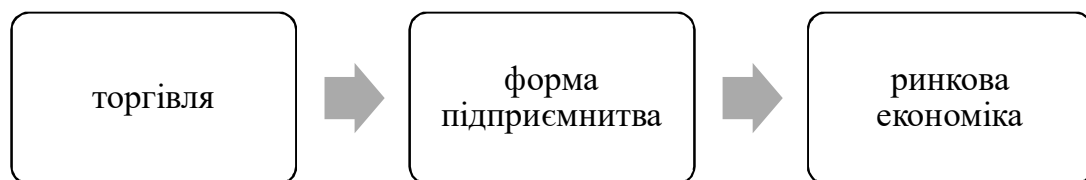

Рис. 2.15. Торгівля, як основна форма підприємництва у ринковій економіці

Джерело: побудовано авторами

Призначення торговельної діяльності полягає в тому, щоб забезпечувати споживачів необхідними товарами і послугами через шляхи реалізації виробниками або посередниками.

Торгівля – це форма своєрідного економічного зв'язку між виробниками та клієнтами або споживачами, що здійснюється на ринку товарів і послуг [10].

У ринковій економіці спостерігається тісний зв'язок між трьома ланцюжками (рис. 2.16.) [10]:

- сфера товарного виробництва;
- сфера товарного обігу;

- сфера споживання.

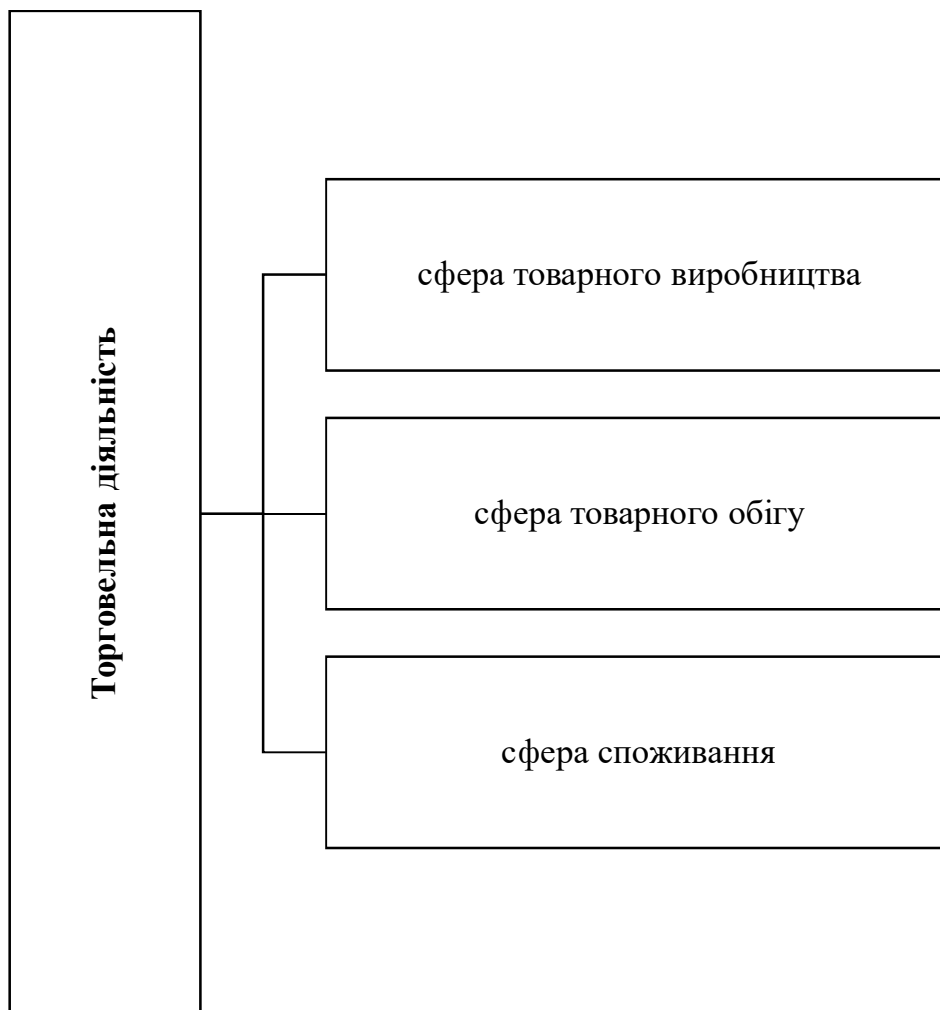

Рис. 2.16. Структура торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами

Торгівля виникла спочатку як результат систематичного розвитку суспільних відносин з приводу реалізації надлишкової продукції. Важливим стимулом для розвитку суспільних фондів споживання, коли продукти праці переходять з виробничої сфери у сферу споживання за допомогою сфери торгівлі. Наявне товарне виробництво та товарно-грошові відносини забезпечують можливість торгівлі. Товарний обіг включає три форми (рис. 2.17.) [10]:

- матеріально-технічне постачання народного господарства;
- закупівля сільськогосподарських продуктів і сировини;

- торгівля товарами народного споживання.

Рис. 2.17. Форми товарного обігу

Джерело: побудовано авторами

Товарний обіг на макроекономічному рівні забезпечує об'єктивну необхідність процесів відтворення. Якщо товари не будуть реалізовані, то виробництво не відшкодує свої витрати, не будуть ефективно використані інвестовані кошти. Торгівля забезпечує канали реалізації виробленого сукупного суспільного продукту. Ефективне функціонування сфери товарообміну підтверджується тоді, коли потреби населення задовольняються повною мірою [10].

Торгівля забезпечує реалізацію різних видів товарів народного споживання. За своїм економічним змістом торгівля являється самостійною галуззю економічної системи. Вона є однією з потужних галузей економіки кожної країни як за обсягами діяльності, так і за кількістю зайнятого робочого персоналу, а торговельні чи комерційні підприємства є найбільш масовими [10].

Торгівля забезпечує реалізацію виробленої товаровиробниками продукції і допомагає просувати кінцевий результат виробництва на ринок, звільняючи виробників від реалізаційної функції через процеси реалізації товарів на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Торгівля є важливою формою формування і стабілізації товарних ринків, координуючи торговельні ланки у системі міжгалузевих, міжрегіональних та міжнародних зв'язків, ефективним механізмом забезпечення соціальних потреб споживачів.

Нині розвиток держави включає функціонування торговельної діяльності на основі нижче вказаних принципів (рис. 2.18.) [10]:

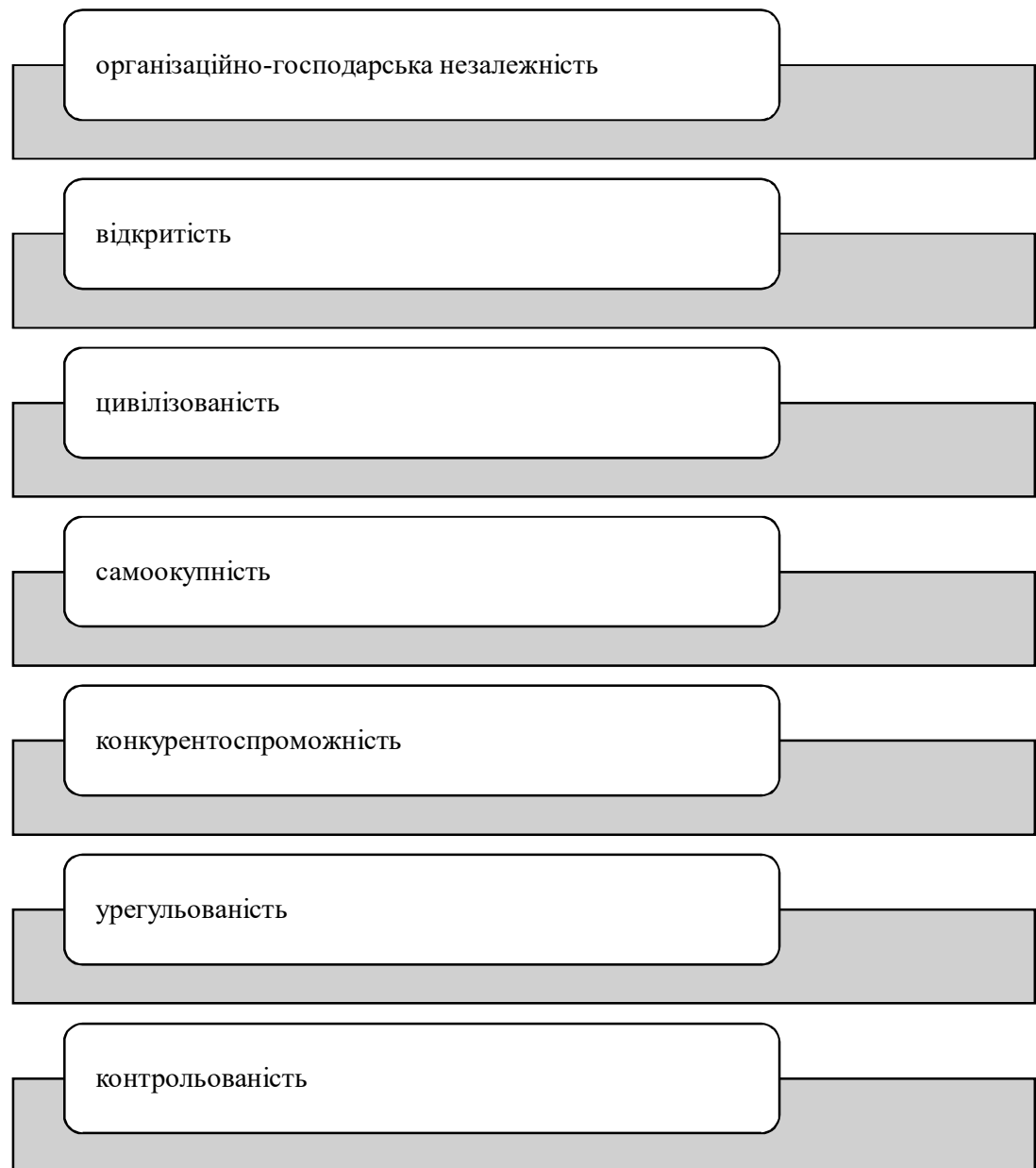

Рис. 2.18. Принципи функціонування торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

- організаційно-господарська незалежність;
- відкритість (доступ всіх категорій споживачів до торговельних послуг для пріоритетного врахування їх інтересів);
- цивілізованість (висока ефективність торговельного обслуговування);
- самоокупність (повернення суб'єктами господарювання понесених витрат у процесах торговельної діяльності, мінімізація банкрутства і фінансової неплатоспроможності суб'єктів ринку);
- конкурентоспроможність учасників торгівлі;
- урегульованість (координація зовнішніх факторів через систему нормативних, інвестиційних, науково-технічних, соціально-політичних та інших державних механізмів);
- контрольованість – протидія порушень та зловживань.

Торговельна діяльність, як сфера національної економіки, за сутністю і формою належить до багатфакторних соціально-економічних систем, яка виконує сукупність наступних функцій (рис. 2.19.) [10]:

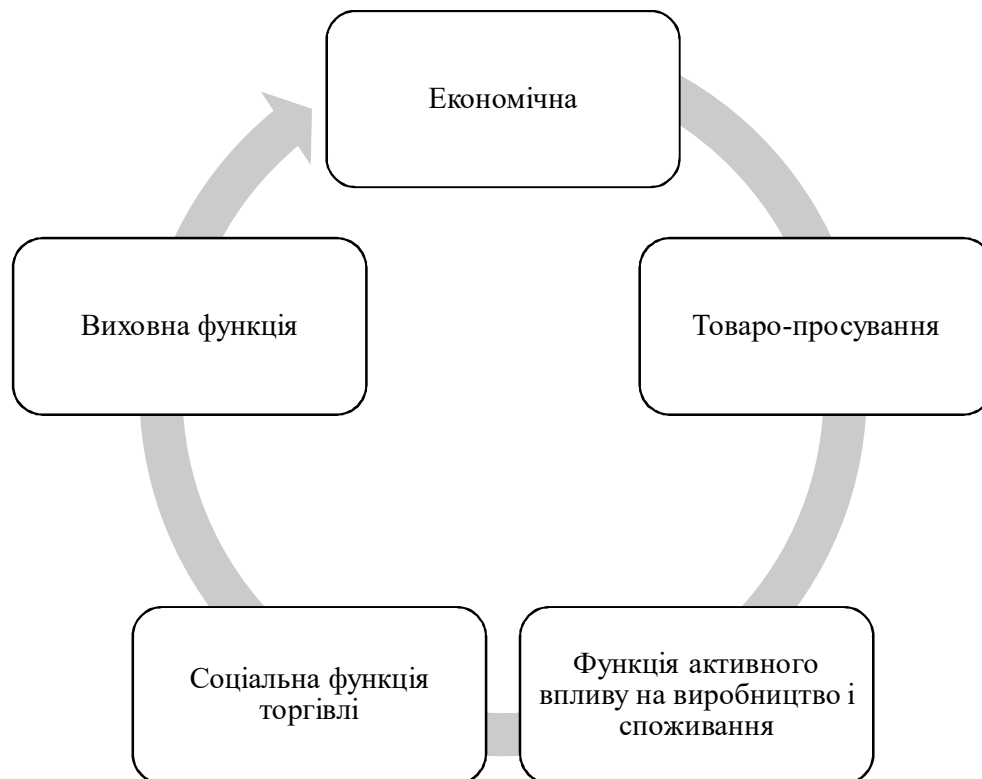

Рис. 2.19. Функції торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Економічна функція торгівлі передбачає те, що наявні економічні зв'язки між усіма галузями економіки та посередниками у торговельних процесах. Тобто торгівля забезпечує реалізацію вироблених товарів, акумуляцію товарних потоків і задоволення потреб споживачів. З кожним роком масштаби торгівлі товарами та послугами видозмінюються та динамічно зростають. Із зростанням виробництва товарів та послуг, підвищенням добробуту населення економічна функція удосконалюється [11].

Товаро-просування – передбачає перенесення товарів із сфер виробництва у сфери споживання, що має здійснюватися у невеликі строки із забезпеченням максимального збереження їх якості. Дана функція стає особливо актуальною в умовах географічної розосередженості між товаровиробниками і споживачами. У середньому, обіг товарів проходить у середньому через 4-5 організаційних торговельних ланок. Тривалість проходження товарів до споживачів є досить розгалуженою [11].

Функція активного впливу на виробництво і споживання передбачає необхідність максимально оцінювати прагнення виробників та бажання споживачів. Виробничі програми мають формуватися на базі замовлень торгівлі, які обов'язково мають бути економічно обґрунтованими [11].

Соціальна функція торгівлі передбачає скорочення витрат часу покупців на придбання необхідних товарів, а також в сприянні раціонального використання часу клієнтів [11].

Виховна функція торгівлі передбачає формування розумних потреб клієнтів, підвищення їх якості через раціональне використання. Торгівля виховує сучасні естетичні смаки у клієнтів через рекламні заходи щодо властивостей товарів і послуг. Складні завдання та функції, які здійснює торгівля, вимагають зосередження в торговельній галузі значних матеріальних і фінансових ресурсів для ефективного функціонування [11].

2.3. Види торговельної діяльності

Торгівля як галузь економіки має розгалужену систему оптових і роздрібних компаній, які надають послуги із зберігання, транспортування, реалізації товарів та послуг. Рівень розвитку торговельної діяльності характеризується обсягом споживання товарів і послуг в країні.

Роль торговельної діяльності полягає у становленні ринкових відносин та підвищенні ефективності процесів відтворення і полягає у (рис. 2.20.) [10]:

Рис. 2.20. Роль торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

- забезпечує задоволення попиту споживачів;

- забезпечує ефективний зв'язок між виробництвом і споживанням;
- сприяє підвищенню ефективності економічних зв'язків між галузями економіки;

- забезпечує зайнятість населення, а також створення робочих місць;
- забезпечує стійкість грошового обігу;
- приймає активну участь у забезпеченні наповненості бюджету.

До основних завдань торговельної діяльності на сучасному етапі можна віднести (рис. 2.21.) [10]:

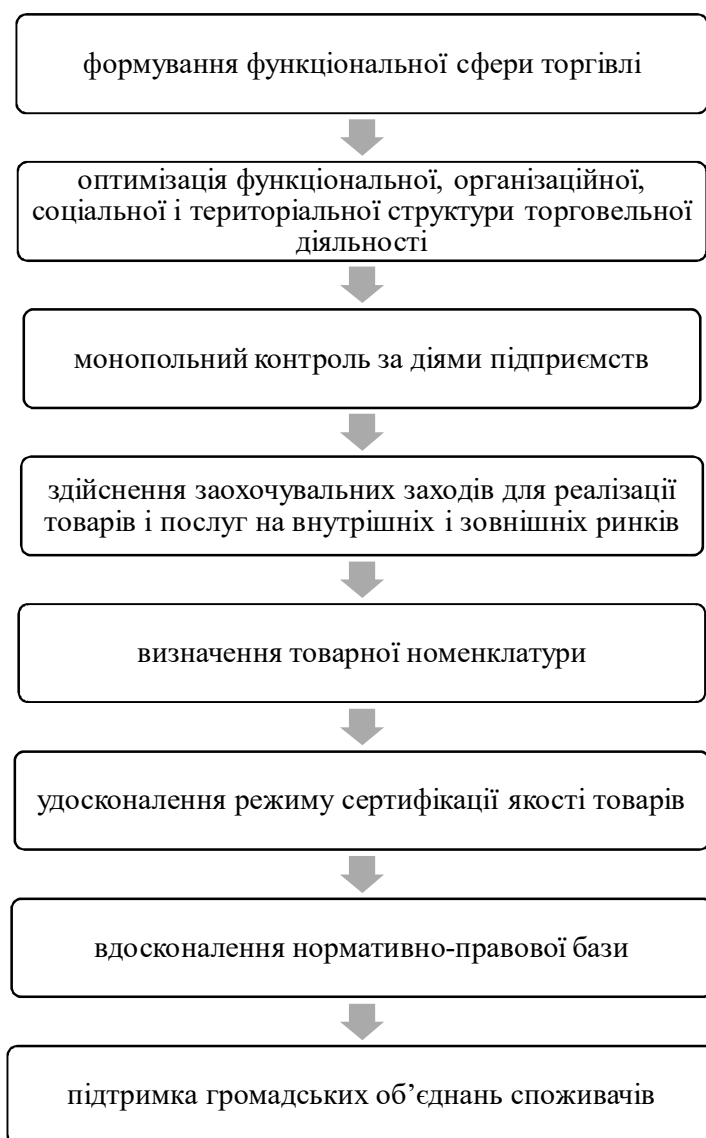

Рис. 2.21. Завдання торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

- формування функціональної сфери торгівлі;
- оптимізація функціональної, організаційної, соціальної і територіальної структури торговельної діяльності;
- монопольний контроль за діями підприємств;
- здійснення заохочувальних заходів для реалізації товарів і послуг на внутрішніх і зовнішніх ринків;
- визначення товарної номенклатури;
- удосконалення режиму сертифікації якості товарів;
- вдосконалення нормативно-правової бази;
- підтримка громадських об'єднань споживачів.

На сучасному етапі розвитку торговельної діяльності суб'єкти ринку мають можливість обирати собі види торговельних підприємств. Існує значна кількість критеріїв за якими класифікують торговельну діяльність. Так, за територіальним критерієм можна виявити торгівлю (рис. 2.22.) [10]:

- внутрішня торгівля;
- зовнішня торгівля.

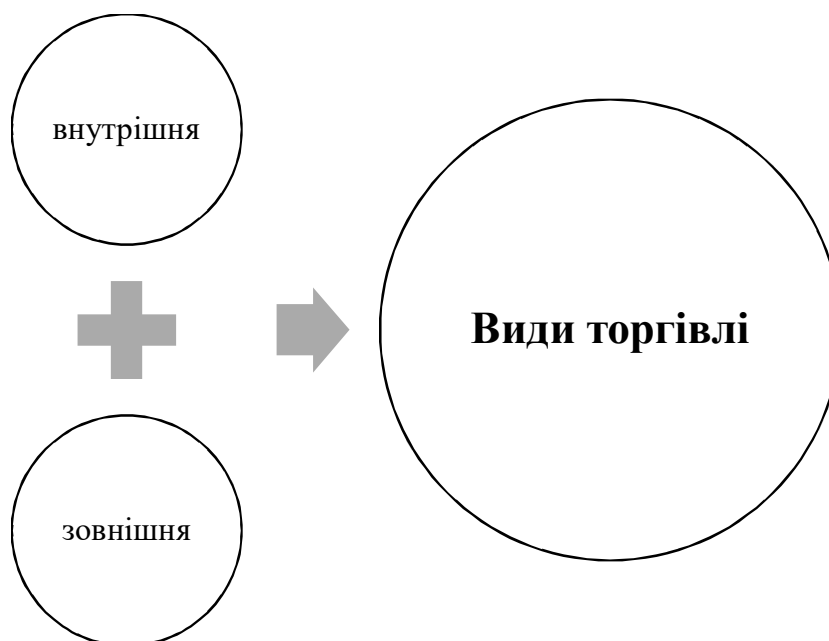

Рис. 2.22. Види торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

За видами партії товарів, торговельну діяльність можна класифікувати на наступні види (рис. 2.23.) [10]:

- оптова торгівля;
- роздрібна торгівля.

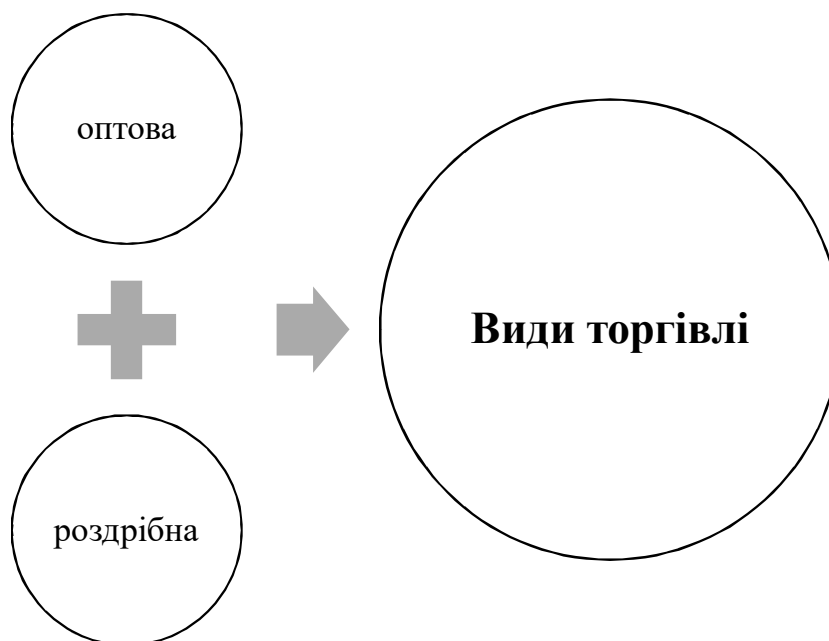

Рис. 2.23. Види торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Оптова торгівля (від англ. мови wholesaling) – це вид торговельної діяльності у сфері товарообігу великими партіями, яка проявляється у вигляді посередництва між виробниками товарів (наприклад, промисловості, сільського господарства, переробної промисловості) та споживачами [11].

Мета функціонування оптової торгівлі полягає у забезпеченні товарно-грошового обміну між різними сферами виробництва та споживання, що сконцентроване у різних галузях економіки або між регіонами однієї країни чи різних країн. Значення оптової торгівлі полягає у забезпеченні необхідними товарами роздрібну мережу [11].

Оптова торгівля впливає на структуру і товарні ресурсопотоки. Вона виступає як ринковий посередник між виробничою промисловістю і роздрібною торговельною ланкою. Основними цілями оптової торгівлі є (рис. 2.24.) [11]:

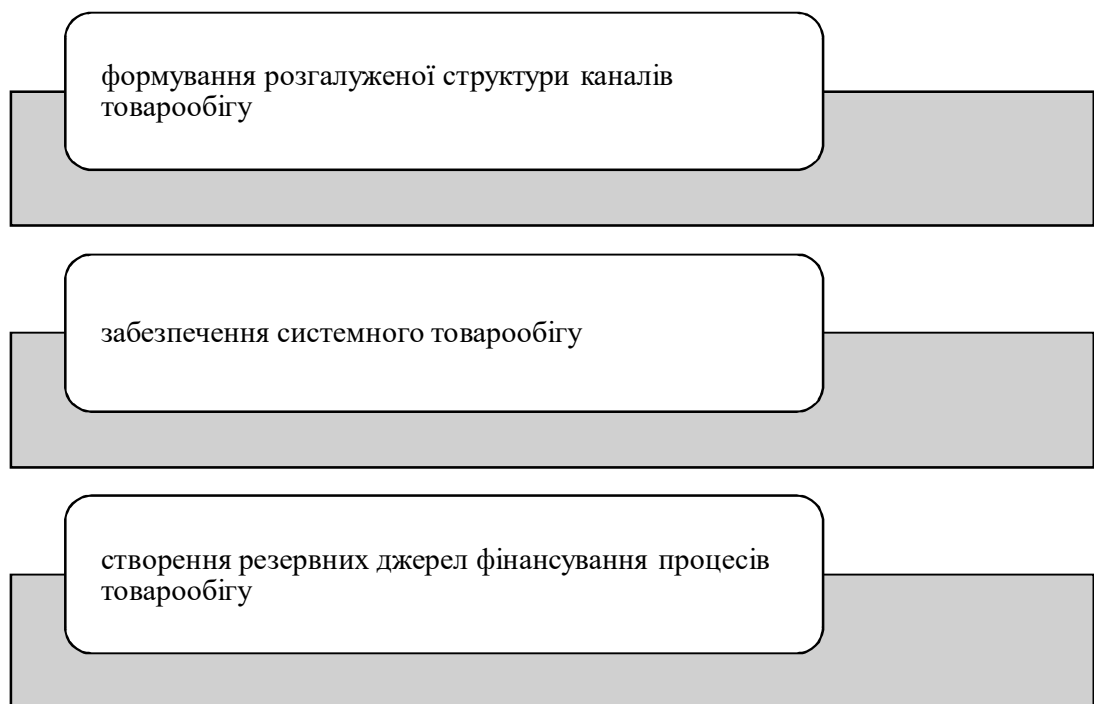

Рис. 2.24. Основні цілі оптової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

- формування розгалуженої структури каналів товарообігу;
- забезпечення системного товарообігу;
- створення резервних джерел фінансування процесів товарообігу.

За умов ринкової економіки оптовий ринок товарів і послуг є невід’ємною структурою товарообігу. Ринковий простір охоплює не тільки виробників і споживачів товарів але і велике число торговельних ланок, що формують ділові торговельні відносини. До таких торговельних ланок входять оптові посередницькі організації, що забезпечують послуги для виробників і споживачів продукції [11].

Оптову торговельну діяльність можуть здійснювати (рис. 2.25.) [11]:

- товаровиробники – це суб’єкти ринку, які реалізують свою вироблену продукцію оптовим покупцям, які забезпечують оптову або роздрібну торгівлю товарами та послугами;

- оптові торговельні посередники – здійснюють закупівлі та реалізацію товарів роздрібним підприємствам, оптовим посередникам або іншим товаровиробникам;

- роздрібні підприємства – підприємства, які реалізують товари, закуплені у товаровиробників, різних оптових посередників, а також дрібнооптовим покупцям з метою їх продажу кінцевим споживачам.

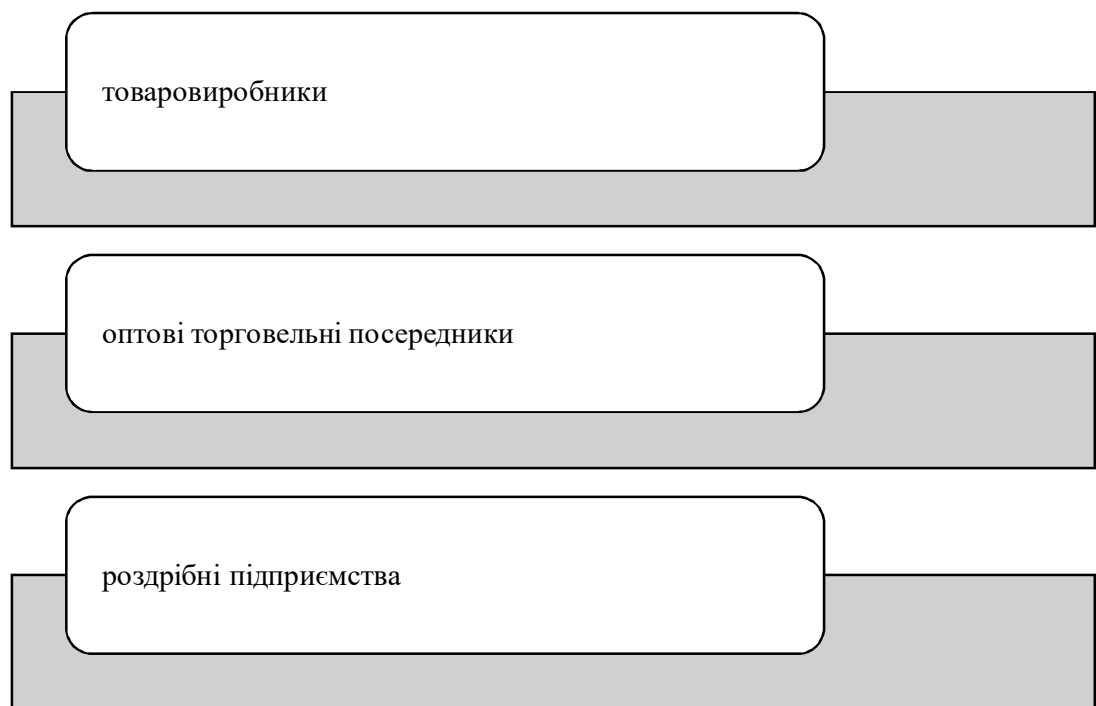

Рис. 2.25. Суб'єкти оптової торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

Підприємства оптової торгівлі – це суб'єкти ринку, які динамічно розвиваються і здійснюють посередницькі функції між товаровиробниками та торговельними підприємствами з метою здійснення купівлі-продажу товарів і послуг, а також їх розповсюдження до підприємств роздрібної торгівлі [11].

Оптова торгівля є важливою ланкою для прискорення процесів товарообігу. Характерними завданнями здійснення оптової торгівлі є (рис. 2.26.) [11]:

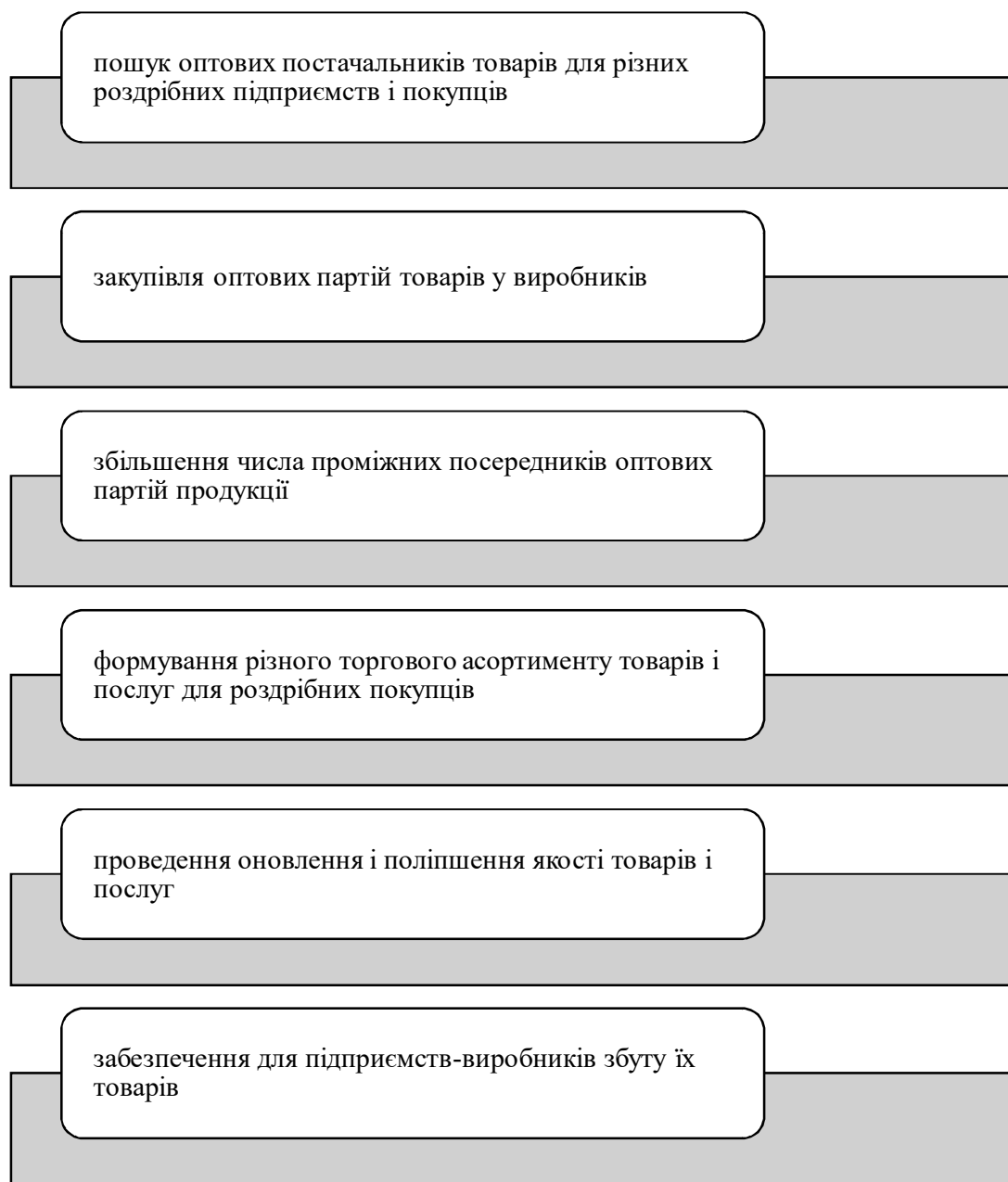

Рис. 2.26. Характерні завдання оптової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

- пошук оптових постачальників товарів для різних роздрібних підприємств і покупців;
- закупівля оптових партій товарів у виробників;
- збільшення числа проміжних посередників оптових партій продукції;

- формування різного торгового асортименту товарів і послуг для роздрібних покупців;

- проведення оновлення і поліпшення якості товарів і послуг;

- забезпечення для підприємств-виробників збуту їх товарів.

Функції, які забезпечує оптова торгівля включають в себе (рис. 2.27.) [10]:

- оцінка кон'юнктури;

- трансформація промислового в торговельний асортименту товарів;

- концентрація оптових партій товарів, зберігання, доставка;

- інформаційне і консалтингове забезпечення.

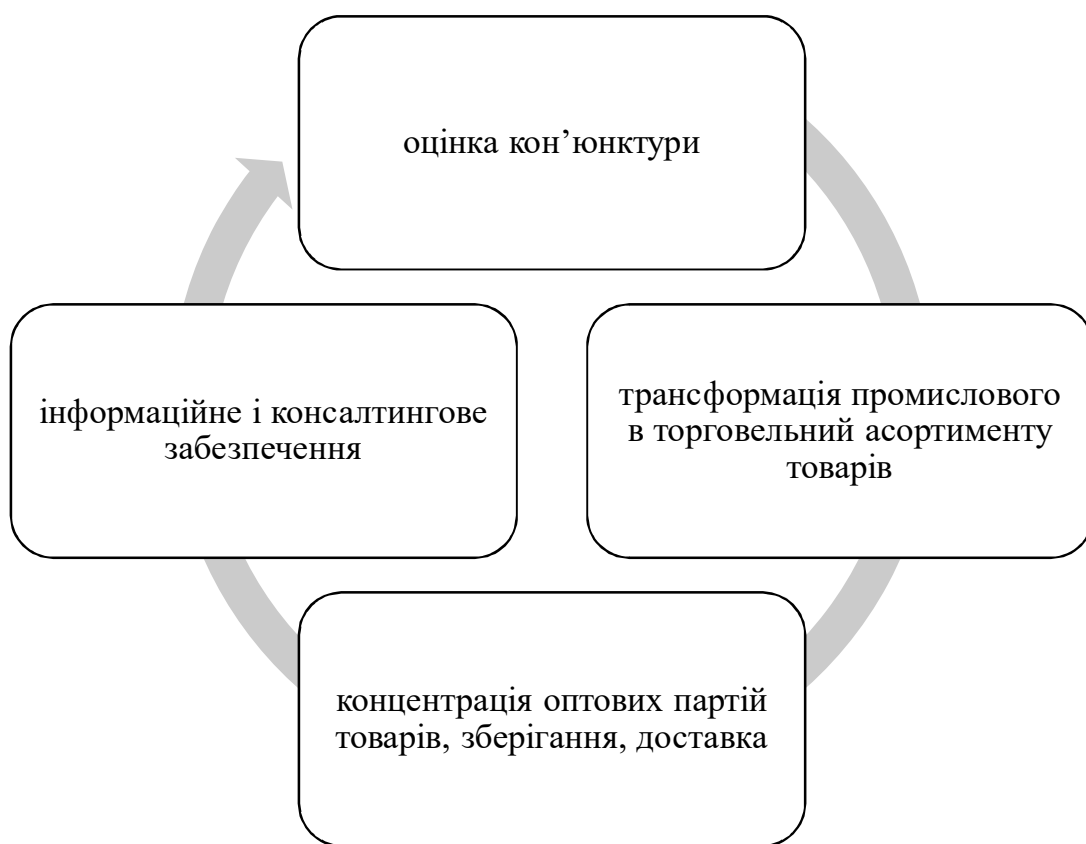

Рис. 2.27. Функції оптової торговельної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

Якщо розглядати функції, що виконує оптова торгівля для клієнтів-постачальників, то можна включити наступні [10]:

- інвестиційне забезпечення товарообмінних процесів;

- мінімізація комерційних ризиків;
- маркетингове забезпечення.

До основних напрямів розвитку оптової торгівлі відносяться (рис. 2.28.)

[10]:

Рис. 2.28. Напрями розвитку оптової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

- створення територіально розгалуженої оптової мережі;
- демонополізація каналів збуту товарів і формування конкурентного середовища;
- створення інфраструктури оптової торгівлі;
- впорядкування організації оптової торговельної діяльності.

Роздрібна торгівля – це сфера підприємницької діяльності з купівлі продажу товарів і послуг невеликими партіями безпосередньо кінцевим споживачам для їх використання [11].

Важливу роль роздрібно́ї торгівлі у забезпеченні населення товарами можна помітити через те, що понад 90% усіх вироблених товарів надходять у сферу особистого споживання. На роздрібну торгівлю впливає соціальне значення або задоволення потреб населення у різних товарах [11].

Роль роздрібно́ї торгівлі залежить від чіткої організації торгівлі, удосконалення торговельного забезпечення, швидкої реалізації товарів і послуг, підвищення культури клієнтського обслуговування, задоволення попиту покупців, створення сприятливих умов для життя людей [11].

Роздрібна торгівля виконує наступні функції (рис. 2.29.) [11]:

Рис. 2.29. Функції роздрібно́ї торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

- формування асортименту товарів або послуг. Асортимент, який нараховував би велику кількість різновидів товарів, що виробляються товаровиробниками;

- подрібнення закуплених партій товарів. Товаровиробники відвантажують товари великими партіями, а потім дрібнять малими партіями для індивідуальних потреб у невеликих кількостях;

- зберігання запасів. Роздрібні підприємства мають гарантувати стабільне придбання товарів. Тому вони мають забезпечувати додаткові видатки на зберігання необхідних партій товарів;

- забезпечення сервісу. Поряд з роздрібними продажами товарів підприємство надає додаткові послуги, які спрощують процеси купівлі товарів.

Через постійну конкуренцію роздрібні підприємства мають забезпечувати удосконалення товарообмінних операцій з метою боротьби за споживчі ринки. На конкуренцію впливають постійна зміна вподобань та вимоги споживачів ринку.

Існує два види конкуренції між роздрібними підприємствами (рис. 2.30.)

[11]:

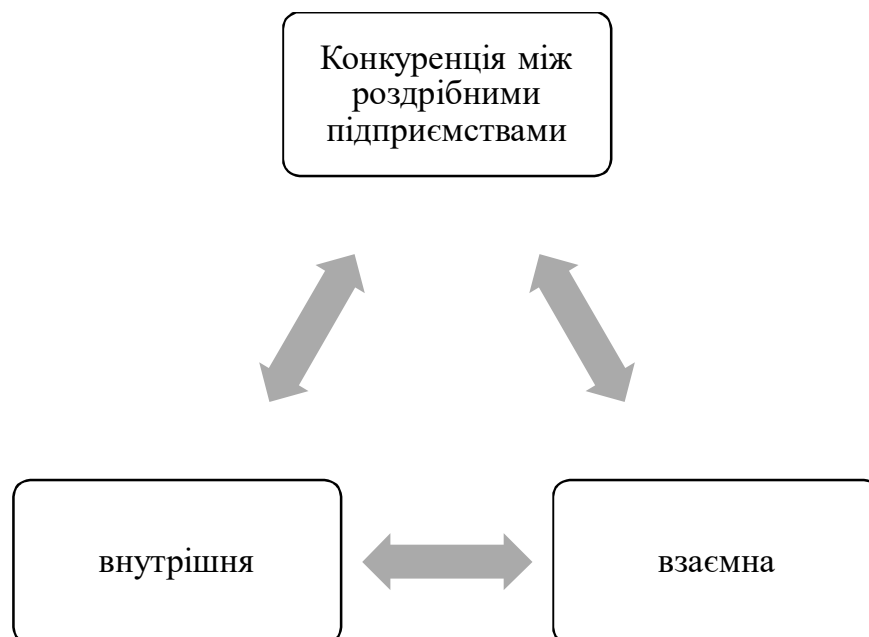

Рис. 2.30. Види конкуренції між роздрібними підприємствами

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

- внутрішня;
- взаємна.

Внутрішня конкуренція – це конкуренція між аналогічними за спеціалізацією торговельними підприємствами. Іншими словами, внутрішня конкуренція забезпечується між схожими за обсягами роздрібними торговельними підприємствами [11].

Взаємна конкуренція – це конкуренція між роздрібними торговельними підприємствами, які забезпечують реалізують аналогічного асортименту і різні за обсягами торгівлі та організаційною структурою [11].

Конкуренція як конкурентна боротьба може бути забезпечена [11]:

- ціновими методами;
- неціновими методами.

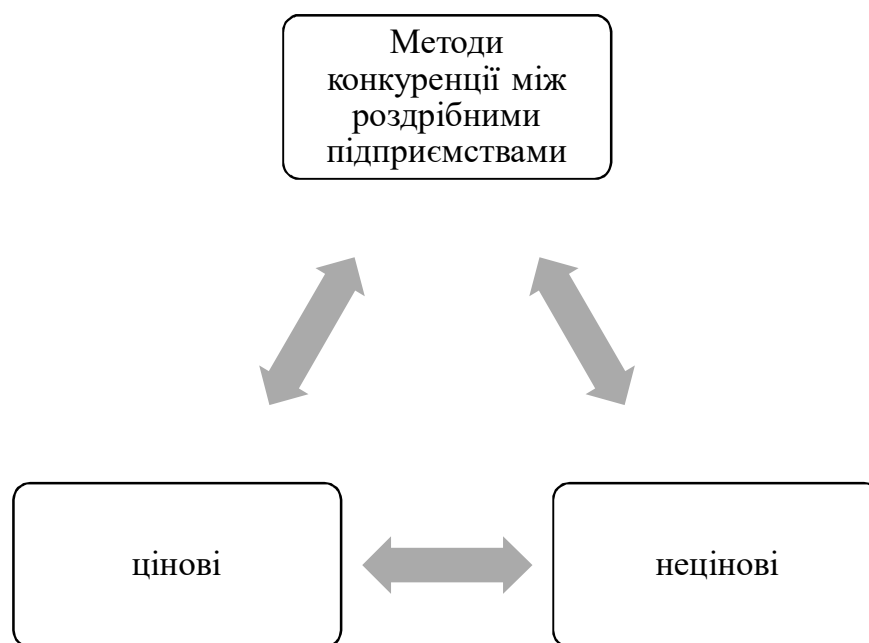

Рис. 2.31. Методи конкуренції між роздрібними підприємствами

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

До інструментів цінових методів можна віднести ціни товарів чи послуг [11]:

- знижки;
- надбавки до ціни постачальника.

До інструментів нецінових методів належать різноманітні стимули активізації торгівлі, а саме [11]:

- реклама;
- конкурси;
- акції;
- форми та методи продажу;
- асортимент товарів і послуг.

Роздрібна торгівля – це сукупність стаціонарних і напівстаціонарних, а також віртуальних суб'єктів роздрібної реалізації товарів і послуг. Розширення роздрібної мережі забезпечує умови для скорочення рівня безробіття.

Роздрібна торгівля включає різні форми [11]:

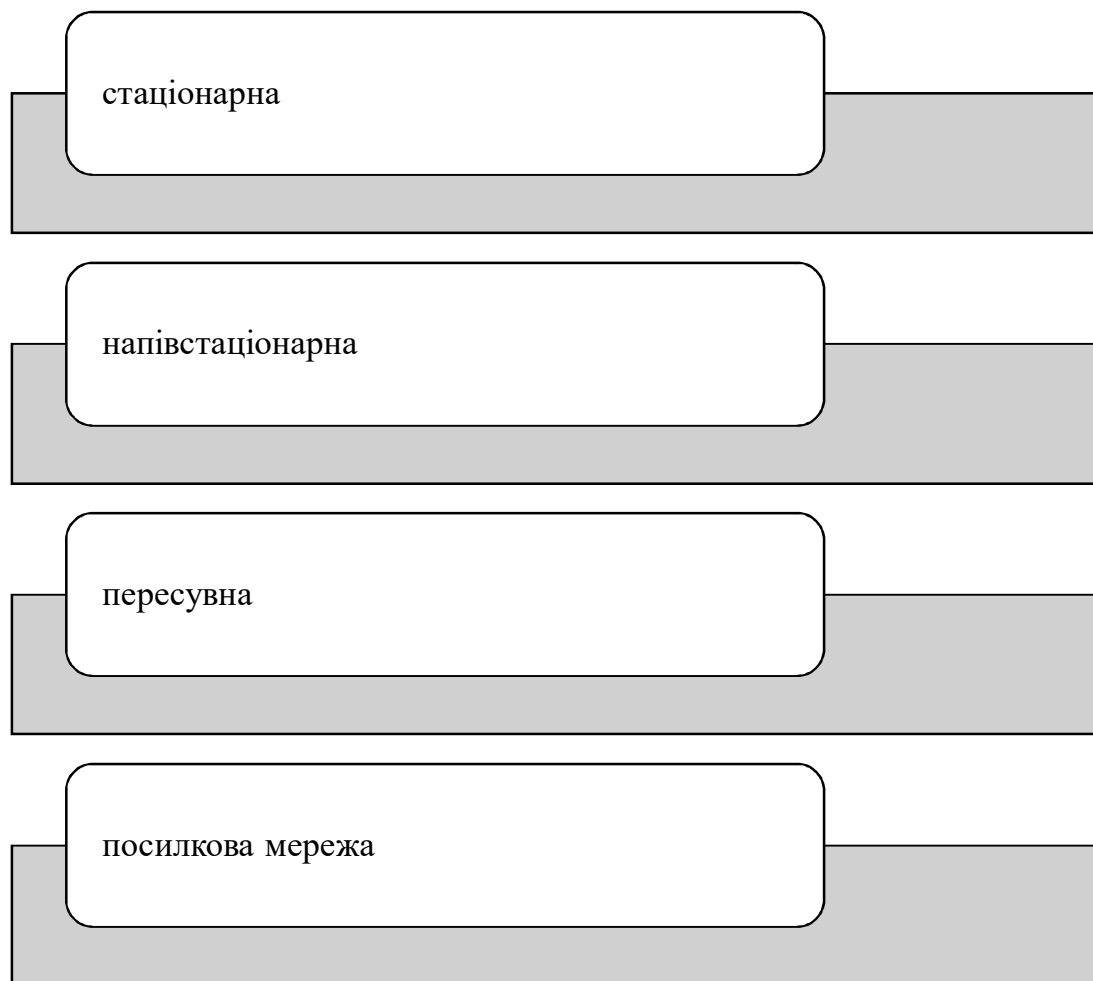

Рис. 2.32. Форми роздрібної торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [11]

- стаціонарну;
- напівстаціонарну (дрібнороздрібну);
- пересувну;
- посилкову мережу.

Жодна функція роздрібної торгівлі не може ефективно бути реалізована без наявності належної організації. За своїм змістом організаційна діяльність складна і багатоаспектна. Адже, вона охоплює прості і складні торговельні операції економічного, управлінського, оперативного, торгово-технологічного, комерційного характеру [10].

Сукупність організаційних дій може бути зведена у торгівлі до наступних напрямків [10]:

- утворення нової організаційної структури;
- перебудова, вдосконалення наявної організаційної структури;
- організаційне забезпечення та гармонійний розвиток організаційної структури;
- вдосконалення наявних організаційних відносин і зв'язків;
- підвищення ефективності роботи елементів організаційної структури;
- організація процесів, операцій, робіт та їх оптимізація;
- диверсифікація напрямів торговельної діяльності;
- організаційний аналіз та прямо пропорційне організаційне проектування;
- організація взаємодії структурних елементів організаційної структури з суб'єктами системи;
- інтеграція організаційної торговельної структури у зовнішнє середовище.

Глобалізація сприяє безперервному розвитку торговельної діяльності, до основних тенденцій якого можна віднести [10]:

- суттєве розширення сфер торговельної діяльності;
- злиття сфер промислової з торговельною діяльностями;
- розвиток торговельно-сервісних комплексів;

- розвиток організованих міні-маркетів замість стихійних базарів;
- організація спеціалізованих підприємств, які орієнтовані на певні контингенти споживачів;
- видозміна оптової торгівлі із збільшенням частки посередницьких операцій;
- впровадження інноваційних, інвестиційних підходів у практику торговельних оптових підприємств.

Питання для самоконтролю знань до розділу 2

1. Поняття торгівлі.
2. Перші згадки про торгівлю.
3. Основні фактори, які вплинули на розвиток торгівлі.
4. Поняття торгівлі та комерції.
5. Історичні етапи розвитку торгівлі.
6. Обмін – як передумова торгівлі.
7. Перші грошові засоби.
8. Роль металів у забезпеченні розрахунків.
9. Поняття вільної торгівлі.
10. Наслідки Бреттон-Вудської угоди.
11. Міжнародний валютний фонд.
12. Міжнародний банк реконструкції та розвитку.
13. Вплив глобалізації на розвиток торгівлі.
14. Механізму поєднання виробництва і споживання.
15. Роль торговельної діяльності в економічній системі.
16. Взаємозв'язки елементів торговельної діяльності.
17. Трансформація обмінних операцій в результаті суспільного перерозподілу праці.

18. Удосконалення обмінних операцій через появу приватної власності.
19. Результати третього суспільного розподілу.
20. Трансформація торгового капіталу у промисловий.
21. Розширення торговельних складових у результаті капіталістичного устрою.
22. Трансформація рис торгівлі в сучасних умовах.
23. Торгівля, як основна форма підприємництва у ринковій економіці.
24. Структура торговельної діяльності.
25. Форми товарного обігу.
26. Принципи функціонування підприємницької діяльності.
27. Функції торгівлі.
28. Роль торговельної діяльності.
29. Завдання торговельної діяльності
30. Види торговельної діяльності
31. Основні цілі оптової торгівлі.
32. Суб'єкти оптової торговельної діяльності.
33. Характерні завдання оптової торгівлі.
34. Функції оптової торговельної діяльності
35. Напрями розвитку оптової торгівлі
36. Функції роздрібної торгівлі.
37. Види конкуренції між роздрібними підприємствами.
38. Методи конкуренції між роздрібними підприємствами.
39. Форми роздрібної торгівлі.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 2:

1. Податковий кодекс. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення 20.07.2022р.).
2. Господарський кодекс. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 20.07.2022р.).
3. L.Jooris. A brief history of entrepreneurship. 2021. URL: <https://gulfbusiness.com/a-brief-history-of-entrepreneurship>. (дата звернення 20.09.2022р.).
4. What is the history of Entrepreneurship? URL: <https://entrepreneurbeginnings.com/what-is-the-history-of-entrepreneurship>. (дата звернення 20.09.2022р.).
5. Марисса Хенкель. Історія торгівлі. URL: <https://www.sutori.com/en/story/history-of-trade--V2eNSdYq2HhRCizcCDnJ8PDZ>. (дата звернення 20.09.2022р.).
6. History of Trade. URL: https://www.streetdirectory.com/travel_guide/141653/trading/history_of_trade.html. (дата звернення 20.09.2022р.).
7. History of trade. URL: <http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ab72>. (дата звернення 20.09.2022р.).
8. History of the multilateral trading system. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/history_e/history_e.htm. (дата звернення 20.09.2022р.).
9. Trade. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Trade>. (дата звернення 20.09.2022р.).

10. Економіка торговельного підприємництва. навч. посібник. URL: <https://buklib.net/books/22429/>. (дата звернення 20.09.2022р.).

11. Бозуленко О. Я. Організація торгівлі : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. 240 с. http://chtei-knteu.cv.ua/ua/content/download/nayka/monography/bozulenko_2021.pdf. (дата звернення 20.09.2022р.).

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Сайт світової організації торгівлі

Джерело: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm

Звітність та документація світової організації торгівлі

WTO online systems

List of WTO online systems (databases/websites) which are currently in production:

Documents Online

Detailed information about the WTO's work is published in the official documents of the WTO's councils, committees, working groups etc. These are made available through the Documents Online database.

- [Documents Online](#)
- [Documents Online user guide](#)
- [Documents by region](#)
- [Recent work and research associated documents](#)

Many pages on the WTO website also contain preconfigured searches that allow you to retrieve lists of relevant documents from Documents Online and to select and download the documents of interest to you.

Legal texts of the WTO agreements

The WTO agreements are the founding charter of the organization and the basis for everything the WTO does.

- [The legal text](#)

Statistics

The WTO provides quantitative information in relation to economic and trade policy issues. Its data-bases and publications provide access to data on trade flows, tariff, non-tariff measures (NTMs) and trade in value added.

Economic research analysis

The WTO provides economic analysis and research that aims to deepen understanding about trends in trade, trade policy issues and the multilateral trading system. Its annual publications include the *World Trade Report* and *World Trade Statistical Review*. The WTO organizes economic seminars and collaborates with other international organizations and the academic community through co-publications, conferences, courses and other events.

Звітність та документація Світової організації торгівлі

WTO online systems

List of WTO online systems (databases/webpages) which are currently in production:

Documents Online

Detailed information about the WTO's work is published in the official documents of the WTO's councils, committees, working groups etc. These are made available through the Documents Online database.

- [Documents Online](#)
- [Documents Online user's guide](#)
- [Documents for meeting](#)
- [Browse recent and Research Council documents](#)

Many pages on the WTO website also contain preconfigured searches that allow you to retrieve lists of relevant documents from Documents Online and to select and download the documents of interest to you.

Legal texts of the WTO agreements

The WTO agreements are the founding charter of the organization and the basis for everything the WTO does.

- [The legal texts](#)

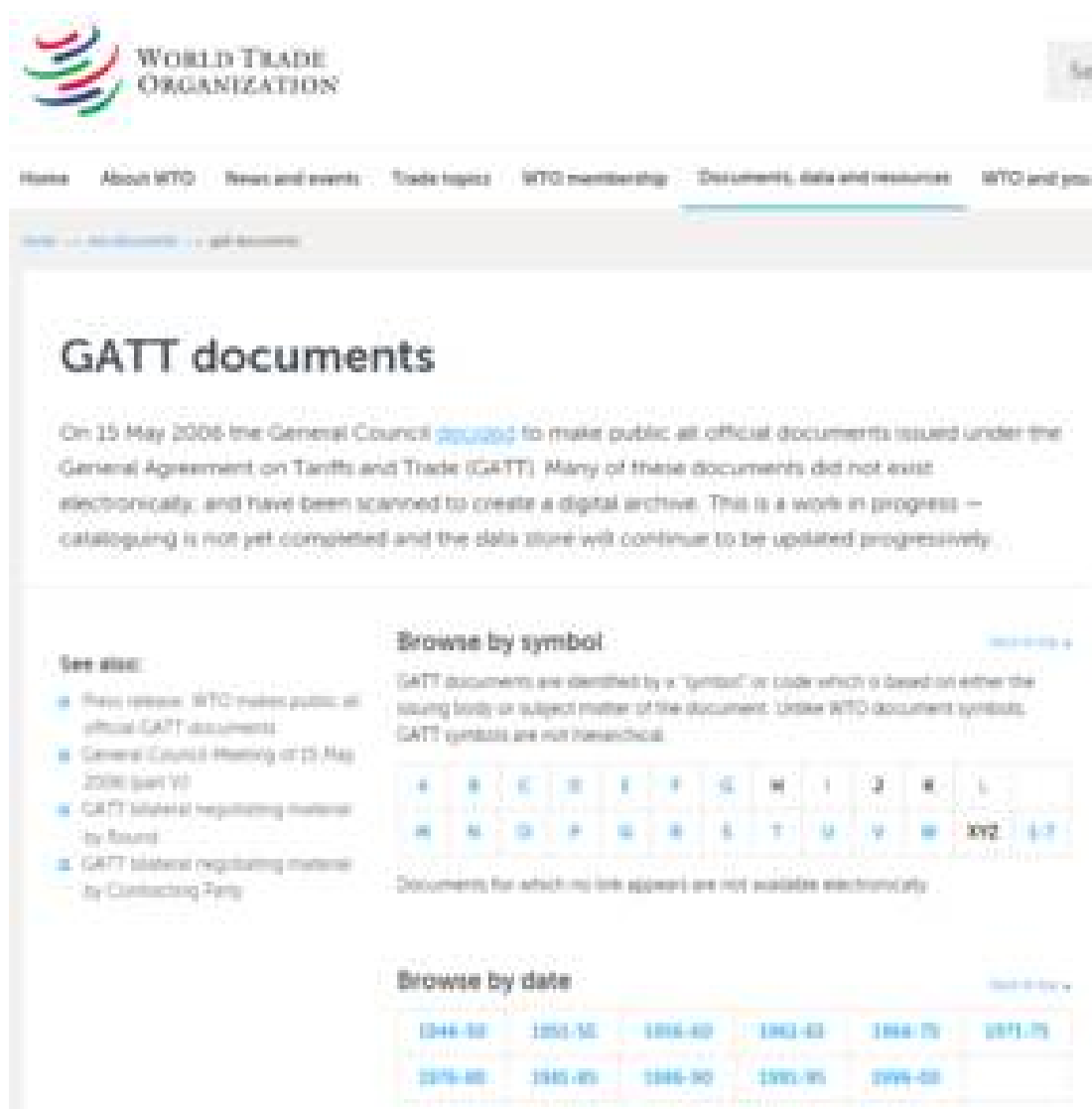
Statistics

The WTO provides quantitative information in relation to economic and trade policy issues. Its data-bases and publications provide access to data on trade flows, tariff, non-tariff measures (NTMs) and trade in value added.

Economic research analysis

The WTO provides economic analysis and research that aims to deepen understanding about trends in trade, trade policy issues and the multilateral trading system. Its annual publications include the *World Trade Report* and *World Trade Statistical Review*. The WTO organizes economic seminars and cooperates with other international organizations and the academic community through co-publications, conferences, courses and other events.

General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) на сайті Світової організації торгівлі

WORLD TRADE ORGANIZATION

Home About WTO News and events Trade topics WTO membership Documents, data and resources WTO and you

Home > Documents > gatt-documents

GATT documents

On 15 May 2006 the General Council [decided](#) to make public all official documents issued under the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). Many of these documents did not exist electronically, and have been scanned to create a digital archive. This is a work in progress – cataloguing is not yet completed and the data store will continue to be updated progressively.

See also:

- Press release: WTO makes public all official GATT documents
- General Council Meeting of 15 May 2006 (part VI)
- GATT bilateral negotiating material by Round
- GATT bilateral negotiating material by Contracting Party

Browse by symbol

GATT documents are identified by a "symbol" or code which is based on either the issuing body or subject matter of the document. Unlike WTO document symbols, GATT symbols are not hierarchical.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	
M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y

Documents for which no link appears are not available electronically.

Browse by date

1946-50	1951-52	1953-60	1961-62	1963-70	1971-75
1976-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-00	

Джерело: https://www.wto.org/english/docs_e/gattdocs_e.htm

Показники торговельної економіки США у 2022 р.

TRADING ECONOMICS Calendar News Markets- Indicators - Countries - Forecasts -				
United States Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Balance of Trade	-87388	-75465	USD Million	Aug22
Current Account	-251080	-282540	USD Million	Jun22
Current Account to GDP	-3.8	-3.9	percent of GDP	Dec21
Exports	258919	258585	USD Million	Aug22
Imports	346319	334040	USD Million	Aug22
External Debt	14048702	13930437	USD Million	Jun22
Terms of Trade	116	115	points	Jun22
Capital Flows	175600	158000	USD Million	Aug22
Foreign Direct Investment	74407	70581	USD Million	Jun22
Net Long-term TIC Flows	187009	21427	USD Million	Aug22
Gold Reserves	8131	8103	Tonnes	Jun22
Crude Oil Production	11880	11819	BBLS/D/16	Jul22
Goods Trade Balance	-87301	-88982	USD Million	Aug22
Oil Exports	11388	11388	USD Million	Aug22
Transport Index	4.98	5.54		Dec21
Tourism Revenues	13714	14008	USD Million	Aug22
Tourist Arrivals	8210752	808088		Jul22
Weapons Sales	18813	8732	SDPR 174 million	Dec21

Джерело: <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>

Індикатори економіки США у 2022 р.

TRADING ECONOMICS

Calendar

News

Markets

Indicators

Countries

Forecasts

United States Indicators

Overview

GDP

Labour

Prices

Health

Money

Trade

Government

Business

Consumer

Housing

	Last	Previous		
Interest Rate	3.25	2.5	percent	Sep/22
Interbank Rate	4.25	4.25	percent	Oct/22
Money Supply M0	5582358	5539688	USD Million	Aug/22
Money Supply M1	20463	20416	USD Billion	Aug/22
Money Supply M2	21711	21709	USD Billion	Aug/22
Banks Balance Sheet	22634	22613	USD Billion	Sep/22
Central Bank Balance Sheet	8750603	8746567	USD Million	Oct/22
Foreign Exchange Reserves	38666	38947	USD Million	Aug/22
Loans to Private Sector	2748	2733	USD Billion	Sep/22
Fed Capital Account Surplus	8788	8788	USD Million	Oct/22
Secured Overnight Financing Rate	3.03	3.03	percent	Oct/22
Foreign Bond Investment	174236	23700	USD Million	Aug/22
Private Debt to GDP	225	236	percent	Dec/21
Repo Rate	3.00	3.00		Oct/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>

Індикатори ВВП США у 2022 р.

TRADING ECONOMICS Calendar News Markets- Indicators - Countries - Forecasts -				
United States Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
GDP Growth Rate	-4.9	-1.6	percent	Jun22
GDP Annual Growth Rate	1.9	3.7	percent	Jun22
GDP	22986	20864	USD Billion	Dec21
GDP Constant Prices	19888	19824	USD Billion	Jun22
Gross National Product	19828	19844	USD Billion	Jun22
Gross Fixed Capital Formation	3832	3874	USD Billion	Jun22
GDP per Capita	67289	68000	USD	Dec21
GDP per Capita PPP	63089	69769	USD	Dec21
Full Year GDP Growth	5.9	-2.8	percent	Dec21
GDP Sales QoQ	1.3	-1.8	percent	Jun22
Real Consumer Spending	2	1.3	percent	Jun22
Weekly Economic Index	1.74	1.9	percent	Oct22
GDP from Agriculture	201	228	USD Billion	Jun22
GDP from Construction	652	692	USD Billion	Jun22
GDP from Manufacturing	2259	2333	USD Billion	Jun22
GDP from Mining	386	392	USD Billion	Jun22
GDP from Public Administration	2341	2257	USD Billion	Jun22
GDP from Services	14061	13768	USD Billion	Jun22
GDP from Transport	528	504	USD Billion	Jun22
GDP from Utilities	262	262	USD Billion	Jun22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>

Цінові індикатори США у 2022 р.

TRADING ECONOMICS Calendar - News - Markets - Indicators - Countries - Forecasts -				
United States Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Inflation Rate	8.2	8.1	percent	Sep/22
Inflation Rate MoM	0.4	0.1	percent	Sep/22
Consumer Price Index CPI	297	296	points	Sep/22
Core Consumer Prices	289	287	points	Sep/22
Core Inflation Rate	6.6	6.3	percent	Sep/22
GDP Deflator	129	124	points	Jun/22
Producer Prices	140	140	points	Sep/22
Producer Prices Change	8.6	8.7	percent	Sep/22
Export Prices	158	158	points	Sep/22
Import Prices	143	146	points	Sep/22
Food Inflation	11.2	11.4	percent	Sep/22
Core PCE Price Index Annual Change	4.6	4.7	percent	Aug/22
Core PCE Prices GoQ	4.7	6.8	percent	Jun/22
Core Producer Prices MoM	0.3	0.3	percent	Sep/22
Core Producer Prices YoY	7.2	7.2	percent	Sep/22
Energy Inflation	19.8	23.87	Percent	Sep/22
Mitigen 5 Year Inflation Expectations	3.9	3.7	percent	Oct/22
Mitigen Inflation Expectations	5.1	4.7	percent	Oct/22
PCE Price Index Annual Change	6.3	6.4	percent	Aug/22
PCE Prices GoQ	7.3	7.6	percent	Jun/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>

Індикатори підприємницької діяльності США у 2022 р.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets- Indicators - Countries - Forecasts-				
United States Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Business Confidence	50.9	52.9	points	Sep/22
Manufacturing PMI	49.9	52	points	Oct/22
Non-Manufacturing PMI	50.7	50.9	points	Sep/22
Services PMI	49.9	49.2	points	Oct/22
Composite PMI	47.3	49.9	points	Oct/22
Industrial Production	0.1	1.9	percent	Sep/22
Industrial Production MoM	0.4	-0.1	percent	Sep/22
Manufacturing Production	4.7	3.9	percent	Sep/22
Capacity Utilization	80.34	80.14	percent	Sep/22
Durable Goods Orders	-0.2	-0.1	percent	Aug/22
Durable Goods Orders Ex Defense	-0.9	0.9	percent	Aug/22
Durable Goods Orders Ex Transportation	0.2	0.2	percent	Aug/22
Factory Orders Ex Transportation	0.2	-1.1	percent	Aug/22
Factory Orders	0	-1	percent	Aug/22
New Orders	\$494.19	\$495.49	USD Billion	Aug/22
Business Inventories	0.9	0.9	percent	Aug/22
Changes in Inventories	0.0.99	199	USD Billion	Jun/22
Wholesale Inventories	1.2	0.9	percent	Aug/22
Bankruptcies	1,219	1,219	Companies	Jun/22
Corporate Profits	2521	2171	USD Billion	Jun/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>

Споживчі індикатори США у 2022 р.

TRADING ECONOMICS Calendar News Markets- Indicators - Countries - Forecasts -				
United States Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Consumer Confidence	98.8	98.8	points	Oct22
Retail Sales MoM	0	0.4	percent	Sep22
Retail Sales Ex Autos	0.1	-0.1	percent	Sep22
Retail Sales YoY	0.2	0.4	percent	Sep22
Consumer Spending	14100	14028	USD Billion	Jun22
Disposable Personal Income	18868	18801	USD Billion	Aug22
Personal Spending	0.4	-0.2	percent	Aug22
Personal Income	0.2	0.2	percent	Aug22
Personal Savings	0.6	0.6	percent	Aug22
Consumer Credit	52.24	51.81	USD Billion	Aug22
Private Sector Credit	11660	11674	USD Billion	Sep22
Bank Lending Rate	5.73	5.5	percent	Sep22
Economic Optimism Index	41.8	44.7		Oct22
Redbook Index	6.2	6	percent	Oct22
Credit Card Accounts	960	937	Millions	Jun22
Debt Balance Auto Loans	1.5	1.47	Trillion USD	Jun22
Debt Balance Credit Cards	0.68	0.64	Trillion USD	Jun22
Debt Balance Mortgages	11.29	11.18	Trillion USD	Jun22
Debt Balance Student Loans	1.58	1.58	Trillion USD	Jun22
Debt Balance Total	15.15	15.34	Trillion USD	Jun22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>

Загальні економічні індикатори України у 2022 р.

TRADING ECONOMICS					Calendar	News	Markets	Indicators	Countries	Forecasts
Ukraine Indicators										
Overview	GDP	Labour	Prices	Health	Money	Trade	Government	Business	Consumer	Housing
		Last	Previous							
Stock Market		515	515	points						Oct/22
GDP Growth Rate		-15.2	-15.2	percent						Jun/22
GDP Annual Growth Rate		-17.2	-15.1	percent						Jun/22
Unemployment Rate		10.5	6.2	percent						Dec/21
Inflation Rate		24.5	23.5	percent						Sep/22
Interest Rate		25	25	percent						Oct/22
Balance of Trade		-1155	-1220	USD million						Aug/22
Current Account		2015	1255	USD million						Aug/22
Current Account to GDP		-1.3	2.4	percent of GDP						Dec/21
Government Debt to GDP		45.5	55.5	percent of GDP						Dec/21
Government Budget		-2.4	-5.2	percent of GDP						Dec/21
Consumer Confidence		75.5	73.2	points						Aug/22
Retail Sales MoM		-15.2	15.2	percent						Jan/22
Corporate Tax Rate		15	15	percent						Dec/22
Personal Income Tax Rate		15	15	percent						Dec/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Індикатори ВВП України у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets Indicators - Countries - Forecasts -				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
GDP Growth Rate	-18.2	-18.3	percent	Jun/22
GDP Annual Growth Rate	-37.2	-18.1	percent	Jun/22
GDP	200	187	USD Billion	Dec/21
GDP Constant Prices	236426	217511	USD Million	Dec/21
Gross Fixed Capital Formation	172472	188920	USD Million	Dec/21
GDP per Capita	2462	2260	USD	Dec/21
GDP per Capita PPP	12544	12408	USD	Dec/21
Full Year GDP Growth	3.4	-3.8	Percent	Dec/21
GDP from Agriculture	120889	141803	USD Million	Dec/21
GDP from Construction	32182	26704	USD Million	Dec/21
GDP from Manufacturing	84363	72817	USD Million	Dec/21
GDP from Mining	31374	31896	USD Million	Dec/21
GDP from Public Administration	32264	29377	USD Million	Dec/21
GDP from Services	88797	94252	USD Million	Dec/21
GDP from Transport	38818	40506	USD Million	Dec/21
GDP from Utilities	7457	2121	USD Million	Dec/21

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Показники рівня безробіття в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets Indicators Countries Forecasts				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labor Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Unemployment Rate	10.6	9.2	percent	Dec/21
Unemployed Persons	279	207	Thousand	Aug/22
Wages	14877	17450	UAH/Month	Jan/22
Wage Growth	18.18	25.09	percent	Jan/22
Population	41	44.42	million	Dec/21
Retirement Age Women	60	60		Dec/22
Retirement Age Men	60	60		Dec/22
Employed Persons	14762	15043	Thousand	Dec/21
Employment Rate	85.3	85.9	percent	Dec/21
Labor Force Participation Rate	61.8	62.7	percent	Dec/21
Minimum Wages	6000	6000	UAH/Month	Jan/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Цінові індикатори в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets Indicators Countries Forecasts				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Inflation Rate	24.8	21.8	percent	Sep/22
Consumer Price Index CPI	480	383	points	Sep/22
Core Consumer Prices	120	118	points	Sep/22
Core Inflation Rate	26.4	18.1	percent	Sep/22
CPI Transportation	100	102	points	Sep/22
Export Prices	100	102	points	Aug/22
Food Inflation	21.7	18.7	percent	Sep/22
Import Prices	142	144	points	Aug/22
Inflation Rate MoM	1.8	1.1	percent	Sep/22
Producer Prices	679	662	points	Feb/22
Producer Prices Change	63.21	68.78	percent	Feb/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Показники грошового ринку в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets- Indicators- Countries- Forecasts-				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Interest Rate	2%	2%	percent	Oct'22
Interbank Rate	71.31	71.31	percent	Oct'22
Money Supply M0	823008	840287	UAH Million	Sep'22
Money Supply M1	1254022	1277726	UAH Million	Aug'22
Money Supply M2	2281211	2250937	UAH Million	Aug'22
Money Supply M3	2281434	2287121	UAH Million	Sep'22
Banks Balance Sheet	2530166	2543608	UAH Million	Aug'22
Foreign Exchange Reserves	23800	25438	USD Million	Sep'22
Loans to Private Sector	736217	726844	UAH Million	Aug'22
Deposit Interest Rate	8.14	7.88	percent	Aug'22
Central Bank Balance Sheet	1800000	1800007	UAH Million	Aug'22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Торговельні індикатори в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS Calendar News Markets - Indicators - Countries - Forecasts -				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Balance of Trade	-1188	-1720	USD Million	Aug22
Current Account	2018	-1288	USD Million	Aug22
Current Account to GDP	-1.3	3.4	percent of GDP	Dec21
Exports	3302	2018	USD Million	Aug22
Imports	4528	4837	USD Million	Aug22
External Debt	120045	121462	USD Million	Jun22
Capital Flows	6218	3884	USD Million	Jun22
Gold Reserves	27.08	27.08	Tonnes	Jun22
Crude Oil Production	0	0	MBBL/DYR	May22
Foreign Direct Investment	280	-314	USD Million	Jun22
Remittances	3303	3203	USD Million	Jun22
Terms of Trade	71.8	70.8	points	Aug22
Tourism Index	2.3	2.88		Dec21
Weapons Sales	115	98	SDPR TV Million	Dec20

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Кредитні індикатори в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets Indicators Countries Forecasts				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Government Debt to GDP	48.8	48.8	percent of GDP	Dec/21
Government Budget	-3.4	-3.3	percent of GDP	Dec/21
Government Budget Value	-411888	-409428	UAH Million	Jul/22
Government Spending	121762	88813	UAH Million	Dec/21
Government Revenues	1031658	808882	UAH Million	Aug/22
Government Debt	1,261,052,038	1,255,740,282	UAH Thousand	Aug/22
Fiscal Expenditure	1458248	1218507	UAH Million	Aug/22
Credit Rating	12			Oct/22
Military Expenditure	8943	8424	USD Million	Dec/21
	Last	Previous		
Corporate Tax Rate	18	18	percent	Dec/22
Personal Income Tax Rate	18	18	percent	Dec/22
Sales Tax Rate	20	20	percent	Dec/22
Social Security Rate	22	22	percent	Dec/22
Social Security Rate For Companies	22	22	percent	Dec/22
Social Security Rate For Employees	8	8	percent	Dec/22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Показники бізнес-активності в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS				
Calendar News Markets Indicators Countries Forecasts				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Industrial Production	2.9	-1	percent	Jan22
Industrial Production MoM	-13	1.1	percent	Jan22
Manufacturing Production	9.3	0.9	percent	Jan22
Changes in Inventories	90100	70100	Units Value	Dec21
Internet Speed	12756	13438	Kbps	Mar17
IP Addresses	9154032	9110604	IP	Mar17
Business Confidence	75.5	72.8	points	Sep22
Competitiveness Index	98.86	97.22	Points	Dec19
Competitiveness Rank	86	86		Dec19
Corruption Index	32	33	Points	Dec21
Corruption Rank	122	117		Dec21
Ease of Doing Business	84	71		Dec19
Mining Production	0.4	-67	percent	Jan22

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

Показники споживчого кошику в Україні у 2021-2022 рр.

TRADING ECONOMICS Calendar - News - Markets - Indicators - Countries - Forecasts -				
Ukraine Indicators				
Overview GDP Labour Prices Health Money Trade Government Business Consumer Housing				
	Last	Previous		
Consumer Confidence	75.5	73.2	points	Aug22
Retail Sales MoM	-15.5	15.3	percent	Jan22
Retail Sales YoY	15	5.1	percent	Jan22
Consumer Spending	547155	538540	UAH million	Dec21
Bank Lending Rate	17.2%	15.5%	percent	Aug22
Consumer Credit	204050	207475	UAH million	Aug22
Gasoline Prices	1.25	1.3	USD/Liter	Sep22
Ukraine Calendar Forecast Indicators News				
More Indicators National Statistics World Bank				
Trading Economics provides data for 20 million economic indicators from 194 countries including actual values, consensus figures, forecasts, historical time series and news. Ukraine Indicators - was last updated on Tuesday, October 25, 2022				

Джерело: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Історія формування бірж.

3.2. Функції біржової торгівлі.

3.3. Види біржових угод.

Ключові поняття: біржова діяльність, біржова торгівля, біржа, біржові угоди, ф'ючерси, опціони, свопи, форварди, деривативні контракти, брокери, кліринг, маржа, біржова інфраструктура, біржові трейдери, організований ринок, ринок капіталу.

3.1. Історія формування бірж

Сучасна біржова торгівля це високо розвинута форма електронної торгівлі біржовими інструментами – ф'ючерсами та опціонами на ф'ючерси, яка пройшла декілька століть еволюції у світі.

Трансформаційні зміни біржової торгівлі відбувались на фоні розвитку ринкової економіки на національних та глобальних рівнях. Наявність ринкових умов забезпечує сприятливий розвиток біржової торгівлі через забезпечення конкуренції та відкритості для біржових учасників та всіх ринкових суб'єктів господарювання.

Водночас, відсутність ринкових умов є своєрідним гальмувальним елементом, який перешкоджає формуванню і функціонуванню усієї біржової інфраструктури.

У початкових посібниках з біржової діяльності зазначається, що у історії розвитку біржової торгівлі можна нарахувати кілька етапів, які були найбільш інтенсивні упродовж останніх п'яти століть (рис. 3.1.).

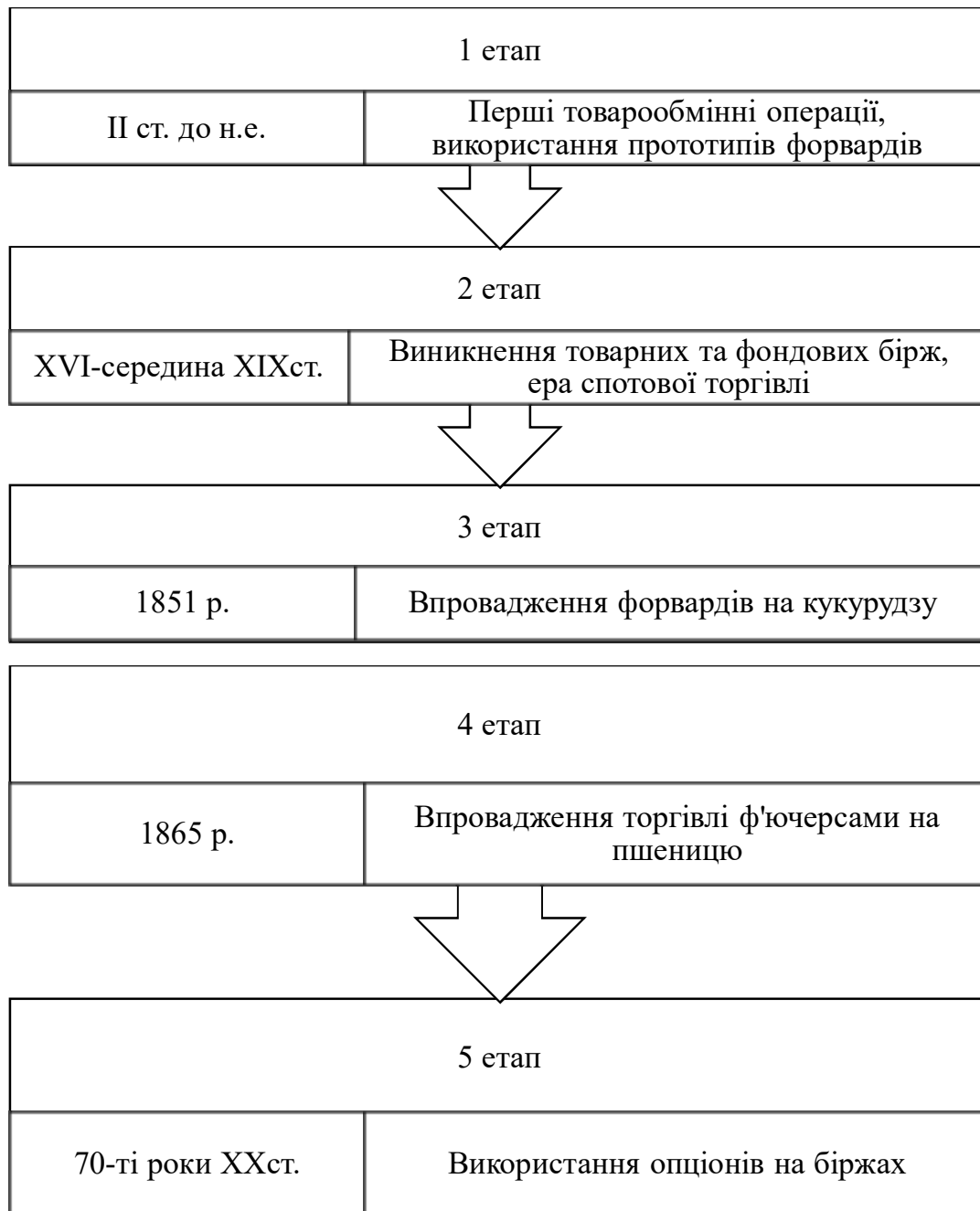

Рис. 3.1. Етапи розвитку біржової діяльності у світі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Перший етап розвитку біржової діяльності у світі – обмін товарів. Товарообмінні або бартерні операції стали своєрідним початком торговельної діяльності.

Перші бартерні операції пов'язані з формуванням передумов для біржової торгівлі спотовими контрактами. Перші історичні факти про торгівлю строковими домовленостями датуються ще II ст. до н. е. Тоді у Стародавній Греції вперше в історії почали застосовувати строкові квитки, що передбачали укладання усних домовленостей про купівлю товарів (оливкової олії) наперед, з поставкою у майбутньому.

Товарний ринок або ринок сільськогосподарської продукції став першим у впровадженні інструментів біржової торгівлі. Цьому слугувала сезонність виробництва агарної продукції.

Історія формування біржової торгівлі мала своє місце у кожній країні світу. Проте, в одних країнах цей історичний досвід є більш тривалим, а в інших – менш тривалим.

Перша торгівля у визначених місцях мала місце на локальних майданчиках, які ми називаємо базарами. Основні характерні риси базару як форми торгівлі включають (рис. 3.2.):

- торгівля, обмежена локальними територіями;
- широка номенклатура товарів;
- різні партії товарів;
- відкритість торгівлі для будь-яких учасників;
- систематична торгівля;
- відсутність стандартизації партій товарів;
- відсутність потреби в укладанні контрактів на купівлю-продаж товарів;
- низький рівень гарантування виконання угод;
- інформаційне забезпечення локально учасників ринку.

Базари були найстарішою формою торгівлі, проте навіть нині ми можемо спостерігати в багатьох країнах наявності локальних ринків, які часто підтримують дрібних товаровиробників або фермерів (фермерські ринки).

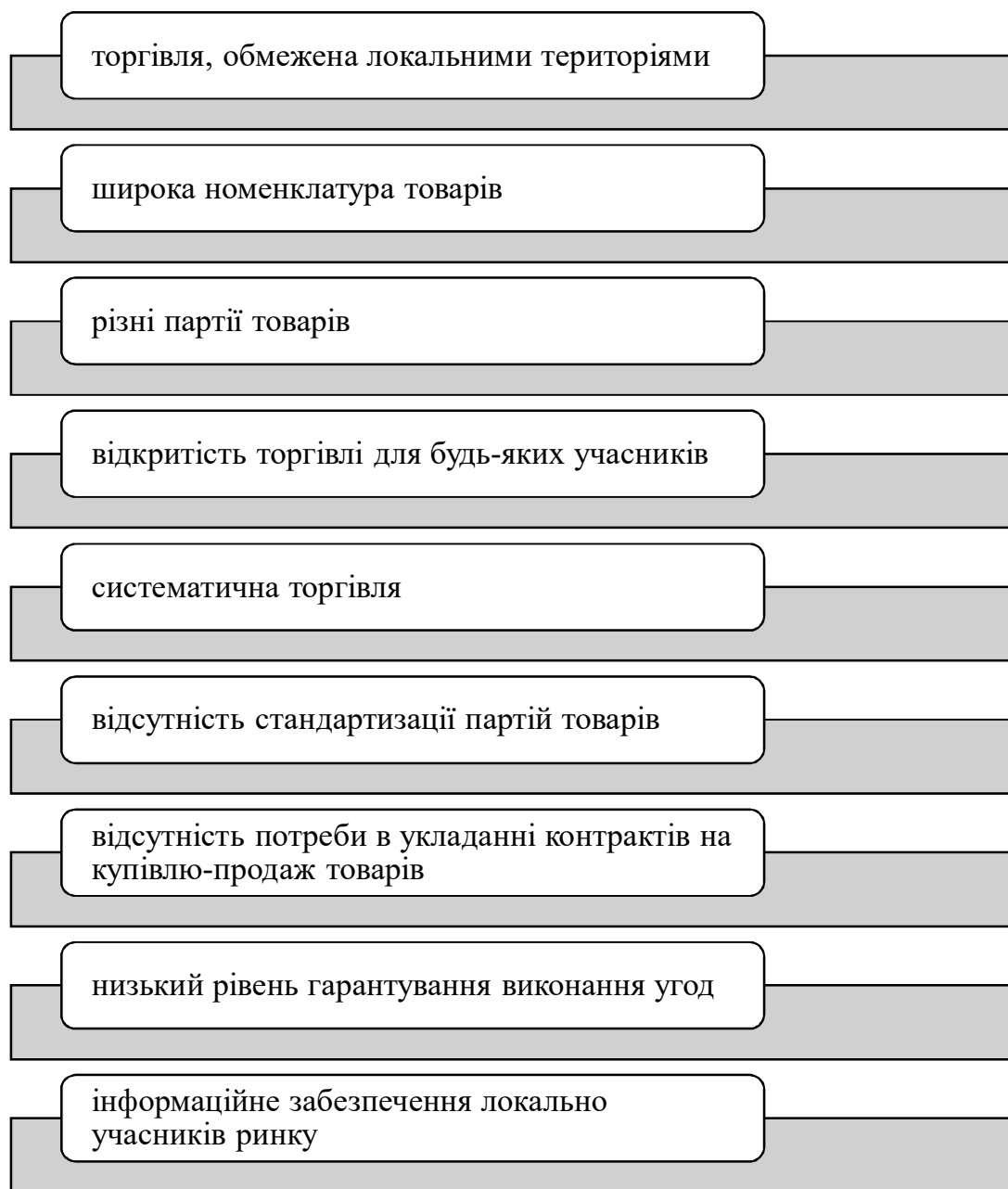

Рис. 3.2. Характерні риси базару

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Таким чином, перший етап розвитку біржової торгівлі став не тільки підґрунтям для майбутнього розвитку біржового ринку, а й забезпечив виникнення інших форм торгівлі. Після базарів виникли ярмарки та аукціони у різні історичні періоди. Саме наявність різних форм торгівлі сприяла можливості подальшого формування високо розвинутого організованого ринку біржових контрактів.

Перші місця для організації торгівлі були відомі ще у Стародавньому Римі у період – II ст. нашої ери.

В Європі у 1553 р. марсельські купці визначили місця для організації зустрічей для обміну товарами.

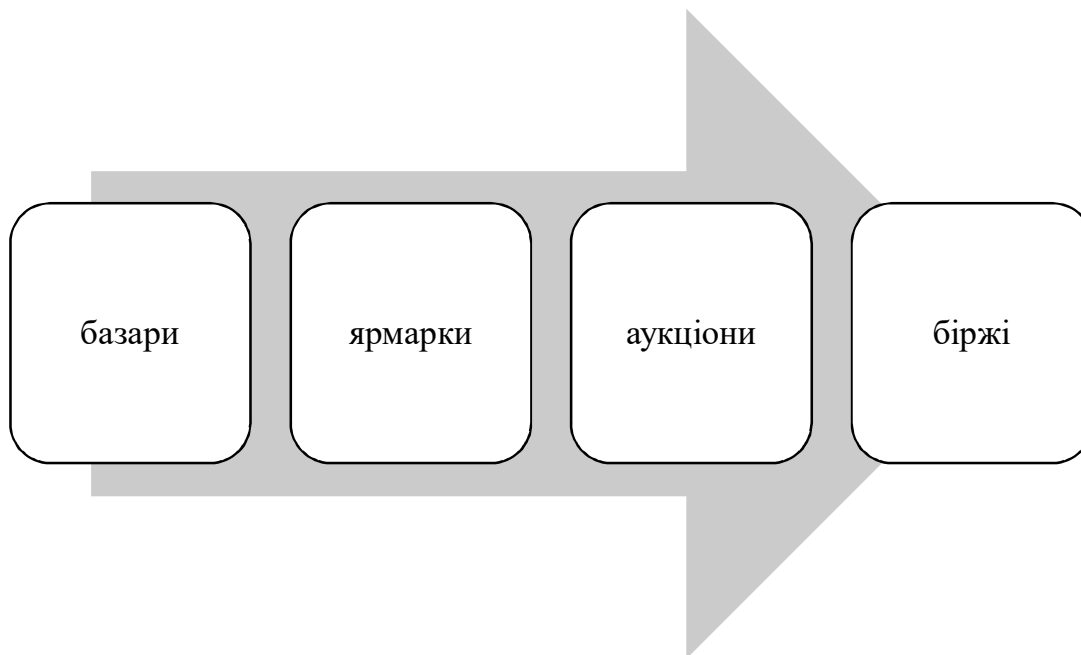

Рис. 3.3. Еволюція виникнення форм торгівлі у світі

Джерело: побудовано авторами

Другий етап розвитку біржової торгівлі був пов'язаний з історією діяльності перших товарних бірж.

Перший будинок біржі з'явився у Європі в місті Брюгге. Це було приміщення готелю, власником якого був господар Ван де Бурсе. Він запропонував декілька кімнат для торгівців, які до цього проводили свої торги на вулиці під відкритим небом і не завжди з сприятливими погодними явищами.

Для виконання усіх усних угод в учасників виникла необхідність слідувати певним правилам. Так були впроваджені перші правила для поведінки учасників біржової торгівлі. Спотова торгівля мала місце на перших біржах аграрної продукції. Учасники слідували сформованим правилам бірж і значно підвищували рівень біржової торгівлі та забезпечували встановлення довгострокових відносин між біржовими торгівцями та клієнтами.

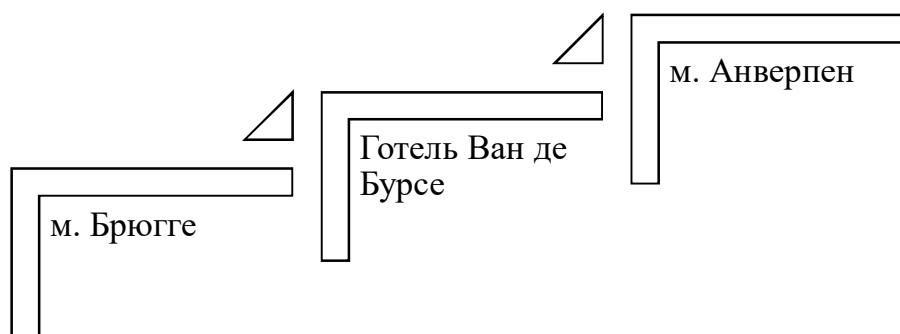

Рис. 3.4. Виникнення перших товарних бірж у Європі

Джерело: побудовано авторами

У готелі Ван де Бурсе пізніше почали зустрічатись і торговці з різних країн світу, які могли також зупинитись в цьому готелі й прийняти участь у торгах. Необхідно також зазначити, що словосполучення “йти до Бурсе” заклав підґрунтя для терміну «біржа».

Біржа стала своєрідним «організованим місцем для торгів», яке збирало комерсантів з метою проведення купівлі чи продажу товарів, здебільшого це була аграрна продукція та товари промисловості.

Спочатку біржі називались по різному у різних країнах, зокрема у Ліоні – це були «Площі обміну», у ганзейських містах – це «Купецькі колегії», у Барселоні – це були «Лохії».

Історичні праці згадують, що перше спеціалізоване приміщення збудоване виключно для біржових торгів було збудоване у 1556 р. у м. Антверпен – це була товарна біржа. Цікавим було те, що на входних дверях антверпенської товарної була вивіска: “Це місце - для торгових людей з усіх країн та усіх мов” [1].

У XVII ст. популярність товарної біржі в м. Антверпені швидко поширилась на інші європейські міста. Країни були зацікавлені будувати біржі, адже вони забезпечували акумуляцію фінансових ресурсів та надавати прозорість операцій і наповнення бюджету.

У 1602 р. у Амстердамі була відкрита фондова біржа – це була перша біржа для торгівлі цінними паперами та векселями.

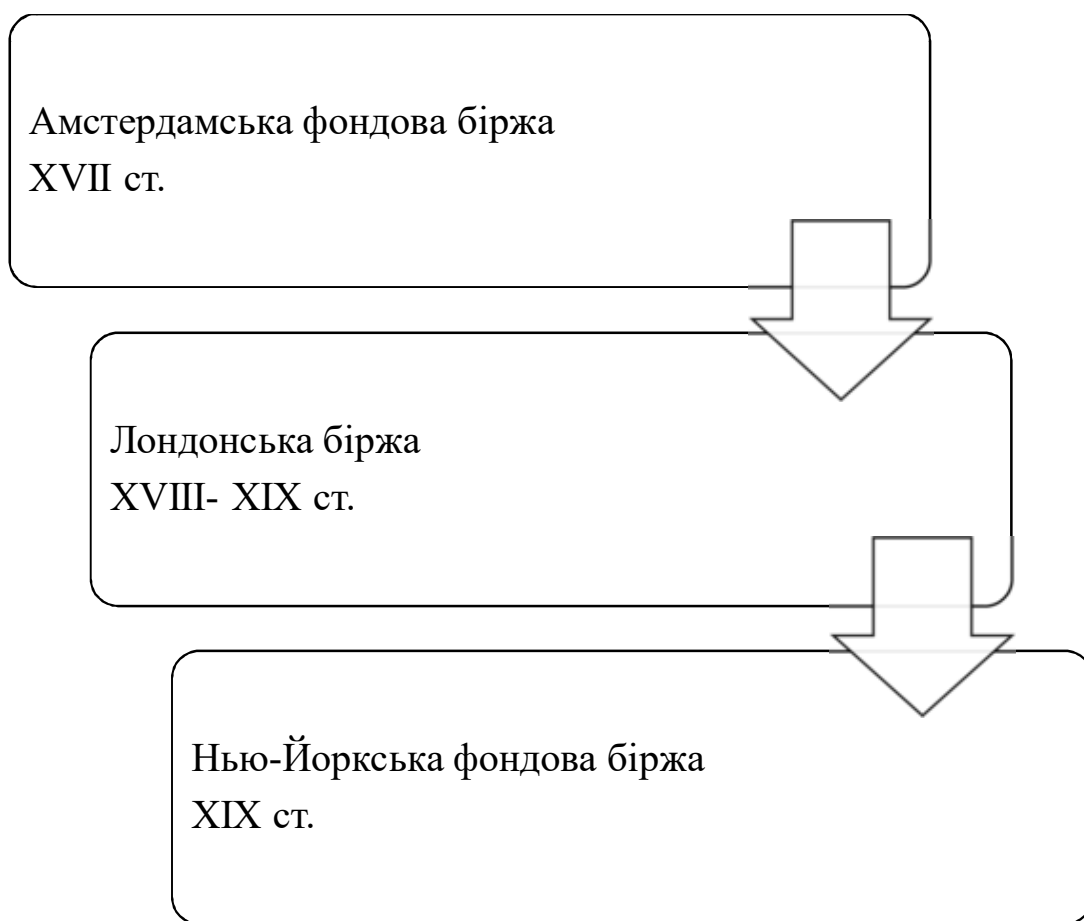

Рис. 3.5. Етапи виникнення фондових бірж у світі

Джерело: побудовано авторами

Відкриття нових бірж у Нідерландах надало своєрідний поштовх для перетворення цієї країни на той час у світовий фінансовий центр. Тоді у Амстердамі на фондових біржах щоденно могло збиратись до п'яти тисяч різних покупців, які могли придбати різні цінні папери.

На фондових біржах Амстердаму продовжили удосконалювати правила біржових торгів. На фондовій біржі були створені спеціальні місця для біржової торгівлі товарами і цінними паперами різних галузей. Для обслуговування багатьох тисяч торговців були задіяні тисячі маклерів. Останні стали посередниками у біржовій торгівлі.

Амстердамська фондова біржа нагадувала професійний торговельний майданчик для купівлі-продажу товарів і цінних паперів.

Торгівля цінними паперами, а саме векселями та облігаціями мала історичне місце у Венеції, Флоренції, Генуї, де спостерігалось перше використання прототипів платіжних карток. У Лейпцігу була зафіксована вперше біржова торгівля акціями на німецькі родовища. Таким чином, відкриття у XVII ст. в Амстердамі першої фондової біржі забезпечило початок функціонування міжнародного біржового фондового ринку.

У XVIII ст. активізація біржової торгівлі цінними паперами перемістилась в інший європейський центр – Лондон. Лондонська біржа відіграла важливу роль у формуванні класу брокерів та спекулянтів. Фінансові інвестиції на Лондонській фондовій біржі поклали початок розвитку спекуляції. Тоді вперше у світі були відкриті брокерські контори, а брокери мали можливість заробляти комісійні від клієнтів.

Популярність біржової торгівлі також охопила і США, де у 1848 р. була відкрита одна з найбільших товарних бірж світу – Чиказька товарна біржа, а у 1874 р. – Нью-Йоркська фондова біржа. Відома нині у всьому світі фондова біржа була, відкрита 24-ма брокерами на Уолл-стріт.

Чиказька товарна біржа – CBOT була реорганізована у 2007 р. у групу Чиказьких бірж. Метою реорганізації стала електронізація біржової торгівлі у світі та боротьба за нових клієнтів на глобальному рівні.

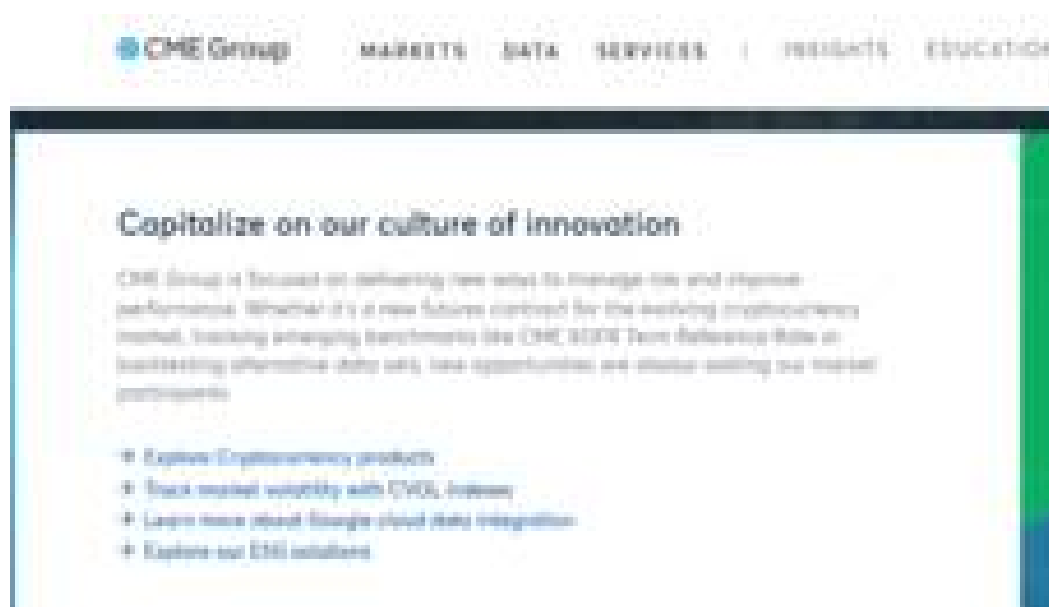

Рис. 3.6. Сайт біржі CME Group

На другому етапі розвитку біржової діяльності спостерігалось виникнення ярмарок, як форм торгівлі товарами та фінансовими інструментами. У Європі відомими були вексельні ярмарки. Ярмарки мали певні організаційні риси, які також запозичили тогочасні біржі. Так, характерними рисами ярмарок є наступні (рис. 3.7.):

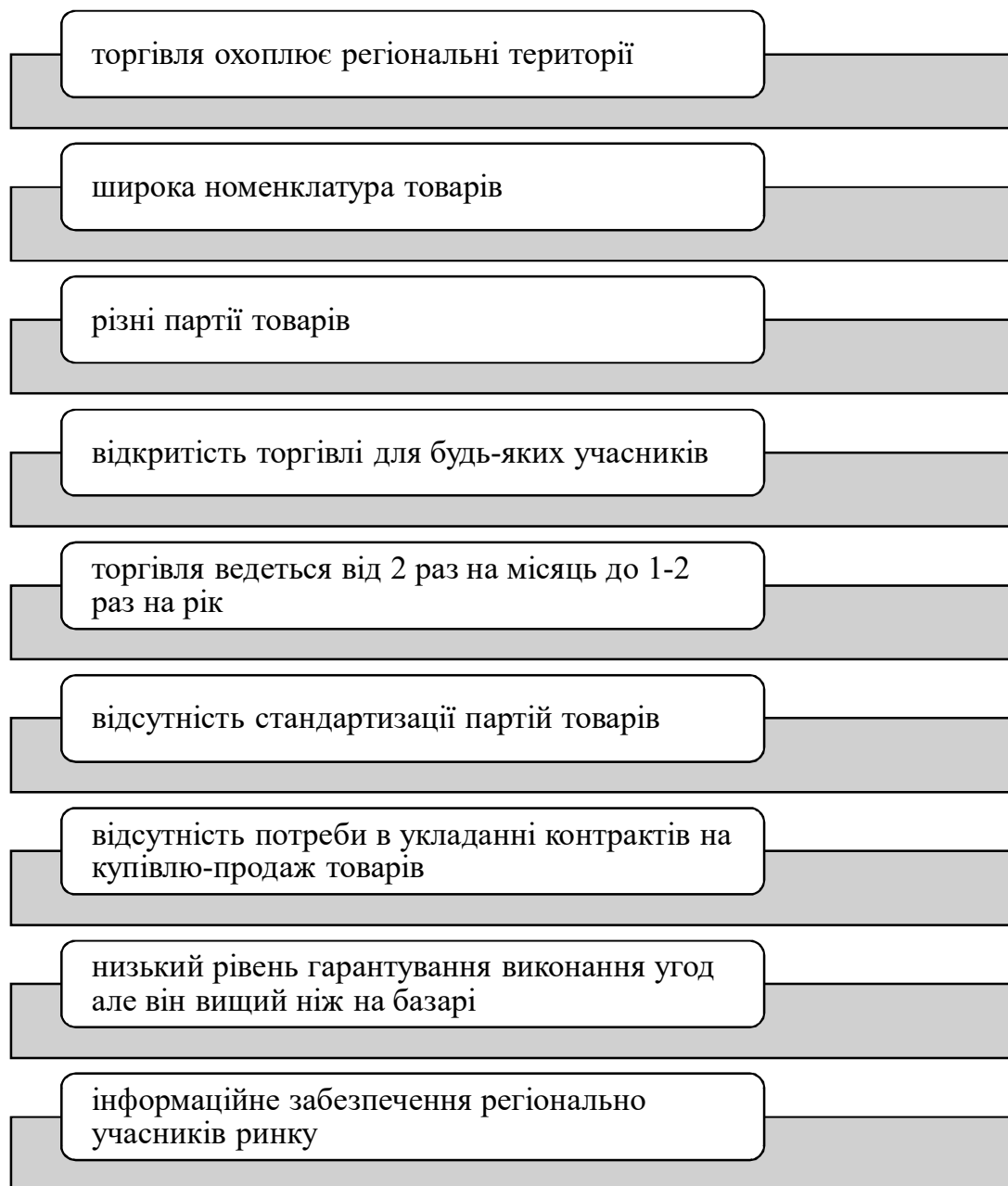

Рис. 3.7. Характерні риси ярмарок

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

- торгівля охоплює регіональні території;

- специфічна номенклатура товарів;
- різні партії товарів;
- відкритість торгівлі для будь-яких учасників;
- торгівля ведеться від 2 раз на місяць до 1-2 раз на рік;
- відсутність стандартизації партій товарів;
- відсутність потреби в укладанні контрактів на купівлю-продаж товарів;
- низький рівень гарантування виконання угод але він вищий ніж на базарі;
- інформаційне забезпечення регіонально учасників ринку.

Третій етап розвитку біржової діяльності у світі був пов'язаний з діяльністю товарної біржі СВОТ, на якій чиказькі брокери у 1851 році вперше використали форварди на кукурудзу. Така ситуація стала необхідністю для урегулювання сезонних коливань цін на ринку сільськогосподарської продукції в США.

Кукурудза має для американського ринку стратегічне значення для продовольчої безпеки, тому з метою захисту фермерів від цінових коливань та задля забезпечення їх фінансової стабільності форварди були використані як елемент біржової торгівлі.

Форвардна торгівля стала передумовою для розвитку біржової торгівлі деривативними контрактами у США та в світі.

У ХХ ст. біржі відкрилися у більшості штатів США. Торги здійснювались в таких містах, як Мілуокі, Сент-Луїс, Канзас-Сіті, Міннеаполіс, Сан-Франциско, Мемфіс, Новий Орлеан та інші, проте Чикаго залишилось містом найвпливовішим для торгівлі товарними біржовими ф'ючерсами і опціонами.

Наявні недоліки у гарантуванні виконання форвардів на біржах прискорила їх удосконалення на четвертому етапі розвитку біржової діяльності у світі. Перші ф'ючерси була впроваджені на СВОТ також на зернові культури у 1865 р. Деталізовані історичні події розвитку біржової торгівлі на товарних біржах США наведено у додатках 3.1 та 3.2. до розділу 3.

П'ятий етап розвитку біржової діяльності у світі був пов'язаний з ерою опціонної торгівлі. Від виникнення на початку XX ст. практично до кінця 70-х років XX ст. опціони були під заборобою. Проте, їх активне використання на європейських біржах повернуло і американський ринок на шлях стандартизації та удосконалення опціонної торгівлі.

У цей час активно розвивається і аукціонна форма торгівлі. У Європі з середини XIX ст аукціони посіли своє чільне місце і користувались попитом серед інвесторів та колекціонерів. Аукціонна технологія торгівлі була використана і на біржових майданчиках. Аукціон надавав можливість плавно підвищувати та знижувати біржову ціну.

Так, характерними рисами аукціонів є наступні (рис. 3.8.):

- торгівля виходить на міжнародний рівень;
- спеціалізована номенклатура товарів;
- унікальні одиниці товарів;
- наявність правил торгівлі;
- торгівлю ведуть з голосу маклери;
- тільки зареєстровані покупці та продавці присутні на торгах;
- регламентований час і місце торгів;
- торгівля ведеться системно від 1 разу на тиждень до 2 раз на місяць чи на рік;
- відсутність товарів та можливість торгівлі за каталогами;
- високий рівень гарантування виконання угод.

Аукціонна форма торгівлі забезпечила у подальшому можливість видозмінювати технології біржової торгівлі. Так біржі використовували наступні види аукціонів:

- простий англійський аукціон;
- простий голландський аукціон;
- подвійний голосовий аукціон.

Сучасна біржова торгівля заснована на принципах подвійного голосового аукціону, де відразу подають заявки і покупці, і продавці.

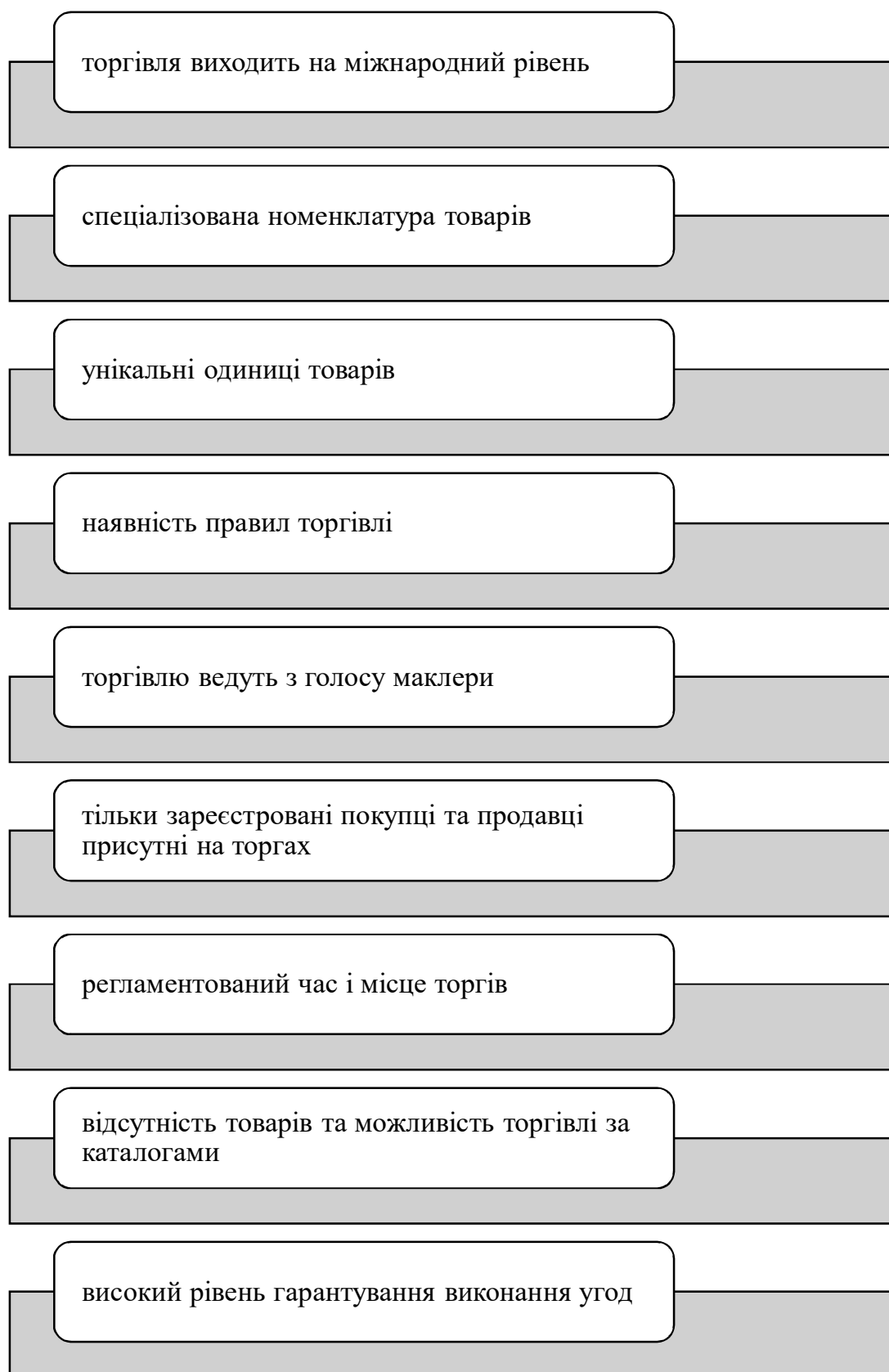

Рис. 3.8. Характерні риси аукціонів

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

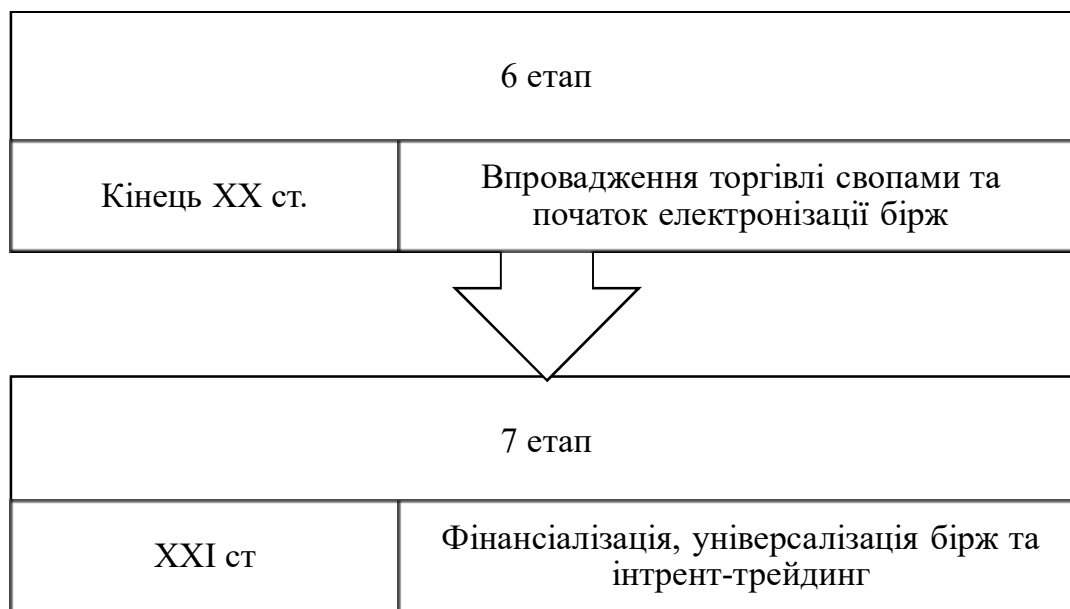

Рис. 3.9. Сучасні етапи розвитку біржової діяльності у світі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Сучасна історія розвитку біржової діяльності пов'язана з 2 етапами. На 6 етапі вкінці XX ст. біржі почали переходити на електронізацію процесів функціонування, а також спостерігається розробка і використання своп-контрактів.

Поточний етап розвитку біржової діяльності у світі пов'язаний з поширенням використання інтернет-трейдингу на біржах. Другою характерною рисою є універсалізація бірж або, іншими словами, утворення біржами альянсів, які включають різні біржі за спеціалізацією.

Фінансіалізація біржових торгів полягає у повному переході бірж до торгівлі не самими активами, а цінами на ці активи. Більшість учасників сьогодні виконує свої контракти без поставки реальних активів, а деякі біржові контракти укладаються на фінансові розрахункові показники.

Трансформація біржової торгівлі спостерігалась на всіх етапах розвитку бірж у різних країнах світу. Сучасні біржі значно змінили своє функціональне призначення в ринкових умовах, що можна спостерігати через зміну функцій, які вони виконують у ринковій системі.

3.2. Функції біржової торгівлі

Сучасна біржова торгівля представляє собою організовану форму електронної торгівлі товарними та фінансовими активами майже у цілодобовому режимі.

Біржі еволюціонували разом з технологічним розвитком суспільства, тому прийнятним є те, що на кожному етапі еволюції функції біржової торгівлі також видозмінювались.

Якщо перші біржі у світі були місцем купівлі-продажу сільськогосподарських активів, то сучасні біржі – це фінансові центри ціноутворення і управління ціновими ризиками.

Не можна сьогодні переоцінити роль біржових цін у забезпеченні прогнозування цінової кон'юнктури на товарних і фінансових ринках.

Характерними рисами сучасної міжнародної біржової торгівлі є:

Рис. 3.10. Характерні риси сучасної міжнародної біржової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

За тисячолітній історичний проміжок часу міжнародна біржова торгівля еволюціонувала через постійні зміни потреб ринкових учасників. Водночас, вітчизняний досвід біржової торгівлі не має такої тривалої практики трансформаційних змін і продовжує свою розбудову і нині.

Зміна функцій біржової торгівлі забезпечила трансформації функціональних рівнів діяльності бірж у світі. На зміну технологій біржової торгівлі вплинули промислові революції, зміна устрою світової фінансової системи, початок формування ринкових механізмів у багатьох країнах світу та удосконалення організації й регулюванні біржової торгівлі.

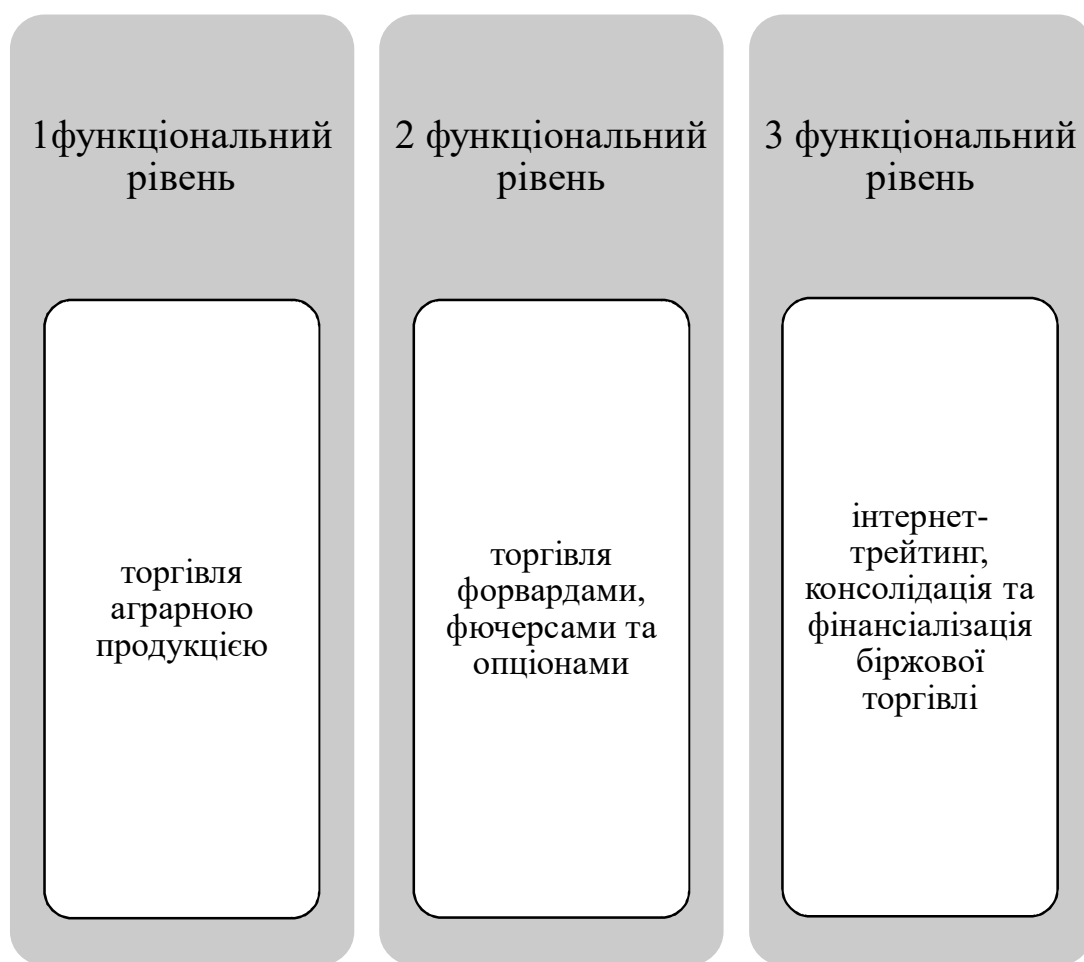

Рис 3.11. Зміна функціонального призначення біржової торгівлі

Джерело: побудовано авторами

Перші біржі забезпечували виконання функцій торгівлі реальними товарами, а пізніше цінними паперами. Перші спотові контракти на біржах укладались на різні види сільськогосподарської продукції.

Перші товарні біржі завдяки наявності певного місця та регулярно визначеного часу перетворили біржову торгівлю на організовану форму торгівлі. Відкритість та регулярність біржової торгівлі зробили її досить популярною у всьому світі. Таким чином, біржова торгівля виконує класичну функцію організації відкритих регулярних торгів товарами та фінансовими інструментами.

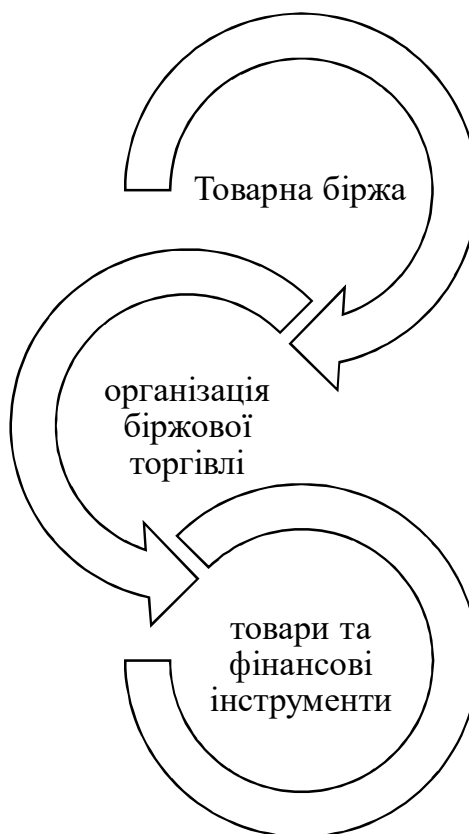

Рис 3.12. Першочергова функція біржової торгівлі

Джерело: побудовано авторами

Як бачимо, перші товарні біржі виконуючи функцію із забезпечення організації торгів використовували короткострокові угоди – спотові контракти.

Біржова торгівля спотовими контрактами спочатку обслуговувала локальний ринок, як базар, пізніше – регіональний, як ярмарка, і сьогодні – глобальний, як аукціон.

Трансформація економічного механізму біржової торгівлі еволюціонувала від товарообмінних операцій до грошових розрахункових операцій (рис. 3.13).

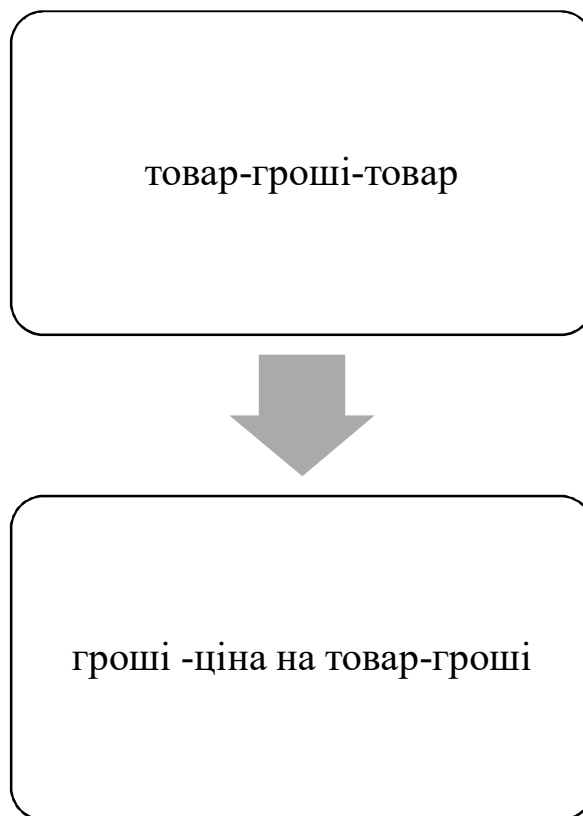

Рис 3.13. Зміна економічного змісту біржових операцій

Джерело: побудовано авторами

Біржова торгівля еволюціонувала тривалий час, що забезпечило можливість формування певної організаційної структури біржового ринку, включаючи наявність необхідних елементів.

Біржа інститут ринку, який може функціонувати за наявності її організаторів – членів біржі. У організаційному ланцюжку між біржою та клієнтами завжди стоять посередники – брокерські контори.

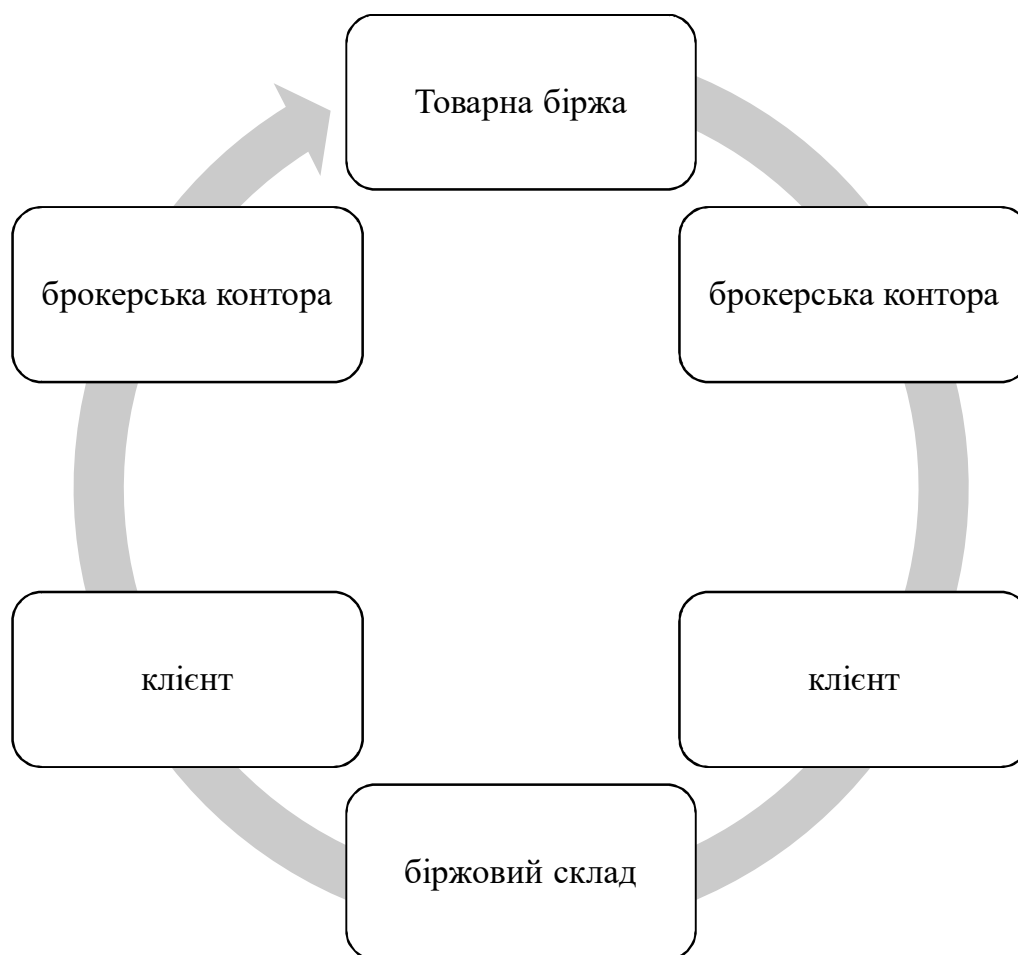

Рис 3.14. Організаційна структура біржової торгівлі спотовими контрактами з поставкою аграрної продукції

Джерело: побудовано авторами

З поміж інших структурних елементів біржової інфраструктури важливу роль відіграє біржовий склад. Спотові контракти передбачають обов'язкову поставку реальних активів. Сільськогосподарська продукція, метали, лісоматеріали, енергоресурси при поставці за спотовими контрактами повинні бути поставлені з біржових складів.

Сучасні біржові склади – це можуть бути приватні елеватори або склади, які займаються зберіганням і торгівлею товарних активів.

Біржа може обрати найкращі за рівнем обслуговування біржові склади, видавши ліцензію і проводячи всі свої поставки через них.

Систематизуючи наявні праці, можна виділити наступні класичні функції біржової торгівлі спотовими контрактами з поставкою реальних активів (рис. 3.15.):

Рис 3.15. Класичні функції біржової торгівлі спотовими контрактами

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

- організація торгівлі у визначеному місці і часі;
- укладання спотових контрактів;
- формування біржової ціни на конкурентних засадах;
- надання доступу до біржових торгів через брокерів;
- забезпечення зберігання товарів на біржових складах;
- контроль за діяльністю брокерських контор;
- контроль за дотриманням правил торгівлі з боку брокерів та їх клієнтів;
- відкритий доступ до біржових котирувань.

Біржова торгівля спотовими контрактами на сільськогосподарську продукцію забезпечує процеси ціноутворення, пов'язані з сезонністю виробництва продукції товаровиробниками (рис. 3.16.).

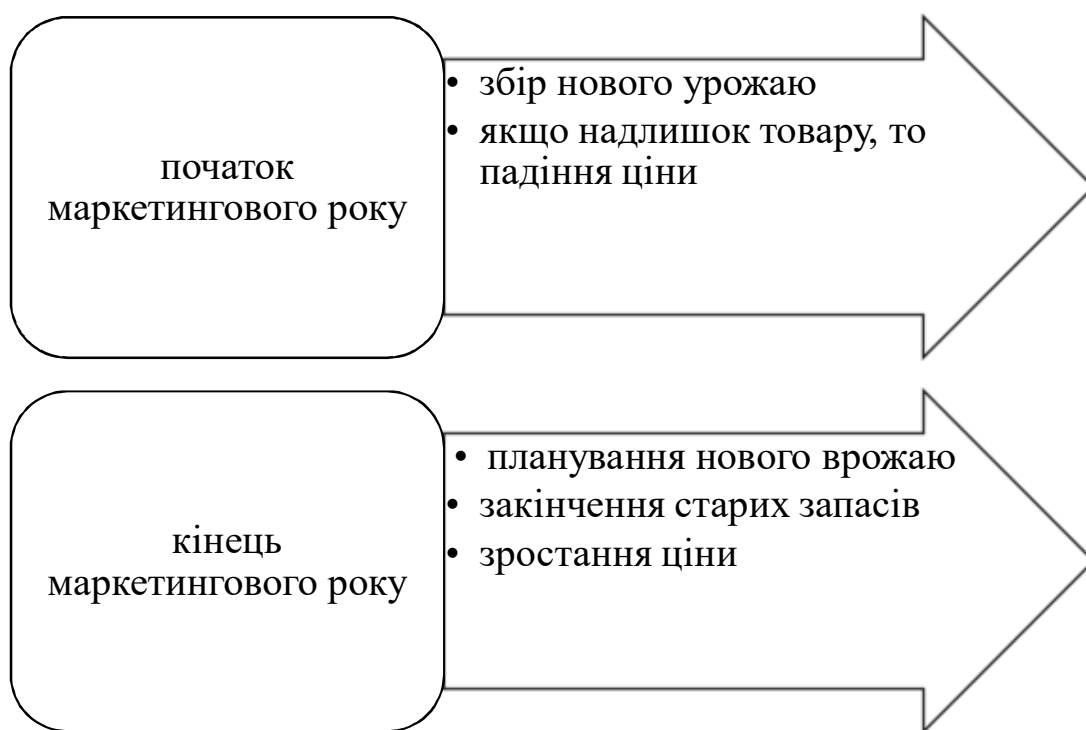

Рис 3.16. Залежність сезонності з біржовим ціноутворенням

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Перехід біржової торгівлі до строкових контрактів – деривативів повністю змінив функції біржової торгівлі.

Строкові біржові контракти включають чотири основні види (рис 3.17.).

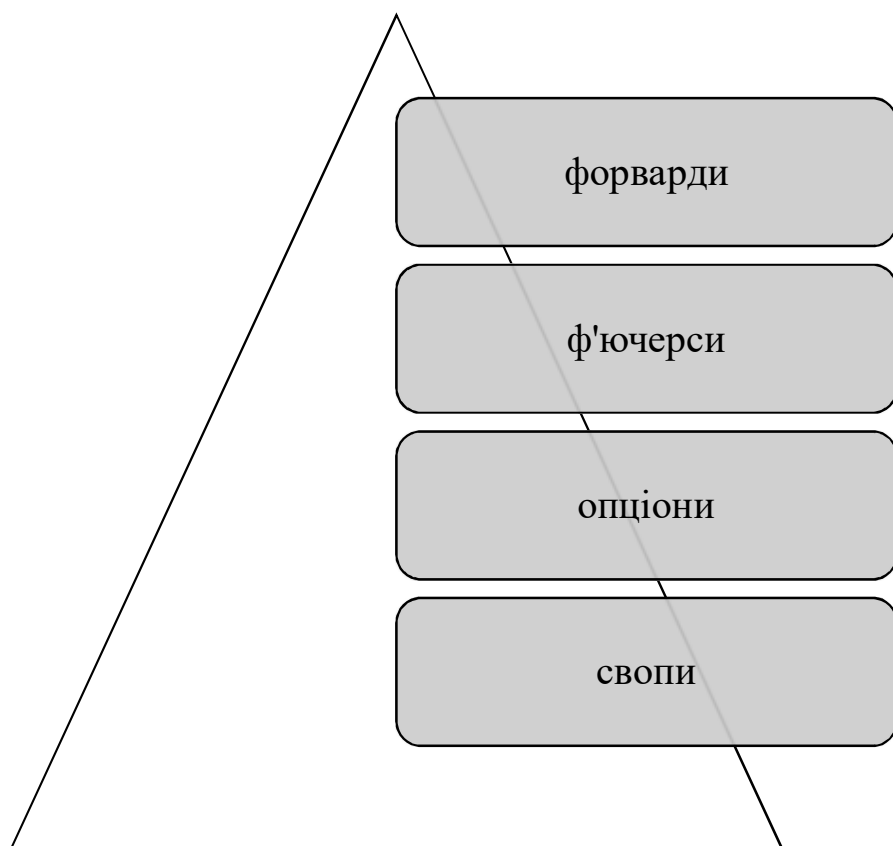

Рис 3.17. Чотири види строкових біржових контрактів

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

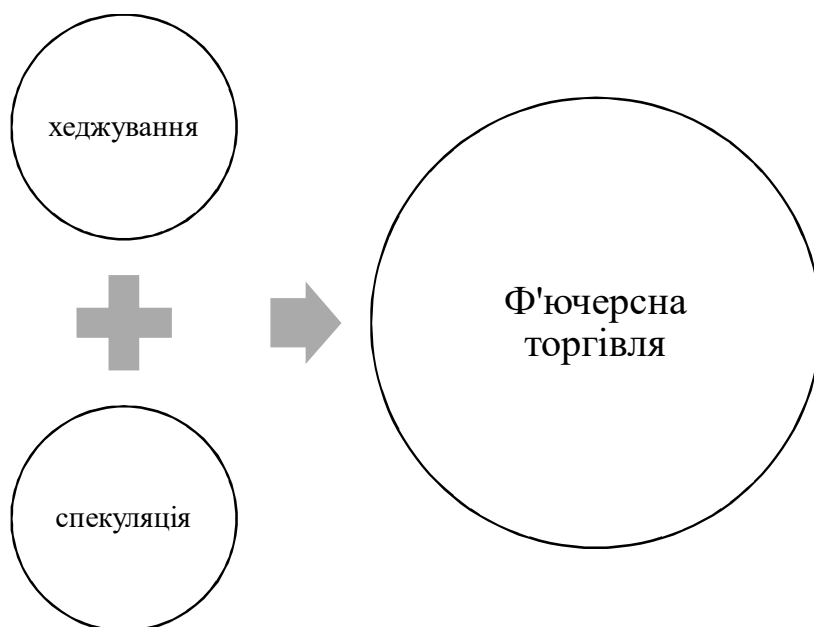

Рис 3.18. Функції ф'ючерсної торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Організаційна структура біржової торгівлі строковими контрактами включає новий елемент – клірингові палати (рис. 3.19).

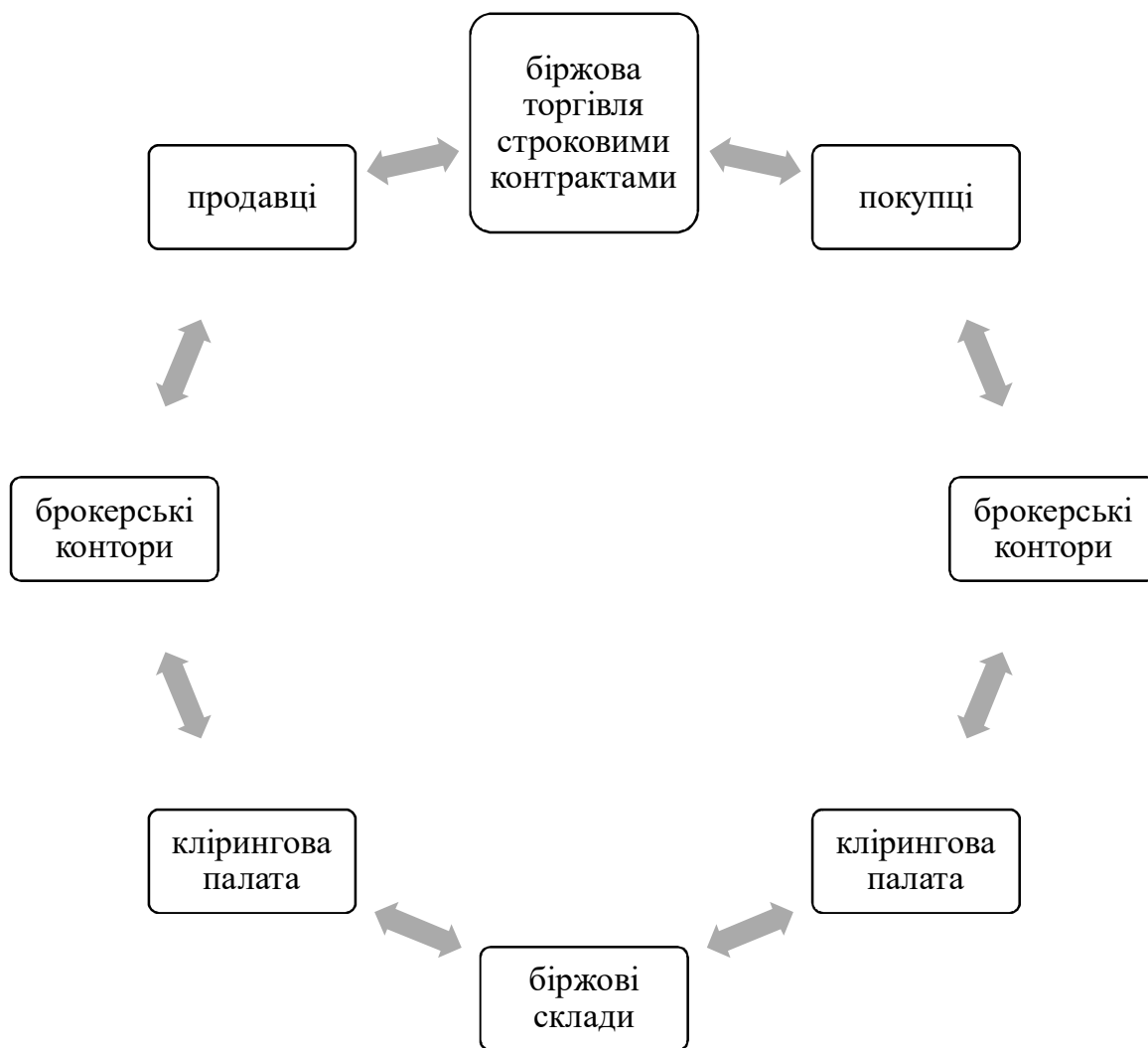

Рис 3.19. Організаційна структура біржової торгівлі строковими контрактами

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Виникнення нових функцій біржової торгівлі через запровадження ф'ючерсної торгівлі було досягнуто значною мірою через стандартизацію торгівлі. Основними перевагами біржової торгівлі строковими контрактами є (рис. 3.20) [1]:

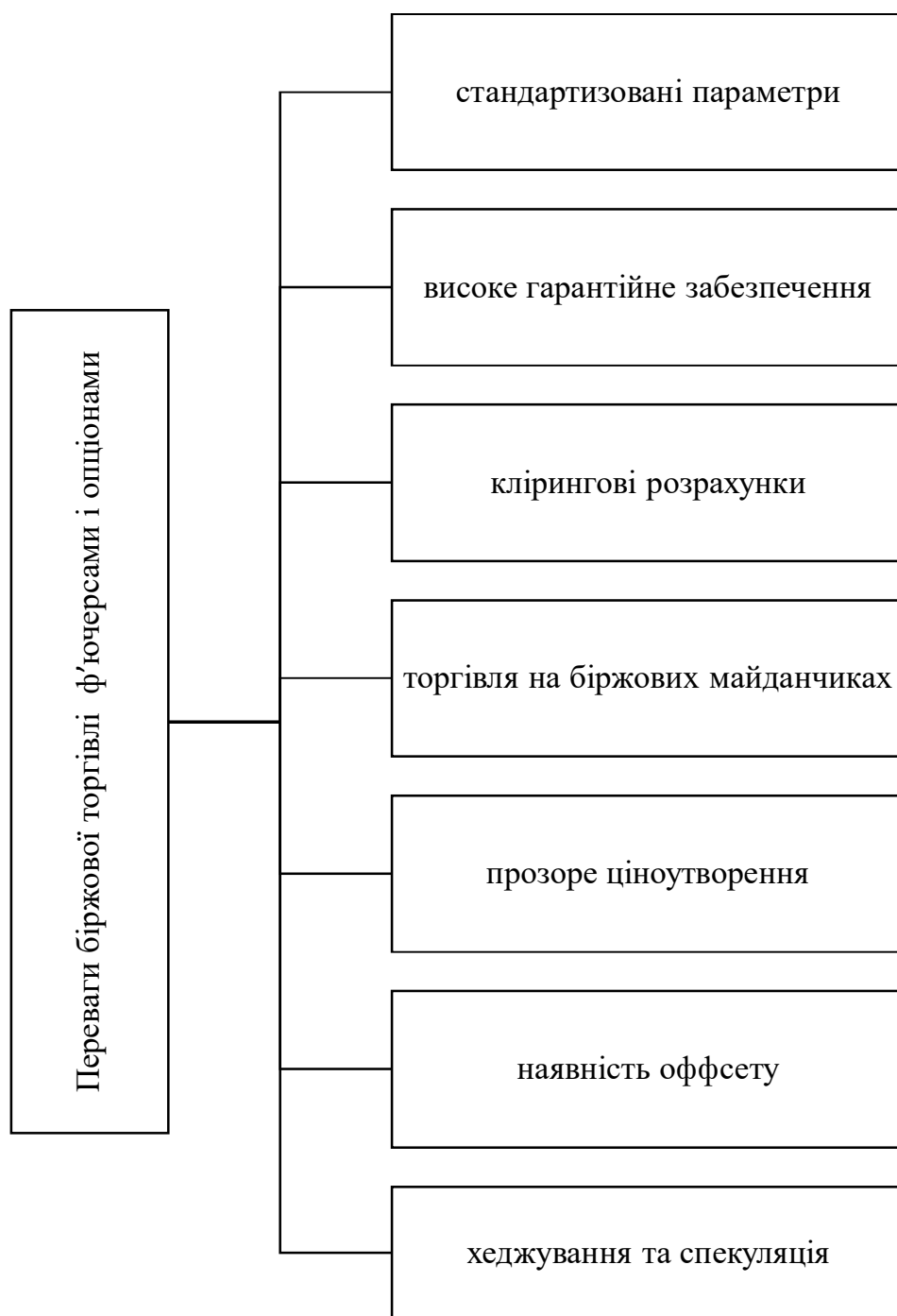

Рис 3.20. Переваги біржової торгівлі ф'ючерсами і опціонами

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

- стандартизовані параметри;
- високе гарантійне забезпечення виконання угод через маржові внески;
- проведення щоденних клірингових розрахунків;

- торгівля на електронних біржових майданчиках;
- процедура прозорого ціноутворення – подвійний голосовий аукціон;
- наявність способу закриття через офсет;
- хеджування цінкових ризиків;
- спекуляція з метою отримання прибутку.

До основних функцій біржової торгівлі строковими контрактами відносяться (рис. 3.21):

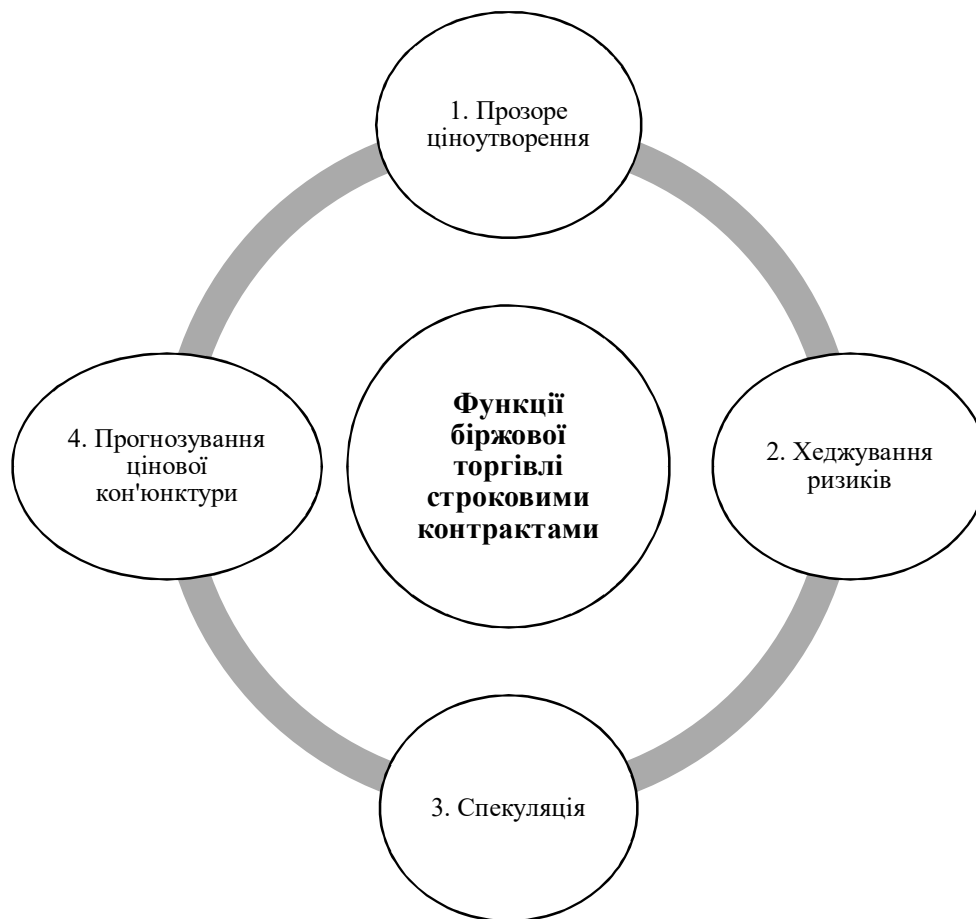

Рис 3.21. Функції біржової торгівлі строковими контрактами

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Заміна біржової торгівлі строковими контрактами витіснила на позабіржові ринки торгівлю спотовими та форвардними контрактами розділивши і їх нові функції. Біржова торгівля взяла на себе функції ціноутворення та управління цінковими ризиками, а позабіржовий – поставки реальних товарів (рис. 3.22).

Рис 3.22. Порівняння біржової і позабіржової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Глобалізація міжнародних товарних і фінансових ринків вплинула і на подальший розвиток біржової торгівлі у світі.

До основних кардинальних змін можна віднести електронізацію біржової торгівлі та її фінансіалізацію.

Інтернет-трейдинг забезпечив розширення можливостей для інвесторів на біржових товарних і фінансових ринках. Крім того, інтернет-трейдинг перетворив більшість біржових операцій на механізм фінансової інженерії (рис. 3.23).

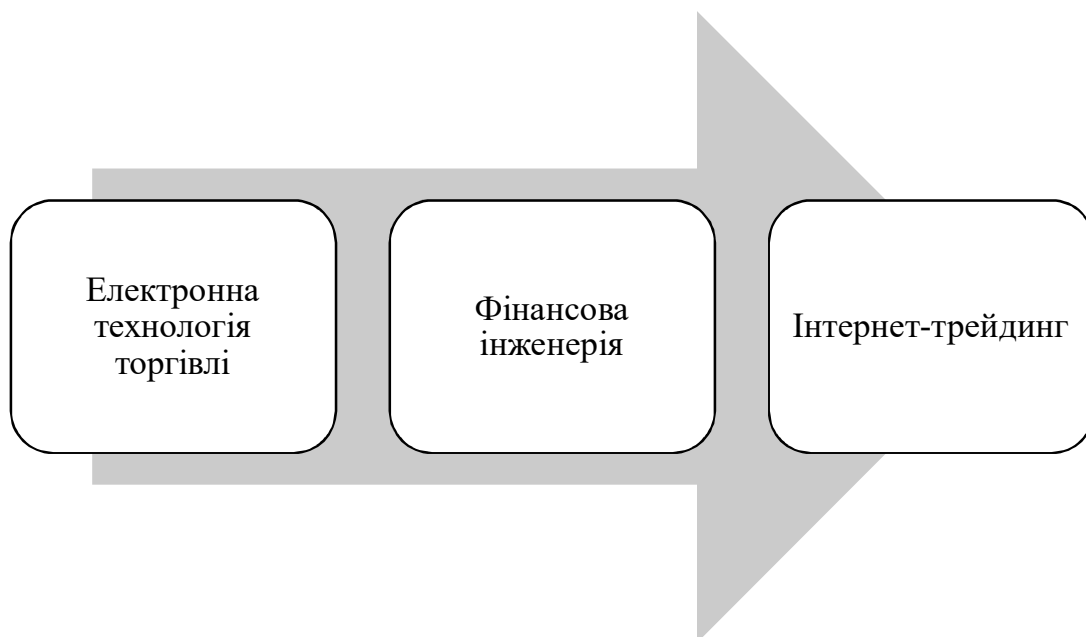

Рис 3.23. Нові інноваційні зміни біржової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Інтернет-трейдинг став інноваційною технологією світових бірж. Адже саме ера електронізації впровадила процес створення виключно електронних бірж, які при самому створенні не мають біржових залів, а лише офісні приміщення, натомість електронізацію їх торгівлі можуть забезпечувати великі дата-центри, які надають серверне зберігання інформаційних даних [1].

Нині ніде не можна знайти у світі біржу, яка б здійснювала торговельні операції без он-лайн виходу. Навіть більшість вітчизняних бірж, попри низький рівень розвитку та відсутність торгівлі деривативними контрактами, все ж мають електронні біржові платформи, на яких можна виконувати купівлю-продаж біржових товарів [1].

Світова глобалізація та електронізація запустила широкомасштабні консолідаційні процеси, які були взаємозв'язані з переходом бірж на прибуткову форму існування та емісію акцій. Нині всі відомі біржі у світі практично знаходяться на фондових платформах. Така ситуація надавала конкурентній боротьбі особливого значення на багатьох біржових об'єднаннях [1].

Біржова консолідація – це позитивне явище на міжнародних біржах. Дедалі частіше біржові платформи включають в себе і товарні, і фондові біржі.

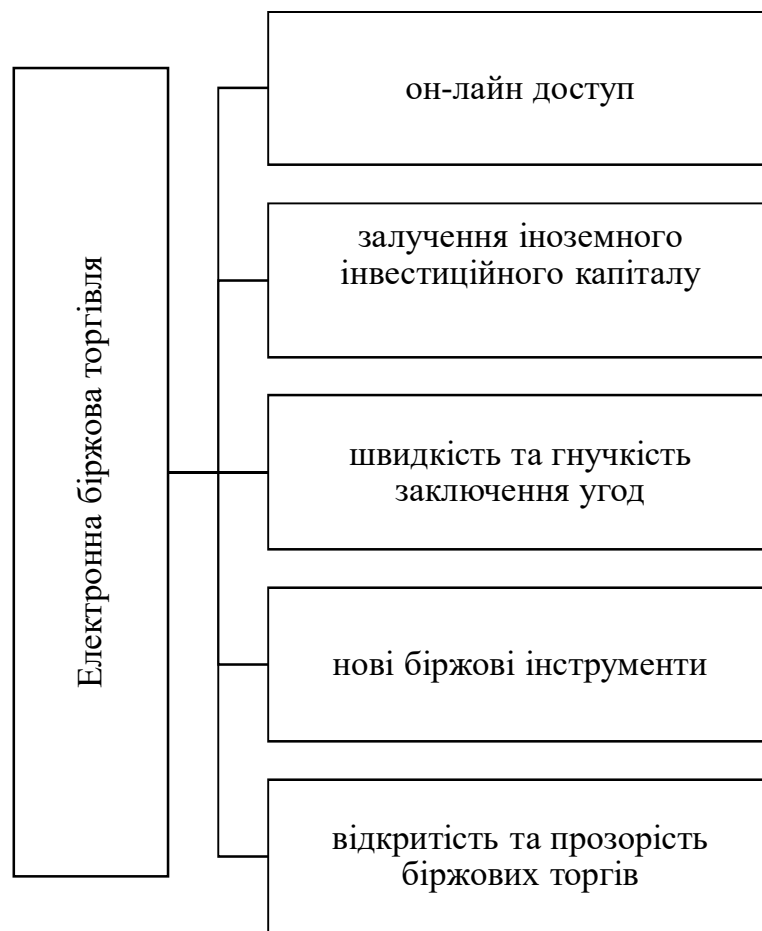

Рис 3.24. Функції сучасної біржової торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Водночас, великого успіху набуло використання фінансової інженерії, яка забезпечить розробку нових інструментів на біржах. Досить часто біржові товарні деривативи стають фінансовими контрактами або гібридними інструментами, які б були зручними та більш ефективними і для хеджування, і для спекуляції.

Сучасна біржова електронна торгівля – це Інтернет-трейдинг з акумуляцією та трансфертом інвестиційного капіталу. Потужна концентрація потенційних міжнародних інвесторів забезпечує прозоре й конкурентне ціноутворення.

3.3. Види біржових угод

Біржова торгівля видозмінювалась не тільки за технологічним рівнем розвитку, а й за видами біржових контрактів. Еволюція представлена на рис. 3.25.

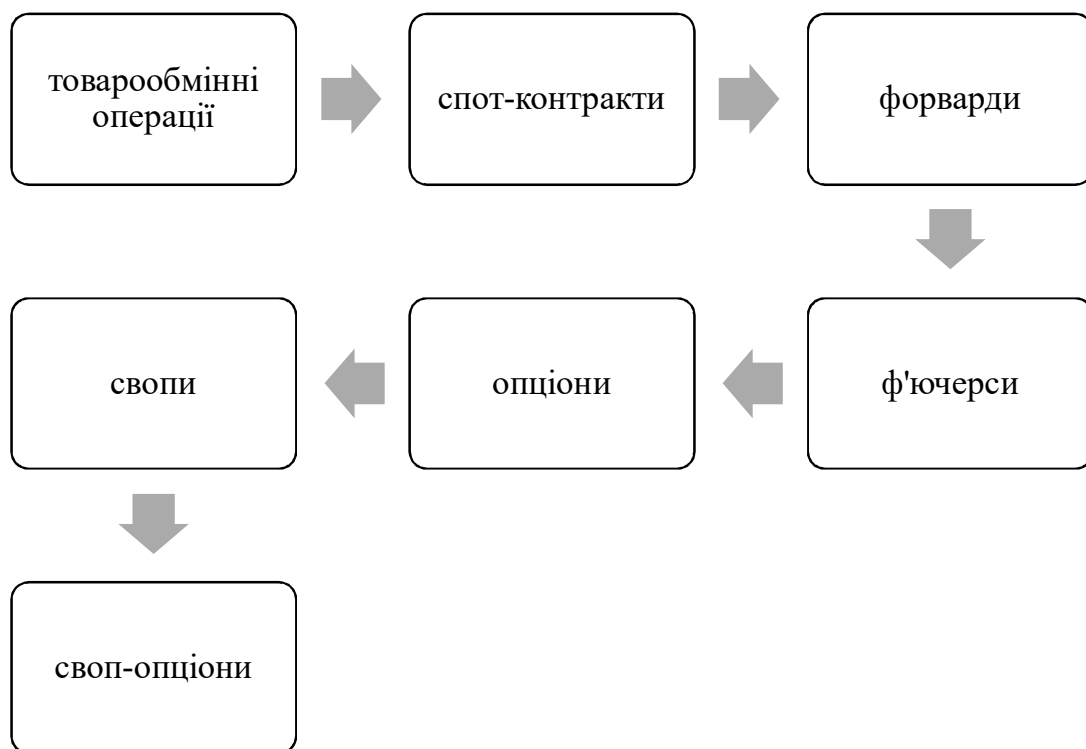

Рис. 3.25. Зміна видів біржових контрактів

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

***Спотові біржові контракти** – це контракти, які укладаються на купівлю-продаж товарних та фінансових активів з негайною поставкою і розрахунками, які проходять упродовж 2-5 робочих днів.*

На зміну простим видам контрактів прийшли строкові інструменти, першим з яких був – форвардний контракт. У 1851 р. на Чиказькій товарній біржі СВОТ для збалансування цін і поставок кукурудзи упродовж календарного року був введений у торгівлю форвард.

Порівняльна характеристика спотових та форвардних угод наведена нижче (рис. 3.26).

індивідуальні параметри контракту укладається на будь-який актив поставка товару обов'язкова обов'язкова присутність товару фіксація ціни на час укладання розрахунок негайно або у короткий термін поставка активу негайно або у короткий термін низький рівень гарантій	Спотовий контракт	індивідуальні параметри контракту укладається на будь-який актив поставка товару обов'язкова товар може бути відсутнім фіксація ціни на час укладання розрахунок під час поставки товару у майбутньому поставка активу у майбутньому через 3,6,9,12,24 місяці низький рівень гарантій	Форвардний контракт
---	-------------------	---	---------------------

Рис. 3.26. Порівняння спотових та форвардних контрактів

Джерело: побудовано авторами на основі [1-4]

Спотовий та форвардний контракт схожі тим, що вони обидва передбачали поставку активів при їх виконанні на біржі.

Впровадження форвардів стало кроком до збалансувати попиту і пропозиції через можливість виконання їх у майбутньому за попередньо зафіксованими цінами. Історія форвардів мала місце також і на азійському ринку у XVI–XVIII ст. (рис. 3.27).

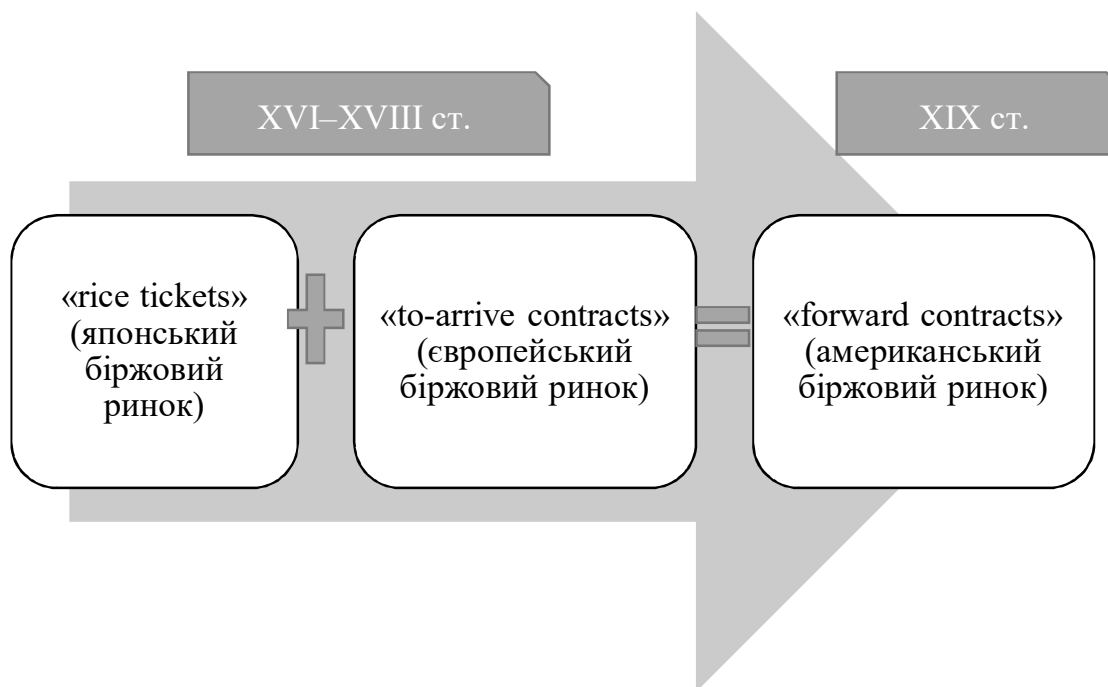

Рис. 3.27. Еволюція форвардного контракту

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

На японській рисовій біржі “Доджима” багато століть тому використовувались строкові контракти «rice tickets». Останні можна було заключити у будь-який час, проте рис можна було забрати пізніше, у зручний для покупця час.

На багатьох біржах європейських країн також широко використовувались контракти «to-arrive contracts», у перекладі це «контракти з майбутньою поставкою».

Історія розвитку європейської біржової торгівлі форвардами досить цікава, зокрема наявними прикладами, так званої «тюльпаноманії». Біржі стали своєрідним організованим ринком, де активно здійснювалась торгівля досить популярними на той час цибулинами тюльпанів.

Активізація біржової торгівлі форвардами сприяла виникненню нового виду біржового ринку строкових контрактів, що слугувало своєрідному переходу від спотового біржового ринку до строкового біржового ринку (рис.3.28):

- спотова біржова торгівля;
- строкова біржова торгівля.

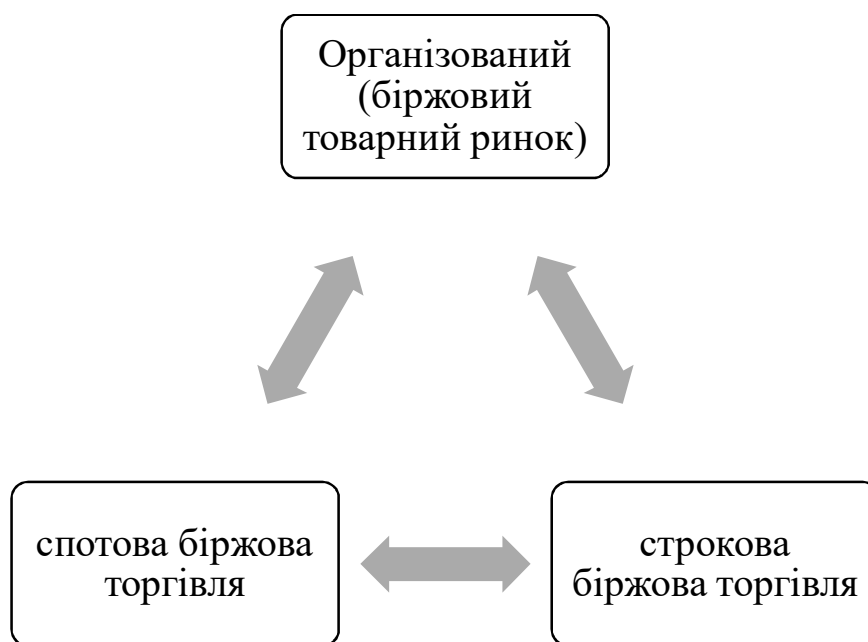

Рис. 3.28. Еволюційний розвиток біржової торгівлі у світі

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Спотова біржова торгівля стала передумовою для забезпечення біржової торгівлі строковими контрактами. Торгівля спотовими контрактами на міжнародних біржових ринках тривала в історії багато століть. Сьогодні, на багатьох товарних біржах світу, особливо в тих країнах, де немає суттєвого економічного розвитку, торгівля спот-контрактами на сільськогосподарську продукцію, енергоресурси, лісоматеріали є звичним явищем. Так, в Україні навіть у 2022р. все ще багато товарних бірж здійснюють торгівлю спотовими контрактами, наприклад Українська енергетична біржа, Аграрна біржа, Київська агропромислова біржа, Українська універсальна біржа, тощо.

Форвардний контракт – це біржові або позабіржові контракти на купівлю або продаж різних товарних та фінансових активів. Ці контракти укладаються в один строк з фіксацією ціни на активи та виконуються поставкою у визначений строк у майбутньому.

Форвардні контракти, як і спотові контракти, укладаються з урахуванням індивідуальних характеристик.

Основна мета форвардних контрактів, як біржових, так і позабіржових, полягає у забезпеченості можливості планування господарської діяльності суб'єктів ринку через заздалегідь заплановані поставки товарів чи послуг. Продавці за 3-6-9-12 місяців можуть запланувати реалізаційні обсяги своєї продукції.

Продавці знаходять споживачів тоді, коли ще продукція навіть не вироблена.

Покупці можуть також наперед планувати свої купівельні обсяги, наприклад сировини. Форвардні контракти на майбутнє формують виробничі плани своїх учасників.

Особливість форвардних контрактів, яка може розглядатись і з позитивної, і з негативної сторони, полягає в тому, що ціна залишається зафіксованою упродовж всього терміну дії контракту.

Продавці наперед можуть зафіксувати свою ціну, враховуючи як собівартість, так і прибуток. Наперед фіксовані ціни мають можливість знизити цінові ризики покупців у тому разі, коли ціни в майбутньому на ринку можуть знизитись залежно від наявності великої пропозиції активів.

Наявність елементів строковості у форвардних контрактах викликала можливості формуванню нового виду учасників на біржових ринках – класу спекулянтів.

Роль спекуляції можна розглянути у наступних функціях, які забезпечуються через біржову торгівлю строковими контрактами (рис. 3.29):

- підвищення ліквідності біржової торгівлі;
- удосконалення технологій біржової торгівлі;
- відкритість та конкурентні переваги формування біржових цін;
- забезпечення отримання прибутків від біржових стратегій торгівлі;
- прогнозування біржової кон'юнктури;
- перерозподіл цінових ризиків;
- залучення інвестиційного капіталу на біржові майданчики;
- впровадженні інноваційних інструментів та технологій торгівлі.

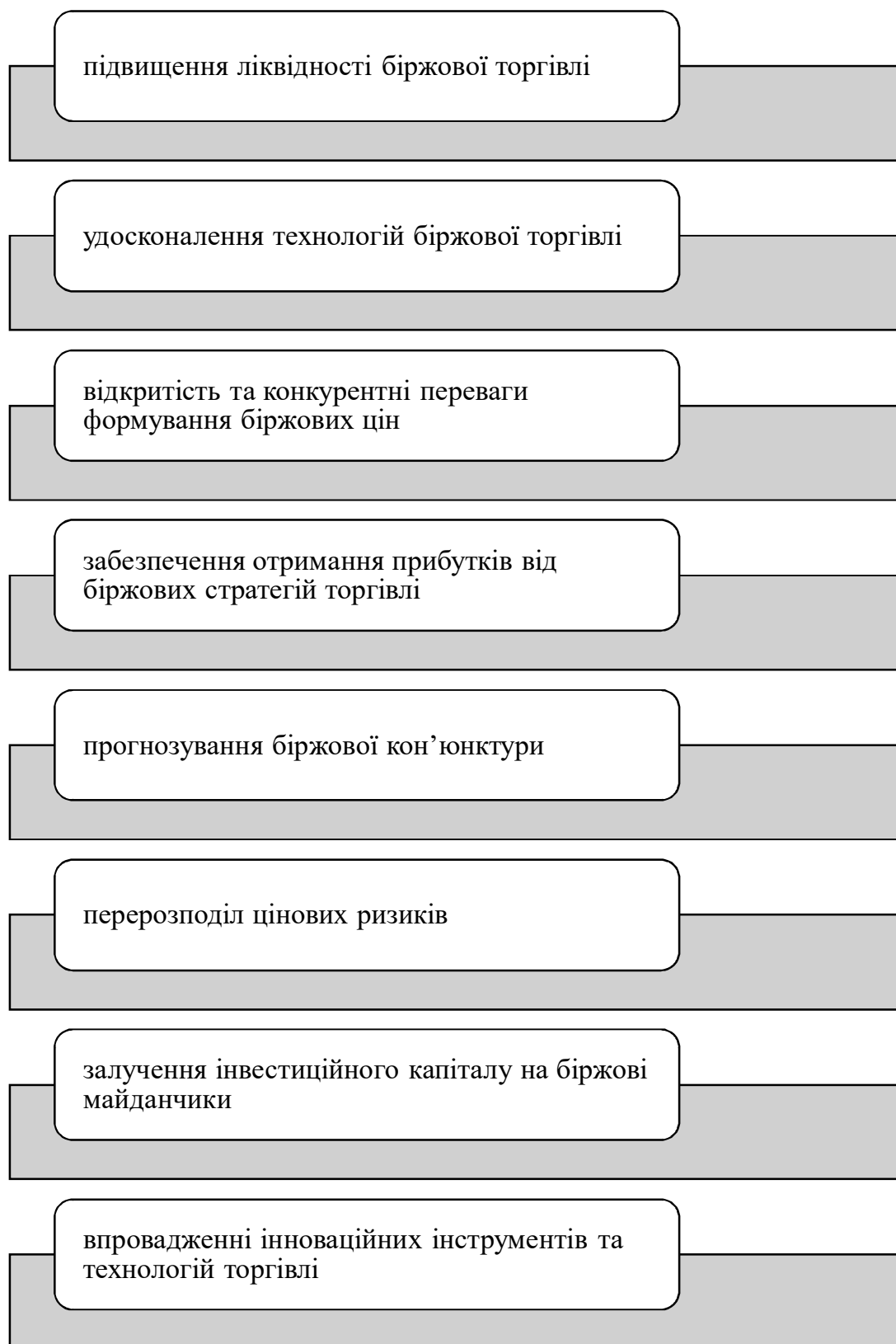

Рис. 3.29. Характерні риси спекуляції у біржовій строковій торгівлі

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Строкова біржова торгівля забезпечила вільний доступ для інвесторів задля розміщення свого інвестиційного капіталу у біржові контракти. Необхідність у постійному, систематичному аналізі великої кількості біржової інформації сприяла потребі у проведенні фундаментального аналізу. Практично від початку біржової строкової торгівлі біржові посередники – брокери забезпечували своїх клієнтів систематичною звітністю.

Фундаменталісти особливо активно працювали на біржовому фондовому ринку. Так, на Уолл-стріті навіть друкувались газети з фундаментальними звітами.

Форвардна торгівля мала багато недоліків, які необхідно було виправити для продовження активної біржової торгівлі строковими контрактами.

Серед основних недоліків форвардної торгівлі є наступне:

Рис. 3.30. Недоліки форвардної торгівлі на біржах

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

- індивідуальний характер не дає можливості здійснювати перепродаж;
- відсутність стандартизації контрактів;
- низький рівень гарантування виконання угод;
- відсутність гарантійного забезпечення;

Таким чином, форвардні контракти потребували певного удосконалення та виправлення тих недоліків, які не сприяли активізації їх торгівлі на товарних біржах. Відтак, удосконаленою формою форвардів стали ф'ючерсні контракти.

У 1865 р. Чиказька товарна біржа CBOT стандартизувала наявні форвардні контракти на кукурудзу і запровадила нові ф'ючерсні стандартизовані контракти на пшеницю, а пізніше на кукурудзу, сою та овес.

Стандартні розміри товарних ф'ючерсів на сільськогосподарську продукцію складали 5000 бушелів. Всі умови ф'ючерсів були стандартизовані у певні формуляри – специфікації, зразки яких наведені у додатках до 3 розділу.

Ф'ючерсний контракт – це. Виключно, біржовий контракт стандартизованої форми із зобов'язанням купити або продати біржовий актив, що лежить в його основі, у майбутньому у ході біржової торгової сесії.

Ф'ючерсні контракти стали ключовим моментом розвитку сучасної біржової торгівлі. Стандартизація ф'ючерсних параметрів сприяла можливості розробки нових методів закриття біржових контрактів, які не були стандартними і не використовувались раніше. Цей метод закриття достроково ф'ючерсів називається розрахунковим способом – оффсет

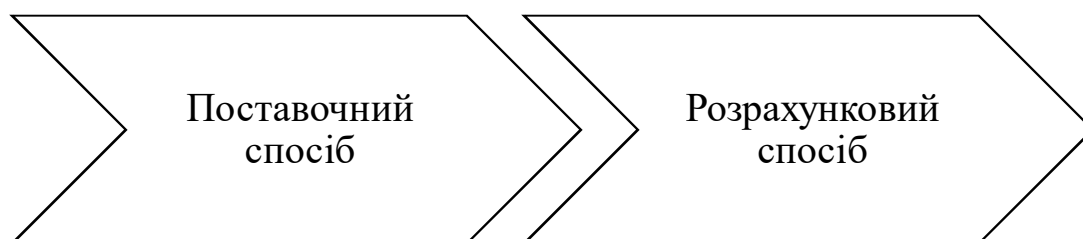

Рис. 3.31. Трансформація способів закриття біржових контрактів

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Форвардні та ф'ючерсні контракти мають багато спільних рис, проте є й характеристики, які кардинально їх відрізняють (рис. 3.32).

індивідуальні параметри контракту укладається на будь-який актив поставка товару обов'язкова товар може бути відсутнім фіксація ціни на час укладання поставка активу у майбутньому через 3,6,9,12,24 місяці низький рівень гарантій	Форвардний контракт	стандартизовані параметри контракту укладається виключно на біржовий актив поставка товару не обов'язкова товар може бути відсутнім ціна формується в ході торгів поставка активу вкінці терміну дії ф'ючерсного контракту може бути виконаною високий рівень гарантій	Ф'ючерсний контракт
--	---------------------	--	---------------------

Рис. 3.32. Порівняння характерних рис форвардних і ф'ючерсних контрактів

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

В кінці 70-х років XX ст. у наслідок відміни Бреттон-Вудської угоди значно зросла кількість угод укладених на фінансові активи, валютні курси та відсоткові ставки.

Серед фінансових інструментів значну роль відіграли саме боргові – облігації державних урядів. Біржова торгівля ф'ючерсами на фінансові активи розширилась лінійкою базових активів, до яких були включені бонди, казначейські зобов'язання, облігації, відсоткові ставки, тощо.

У 1972 р. на біржах США стартувала опціонна торгівля, тоді як на європейських біржах торгівля опціонами стартувала ще за 100 років раніше.

Історія опціонної торгівлі досить цікава, адже вона пов'язана з розробкою цих угод саме на позабіржовому ринку. Через відсутність державного регулювання, біржі США мали заборону здійснювали торгівлю опціонними контрактами. В історії опціонної торгівлі важливу роль мав американський фінансист Рассел Сейдж. Він у кінці XIX ст здійснював продаж опціонів кол і пут. Також Сейдж був першою людиною, яка могла встановити цінову залежність між цінами опціонів, цінами базових активів – цінних паперів та процентних ставок. Він зміг створити перші розробки синтетичних опціонів.

стандартизовані параметри контракту укладається на ф'ючерсний контракт зобов'язання несе покупець і продавець поставка товару не обов'язкова офсетна процедура ціна формується в ході торгів високий рівень гарантії	Ф'ючерсний контракт	стандартизовані параметри контракту укладається виключно на біржовий актив покупець має право, а продавець - зобов'язання сплачується премія покупцем поставка товару не обов'язкова офсетна процедура ціна формується в ході торгів високий рівень гарантії	Опціонний контракт
--	---------------------	--	--------------------

Рис. 3.33. Порівняння характерних рис ф'ючерсних і опціонних контрактів

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Опціонні біржові контракти – це стандартизовані строкові контракти, що базуються на праві покупців здійснити купівлю або продаж базових активів у майбутньому.

Базовими активами опціонів на товарних і фондових біржах є ф'ючерсні контракти.

Ціною опціонів є премія, яку завжди сплачують покупці опціонів. Опціонні контракти можна не закінчувати виконанням втративши сплачену премію. Ризики, які пов'язані з опціонною торгівлею обмежуються для покупців величиною опціонної премії, а для продавців – вартістю базових активів.

Перші опціони у США на біржах були впроваджені на сою у 1984 р., а на кукурудзу у 1985 р.

У структурі біржової торгівлі в останні роки опціони і ф'ючерси торгуються практично в однакових обсягах (рис. 3.34.).

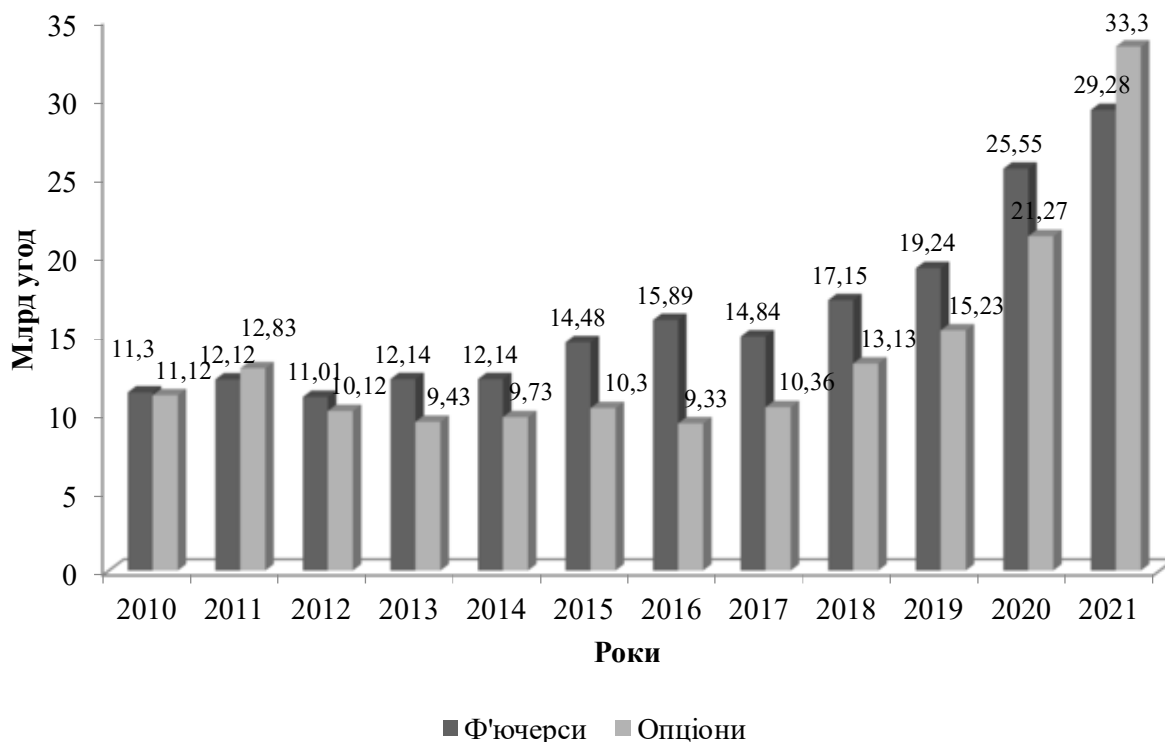

Рис. 3.34. Динаміка біржової торгівлі на міжнародних біржах, млрд угод

Джерело: побудовано авторами на основі [8]

Своп-контракти – це угоди, які передбачають обмін товарних активів, відсоткових ставок, валютних курсів або інших активів з метою отримання додаткового доходу [9].

Свопи поєднують завжди дві протилежні операції, які виконуються на початку та вкінці терміну дії свопів. Існує кілька типів свопів [9]:

- валютні контракти;
- відсоткові контракти;
- кредитні контракти;
- товарні контракти.

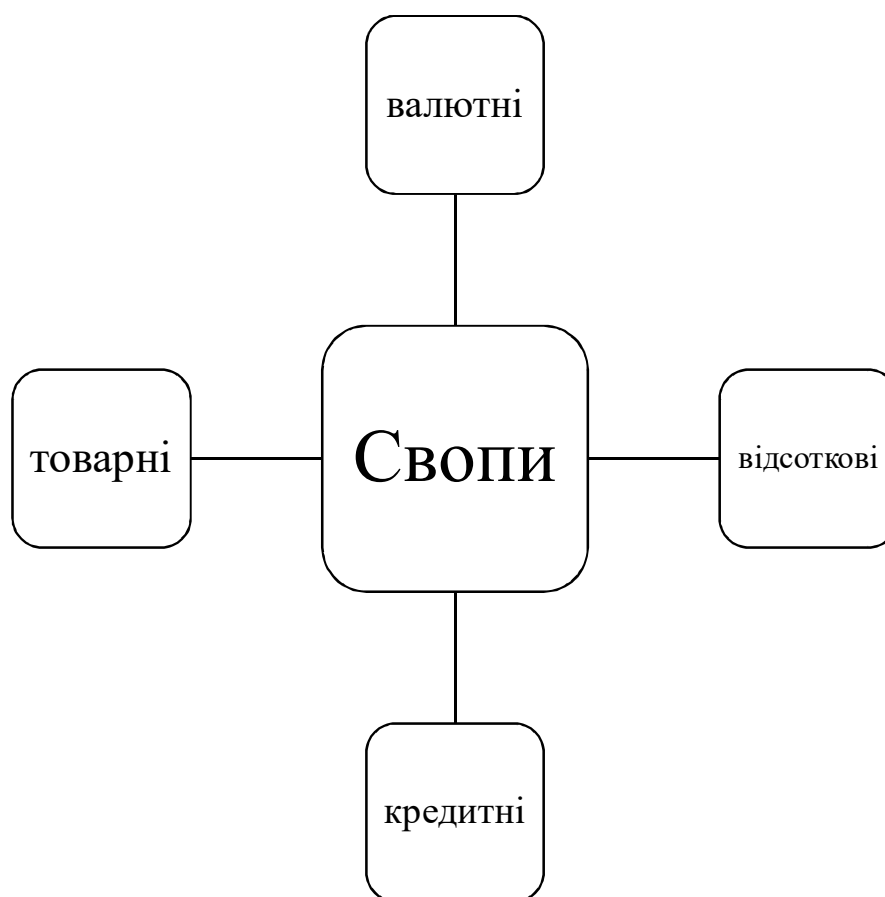

Рис. 3.35. Види свопів

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

Наприклад, валютні свопи являють собою купівлю іноземної валюти в обмін на вітчизняну валюту, а потім вкінці терміну дії свопу відбувається наступний викуп.

Своп-опціони передбачають поєднання двох інструментів або укладання опціонів на своп-контракти. Найчастіше – це свопи на відсоткові ставки.

Сучасна світова біржова торгівля – це фінансова індустрія, що забезпечує безперервне надходження інвестиційних ресурсів.

Ф'ючерсні контракти та опціони на ф'ючерсні контракти найчастіше укладаються на міжнародних товарних і фондових біржах.

Наявність цінових ризиків та нові виклики на світових товарних і фінансових ринках, вимагають удосконалення та формування нових угод, а це потребує зміни сучасних функцій біржової торгівлі.

Питання для самоконтролю знань до розділу 3:

1. Етапи розвитку біржової діяльності у світі.
2. Основні характерні риси базару.
3. Перші історичні факти про торгівлю строковими домовленостями.
4. Перші місця для організації торгівлі.
5. Еволюція виникнення форм торгівлі у світі.
6. Перший будинок біржі.
7. Перші правила для поведінки учасників біржової торгівлі.
8. Спотова торгівля.
9. Виникнення перших товарних бірж у Європі.
10. Перше спеціалізоване приміщення збудоване виключно для біржових торгів.
11. Перша біржа для торгівлі цінними паперами та векселями.
12. Етапи виникнення фондових бірж у світі.
13. Фінансові інвестиції на Лондонській фондовій біржі.
14. Чиказька товарна біржа.
15. Характерні риси ярмарок.

16. Характерні риси аукціонів.
17. Сучасні етапи розвитку біржової діяльності у світі.
18. Фінансіалізація біржових торгів.
19. Характерні риси сучасної міжнародної біржової торгівлі.
20. Видозміна функціонального призначення біржової торгівлі.
21. Першочергова функція біржової торгівлі.
22. Зміна економічного змісту біржових операцій.
23. Організаційна структура біржової торгівлі спотовими контрактами з поставкою аграрної продукції.
24. Класичні функції біржової торгівлі спотовими контрактами.
25. Залежність сезонності з біржовим ціноутворенням.
26. Чотири види строкових біржових контрактів.
27. Функції ф'ючерсної торгівлі.
28. Організаційна структура біржової торгівлі строковими контрактами.
29. Переваги біржової торгівлі ф'ючерсами і опціонами.
30. Функції біржової торгівлі строковими контрактами.
31. Порівняння біржової і позабіржової торгівлі.
32. Нові інноваційні зміни біржової торгівлі .
33. Функції сучасної біржової торгівлі.
34. Зміна видів біржових контрактів.
35. Спотові біржові контракти.
36. Порівняння спотових та форвардних контрактів.
37. Еволюція форвардного контракту.
38. Еволюційний розвиток біржової торгівлі у світі.
39. Форвардний контракт.
40. Характерні риси спекуляції у біржовій строковій торгівлі.
41. Недоліки форвардної торгівлі на біржах.
42. Ф'ючерсні контракти.
43. Трансформація способів закриття біржових контрактів.
44. Порівняння характерних рис форвардних і ф'ючерсних контрактів.

45. Порівняння характерних рис ф'ючерсних і опціонних контрактів.
46. Опціонні біржові контракти.
47. Своп-контракти.
48. Види свопів.
49. Своп-опціони.
50. Що таке «оффсет» ?
51. Що таке «електронізація»?
52. Що таке «фінансіалізація»?
53. Що таке «цінова волатильність»?

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 3:

1. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навчальний посібник / М.О. Солодкий, М.М. Ільчук, В.О. Яворська: К.: ЦП Компрінт, 2020. 550 с.
2. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посіб. Київ. Компрінт, 2019, 520с.
3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. посіб. Київ. Компрінт, 2017, 455с.
4. Хеджування ф'ючерсами і опціонами: навч. посіб./ За ред. М. О. Солодкого. Київ: Компрінт, 2018. 398 с. URL: <http://dglib.nubip.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/5795> (дата звернення 25.09.2022).
5. Біржова торгівля товарними деривативами: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні: монографія/ М.О. Солодкий, В.О. Яворська. Київ: ЦП Компрінт, 2015. С. 10–66.
6. Біржові товарні деривативи: теорія, методологія, практика: монографія/ М.С. Солодкий, В.О. Гниляк. Київ: Аграр Медія Груп, 2012. С. 6–26.
7. Гниляк В.О. Методологічні аспекти формування поняття деривативу // Агроінком. 2006. № 1. С.72–74.
8. Will Acworth.. 2021 Annual Futures and Options Volume Survey - Brazil, China and India drive trading to another record. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021-annual-futures-and-options-volume-survey-brazil-china-and-india-drive>. (дата звернення 29.09.2022).
9. Своп. URL: <https://uk.wikipedia.org>. (дата звернення 29.09.2022).

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Додаток 3.1.

**Основні історичні дати розвитку біржового товарного ринку в США
до моменту створення регулятора Commodity Futures Trading Commission**

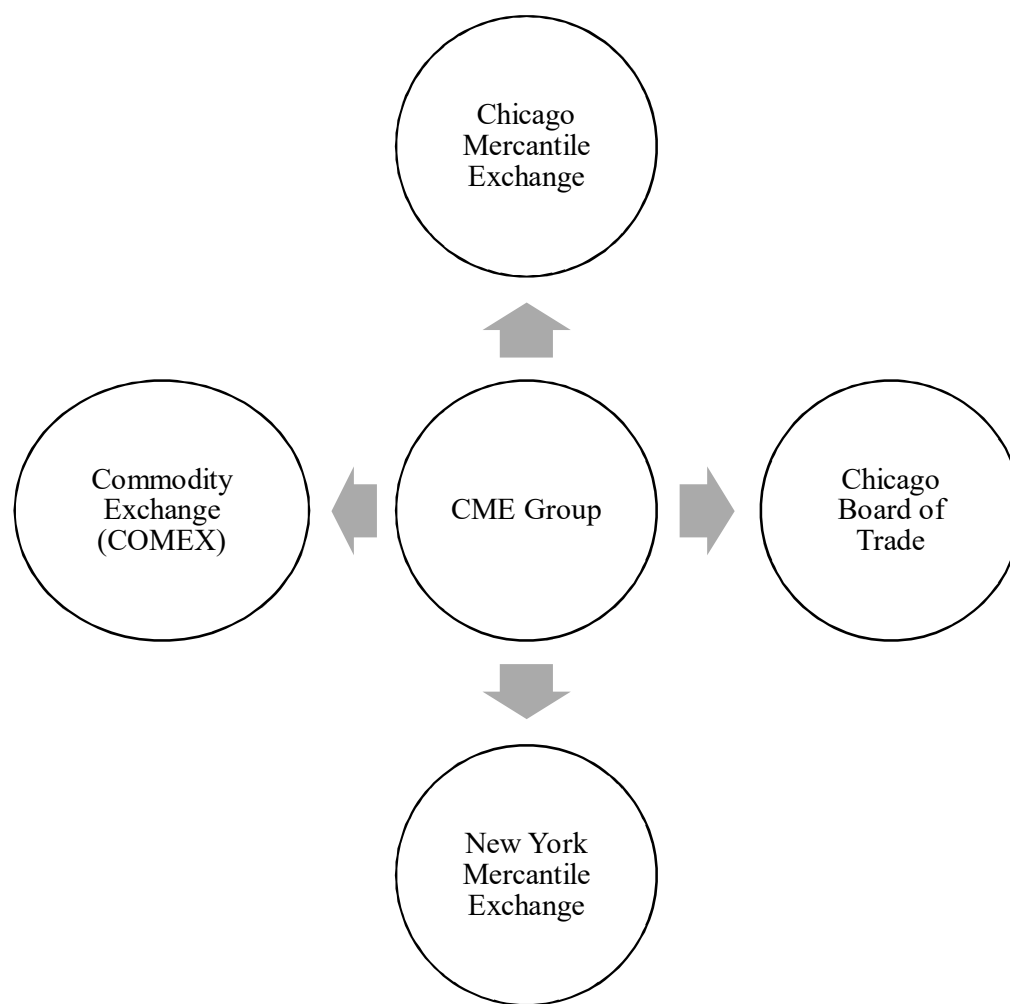
Дата	Подія
1848 р.	засновано Чиказьку товарну біржу (CBOT)
1856 р.	засновано товарну біржу Канзас-Сіті
1851 р.	впровадження форвардних контрактів
1859 р.	початок стандартизації форвардів на пшеницю, кукурудзу та овес
1865 р.	офіційні правила торгівлі, зокрема щодо маржі та процедур доставки, що є ще одним кроком у розвитку ф'ючерсних контрактів
1868 р.	заборона «корнерів» - це перша відома регулятивна спроба запобігти маніпуляціям на біржі
1870 р.	засновано Нью-Йоркську біржу бавовни
1872 р.	засновано Нью-Йоркську товарну біржу
1877 р.	CBOT починає регулярно публікувати ф'ючерсні ціни
1881 р.	засновано Міннеапольську зернову біржу
1883 р.	створено першу клірингову організацію на CBOT
1880-ті	в Конгрес внесено перші законопроекти, які регулюють біржі
1898 р.	засновано Чиказьку біржу масла та яєць
1898 р.	запроваджено перший федеральний податок на ф'ючерси
1908 р.	перший звіт про спотові та ф'ючерсні ціни -Бюро корпорацій США
1914 р.	введено в дію Закон про ф'ючерси на бавовну
1916 р.	Прийнято нову версію Закону про ф'ючерси на бавовну
1917 р.	Федеральний податок у 2 базисних пункти накладено на ф'ючерси
1920 р.	Федеральна торгова комісія випускає перший із семи томів свого звіту про торгівлю зерном
1921 р.	прийнято Закон про ф'ючерсну торгівлю
1922 р.	введено в дію Закон про ф'ючерси на зерно, який став попередником Закону про товарні біржі

Джерело : сайт <https://www.cftc.gov/>

**Основні історичні дати розвитку біржового товарного ринку в США
до моменту створення регулятора Commodity Futures Trading Commission**

Дата	Подія
1923 р.	Адміністрація зернових ф'ючерсів запроваджує велику систему звітності трейдерів
1933 р.	Товарна біржа (COMEX) заснована
1936 р.	прийнято Закон про товарну біржу. Комісія з ф'ючерсів на зерно стає Комісією з товарних бірж і продовжує складатися з міністра сільського господарства, міністра торгівлі та генерального прокурора. Закон про товарні біржі надає Комісії з товарних бірж повноваження встановлювати федеральні обмеження спекулятивної позиції, але не має права вимагати від бірж встановлення власних обмежень спекулятивної позиції. Закон про товарні біржі, серед іншого, також вимагає від торговців ф'ючерсними відокремлювати кошти клієнтів, які депонуються для цілей маржі, забороняє фіктивні та шахрайські операції, такі як торгівля товарними опціонами. Заборона опціонів діє до 1981 року.
1938 р.	Комісія з товарних бірж оприлюднює перші федеральні обмеження на спекулятивні позиції для ф'ючерсних контрактів на зерно
1947 р.	Відповідальність за адміністрування Закону про товарні біржі передана агентству USDA

Джерело : сайт <https://www.cftc.gov/>

Структура Чиказької біржі CME Group

Джерело: [<https://www.cmegroup.com/>]

Топ-10 найбільших міжнародних бірж у 2020 р.

Місце	Назва біржі	2020 р., млрд угод	2020 р. у % до 2019р.
1	Національна фондова біржа Індії	8,85	+48,07
2	Бразильська торгова ф'ючерсна біржа В3	6,31	+62,54
3	Чиказька біржа CME Group	4,82	-0,20
4	Інтерконтинентальна біржа	2,79	+23,78
5	Американська біржа NASDAQ	2,66	+49,02
6	Чиказька біржа опціонів	2,61	+36,72
7	Дальнянська товарна біржа	2,21	+62,83
8	Корейська біржа	2,18	+41,26
9	Шанхайська ф'ючерсна біржа	2,13	+47,04
10	Московська біржа	2,12	+45,70

Джерело: [1]

Структура міжнародної біржової торгівлі у 2021 р. за даними Асоціації ф'ючерсної індустрії

2021 volume and open interest by category

Category	Jan-Dec 2021 Volume	Jan-Dec 2020 Volume	% Change	2021 December Open Interest	2020 December Open Interest	% Change
Equity	41,643,887,304	39,179,421,779	6.30%	749,081,409	736,627,627	1.69%
Currencies	1,042,070,117	4,212,682,976	22.80%	75,456,155	32,726,120	5.80%
Interest Rates	4,371,348,773	4,115,446,172	11.20%	171,810,699	171,541,215	-0.00%
Agriculture	1,000,109,552	1,179,657,307	8.70%	73,621,714	31,998,649	1.80%
Metals	2,761,104,300	2,298,521,605	11.20%	15,237,177	14,268,666	6.70%
Energy	1,710,751,767	1,111,307,672	14.00%	61,800,412	61,461,758	-0.00%
Other	1,125,660,146	1,687,584,826	48.70%	17,894,421	16,470,643	9.20%
Total	62,364,884,120	64,871,291,137	23.70%	1,079,757,009	1,088,026,911	2.40%

Based on the number of contracts traded and/or cleared at 34 exchanges worldwide. Data © Futures Industry Association.

Джерело: [8]

Топ-20 фондових деривативів у 2021 р. за об'ємами торгівлі у світі

Top 20 equity index futures and options contracts, ranked by volume

Rank	Contract	Vol. (Jan. 2021) Volume	Volume % Change	2021 December Open Interest	Open Interest % Change
1	S&P 500 Index Futures, Futures, CME	2,111,700,000	100.0%	1,200,000	0.0%
2	Germany Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
3	Asia Pacific Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
4	India Nifty 50 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
5	S&P 500 Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
6	Europe 500 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
7	Europe 500 Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
8	Asia Pacific Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
9	India Nifty 50 Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
10	Europe 500 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
11	Europe 500 Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
12	Asia Pacific Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
13	India Nifty 50 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
14	Europe 500 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
15	Europe 500 Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
16	Asia Pacific Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
17	India Nifty 50 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
18	Europe 500 Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
19	Europe 500 Index Options, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%
20	Asia Pacific Index Futures, Futures, CME	1,447,400,000	100.0%	1,200,000	10.0%

Джерело: [8]

Топ-20 фондових деривативів у 2021 р. за відкритими позиціями у світі

Top 20 equity index futures and options contracts, ranked by open interest

Rank	Contract	Dec 31st 2020 Volume	Volume % Change	2020 December Open Interest	Open Interest % Change
1	Euro Stoxx 50 Index Options: Europe	227,233,479	+22.0%	29,209,479	+4.0%
2	SPDR S&P 500 ETF Options*	2,246,363,029	+1.0%	16,274,427	+1.0%
3	S&P 500 Index 2020 Options: US	249,792,249	+29.2%	16,010,007	+9.0%
4	Euro Stoxx 50 Index Options: Europe	16,247,000	+0.0%	1,001,119	+0.0%
5	FTSE 100 Index 2020 ETF Options*	249,882,302	+29.2%	1,001,000	+0.0%
6	Alibaba Group 2020 ETF Options*	27,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
7	Alibaba Group Emerging Markets 2020 Options*	18,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
8	FTSE 100 Index 2020 ETF Options	16,247,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
9	FTSE 100 Index 2020 Options: Europe	1,001,119	+0.0%	1,000,000	+0.0%
10	Euro Stoxx 50 Index Futures: Europe	22,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
11	FTSE 100 Index 2020 Options: Europe	1,001,119	+0.0%	1,000,000	+0.0%
12	Alibaba Group 2020 ETF Options*	27,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
13	Alibaba Group Emerging Markets 2020 Options*	18,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
14	FTSE 100 Index 2020 Options: Europe	1,001,119	+0.0%	1,000,000	+0.0%
15	Euro Stoxx 50 Index Futures: Europe	22,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
16	FTSE 100 Index 2020 Options: Europe	1,001,119	+0.0%	1,000,000	+0.0%
17	Euro Stoxx 50 Index Options: Europe	16,247,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
18	Alibaba Group 2020 ETF Options*	27,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
19	Alibaba Group Emerging Markets 2020 Options*	18,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
20	FTSE 100 Index 2020 Options: Europe	1,001,119	+0.0%	1,000,000	+0.0%

Джерело: [8]

**Структура торгівлі фондовими деривативами у 2021 р. за даними Асоціації
ф'ючерсної індустрії**

Джерело: [8]

**Структура торгівлі відсотковими деривативами у 2021 р. за даними
Асоціації ф'ючерсної індустрії**

Джерело: [8]

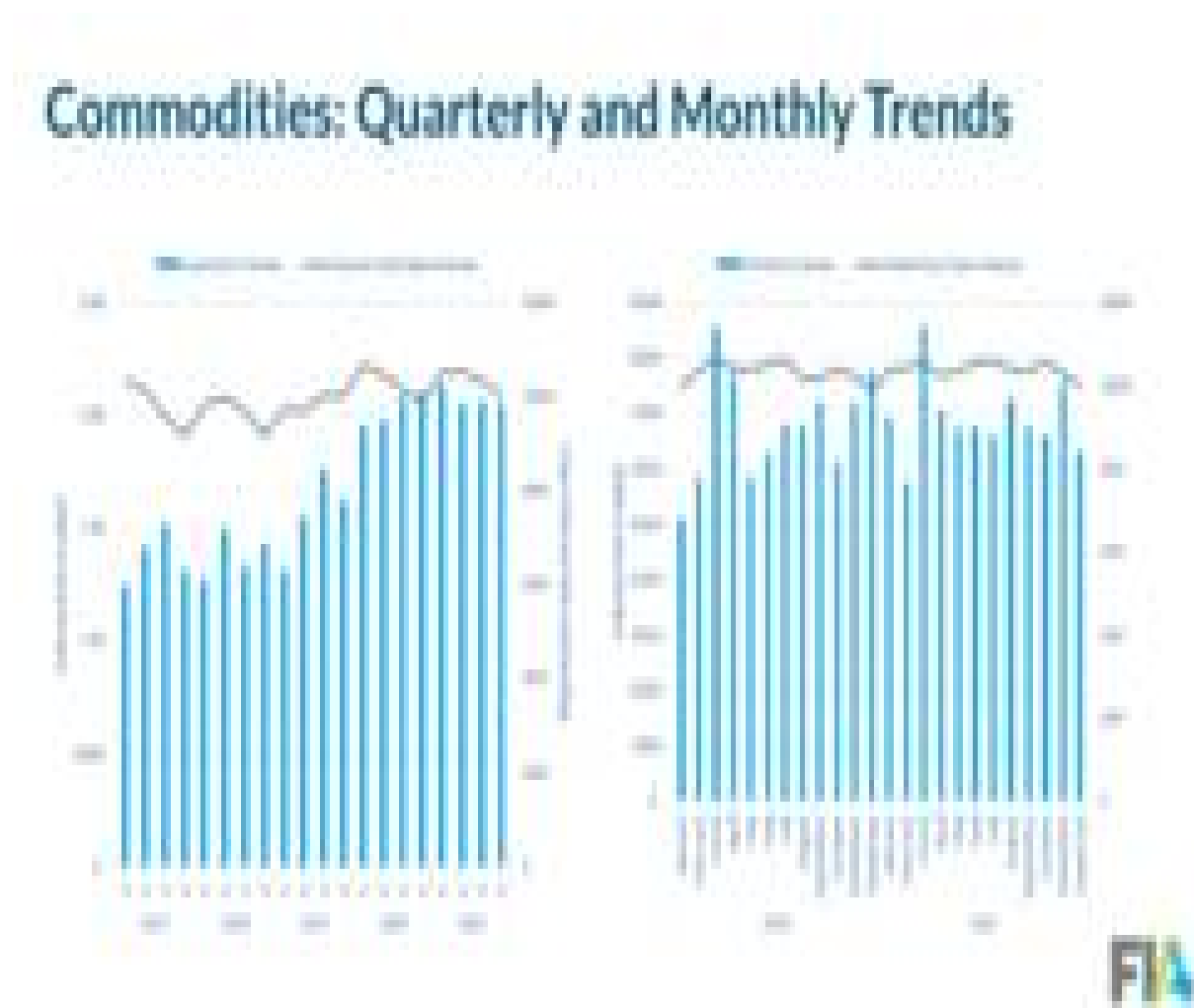
Топ-20 відсоткових деривативів у 2021 р. за об'ємами торгівлі у світі

Top 20 interest rate futures and options contracts

Rank	Contract	Jan-Dec 2021 Volume	Volume % Change	2021 Monthly Open Interest	Open Interest Change
1	European Government 5 Year Futures	1,111,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
2	European Government 10 Year Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
3	US 10 Year Treasury Note Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
4	US 10 Year Treasury Note Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
5	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
6	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
7	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
8	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
9	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
10	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
11	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
12	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
13	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
14	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
15	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
16	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
17	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
18	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
19	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%
20	European 10 Year Government Futures	1,000,000,000	10.0%	10,111,000	10.0%

Джерело: [8]

**Динаміка торгівлі товарними деривативами у 2021 р. за об'ємами торгівлі
у світі**

Джерело: [8]

Топ-20 деривативів на енергоресурси у 2021 р. за об'ємами торгівлі у світі

Top 20 energy futures and options contracts

Rank	Contract	Volume 2021 trillion	Volume % Change	2021 December open month	Year ended %Change
1	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX)	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
2	Crude Oil Futures, Brent (ICE)	175,000,000	-10,00%	100,00	10,00%
3	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
4	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
5	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
6	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
7	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
8	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
9	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
10	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
11	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
12	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
13	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
14	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
15	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
16	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
17	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
18	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
19	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%
20	Crude Oil Futures, WTI (NYMEX) - 100,000 Bbl	175,000,000	22,00%	100,00	10,00%

Джерело: [8]

Топ-20 деривативів на аграрну продукцію у 2021 р. за об'ємами торгівлі у світі

Top 20 agricultural futures and options contracts

Rank	Contract	Jan-Jun 2021 Volume	Volume % Change	2021 Open Interest	2021 Volume % Change
1	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	100,000,000	+0.0%	1,111,000	+0.0%
2	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	99,000,000	+0.0%	1,000,000	+0.0%
3	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	98,000,000	+0.0%	900,000	+0.0%
4	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	97,000,000	+0.0%	800,000	+0.0%
5	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	96,000,000	+0.0%	700,000	+0.0%
6	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	95,000,000	+0.0%	600,000	+0.0%
7	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	94,000,000	+0.0%	500,000	+0.0%
8	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	93,000,000	+0.0%	400,000	+0.0%
9	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	92,000,000	+0.0%	300,000	+0.0%
10	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	91,000,000	+0.0%	200,000	+0.0%
11	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	90,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
12	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	89,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
13	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	88,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
14	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	87,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
15	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	86,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
16	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	85,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
17	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	84,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
18	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	83,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
19	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	82,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%
20	London Metal Exchange (LME) Commodity Futures	81,000,000	+0.0%	100,000	+0.0%

Джерело: [8]

Топ-20 деривативів на метали у 2021 р. за об'ємами торгівлі у світі

Top 20 metals futures and options contracts

Rank	Contract	Jan./Dec. 2021 Volume	Volume % Change	2021 December Open Interest	Open Interest % Change
1	Gold Futures, Single-Month Futures	250,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
2	Silver Futures, Single-Month Futures	150,000,000	0.0%	500,000	0.0%
3	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
4	Platinum Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
5	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
6	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
7	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
8	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
9	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
10	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
11	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
12	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
13	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
14	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
15	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
16	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
17	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
18	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
19	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%
20	Gold Futures, Single-Month Futures	100,000,000	0.0%	1,000,000	0.0%

Джерело: [8]

Глобальна торгівля ф'ючерсами і опціонами у 2021 р. за даними Асоціації ф'ючерсної індустрії

Global Futures and Options Volume						
Based on the number of contracts traded and/or cleared at 35 exchanges worldwide						
Type	Jan-Dec 2021 Vol	Jan-Dec 2020 Vol	Vol % Change	2021 December Qtr	2020 December Qtr	Q % Change
Options	33,308,394,225	21,265,992,084	55.6%	810,527,968	798,781,034	1.5%
Futures	29,275,289,895	25,549,388,953	14.6%	265,234,141	248,235,907	6.4%
Total	62,584,684,120	46,815,381,037	33.7%	1,075,762,109	1,046,926,941	2.6%

Global Futures and Options Volume by Region						
Based on the number of contracts traded and/or cleared at 35 exchanges worldwide						
Region	Jan-Dec 2021 Vol	Jan-Dec 2020 Vol	Vol % Change	2021 December Qtr	2020 December Qtr	Q % Change
Asia-Pacific	30,548,801,946	20,147,190,374	51.6%	81,890,948	80,238,547	6.7%
North America	15,381,686,837	12,862,019,653	19.7%	584,895,486	518,829,834	14.6%
Latin America	8,893,936,540	6,487,912,736	37.3%	140,298,675	202,929,076	-29.4%
Europe	5,421,896,718	5,658,640,531	-2.8%	219,549,908	212,983,803	3.1%
Other	2,337,363,118	1,739,589,853	32.9%	25,215,088	27,565,191	-8.5%
Total	62,584,684,120	46,815,381,037	33.7%	1,075,762,109	1,046,926,941	2.6%

Global Futures and Options Volume by Category						
Based on the number of contracts traded and/or cleared at 35 exchanges worldwide						
Category	Jan-Dec 2021 Vol	Jan-Dec 2020 Vol	Vol % Change	2021 December Qtr	2020 December Qtr	Q % Change
Equity	41,843,357,384	26,379,423,779	40.1%	749,095,408	726,627,637	3.1%
Currencies	5,542,679,173	4,512,662,949	22.8%	55,616,565	52,738,530	5.5%
Interest Rates	4,577,346,777	4,119,441,973	11.2%	172,819,084	173,541,871	-0.4%
Agriculture	2,826,108,552	2,579,657,587	9.7%	23,623,214	20,888,649	13.1%
Metals	2,765,534,503	2,388,521,695	15.8%	15,227,172	14,298,955	6.5%
Energy	2,219,751,767	3,151,167,672	-30.0%	81,403,812	81,483,956	-0.1%
Other	2,525,885,945	1,687,584,826	49.7%	17,984,453	16,410,483	9.6%
Total	62,584,684,120	46,815,381,037	33.7%	1,075,762,109	1,046,926,941	2.6%

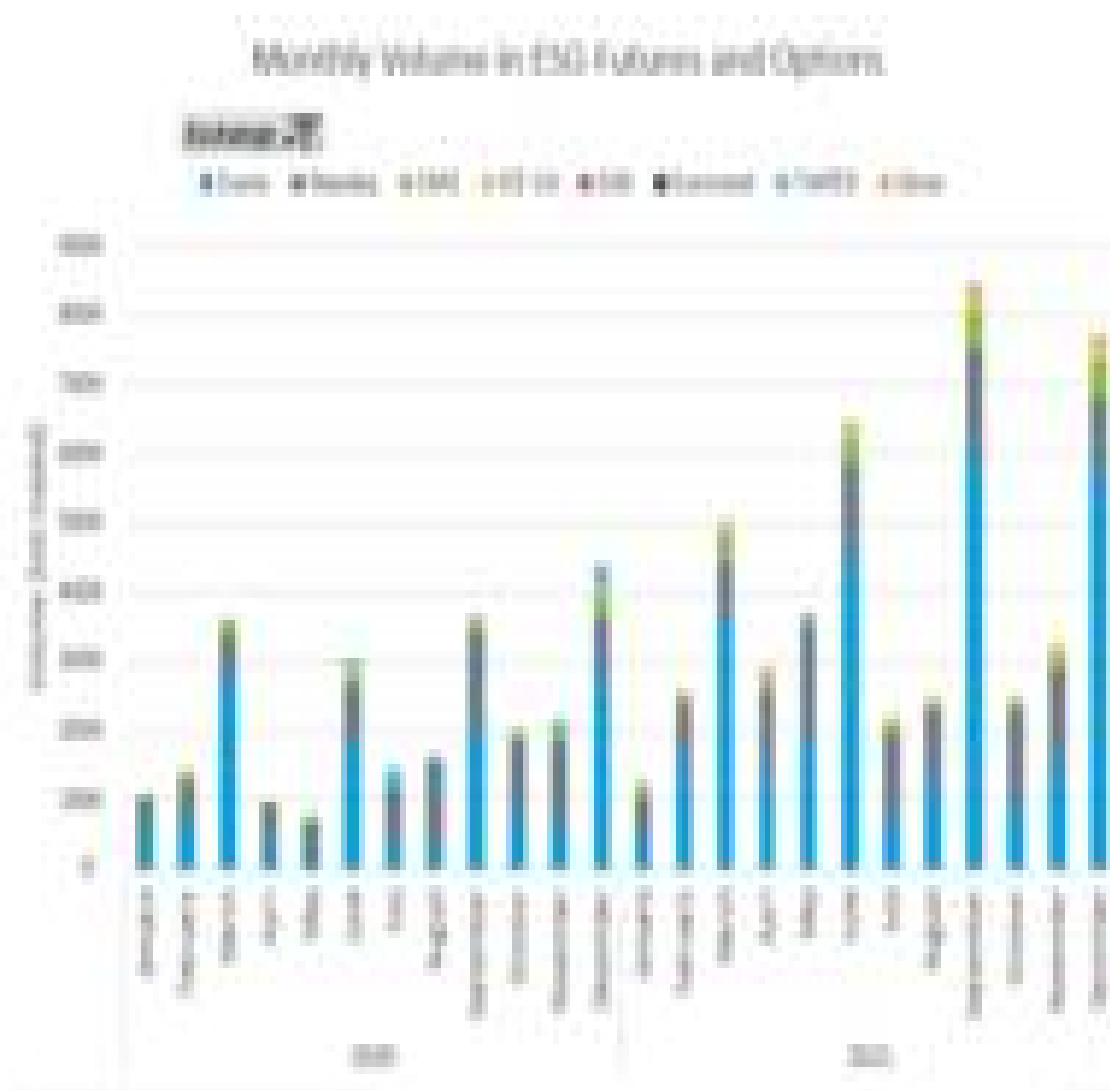
Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

Топ-10 міжнародних бірж за обсягами торгівлі у 2021 р. за об'ємами торгівлі у світі

Rank/Exchange	Jan-Dec 2021 Vol	Jan-Dec 2020 Vol	Vol. % Change	2021 December 31	2020 December 31	10 % Change
1 National Stock Exchange of India	12 255 529 463	8 854 473 423	38.57%	18 156 562	13 648 567	30.24%
2 BSE	8 709 773 393	6 342 863 688	38.84%	146 008 562	108 473 638	35.53%
3 CME Group	4 942 738 079	4 428 589 858	11.61%	81 988 463	81 948 469	0.01%
Chicago Mercantile Exchange	2 460 273 382	2 388 594 294	3.02%	34 472 363	42 983 122	-19.79%
Chicago Board of Trade	1 708 119 184	1 651 643 795	3.39%	24 714 449	23 671 441	4.42%
New York Mercantile Exchange	548 336 338	619 884 409	-11.54%	12 688 113	13 225 581	-4.07%
Commodity Exchange (COMEX)	133 889 884	171 664 360	-22.02%	1 666 628	2 138 886	-22.02%
4 Intercontinental Exchange	2 257 893 282	2 188 948 912	3.15%	78 734 145	73 688 383	6.86%
ICE Futures Europe	1 114 354 722	1 079 753 385	3.20%	38 285 628	39 791 267	-3.79%
NYSE Arca ¹	1 054 877 548	711 791 288	48.27%	n/a	n/a	n/a
NYSE Arca ²	718 011 388	578 962 664	23.85%	n/a	n/a	n/a
ICE Futures U.S.	323 191 748	371 026 254	-13.17%	38 688 212	38 477 315	0.55%
ICE Index	62 881 268	48 016 895	30.79%	3 974 345	3 719 835	6.84%
ICE Futures Singapore	2 274 111	2 318 488	-1.91%	12 227	36	3074.00%
ICE Futures Asia Dubai ³	1 182 648	n/a	n/a	38 223	n/a	n/a
5 Nasdaq	2 252 848 471	2 008 985 914	12.64%	8 788 549	9 627 388	-9.13%
Nasdaq PHLX ¹	1 148 198 683	888 967 070	28.15%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq Options Market ²	781 762 712	888 967 070	-12.07%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq OMX ³	628 888 827	548 827 821	14.59%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq CBOE ⁴	188 888 888	282 874 148	-33.24%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq OMX ⁵	188 711 881	67 111 829	180.00%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq BX Options ⁶	128 832 388	14 848 438	788.00%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq Exchange Nordic Markets	67 882 879	74 534 888	-9.00%	5 883 828	4 811 388	20.24%
Nasdaq Commodities	138 291	672 221	-79.27%	148 118	278 914	-46.92%
6 CBOE Holdings	2 888 882 882	2 818 888 817	2.48%	212 282	288 888	-26.54%
Cboe Options Exchange ¹	1 618 781 788	1 548 788 788	4.53%	n/a	n/a	n/a
Cboe BZX Options Exchange ²	788 811 711	887 828 371	-11.97%	n/a	n/a	n/a
Cboe C2 Options Exchange ³	388 288 414	228 842 888	70.20%	n/a	n/a	n/a
Cboe EDGX Options Exchange ⁴	387 718 481	288 287 481	34.17%	n/a	n/a	n/a
Cboe Futures Exchange	18 881 381	58 748 284	-68.33%	312 841	288 888	8.33%
Cboe Europe Derivatives Exchange ⁵	1 234	n/a	n/a	381	n/a	n/a
7 Shanghai Commodity Exchange	2 582 227 288	1 888 847 321	36.82%	8 882 887	8 888 888	-0.07%
8 Shanghai Futures Exchange	2 448 774 773	2 128 913 388	14.50%	8 281 888	8 882 344	-7.00%
Shanghai Futures Exchange	2 278 841 688	2 073 281 738	10.39%	8 008 888	8 277 287	-3.33%
Shanghai International Energy Exchange	78 271 148	58 281 888	32.61%	278 122	288 877	-3.44%
9 Dalian Commodity Exchange	2 388 878 877	2 287 227 888	4.44%	11 288 888	8 888 888	25.76%
10 Bursa Exchange	2 281 738 234	2 188 888 888	4.67%	11 888 888	11 111 278	6.20%

Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

**Порівняння місячних об'ємів торгівлі на провідних світових біржах у
2021р. та 2020р.**

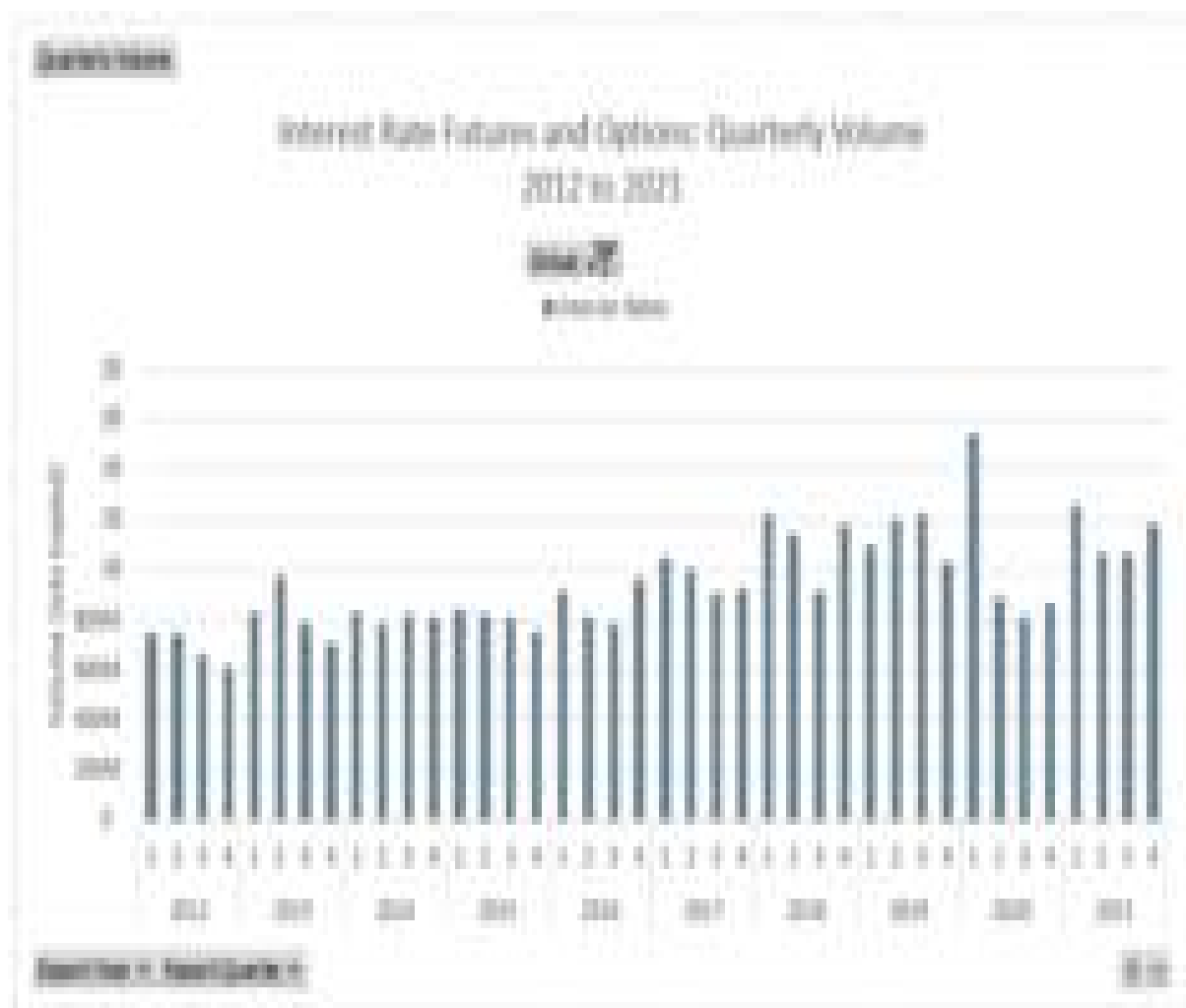
Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

**Порівняння місячних об'ємів торгівлі на провідних світових біржах у
2021р. та 2020р.**

Monthly Volume		Column Labels: *						
Row Labels	Bures	London	CME	ICE US	SOA	Euroent	TAPEX	Close
2020								
January	38 212	65 266	8 303	-				
February	66 386	67 181	16 674	6				
March	274 805	65 274	16 686	7 263				
April	22 715	71 662	6 636	-				
May	22 472	44 815	11 357	-				
June	175 312	81 352	15 424	7 477		30	16 877	
July	32 363	88 268	3 960	163		-	21 258	
August	33 662	119 586	3 446	235		58	6 166	
September	205 448	143 144	8 776	7 516			2 318	372
October	69 643	126 313	6 373	3 483		1	8 463	367
November	68 363	123 468	16 327	3 706		-	13 586	369
December	271 543	92 667	26 156	16 656		109	36 674	176
2021								
January	37 832	65 232	9 416	1 677	64	2	18 173	184
February	156 365	76 577	10 126	1 427	126	156	731	10 566
March	366 497	74 742	42 352	13 629	84	61	1 536	292
April	137 466	122 957	10 232	6 339	-	-	1 660	10 674
May	186 403	104 516	11 826	1 265	104	4	2 324	166
June	446 667	142 666	36 636	21 643	111	1	1 646	26
July	66 246	126 666	6 152	11 666	62	1	1 664	8
August	113 736	117 621	6 232	6 466	41		454	32
September	666 266	167 151	10 614	17 461	127		712	11
October	66 634	146 666	13 666	7 666	272		127	212
November	147 136	144 726	14 663	14 666	456		125	11
December	666 734	111 636	14 636	14 321	1 467		141	122

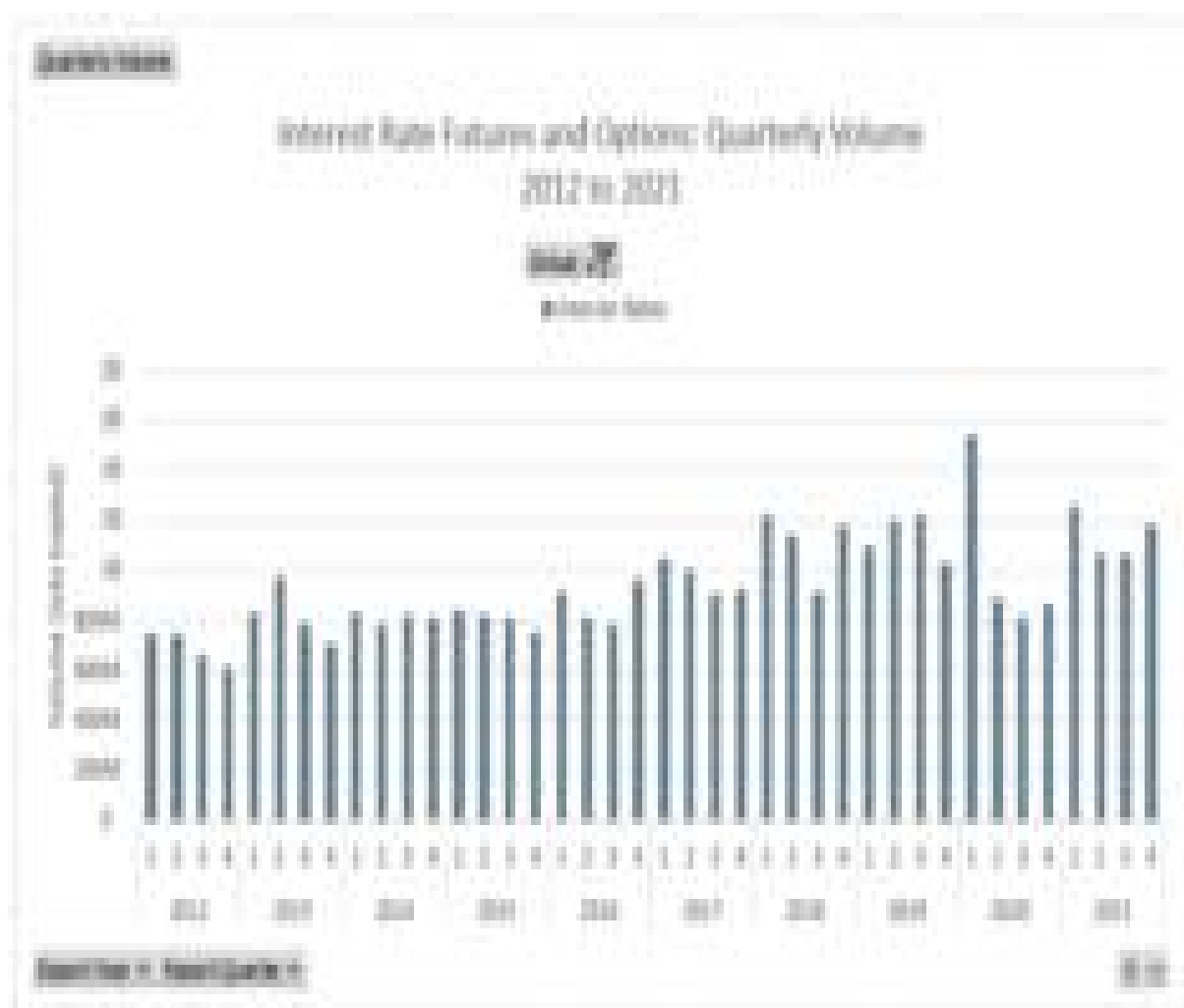
Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

**Порівняння квартальних об'ємів торгівлі відсотковими деривативами у
2012-2021рр.**

Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

**Порівняння квартальних об'ємів торгівлі відсотковими деривативами у
2012-2021рр.**

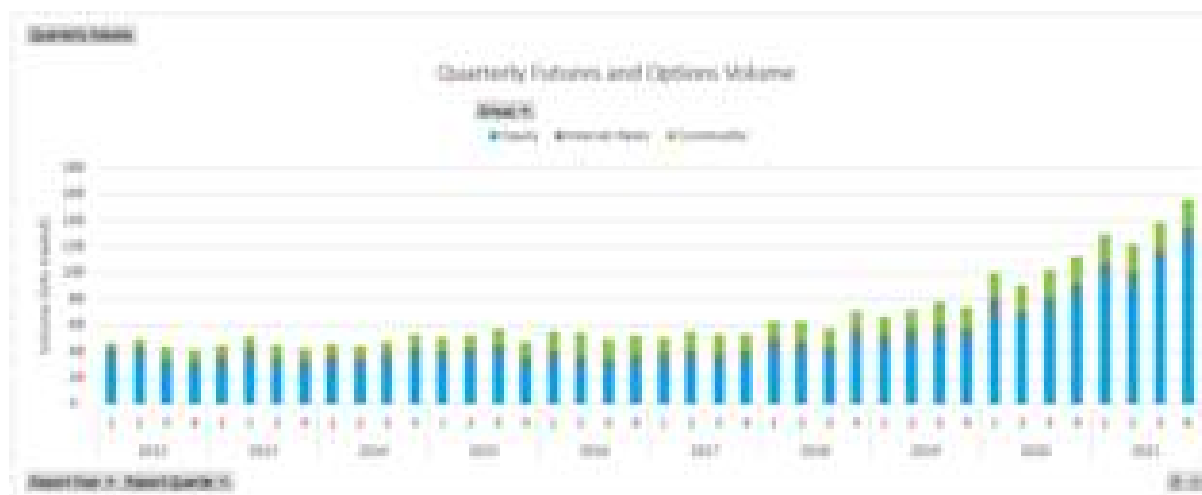
Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

Порівняння квартальних об'ємів торгівлі ф'ючерсами і опціонами у 2018-2021рр.

Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

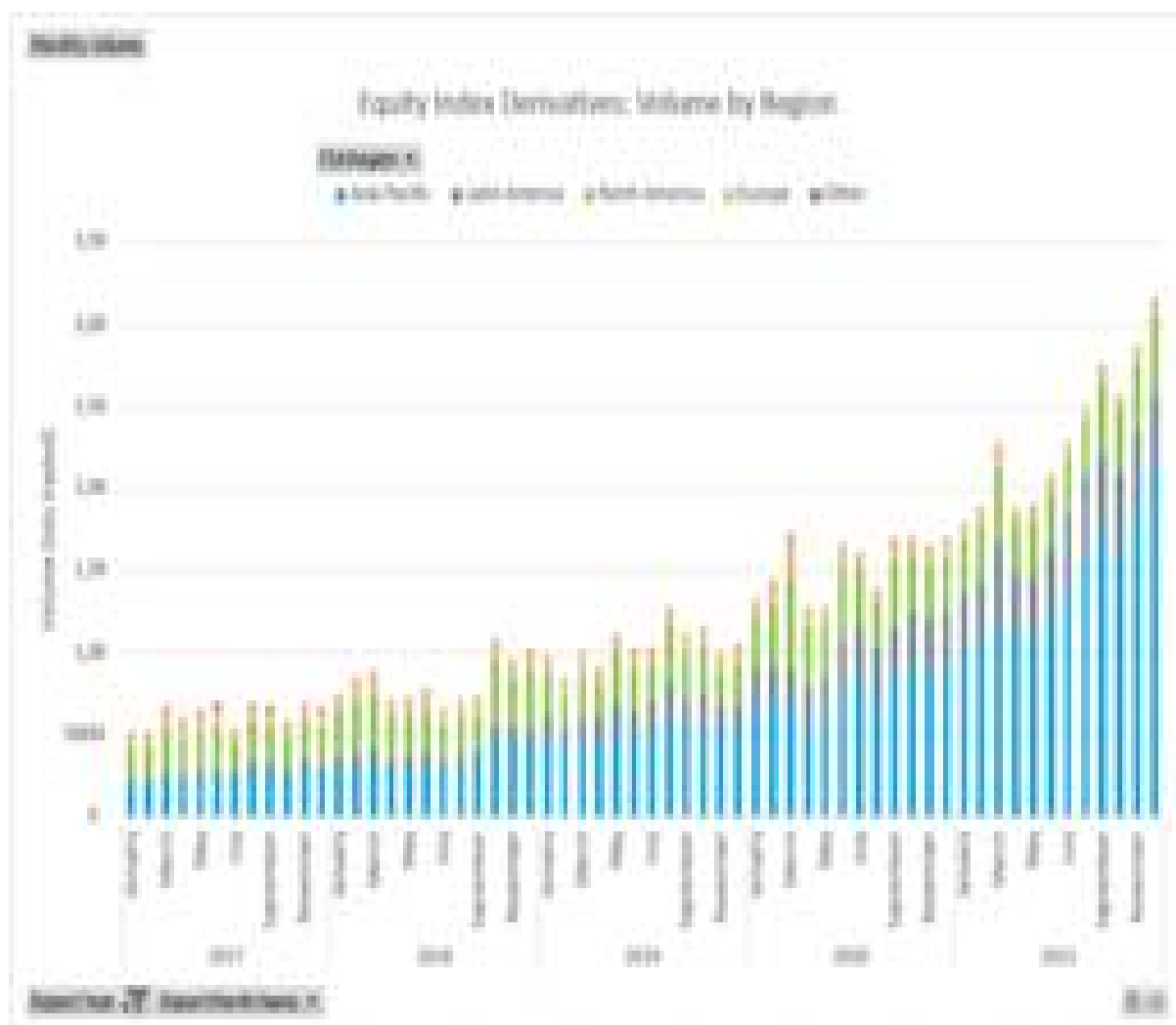
Порівняння квартальних об'ємів торгівлі ф'ючерсами і опціонами у 2018-2021рр.

Quarterly Volume	Equity	Interest Rates	Commodity	Grand Total
2018				
1	3 829 796 246	1 222 987 576	1 274 570 418	6 326 354 239
2	3 697 622 295	1 143 568 495	1 493 634 885	6 334 825 675
3	3 445 375 155	914 787 617	1 337 017 227	5 697 180 000
4	4 535 900 863	1 184 722 770	1 433 500 163	7 153 123 796
2018 Total	12 408 694 560	4 465 058 458	5 538 634 694	22 412 387 712
2019				
1	4 280 680 741	1 080 870 868	1 315 527 780	6 677 080 389
2	4 480 134 548	1 254 327 370	1 554 385 164	7 288 847 082
3	4 842 182 854	1 231 942 073	1 756 740 071	7 830 865 000
4	4 722 565 009	1 535 678 565	1 637 581 563	7 895 824 137
2019 Total	18 325 563 152	5 102 818 876	6 264 233 678	29 692 615 706
2020				
1	6 528 648 135	1 540 115 661	1 648 834 184	9 717 600 980
2	6 272 524 868	924 399 678	1 982 646 883	9 180 571 430
3	7 354 320 786	814 156 380	2 082 079 436	10 250 556 602
4	8 277 729 840	871 878 843	2 155 948 272	11 305 556 955
2020 Total	28 433 233 629	4 146 550 362	7 822 768 775	40 402 552 766
2021				
1	8 544 085 088	1 260 586 485	2 138 848 725	11 943 520 300
2	8 048 172 950	1 087 088 735	2 051 721 601	11 187 083 286
3	10 754 132 131	1 088 885 474	2 982 879 282	14 825 900 887
4	12 294 878 822	1 179 882 583	2 051 747 234	15 526 508 639
2021 Total	49 641 269 000	4 616 443 277	9 224 496 842	63 482 209 119

Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

**Порівняння об'ємів торгівлі ф'ючерсами і опціонами на відсоткові ставки
у 2017-2021рр. за географічними регіонами**

Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

**Порівняння об'ємів торгівлі ф'ючерсами і опціонами на відсоткові ставки
у 2019-2021рр. за географічними регіонами, кількість угод**

Monthly Volume Column Labels	Asia-Pacific	Latin America	North America	Europe	Other	Grand Total
2019						
January	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
February	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
March	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
April	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
May	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
June	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
July	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
August	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
September	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
October	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
November	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
December	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
2020						
January	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
February	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
March	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
April	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
May	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
June	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
July	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
August	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
September	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
October	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
November	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
December	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
2021						
January	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
February	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
March	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
April	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
May	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
June	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
July	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
August	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
September	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
October	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
November	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000
December	285 000 000	100 000 000	285 000 000	285 000 000	2 000 000	955 000 000

Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

Топ-30 ф'ючерсів і опціонів у 2020-2021рр. у світі, кількість угод

Rank	Contract	Underlying	Jan./Dec. 2020 Vol.	Jan./Dec. 2021 Vol.	YTD % Change
1	S&P 500 Index Options, National Stock Exchange of India	Equity	8 136 135 665	4 295 052 542	98.4%
2	225 Nikkei Index Options, National Stock Exchange of India	Equity	1 497 882 239	2 232 869 911	131.7%
3	Mini S&P 500 Index (SPX) Futures, CME	Equity	4 622 448 698	2 628 622 321	58.7%
4	US Dollar Index Futures Options, National Stock Exchange of India	Currency	1 458 026 382	756 699 344	67.7%
5	S&P 500 VIX VIX Options	Equity	1 148 063 888	1 028 762 826	9.6%
6	Mini US Dollar Index (USD) Futures, CME	Currency	629 464 126	667 476 812	6.2%
7	USOILBBL Futures, Mercator Exchange	Currency	288 261 348	755 425 627	2.7%
8	US Dollar Index Futures Options, National Stock Exchange of India	Currency	666 212 176	665 162 124	0.6%
9	Steel India Futures, Shanghai Futures Exchange	Metals	664 988 718	666 642 408	75.7%
10	One-Day Interest Deposit (3M) Futures, CME	Interest Rates	664 262 238	115 467 855	78.9%
11	S&P 500 Index (SPX) Options, CME	Equity	654 527 127	34 266 746	988.7%
12	Crude Oil Futures, Chicago Mercantile Exchange	Interest Rates	650 421 076	589 942 683	9.7%
13	Steel US Futures, Mercator Exchange	Energy	579 068 791	762 812 281	22.8%
14	WTI US Futures, Shanghai Commodity Exchange	Other	563 117 126	322 678 683	71.7%
15	Range 200 Options, Korea Exchange	Equity	526 525 403	419 119 583	12.7%
16	10 Year Treasury Note Futures, Chicago Board of Trade	Interest Rates	489 168 624	484 698 221	9.7%
17	US Dollar Index Futures Options, CME	Currency	426 185 286	338 417 276	26.8%
18	Mini S&P 500 Futures, Shanghai Commodity Exchange	Other	415 268 813	344 878 182	20.4%
19	1 Year S&P 500 Futures, Chicago Mercantile Exchange	Equity	403 642 814	382 227 406	5.6%
20	Soybean Meal Futures, CME	Agriculture	388 088 172	359 464 679	8.7%
21	PowerShares QQQ ETF Options	Equity	368 061 881	266 762 683	79.7%
22	US Dollar Index Futures Options, CME	Currency	347 476 248	252 617 722	71.2%
23	S&P 500 Index (SPX) Options, CME Options Exchange	Equity	344 782 589	232 649 642	56.7%
24	1 Year Treasury Note Futures, Chicago Board of Trade	Interest Rates	331 962 640	244 942 477	9.7%
25	Four US Futures, Shanghai Futures Exchange	Energy	278 062 809	477 181 468	42.8%
26	Barbecue Meat (BBQ) Futures, Shanghai Commodity Exchange	Agriculture	268 527 276	109 891 891	68.2%
27	WTI Light Sweet Crude Oil (CL) Futures, New York Mercantile Exchange	Energy	248 214 487	234 188 312	4.4%
28	Steel Grade US Futures, CME Futures Europe	Energy	243 668 163	211 879 871	1.7%
29	Mini E-mini S&P 500 Index Futures, Chicago Mercantile Exchange	Equity	229 115 377	176 521 164	23.8%
30	Steel Futures, Shanghai Futures Exchange	Metals	221 487 608	267 232 687	21.2%

Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

Порівняння об'ємів торгівлі ф'ючерсами і опціонами у 2020-2021рр. за найбільшими біржами, кількість угод

Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

**Порівняння об'ємів торгівлі ф'ючерсами і опціонами у 2020-2021рр. за
найбільшими біржами, кількість угод**

Monthly Volume		Column Labels						
Row Labels	Europe	Asia/Pac	CME	ICE US	BSE	European	TAIFEX	Other
2020								
January	38 212	45 206	4 303	-	-	-	-	-
February	46 388	57 581	15 674	6	-	-	-	-
March	274 805	45 234	16 508	7 288	-	-	-	-
April	22 716	71 802	6 030	-	-	-	-	-
May	22 478	44 811	11 787	-	-	-	-	-
June	175 212	81 352	15 428	1 477	-	38	16 827	-
July	32 383	48 258	1 990	162	-	-	21 258	-
August	33 802	149 086	3 446	238	-	58	6 136	-
September	201 448	143 144	6 778	7 518	-	-	2 758	277
October	88 843	126 313	5 272	3 488	-	1	8 480	387
November	58 393	123 400	16 327	3 708	-	-	12 585	368
December	273 543	82 057	29 158	10 858	-	108	38 934	178
2021								
January	57 832	86 332	9 418	1 817	64	3	10 175	188
February	156 346	76 577	10 138	1 407	138	118	731	10 088
March	385 497	74 742	42 212	13 826	84	51	1 538	263
April	137 488	122 057	10 232	8 158	-	-	1 080	10 034
May	188 405	164 510	11 828	1 385	104	4	2 524	188
June	440 887	142 088	16 638	21 843	111	1	1 040	26
July	68 248	128 088	9 152	11 888	42	1	1 064	8
August	115 738	117 821	6 232	6 486	41	-	454	32
September	888 288	167 151	10 814	37 451	187	-	712	11
October	86 034	140 885	12 488	2 588	222	-	127	212
November	147 138	144 725	14 852	14 458	450	-	125	11
December	668 724	111 878	14 038	14 321	1 487	-	141	122

Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

Порівняння об'ємів емісійної торгівлі у 2020-2021рр. за найбільшими біржами

Emissions Trading on Futures Exchanges						
	Jan-Dec 2021 Vol	Jan-Dec 2020 Vol	% Change	2021 Dec Ctr	2020 Dec Ctr	% Change
ICE (EU)	15 732 443	12 422 787	27%	1 104 028	1 176 745	-6%
ICE (US)	2 476 686	2 800 233	-11%	195 322	330 823	-40%
EEX	723 025	581 280	24%	254 908	248 942	2%
Norde	82 091	18 194	352%	18 157	4 325	313%
CME	47 149			9 432		
Handeq	830	2 038	-58%	88	120	-26%
Total	20 063 225	15 804 483	26%	1 823 933	1 761 845	4%
Note: ICE (EU) combines data for ICE Futures Europe and ICE Euron						
© Futures Industry Association. Data downloaded from the MarketVoice website may not be published or red						
Disclaimer: The data in this report were collected from exchanges, clearinghouses and swap execution facilities						

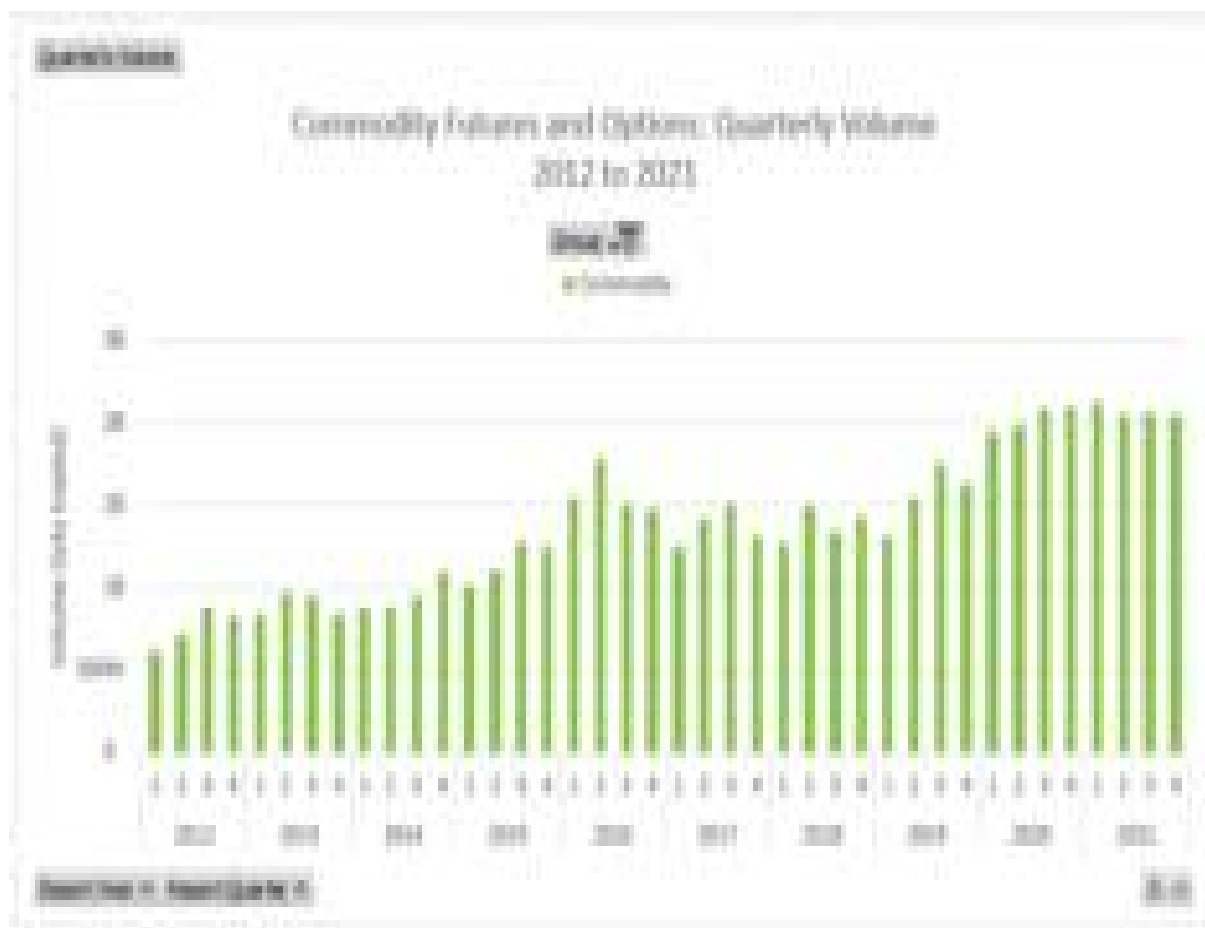
Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

**Топ-40 ф'ючерсів і опціонів на валютні курси у 2020-2021рр. у світі,
кількість угод**

Top 40 Currency Futures and Options Contracts		Jan-Dec 2021 Vol	Jan-Dec 2020 Vol
Rank	Contract		
1	US Dollar/Indian Rupee Options, National Stock Exchange of India	1 418 035 383	774 051 344
2	Mini US Dollar Spot (MDC) Futures, CME	825 881 538	887 478 812
3	US Dollar/Russian Ruble Futures, Moscow Exchange	788 281 348	758 428 587
4	US Dollar/Indian Rupee Futures, National Stock Exchange of India	684 212 776	686 182 524
5	US Dollar/Indian Rupee Options, NSE	428 086 286	334 417 378
6	US Dollar/Indian Rupee Futures, NSE	387 479 268	212 457 732
7	US Dollar Futures, MMTS-BCFE	118 763 388	112 827 288
8	US Dollar Futures, Korea Exchange	88 118 870	105 524 528
9	Turkish Lira/US Dollar Futures, Borsa Istanbul	84 828 871	52 352 254
10	Indian Pound/Indian Rupee Futures, National Stock Exchange of India	82 258 871	75 831 788
11	US Dollar/Thai Baht (DCL) Futures, CME	78 885 482	88 881 882
12	Euro/Russian Ruble Futures, Moscow Exchange	51 588 138	44 788 781
13	Euro/PLN Futures, Chicago Mercantile Exchange	48 288 588	55 478 784
14	Euro/Indian Rupee Futures, National Stock Exchange of India	44 718 788	41 787 847
15	Euro/US Dollar Futures, Moscow Exchange	38 888 472	41 888 888
16	Japanese Yen Futures, Chicago Mercantile Exchange	27 187 837	28 888 388
17	US Dollar/Russian Ruble Options, Moscow Exchange	28 382 888	22 788 118
18	Australian Dollar Futures, Chicago Mercantile Exchange	24 888 718	28 918 388
19	British Pound Futures, Chicago Mercantile Exchange	24 288 888	27 981 788
20	US Dollar/South African Rand Futures, JSE Securities Exchange	21 882 888	25 234 318
21	Canadian Dollar Futures, Chicago Mercantile Exchange	20 182 474	19 888 842
22	Indian Rupee/US Dollar Futures, Singapore Exchange	14 818 785	14 578 881
23	US Dollar/Indian Rupee Futures, Metropolitan Stock Exchange of India	14 371 833	11 178 888
24	Japanese Yen/Indian Rupee Futures, National Stock Exchange of India	14 881 881	11 812 588
25	Mexican Peso Futures, Chicago Mercantile Exchange	11 312 888	14 888 887
26	US Dollar/South African Rand Options, JSE Securities Exchange	12 318 881	17 288 718
27	Israeli Shekel/US Dollar Futures Options, Tel Aviv Stock Exchange	11 382 838	11 188 881
28	US Dollar/Chinese Yuan Renminbi Futures, Singapore Exchange	10 448 882	10 214 888
29	New Zealand Dollar Futures, Chicago Mercantile Exchange	7 832 914	7 588 881
30	Mexican Peso/US Dollar Futures, Mexican Derivatives Exchange	6 878 218	6 917 878

Джерело: [https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021]

Квартальні обсяги торгівлі товарними ф'ючерсами і опціонами у 2012-2021рр. у світі, кількість угод

Джерело: [<https://www.fia.org/marketvoice/articles/2021>]

Топ-10 найбільших бірж у світі у 2020 р. за даними Асоціації ф'ючерсної індустрії

Top Five Exchanges by Volume

Rank/Exchange	Jan-Dec 2020 Vol	YoY Change	% Change	2020 Dec Q1	YoY Change	% Change
1 National Stock Exchange of India	8,830,473,823	1,873,234,646	48.3%	11,840,367	8,409,626	46.3%
2 BSE	6,387,562,139	1,426,937,856	63.2%	142,732,330	11,639,240	8.6%
3 CME Group	4,820,889,638	-9,433,351	-0.2%	81,846,489	-31,398,383	-27.7%
Chicago Mercantile Exchange	1,386,096,294	188,908,483	8.6%	42,963,523	-34,327,063	-38.3%
Chicago Board of Trade	1,631,940,795	-214,280,844	-11.9%	21,611,443	-6,979,772	-17.4%
New York Mercantile Exchange	630,934,409	3,484,337	0.9%	13,223,581	-1,173,247	-8.1%
Commodity Exchange (COMEX)	171,668,360	10,434,571	4.3%	2,138,868	-720,301	-25.2%
4 Intercontinental Exchange	2,788,844,012	332,181,481	23.4%	71,888,383	33,258	0.0%
ICE Futures Europe	1,124,764,380	-1,750,737	-0.2%	41,311,042	-2,541,395	-6.1%
NYSE Arca ¹	731,203,208	286,789,466	67.8%	n/a	n/a	n/a
NYSE Arca ²	576,932,684	204,613,136	34.7%	n/a	n/a	n/a
ICE Futures U.S.	371,566,234	41,917,681	12.7%	30,177,319	2,376,800	8.3%
ICE Futures Singapore	1,019,481	651,833	47.3%	34	144	64.7%
5 Nasdaq	2,460,393,214	873,234,388	49.0%	3,827,300	-3,931,684	-44.0%
Nasdaq-PHLX ¹	886,947,070	184,010,024	24.3%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq Options Market ²	686,942,003	298,934,621	76.6%	n/a	n/a	n/a
International Securities Exchange ³	343,837,621	147,495,533	37.0%	n/a	n/a	n/a
International Securities Exchange Gemini ⁴	382,674,146	208,037,395	112.7%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq Exchanges Nordic Markets	76,534,988	-2,717,693	-3.4%	4,811,366	-480,430	-8.7%
International Securities Exchange Gemini ⁴	82,111,029	41,402,081	386.0%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq-Boston ¹	14,846,434	3,792,790	34.2%	n/a	n/a	n/a
Nasdaq Commodities	6,72,221	129,665	23.9%	233,934	20,362	10.4%
Nasdaq-NFE ²	-	-7,820,305	-100.0%	-	-3,553,216	-100.0%

¹ Closed market for these exchanges with futures in OTC. ² Nasdaq NFE stopped trading in December 2020

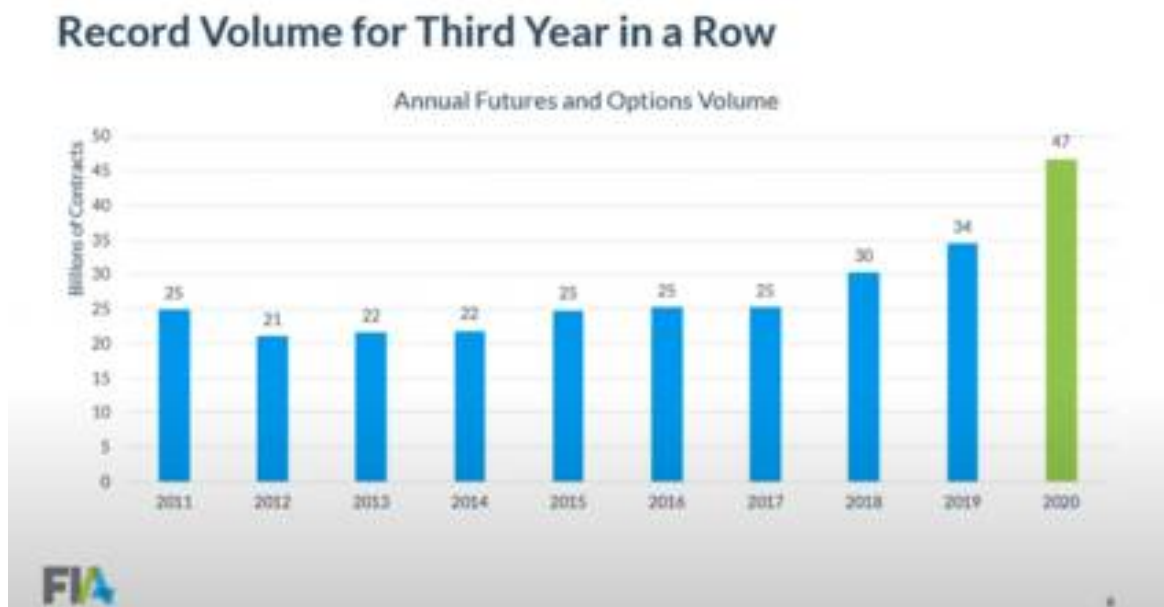
Next 10 Exchanges by Volume

Rank/Exchange	Jan-Dec 2020 Vol	YoY Change	% Change	2020 Dec Q1	YoY Change	% Change
6 CBOE Holdings	2,614,388,837	702,824,009	36.7%	299,570	-383,457	-26.0%
Chicago Board Options Exchange ¹	1,349,799,569	202,764,922	17.7%	n/a	n/a	n/a
BATX Exchange ¹	667,320,379	240,823,676	73.2%	n/a	n/a	n/a
EDGX Options Exchange ¹	296,297,483	161,933,271	121.4%	n/a	n/a	n/a
C2 Exchange ¹	329,842,408	98,144,282	33.9%	n/a	n/a	n/a
CBOE Futures Exchange	90,748,204	-11,962,444	-19.1%	299,570	-383,457	-26.0%
7 Dallas Commodity Exchange	2,207,327,866	831,743,641	62.8%	3,848,897	-818,034	-6.4%
8 Korea Exchange	2,184,930,969	438,213,775	45.3%	11,111,316	1,814,354	16.6%
9 Shanghai Futures Exchange	2,128,833,790	881,016,646	47.0%	6,667,344	847,166	14.6%
Shanghai Futures Exchange	2,072,261,720	660,272,121	46.8%	6,377,267	628,994	10.9%
Shanghai International Energy Exchange	34,331,880	20,744,325	58.3%	240,077	218,173	303.4%
10 Moscow Exchange	2,119,939,833	644,893,101	45.7%	7,897,304	-2,637,290	-25.0%
11 Euronext	1,841,456,384	-43,727,612	-4.4%	122,133,249	-4,490,533	-3.3%
12 Zhengzhou Commodity Exchange	1,701,847,321	609,143,741	53.7%	6,486,583	4,857,271	91.6%
13 Borsa Istanbul	1,517,476,438	1,129,488,424	295.1%	34,379,941	8,641,130	134.3%
14 BSE	924,427,025	-305,898,786	-9.9%	1,804,823	786,343	77.2%
BSE	848,173,713	-541,043,084	-14.3%	1,803,812	789,531	77.3%
India International Exchange	76,293,332	39,044,198	104.9%	1,021	-2,466	-74.3%
15 Miami International Holdings ¹	827,434,642	387,403,331	98.0%	n/a	n/a	n/a
MIAX Options ¹	330,303,728	132,783,603	86.1%	n/a	n/a	n/a
MIAX FUEL ¹	293,430,388	18,415,478	25.3%	n/a	n/a	n/a
MIAX Emerald ^{2,3}	203,740,328	175,004,430	609.3%	n/a	n/a	n/a

¹ Closed market for these exchanges with futures in OTC. ² MIAX Emerald began trading in March 2021

Динаміка торгівлі ф'ючерсами та опціонами у 2 півріччі 2020 р.

**Обсяги торгівлі ф'ючерсами та опціонами на міжнародних біржових ринках,
млрд контрактів**

Джерело: [7]

Джерело: [1, 8]

Динаміка об'ємів торгівлі деривативними контрактами на міжнародних ринках у 2020 р.

Global Volume by Type and Region

Type	Jan-Dec 2020 Vol	YoY Change	% Change	2020 Dec. OI	YoY Change	% Change
Futures	25,545,752,860	6,288,109,571	32.7%	246,092,274	-2,056,130	-0.8%
Options	21,221,739,033	5,987,439,641	39.3%	741,167,934	89,014,447	13.6%
Total	46,767,491,893	12,275,549,212	35.6%	987,260,208	86,958,317	9.7%

Region	Jan-Dec 2020 Vol	YoY Change	% Change	2020 Dec. OI	YoY Change	% Change
Asia-Pacific	20,147,147,117	5,643,976,050	38.9%	86,238,477	6,525,123	8.2%
North America	12,847,150,905	2,581,660,231	25.1%	515,930,701	62,829,788	13.9%
Latin America	6,432,591,785	2,333,686,275	56.9%	148,247,914	14,468,712	10.8%
Europe	5,601,015,233	567,407,062	11.3%	209,277,525	-10,693,719	-4.9%
Other	1,739,586,853	1,148,819,594	194.5%	27,565,591	13,828,413	100.7%
Total	46,767,491,893	12,275,549,212	35.6%	987,260,208	86,958,317	9.7%

APAC Grew the Most in 2020

Джерело: [1,8]

**Структура міжнародної торгівлі деривативними контрактами у
2020 р.**

Global Volume by Category

Category	Jan-Dec 2020 Vol	YoY Change	% Change	2020 Dec OI	YoY Change	% Change
Equity Index	18,609,021,646	6,148,133,308	49.3%	223,615,160	12,646,902	6.0%
Individual Equity	9,897,318,982	3,798,106,253	62.3%	452,612,326	106,956,490	30.9%
Currency	4,523,688,389	585,091,682	14.9%	33,036,840	8,621,006	35.3%
Interest Rates	4,151,838,110	-620,147,711	-13.0%	176,564,030	-42,910,645	-19.6%
Energy	3,152,479,136	610,131,118	24.0%	57,069,053	-2,744,988	-4.6%
Agriculture	2,569,466,044	801,746,687	45.4%	22,934,186	542,669	2.4%
Other	1,447,264,077	558,095,407	62.8%	7,316,299	3,356,807	84.8%
Non-Precious Metals	1,433,275,953	-6,454,691	-0.4%	8,541,312	-173,299	-2.0%
Precious Metals	983,139,556	400,847,159	68.8%	5,571,002	663,375	13.5%
Total	46,767,491,893	12,275,549,212	35.6%	987,260,208	86,958,317	9.7%

Джерело: [1,8]

Топ-20 енергетичних деривативів у світовій торгівлі 2020 р.

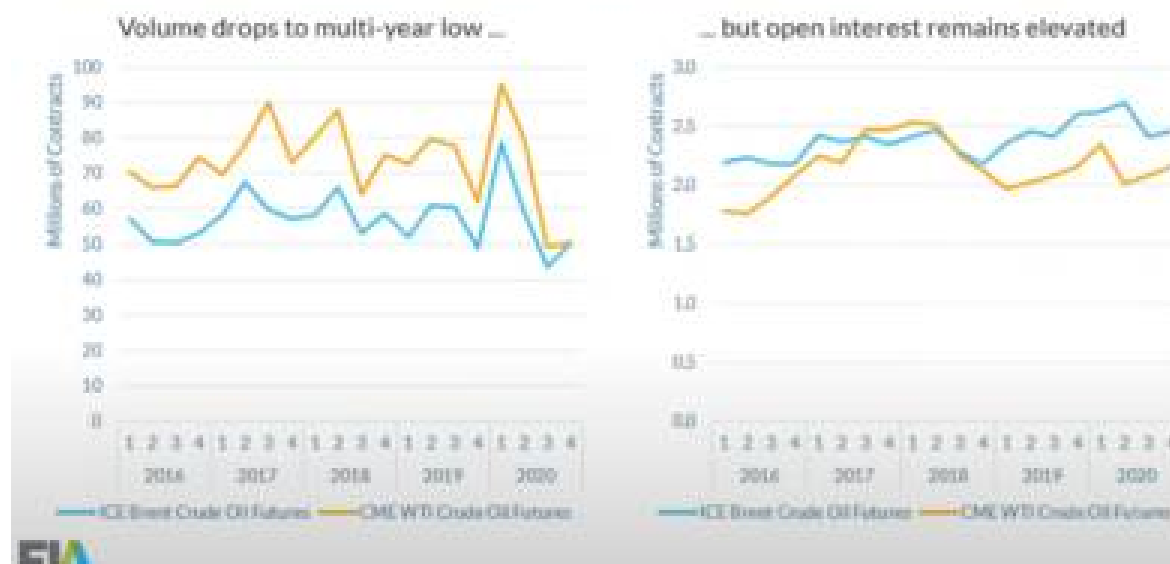
Top 20 Energy Contracts by Volume

Rank	Contract	Jan-Dec 2020 Vol	% Change	2020 Dec Oil	% Change
1	Brent Oil Futures, Moscow Exchange	742,813,393	30.3%	1,060,910	-60.3%
2	Fuel Oil Futures, Shanghai Futures Exchange	477,193,404	170.0%	441,338	-4.3%
3	WTI Light Sweet Crude Oil (CL) Futures, Hymex	274,860,312	-3.8%	2,134,704	0.3%
4	Brent Crude Oil Futures, ICE Futures Europe	231,076,831	4.8%	2,433,791	-3.4%
5	Bitumen Futures, Shanghai Futures Exchange	204,754,838	49.0%	441,644	144.8%
6	Henry Hub Natural Gas (HH) Futures, Hymex	120,799,309	34.8%	1,149,404	-9.4%
7	Gas Oil Futures, ICE Futures Europe	84,584,207	3.4%	913,323	0.7%
8	Thermal Coal (2C) Futures, Zhengzhou Commodity Exchange	41,174,572	122.5%	279,471	0.2%
9	Crude Futures, Dalian Commodity Exchange	37,464,017	3.2%	211,138	13.2%
10	WTI Light Sweet Crude Oil Futures, ICE Futures Europe	30,122,448	-4.3%	471,721	-18.9%
11	Liquefied Petroleum Gas Futures, Dalian Commodity Exchange ¹	48,231,448	n/a	43,228	n/a
12	Crude Oil Futures, Multi Commodity Exchange of India	47,903,038	-33.3%	1,120	-85.4%
13	ROBO Cassine Physical (RB) Futures, Hymex	46,492,488	-6.7%	414,473	0.3%
14	Natural Gas Futures, Multi Commodity Exchange of India	46,104,898	176.8%	8,570	-79.3%
15	NY Harbor ULSD (HQS) Futures, Hymex	44,003,184	1.4%	342,447	-12.3%
16	Medium Sour Crude Oil Futures, Shanghai International Energy Exchange	41,583,786	30.0%	84,480	187.5%
17	Heating Oil Futures, ICE Futures Europe	34,021,471	217.6%	31,000	34.5%
18	Crude Oil (UC) Options, Hymex	29,347,191	-3.4%	1,430,180	-17.7%
19	Natural Gas (European) LME Options, Hymex	38,432,319	47.8%	2,391,754	23.4%
20	Crude TTF Gas Futures, ICE Futures Europe	37,313,177	31.7%	1,737,348	44.8%

1 Reported only in March 2020

Crude Oil Futures: Tough Year for the Benchmarks

Джерело: [1,8]

Динаміка біржової торгівлі деривативами на бразильській біржі В3 у 2016-2020рр.

Three Observations

- Role of technological innovation in retail participation
 - Access, automation and social media
- Importance of cross-border trading to listed derivatives markets
 - Barriers falling in Brazil and China, new challenges rising in Europe and the US
- Decline in rates trading due to cyclical trends rather than structural weaknesses
 - Increase in debt issuance and potential for inflation sets the stage for next cycle

Джерело: [1,8]

Додаток 3.37.

Об'єми торгівлі та відкриті позиції на міжнародних біржах у порівнянні 2019 р. та 2020 р.

Volume & Open Interest Growth (Year-over-Year) (cont.)

- Basket of > 100 most actively traded futures & options on futures
- Total volume down 5% in 2020
- Open interest down 22% at end of 2020 vs. end of 2019

	2020 Volume	2019 Volume	YoY Volume Growth	2020 Year End Open Interest	2019 Year End Open Interest	YoY Open Interest Growth
	Millions of Contracts		%	Millions of Contracts		%
TOTAL	6,981	7,352	(5%)	122	157	(22%)
Futures vs. Options						
Futures	6,205	6,334	(2%)	75	84	(11%)
Options on Futures	776	1,017	(24%)	48	74	(35%)
By Asset Class						
Interest Rates	3,182	3,833	(17%)	77	110	(30%)
Equity Indices	1,885	1,629	16%	15	18	(15%)
Commodities	1,742	1,714	2%	28	28	2%
Currencies	173	176	(2%)	1	2	(7%)
By Region						
North America	4,454	4,878	(9%)	78	109	(28%)
Europe	2,041	1,985	3%	38	42	(9%)
Asia	486	488	(0%)	6	7	(12%)

Source: FIA

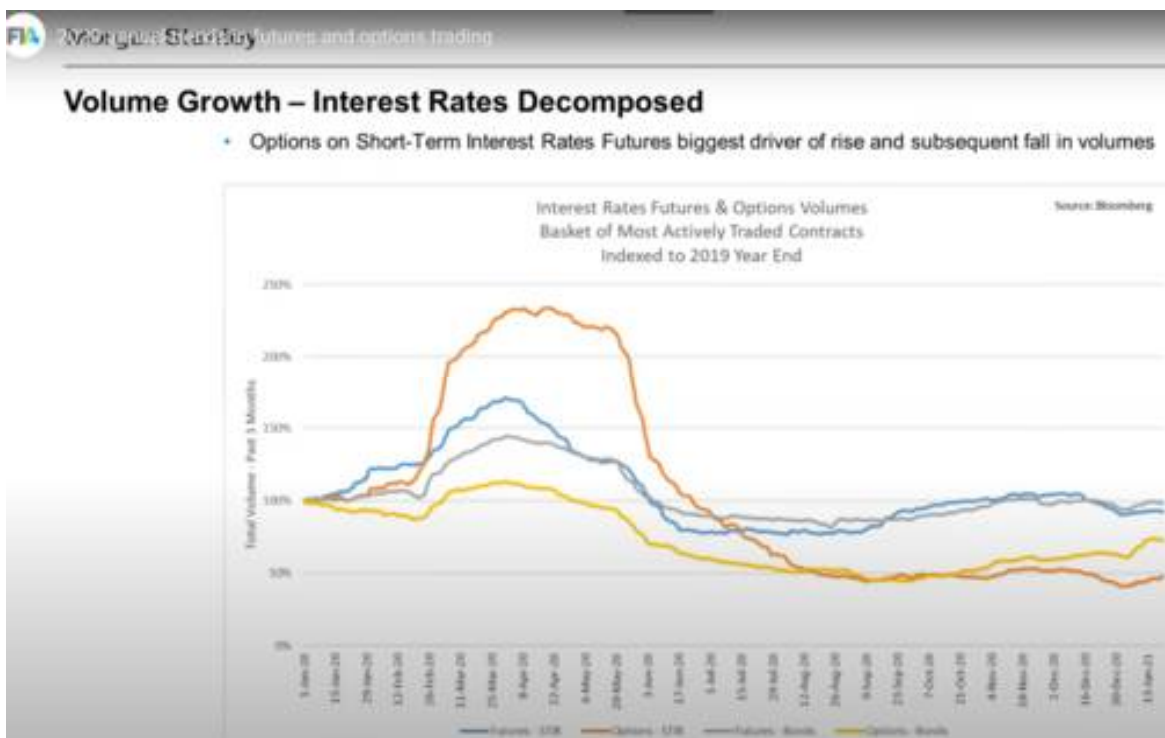
Volume & Open Interest Growth

- Dramatic volume increase in 1Q 2020, then sharp decline through 3Q 2020 (to near 5-year lows)

Джерело: [1,8]

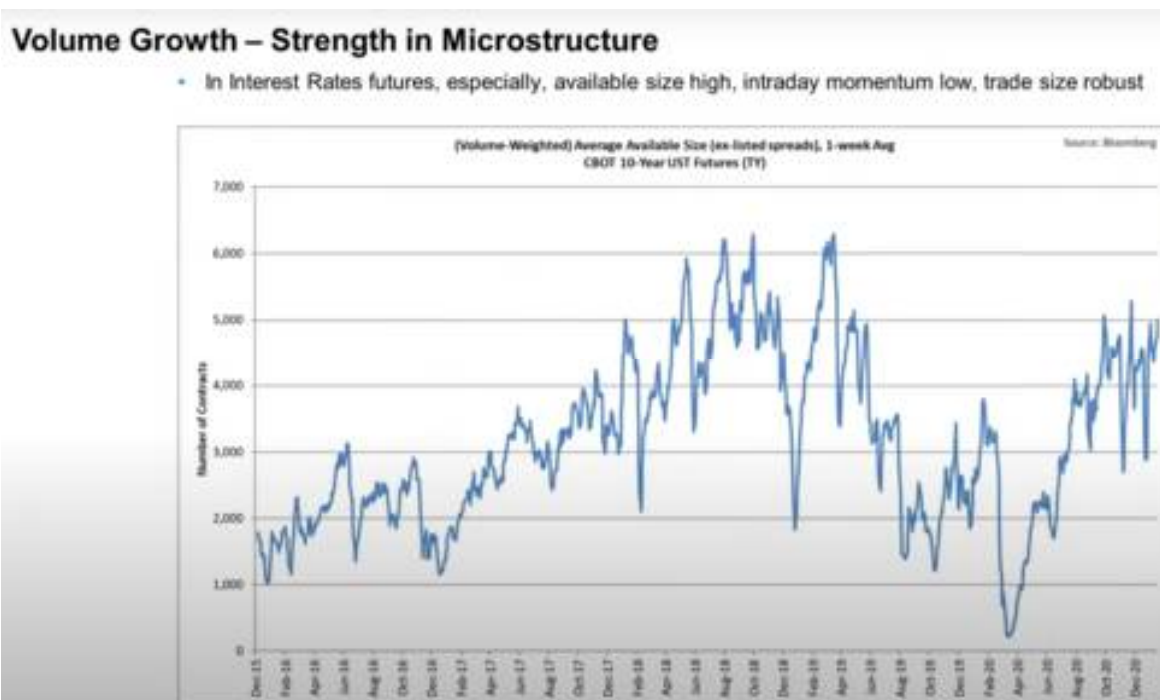
Об'єми торгівлі на міжнародних біржах у 2019 р.

Джерело: [1,8]

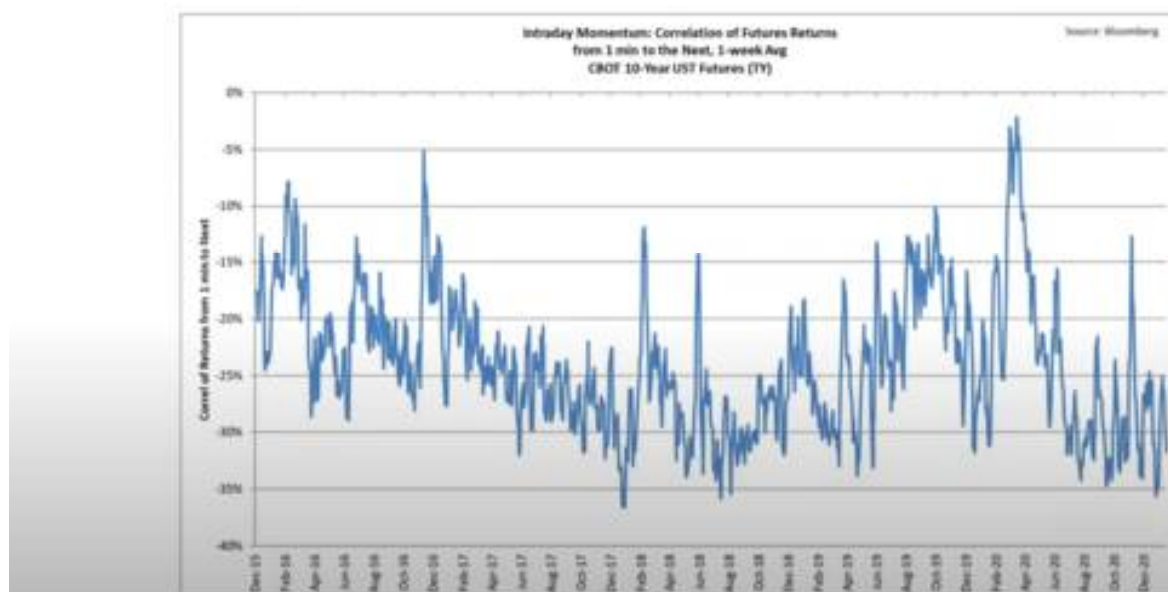
Додаток 3.39.

Динаміка торгівлі біржовими відсотковими деривативами у динаміці 2015-2020 рр.

Volume Growth – Strength in Microstructure (cont.)

- In Interest Rates futures, especially, available size high, intraday momentum low, trade size robust

Джерело: [1]

Додаток 3.40.

**Об'єми світової біржової торгівлі опціонами на цінні папери
у 2019-2020 рр.**

Single Stock Futures and Options – By Exchange

Rank	Exchange	2020 Volume	2019 Volume	YoY Change	% Change
1	IS	1,174,773,830	852,118,314	422,655,516	44.4%
2	Borsa Istanbul	1,201,387,183	201,436,434	999,950,749	495.2%
3	Korea Exchange	1,131,371,823	641,496,202	489,875,621	74.4%
4	Chicago Board Options Exchange	583,328,640	417,944,882	165,383,757	39.4%
5	Nasdaq PHLX	341,353,054	423,364,943	-82,011,889	-19.1%
6	National Stock Exchange of India	526,371,332	453,772,310	72,599,022	16.0%
7	Nasdaq Options Market	479,437,379	377,177,134	102,260,245	27.0%
8	NYSE Arca	477,802,068	265,429,742	212,372,326	79.7%
9	BATS Exchange	430,902,573	232,470,997	198,431,576	85.3%
10	ISE Gemini	308,164,967	118,718,039	189,446,928	159.6%
11	NYSE Amex	305,244,087	177,127,329	128,116,758	72.3%
12	International Securities Exchange	287,205,377	188,528,540	98,676,837	52.3%
13	Euronext	275,309,488	424,800,187	-149,490,699	-35.2%
14	Moscow Exchange	199,623,533	208,327,634	-8,704,101	-4.2%
15	EDGX Options Exchange	195,603,183	81,308,064	114,295,117	140.6%
16	MIAX Options	186,417,036	110,180,423	76,236,613	69.2%
17	ISE	145,343,804	22,996	145,320,808	701316.0%
18	MIAX Pearl	140,244,036	134,804,171	5,439,865	4.0%
19	MIAX Emerald	139,204,012	13,218,214	125,985,798	1104.4%
20	Boston Options Exchange	137,477,284	94,324,308	43,152,976	45.7%

13

**Об'єми торгівлі поквартально біржовими деривативними контрактами на
відсоткові ставки**

Interest Rate Category Hits Four-Year Low

Джерело: [1]

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на кукурудзу американської біржі CME Group

Corn Futures Contract Specs		View Another Product
QUOTES	SETTLEMENTS	VOLUME
TIME & SALES	CONTRACT SPECS	MARGINS
CALENDAR		
FUTURES	OPTIONS	
CONTRACT UNIT	5,000 bushels	
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 p.m. CT and Monday - Friday 8:00 a.m. - 1:00 p.m. CT ICE: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 p.m. and Monday - Friday 8:00 a.m. - 1:00 p.m. CT CME ClearPort: Sunday 1:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 1:00 p.m. CT	
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/4 of one cent (\$0.0025) per bushel + \$0.00 T&E: Two or x/4 ticks is the minimum tick increment of the contract	
PRODUCT CODE	CME Globex: ZC CME ClearPort: C Clearing: C T&E: ZCT	
LISTED CONTRACTS	4 monthly contracts of Mar, May, Sep and 8 monthly contracts of Jul and Dec listed annually after the termination of trading in the December contract of the current year	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month	
TRADING RULES OR RULES AT SETTLEMENT RULES	Trading or Settlement (T&E) is subject to the requirements of Rule 22.1. T&E trades off a "Base Price" of price report to the daily settlement price to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The T&E clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the T&E transaction price. T&E Fees	
SETTLEMENT PROCEDURES	Corn Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOE Position Limits	
EXCHANGE BILLBOARD	CBOE BB	
SLURRY MINIMUM	Slurries Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT (OR LIMIT)	Price Limits	
WARRANT CODES	Quote Vendor Symbol Listing	
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month	
GRADE AND QUALITY	Through December 2019: a) Yellow of contract Price, b) Yellow at a 15 cent/bushel premium, c) Yellow at a 15 cent/bushel discount. As of March 2019: a) Yellow of contract Price, b) Yellow at a 15 cent/bushel premium, c) Yellow at a discount between 3 and 4 cent/bushel depending on broken corn and foreign material and storage grade factors.	

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового міні-ф'ючерсу на кукурудзу американської біржі CME Group

CME Group

MARKETS

DATA

SERVICES

EDUCATION

Mini-Corn Futures Contract Specs

View Another Product

QUOTES

SETTLEMENTS

VOLUME

TIME & SALES

CONTRACT SPECS

MARGINS

CALENDAR

FUTURES

CONTRACT UNIT

PRICE QUOTATION

TRADING HOURS

MINIMUM PRICE FLUCTUATION

PRODUCT CODE

LISTED CONTRACTS

SETTLEMENT METHOD

TERMINATION OF TRADING

SETTLEMENT PROCEDURES

POSITION LIMITS

EXCHANGE RULEBOOK

BLOCK TRADING

PRICE LIMIT UP-CHECK

WARRANT CODE

LAST DELIVERY DATE

GRADE AND QUALITY

1,000 bushels (= 25 Metric Tons)

U.S. cents per bushel

CME Globex

Sunday - Friday: 7:00 p.m. - 7:45 p.m. CT and
Monday - Friday: 8:30 a.m. - 7:45 p.m. CT

CME ClearPort

Sunday 6:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT

1/8 cent (\$0.00125) per bushel = \$1.25

CME Globex: KC

CME ClearPort: KC

Clearing: KC

Monthly contracts of May, May-Sep listed for 9 months and Jul and Dec listed for 9 months. List new monthly contracts following the termination of trading in the December contract of the current year.

Deliverable

Trading terminates on the business day prior to the 1st calendar day of the contract month.

File Corn Settlement Procedures

CME's Position Limits

CBOE 108

Block Trading Thresholds

Price Limits

State Variable System Listing

Second business day following the last trading day of the delivery month

Through December 2016: a) Below at contract Price, b) Below at a 1/2 cent/bushel premium, c) Below at a 1/2 cent/bushel discount. As of March 2016: a) Below at contract Price, b) Below at a 1/2 cent/bushel premium, c) Below at a discount between 1/2 and 4 cents/bushel depending on broken corn and foreign material and storage grade factors.

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Chicago SRW Wheat Futures Contract Specs		View Another Product
QUOTES SETTLEMENTS VOLUME TIME & SALES CONTRACT SPECS MARKING CALENDAR		
FUTURES OPTIONS		
CONTRACT UNIT	5,000 bushels (= 10 metric tons)	
PRICE QUANTUM	1/8¢ cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday 9:30 a.m. - 12:00 a.m. CT CME ClearPort: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and Monday - Friday 8:30 a.m. - 10 p.m. CT	
HIGH/LOW PRICE FLUCTUATION	5¢ of one cent (\$0.05¢) per bushel = \$0.50	
PRODUCT CODE	CME Globex: ZW CME ClearPort: W Clearing: W Tick: ZWT	
LAST CONTRACTS	15 monthly contracts of Mar, May, Jul, Sep, Dec listed annually following the termination of trading in the July contract of the current year	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month	
TRADE AT MARKET OR TRADE AT SETTLEMENT RULE	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 564. TAS trades off a "Base Price" of zero input to the daily settlement price to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price	
SETTLEMENT PRICE SOURCE	Wheat Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 14	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
VENUE CODES	Guide Vendor Symbols Listing	
LAST BUSINESS DAY	Second business day following the last trading day of the delivery month	
GRADE AND QUALITY	a) Soft Red Winter of contract price, b) Soft Red Winter at a 1 cent premium, other deliverable grades listed in Rule 1053.	

Додаток 2.3.2

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на тверду пшеницю американської біржі CME Group

KC HRW Wheat Futures Contract Specs		View Another Product
MARKETS	SETTLEMENTS	VOLUME
TIME & SALES	CONTRACT SPECS	MARGINS
CALENDAR		
FUTURES		OPTIONS
CONTRACT UNIT	5,000 bushels	
PRICE QUOTATION	in U.S. dollars and cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex: Sunday - Friday, 7:00 p.m. - 7:00 a.m. CT and Monday - Friday, 8:30 a.m. - 1:00 p.m. CT ICE: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:00 a.m. and Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:00 p.m. CT CME ClearPort: Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT	
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	\$0.0025 per bushel = \$12.50 Not Zero or 1/4 tick or the minimum tick movement of the outright	
PRODUCT CODE	CME Globex 48 CME ClearPort 4W Clearing 4W ICE 4ET	
LISTED CONTRACTS	15 monthly contracts of Mar, May, Jul, Sep, Dec	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on business day prior the 15th day of the contract month	
TRADE AT MARKET OR TRADE AT SETTLEMENT VALUE	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524a. TAS trades off a "Base Price" of zero subject to the daily settlement price to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Trade	
SETTLEMENT PROCEDURES	KC HRW Wheat Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CME's Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CME's Rule	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
WARRANT CODES	Quote Warrant Symbols Listing	
DELIVER PROCEDURE	The maximum cost-out fee for regular elevators on grain delivered on futures contracts is established at 8 cents per bushel. The maximum storage and insurance charge for regular elevators on grain delivered on futures contracts is established at 1.00¢/b per bushel per day from December 1 to June 30, and 0.027¢/b per bushel per day from July 1 to November 30. For more information, please visit https://www.cmegroup.com/futures/education/derivatives/structured-products/structured-products-futures-education	
GRADE AND QUALITY	As 2 at contract price with a maximum of 10-000 per 100 grams, May 1 at a 150-cent premium. Deliverable grades of wheat shall contain a minimum 75% protein level. However, protein levels of less than 75%, but equal to or greater than 10.0%, are deliverable at a ten-cent (10¢) discount to contract price. Protein levels of less than 10.0% are not deliverable. When warehouse receipts are surrendered to the issuer for load-out, the issuer of delivery shall have the option to, at the issuer's expense, request in the written load-out instructions that the wheat contain no more than 2 ppm of deoxynivalenol (vomitoxin). A determination of the level of vomitoxin shall be made at the point of origin by the Federal Grain Inspection Service or such other third party inspection service mutually agreeable to the issuer and issuer of delivery. A determination of the level of vomitoxin shall be based on the average test results of the wheat loaded in a single day from a single warehouse for each lot of delivery.	

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

**Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на Чорноморську
пшеницю американської біржі CME Group**

Contract Unit	50 Metric Tons
Price Quotation	1/16 Dollars and Cents per Metric Ton
Trading Hours	Monday – Friday 4:00 p.m. – 4:55 p.m. (4:55 p.m. – 5:55 p.m. ET) with a 15-minute break each day beginning at 4:55 p.m. (5:55 p.m. ET)
Minimum Price Fluctuation	1/16
Product Code	CME Global WMP CME ClearPort WMP Clearing WMP
Contract Months	Monthly contracts listed for 10 consecutive months
Settlement Method	Frequently Settled
Floating Price	The Floating Price for each contract month shall be equal to the arithmetic average of the "FOB Black Sea wheat (Russia, U.S./EU) price assessment published by Platts for each day that it is determined during the contract month. The Floating Price shall be rounded to the nearest 1/16.
Termination or Trading	Trading terminates on the last business day of the contract month which is also a Platts publication date for the price assessment.
Settlement Procedures	Black Sea Wheat Settlement Procedures
Position Limits	CME's Position Limits
Exchange Method	CME's 149
Mark Minimum	Black Wheat Minimum Threshold

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на сою американської біржі CME Group

Soybean Futures Contract Specs		View Another Product
QUOTES	SETTLEMENTS	VOLUME
TIME & SALES	CONTRACT SPECS	MARGINS
CALENDAR		
FUTURES		OPTIONS
CONTRACT SIZE	5,000 bushels (179 metric tons)	
PRICE QUANTITY	0.1 cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex	Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 p.m. CT and Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT
	IMC	Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 p.m. and Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:10 p.m. CT
	CME ClearPort	Sunday 5:00 p.m. - Friday 3:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 3:45 p.m. - 4:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	18¢ of one cent (\$0.018) per bushel = \$0.90	
	18¢. Two or all 4 ticks at the minimum tick increment of the weight	
FUTURES CODE	CME Globex 25	
	CME ClearPort 3	
	Clearing 5	
	FBO 587	
LISTED CONTRACTS	11 monthly contracts of Jan, Mar, May, Aug, Sep and 8 monthly contracts of Jul and Nov listed annually after the termination of trading in the November contract of the current year	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month	
TAKE-OR-MAKE-OR-MAKE-AT-SETTLEMENT RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 544A. TAS involves all a "Best Price" of your order to the daily settlement price to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price	
	TAS Fees	
SETTLEMENT PROCEDURES	Soybean Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CME Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CME R	
BLACK MONDAY	Black Maximum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
MARKET CLOSING	Close Vendor System Closing	
LAST DELIVERY DAY	Second business day following the last trading day of the delivery month	
GRADE AND QUALITY	a) follow of contract price, b) follow of a-b contractual premium, c) follow of a-b contractual discount	

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на соєвий шрот американської біржі CME Group

Deal summary	US \$200 million per deal size
Trade dates	US\$ Index Futures - Friday 15:00pm - 16:00pm (2 sets) Options - Friday 09:00am - 16:00pm (2) US\$ Comdollar Futures 0:00am - Friday 0:00am (2 sets or less per Period) - Thursday 00:00am - 0:00pm (2)
Product type and category	US\$ Comdollar is CDS. US\$ Index is an index in the international movement of the exchange
Minimum size	US\$ Index (1) - US\$ Comdollar (1) - 0.0001 US\$
Contract duration	3 months contracts of Jan, Mar, May, Aug, Oct and 12 months contracts of Jan, Jul, Oct traded annually after the termination of trading in the December contract of the current year
Settlement method	Cashless
Termination or exercise	Trading terminates on the business day prior to the 5th day of the contract month
US dollar index	Trading of Settlement US\$ is subject to the requirements of Rule 556. "Settlement" is "Settlement" of any issue to the date settlement price is posted a different issue for the settlement price of the underlying issue contract month. The "Settlement" price is the daily settlement price of the underlying issue contract month plus or minus the 100 convertible price. Settlement
Settlement instructions	Settlement Instructions
Trading hours	CME Trading Hours
Contract description	COT 10
Settlement method	Cashless Settlement
Settlement date	First Date
Trading hours	First Date Trading Hours
Settlement date	Second Date Date, following the first trading day of the 10th month
Settlement method	Through Settlement US\$ APN-Product Feature: May trading for requirements listed in the COT Index and Regulations, in all January, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на соєву олію американської біржі CME Group

[illegible]

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на ячмінь американської біржі CME Group

[illegible]

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на м'ясо ВРХ американської біржі CME Group

Contract unit	25,000 pounds (11,340 kg)
Price quotation	US cent/pound
Trading hours	CME Globex Monday - Friday 8:00 am - 10:00 pm CT All-Market - Friday 8:00 am - 10:00 pm CT & 9:00 am - 10:00 pm ET CME ClearPort Sunday 1:00 am - Friday 1:00 pm CT with no trading Monday - Thursday from 1:00 am - 10:00 pm CT
Minimum price fluctuation	0.0025 per pound (1/40¢)
Settlement price	155.25 as it is the nearest bid increment of the exchange
Contract size	CME Globex 10, CME ClearPort 40, Clearing 40, 150, 217
Delivery months	Monthly contracts of Feb, Apr, Jun, Aug, Oct, Dec listed for 9 months
Settlement method	Physical
Termination of trading	Trading terminates at 10:00 hours CT on the last business day of the contract month
Settlement basis	Trading in settlement (155) is subject to the requirements of Rule 524. All trades of a "Base Price" of one cent or less result in the daily settlement price to remain a differential versus the daily settlement price in the underlying future contract month. The 155 moving price equals the daily settlement price of the underlying future contract month plus or minus the 155 differential price
Settlement currency	US dollar
Settlement frequency	Last-Delivery Settlement Procedure
Contract type	CME Futures (only)
Settlement frequency	CME DT
Trading platform	Book-Matching Technology
Order type	Limit order
Order type	Limit order
Order type	Limit order

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на м'ясо свинини американської біржі CME Group

CONTRACT SIZE	25,000 pounds
PRICE QUOTATION	US cents per pound
TRADING HOURS	CME Globex Monday - Friday 2:00 am - 10:00 pm CT/9:00 am - 10:00 pm ET
SETTLEMENT HOURS	US Monday - Friday 8:00 am - 10:00 pm CT/9:00 am - 10:00 pm ET CME ClearPort Sunday 12:00 am - Friday 10:00 pm CT and on-settlement Monday - Thursday 8:00 am - 10:00 pm ET
MINIMUM PRICE MOVEMENT	0.0025 US cents = 0.0025
PRICE FLUCTUATION RESTRICTIONS	10% increase or a decrease in the maximum tick movement of the contract
DELIVERABLES	CME Globex (G) CME ClearPort (C) Cattle (C) 100-107
DELIVERABLES	1 headlive carcass of Yorkshire in August Yorkshire in October Yorkshire in December Yorkshire in February Yorkshire in April Yorkshire in May Yorkshire in June
DELIVERABLES	Yorkshire Sired
DELIVERABLES	Trading commences on the 10th business day of the contract month
DELIVERABLES	Trading in September 2016 is subject to the requirements of Rule 564 a - 100 index of a "New York" of any kind to the date settlement price is based on differential price the daily settlement price in the underlying future contract month. The 100 trading price based on the daily settlement price of the underlying future contract month price is used for the 100 index price
DELIVERABLES	100-107
DELIVERABLES	June May Settlement Report (C)
DELIVERABLES	100-107
DELIVERABLES	CME 100

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на сухе молоко американської біржі CME Group

[illegible]

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на сухе молоко американської біржі CME Group

Contract unit	100,000 pounds (20,000 kilograms) per lot
Tick increment	1/16 cent per pound per lot
Trading hours	CME Globex: Monday - Friday 5:00 p.m. - 11:00 p.m. CT with a last trading hour from 10:00 p.m. - 11:00 p.m. CT CME ClearPort: Monday 5:00 p.m. - Friday 5:00 p.m. CT with no trading Monday - Thursday from 5:00 p.m. - 11:00 p.m. CT
Minimum price fluctuation	1/16 cent per lot = \$100
Contract code	CME Globex: DQ CME ClearPort: DQ - DQ (16)
Contract month	Monthly contracts listed for 12 consecutive months
Settlement method	Physically settled
Delivered to (basis)	Trading settlement at 11:00 p.m. CT on the business day prior to the 15th announcement of the average average price for Class IV milk
Delivery month	Class IV Milk National Pooling
Contract year	CME Number (year)
Contract currency	USD (\$)
Unit of measure	Short Tonnes (tonnes)
Unit of lot or contract	Short Tonnes
Contract name	Class IV Milk National Pooling

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на масло американської біржі CME Group

CONTRACT CODE	SOYBEAN OIL
PRICE CONTRACT	100 bushels
TRADING HOURS	CME Futures Trading at 10:00 pm through Friday at 10:00 pm, with daily trading halt from 12:00 pm to 1:00 pm CME ClearPort Trading at 10:00 pm through Friday at 10:00 pm (T with no trading) through Thursday from 10:00 pm to 1:00 pm (T)
MINIMUM PRICE MOVEMENT	0.0025 per bushel (0.25)
MARKET CODE	CME Futures (F) CME ClearPort (P) Clearing (C)
LAST CONTRACT	Monthly contracts listed by 12 consecutive months
SETTLEMENT METHOD	Physically Settled
EXPIRATION IN MONTHS	Trading terminates at 10:00 pm (T) on the business day prior to the 100th anniversary of the original contract year for futures
SETTLEMENT CALCULATION	May Settlement Procedures CME Soybean Oil
DELIVERABLES	CME Futures (F) CME ClearPort (P)
DELIVERABLES	CME
DELIVERABLES	May Settlement Procedures
DELIVERABLES	May
DELIVERABLES	May
DELIVERABLES	May

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового розрахункового ф'ючерсу на сир американської біржі CME Group

Contract Size	50,000 pounds (22,700 kg)
Price Increment	1/16 dollar and cents per pound
Contract Months	CME Skim Expiring in 100 days through Friday at 100 days will trade trading only from 100 days to 100 days CME Cheddar Expiring 100 days / Friday 100 days / 17 days to expiration Monday / Expiring from 100 days / 100 days / 17
Minimum Price Movement	1/16 dollar and cents
Trading Hours	CME Skim: C.T. CME Cheddar: C.T. Chicago: C.T.
Trading Calendar	Monthly contracts listed for 12 consecutive months
Settlement Method	Physically Settled
Underlying or Index	Trading settlement at 100 days / 17 as the futures day prior to the 100th anniversary of the original change over to Chicago
Settlement Price	Next Settlement Price 100.00000000
Trading Units	CME Skim: 1000
Settlement Units	1000 lb
Price Movement	Next Settlement Price 100.00000000
Price Limit or Floor	None
Trading Hours	Next Settlement Price 100.00000000

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на каву CME американської біржі CME Group

Contract unit	5,000 pounds
Price increments	1/4 cent (one-fourth of a cent)
Trading hours	Monday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. CDT; 6:00 p.m. - 5:00 p.m. CDT on the day preceding a Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. CDT; 6:00 p.m. - 5:00 p.m. CDT on the day preceding a Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. CDT
Minimum price fluctuation	5,000 per pound x 1/4 = 1,250
Delivery units	CME Mocha CT, CME Cinnamon CT, CME Orange CT
Trading contract size	25 months contracts trading the May, Aug, Oct, Dec, Jan, Apr
Settlement method	Physically settled
Location of delivery	Trading contracts up the 80th street to the day of the contract month
Settlement procedure	Market Coffee Settlement Procedure
Contract code	50000 Future Coffee
Contract multiplier	50000 lbs
Unit of measure	One Thousand Pounds
Unit of measure in contract	One Pound
Contract name	Large Mocha Coffee CME

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на бавовну американської біржі CME Group

[illegible]

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на цукор американської біржі CME Group

Contract Size	50,000 pounds
Price Increment	1/16 cent per pound per bushel
Trading Hours	CME Globex Sundays - 12:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Mondays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Tuesdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Wednesdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Thursdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Fridays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Saturdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST CME Globex Sundays - 12:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Mondays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Tuesdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Wednesdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Thursdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Fridays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST Saturdays - 6:00 a.m. - 1:00 p.m. CST
Minimum Price Fluctuation	1/16 cent per pound per bushel
Market Close	CME Globex 11:59 p.m. CST CME Globex 11:59 p.m. CST CME Globex 11:59 p.m. CST
Trading Calendar	Trading is conducted on the Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, and Saturday weeks for the next 28 months.
Settlement Method	Physical (settled)
Trading Terminates	Trading terminates on the day immediately preceding the first delivery day of the corresponding trading month of Sugar No. 11 (Grade A) at 11:59 p.m. CST.
Delivery of Instruments	Sugar No. 11 (Grade A) (Domestic Production)
Delivery Units	50,000 Pounds (Short Ton)
Delivery Location	United States
Delivery Method	Black Market (Domestic)
Price Limit	None
Trading Hours	Trading Hours (Domestic)

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Приклад стандартизованого біржового ф'ючерсу на кукурудзу на Euronext

[illegible]

Джерело: [10]

[illegible]

Джерело: [10]

[illegible]

Джерело: [10]

Year	Country	Gender	Age	Category	Score	Score	Score	Score	Score
2017-2021	USA	Male	18-24	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	25-34	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	35-44	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	45-54	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	55-64	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	65-74	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	75+	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	18-24	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	25-34	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	35-44	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	45-54	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	55-64	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	65-74	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	75+	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	18-24	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	25-34	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	35-44	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	45-54	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	55-64	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	65-74	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Male	75+	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	18-24	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	25-34	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	35-44	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	45-54	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	55-64	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	65-74	Top 100	100	100	100	100	100
2017-2021	USA	Female	75+	Top 100	100	100	100	100	100

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Ф'ючерсні ціни на зернові та олійні продукти тваринництва на платформі американської біржі CME Group

Grain and Oilseeds

PRODUCT	CODE	CONTRACT		LAST	CHANGE	CHART	OPEN	HIGH	LOW	CUMUL. VOL.
Wheat Futures	WZ19	DEC 2020		207.5	+0.5		207.5	208.5	206.5	17,200
Wheat-Oil Futures	WZ19	DEC 2020		207.5	+0.5		207.5	207.5	206.5	210
Chicago No. 2 Hard Wheat Futures	WZ19	DEC 2020		206.2	+0.5		206.4	206.5	205.5	4,000
Wheat-Oil Chicago No. 2 Hard Wheat Futures	WZ19	DEC 2020		206.5	+0.5		206.5	206.5	205.5	100
Soft Red Winter Wheat Futures	WZ19	DEC 2020		207.5	+0.5		207.2	207.5	206.5	25,000
Wheat Soft Red Futures	WZ19	DEC 2020		207.5	+0.5		207.5	207.5	206.5	100
Soft Red Winter Wheat Futures	WZ19	DEC 2020		205.1	+0.5		205.5	205.7	204.5	5,000
Soft Red Winter Wheat Futures	WZ19	DEC 2020		205.25	+0.25		205.25	205.50	204.50	1,000
Soybean Futures	SZ19	DEC 2020		20.0	+0.5		20.0	20.5	20.0	100
Rough Rice Futures	RZ19	DEC 2020		11.400	+0.000		11.400	11.400	11.400	10
No. 1 Yellow Soybean Futures	SZ19	DEC 2020		20.0	+0.5		20.0	20.5	20.0	1,400
Wheat-Oil No. 1 Yellow Soybean Futures	SZ19	DEC 2020		-	-		-	-	-	0

Livestock

PRODUCT	CODE	CONTRACT		LAST	CHANGE	CHART	OPEN	HIGH	LOW	CUMUL. VOL.
Live Cattle Futures	LC19	DEC 2020		172.000	+0.275		172.000	172.000	172.075	22,000
Live Hog Futures	HC19	DEC 2020		67.100	+0.050		67.000	67.275	66.200	12,000
Feeder Cattle Futures	FC19	DEC 2020		100.000	+0.000		100.075	100.075	100.000	4,000

Dairy

PRODUCT	CODE	CONTRACT		LAST	CHANGE	CHART	OPEN	HIGH	LOW	CUMUL. VOL.
Class III Milk Futures	DM19	DEC 2020		15.75	+0.00		15.75	15.75	15.65	10
Class IV Milk Futures	DM19	DEC 2020		-	-		-	-	-	0
Dry Milk Futures	DM19	DEC 2020		-	-		-	-	-	0
Nonfat Milk Futures	DM19	DEC 2020		-	-		-	-	-	0
Nonfat Milk Futures	DM19	DEC 2020		-	-		-	-	-	0

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Ф'ючерсні ціни на лісоматеріали, товарні індекси та продовольчі активи на платформі американської біржі CME Group

CME Group									
MARKETS DATA SERVICES INSIGHTS EDUCATION									
Forest									
Contract	Code	Contract		Open	Close	High	Low	Settle	Change
Softwood Lumber Futures	SL	100,000	▲	100.00	100.10	100.10	99.90	100.00	+0.10
Commodity Indexes									
Contract	Code	Contract		Open	Close	High	Low	Settle	Change
European Commodity Index	ECC	100,000		100.00	100.00	100.00	99.90	100.00	0.00
US Commodity Index	USC	100,000		100.00	100.00	100.00	99.90	100.00	0.00
European Oil	EO	100,000		100.00	100.00	100.00	99.90	100.00	0.00
Softs									
Contract	Code	Contract		Open	Close	High	Low	Settle	Change
Softwood Lumber	SL	100,000		100.00	100.10	100.10	99.90	100.00	+0.10
Softwood Lumber	SL	100,000		100.00	100.10	100.10	99.90	100.00	+0.10
Softwood Lumber	SL	100,000		100.00	100.10	100.10	99.90	100.00	+0.10
Softwood Lumber	SL	100,000		100.00	100.10	100.10	99.90	100.00	+0.10

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Ф'ючерсні ціни на енергоресурси на платформі американської біржі CME Group

CME Group									
MARKETS DATA SERVICES RESOURCES EDUCATION									
Crude Oil									
Contract	Code	Contract		Last	Change	Open	High	Low	Close
Crude Oil (WTI)	CL	DEC 2017	📈	75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2018	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2019	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2020	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2021	CL	DEC 2017	📈	75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2022	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2023	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2024	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Crude Oil (WTI) 2025	CL	DEC 2017		75.25	+0.25	75.00	75.25	74.75	75.00
Ethanol									
Contract	Code	Contract		Last	Change	Open	High	Low	Close
Ethanol (Cargill)	EH	DEC 2017	📈	1.75	+0.05	1.70	1.75	1.65	1.70
Natural Gas									
Contract	Code	Contract		Last	Change	Open	High	Low	Close
Natural Gas (Henry Hub)	NG	DEC 2017	📈	3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2018	NG	DEC 2017	📈	3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2019	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2020	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2021	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2022	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2023	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2024	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70
Natural Gas (Henry Hub) 2025	NG	DEC 2017		3.75	+0.05	3.70	3.75	3.65	3.70

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

**Ф'ючерсні ціни на валютні курси на платформі американської біржі
CME Group**

Контракт	Тип	Контракт	Тип	Контракт	Тип	Контракт	Тип	Контракт	Тип
EUR/USD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
GBP/USD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
JPY/USD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
CHF/USD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/CAD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/JPY	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/CHF	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/GBP	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/EUR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/INR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/BRL	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/TRY	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/ZAR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/SGD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/HKD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/THB	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/PHP	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/VND	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/IDR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/MYR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/SGD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/HKD	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/THB	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/PHP	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/VND	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/IDR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
USD/MYR	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Learning Objectives

Project	ID	Status	Progress	Start	End	Due
Project Alpha	001	In Progress	75%	2023-01-01	2023-03-15	2023-03-15
Project Beta	002	On Hold	20%	2023-01-05	2023-04-01	2023-04-01
Project Gamma	003	Completed	100%	2023-01-10	2023-02-28	2023-02-28
Project Delta	004	Planned	0%	2023-02-01	2023-05-15	2023-05-15
Project Epsilon	005	In Progress	50%	2023-02-10	2023-04-30	2023-04-30
Project Zeta	006	On Hold	10%	2023-02-15	2023-05-31	2023-05-31
Project Eta	007	Completed	100%	2023-02-20	2023-03-31	2023-03-31
Project Theta	008	Planned	0%	2023-03-01	2023-06-15	2023-06-15
Project Iota	009	In Progress	60%	2023-03-05	2023-05-10	2023-05-10
Project Kappa	010	On Hold	30%	2023-03-10	2023-06-30	2023-06-30
Project Lambda	011	Completed	100%	2023-03-15	2023-04-15	2023-04-15
Project Mu	012	Planned	0%	2023-03-20	2023-07-15	2023-07-15
Project Nu	013	In Progress	40%	2023-03-25	2023-06-10	2023-06-10
Project Xi	014	On Hold	15%	2023-04-01	2023-07-31	2023-07-31
Project Omicron	015	Completed	100%	2023-04-05	2023-05-05	2023-05-05
Project Pi	016	Planned	0%	2023-04-10	2023-08-15	2023-08-15
Project Rho	017	In Progress	55%	2023-04-15	2023-07-10	2023-07-10
Project Sigma	018	On Hold	25%	2023-04-20	2023-08-31	2023-08-31
Project Tau	019	Completed	100%	2023-04-25	2023-06-05	2023-06-05
Project Upsilon	020	Planned	0%	2023-05-01	2023-09-15	2023-09-15

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Ф'ючерсні ціни на метали на платформі американської біржі CME Group

Precious									
Contract	Unit	Contract		Settle	Change	Open	High	Low	Close
Gold Futures	1000	1000 OZ	📈	1799.2	+10.0	1789.0	1799.0	1789.0	1799.0
Silver 1000 Futures	10000	1000 OZ		17.90	+0.0	17.90	17.90	17.90	17.90
Platinum Futures	1000	1000 OZ	📈	920.00	+10.00	910.00	920.00	910.00	920.00
Palladium Futures	1000	1000 OZ		1700.00	+10.00	1690.00	1700.00	1690.00	1700.00
White Silver Futures	1000	1000 OZ		20.0000	+0.0000	20.0000	20.0000	20.0000	20.0000
Highpurity Silver	1000	1000 OZ	📈	1000.0	+10.0	990.0	1000.0	990.0	1000.0
Highpurity Palladium	1000	1000 OZ	📈	1000.00	+10.00	990.00	1000.00	990.00	1000.00
Base									
Contract	Unit	Contract		Settle	Change	Open	High	Low	Close
Aluminum Futures	60,000	1000 OZ		1000.00	+10.00	990.00	1000.00	990.00	1000.00
Copper Futures	1000	1000 OZ	📈	4.0000	+0.0000	4.0000	4.0000	4.0000	4.0000
Energy									
Contract	Unit	Contract		Settle	Change	Open	High	Low	Close
U.S. Natural Gas (Henry Hub) Futures	10000	1000 OZ	📈	1000.00	+10.00	990.00	1000.00	990.00	1000.00
U.S. Natural Gas (NYMEX) Futures	10000	1000 OZ		-	-	-	-	-	-

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Додаток 3.71

**Ф'ючерсні ціни на кукурудзу на платформі американської біржі
CME Group**

Контракт	Символ	Тип	Ціна	Зміна	Висхідна	Нисхідна	Висхідна	Нисхідна	Висхідна	Нисхідна
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2
CBOT Corn		CF	3.84-1/2	+1/4	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2	3.84-1/2

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Кліринг на ф'ючерси на кукурудзу американської біржі CME Group

ESTIMATED VOLUME TOTALS					PERIOD DAY OPEN INTEREST TOTALS			
MONTH	12/15	12/16	12/17	12/18	12/19	12/20	12/21	12/22
001-01	001-01	001-01	001-01	001-01	001-01	001-01	001-01	001-01
001-02	001-02	001-02	001-02	001-02	001-02	001-02	001-02	001-02
001-03	001-03	001-03	001-03	001-03	001-03	001-03	001-03	001-03
001-04	001-04	001-04	001-04	001-04	001-04	001-04	001-04	001-04
001-05	001-05	001-05	001-05	001-05	001-05	001-05	001-05	001-05
001-06	001-06	001-06	001-06	001-06	001-06	001-06	001-06	001-06
001-07	001-07	001-07	001-07	001-07	001-07	001-07	001-07	001-07
001-08	001-08	001-08	001-08	001-08	001-08	001-08	001-08	001-08
001-09	001-09	001-09	001-09	001-09	001-09	001-09	001-09	001-09
001-10	001-10	001-10	001-10	001-10	001-10	001-10	001-10	001-10
001-11	001-11	001-11	001-11	001-11	001-11	001-11	001-11	001-11
001-12	001-12	001-12	001-12	001-12	001-12	001-12	001-12	001-12
001-13	001-13	001-13	001-13	001-13	001-13	001-13	001-13	001-13
001-14	001-14	001-14	001-14	001-14	001-14	001-14	001-14	001-14
001-15	001-15	001-15	001-15	001-15	001-15	001-15	001-15	001-15
001-16	001-16	001-16	001-16	001-16	001-16	001-16	001-16	001-16
001-17	001-17	001-17	001-17	001-17	001-17	001-17	001-17	001-17
001-18	001-18	001-18	001-18	001-18	001-18	001-18	001-18	001-18
001-19	001-19	001-19	001-19	001-19	001-19	001-19	001-19	001-19
001-20	001-20	001-20	001-20	001-20	001-20	001-20	001-20	001-20
001-21	001-21	001-21	001-21	001-21	001-21	001-21	001-21	001-21
001-22	001-22	001-22	001-22	001-22	001-22	001-22	001-22	001-22
001-23	001-23	001-23	001-23	001-23	001-23	001-23	001-23	001-23
001-24	001-24	001-24	001-24	001-24	001-24	001-24	001-24	001-24
001-25	001-25	001-25	001-25	001-25	001-25	001-25	001-25	001-25
001-26	001-26	001-26	001-26	001-26	001-26	001-26	001-26	001-26
001-27	001-27	001-27	001-27	001-27	001-27	001-27	001-27	001-27
001-28	001-28	001-28	001-28	001-28	001-28	001-28	001-28	001-28
001-29	001-29	001-29	001-29	001-29	001-29	001-29	001-29	001-29
001-30	001-30	001-30	001-30	001-30	001-30	001-30	001-30	001-30
001-31	001-31	001-31	001-31	001-31	001-31	001-31	001-31	001-31

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Додаток 3.73

**Об'єми та кількість відкритих позицій зразок американської біржі
CME Group**

Контракти	Об'єм (контрактів)									Всього контрактів	Всього об'єм (контрактів)		
	Відкриті позиції				Відкриті позиції						Відкриті позиції	Відкриті позиції	
	Відкриті позиції	Відкриті позиції	Відкриті позиції	Відкриті позиції	Відкриті позиції	Відкриті позиції	Відкриті позиції	Відкриті позиції					
EUR/USD	124,194	0	18,194	146,000	0	18,000	0	0	4,000	0	0	146,000	1,000
GBP/USD	64,000	0	0	64,000	0	0	0	0	0,000	0	0	64,000	4,000
USD/JPY	11,000	0	0	11,000	0	0	0	0	0,000	0	0	11,000	0
USD/CHF	10,000	0	0	10,000	0	0	0	0	0	0	0	10,000	0,000
EUR/JPY	1,000	0	0	1,000	0	0	0	0	0	0	0	1,000	1,000
USD/GBP	10,000	0	0	10,000	0	0	0	0	0	0	0	10,000	0,000
EUR/GBP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
USD/CHF	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EUR/CHF	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
USD/JPY	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EUR/JPY	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
USD/GBP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EUR/GBP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
USD/CHF	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EUR/CHF	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

**Ф'ючерсні котирування на озиму пшеницю на американській біржі
CME Group**

Contract	Symbol	Unit	Month	Open	High	Low	Close	Settle	Volume	Open Interest
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Mar	10.15	10.25	10.05	10.15	10.15	1,200	15,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Apr	10.10	10.20	10.00	10.10	10.10	1,100	14,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	May	10.05	10.15	09.95	10.05	10.05	1,000	13,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Jun	10.00	10.10	09.90	10.00	10.00	900	12,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Jul	09.95	10.05	09.85	09.95	09.95	800	11,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Aug	09.90	10.00	09.80	09.90	09.90	700	10,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Sep	09.85	09.95	09.75	09.85	09.85	600	9,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Oct	09.80	09.90	09.70	09.80	09.80	500	8,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Nov	09.75	09.85	09.65	09.75	09.75	400	7,000
Wheat, Soft Red Winter	W	5,000 bushels	Dec	09.70	09.80	09.60	09.70	09.70	300	6,000

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Об'єми та кількість відкритих позицій на озиму пшеницю на американській біржі CME Group

Contract	Volume (Tons)										Contract Count	Contract Details	
	Volume (Tons)				Volume (Tons)							Contract Count	Contract Details
	Volume	Price	Weight	Volume	Price	Weight	Volume	Price	Weight				
001-001	17,179	0	0	16,160	0	160	0	0	160	0	160,200	15,000	
000-000	10,000	0	0	10,000	0	0	0	0	100	0	10,000	0,000	
001-002	0,000	0	0	0,000	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-001	0,000	0	0	0,000	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-003	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-002	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-004	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-003	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-005	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-004	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-006	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-005	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-007	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-006	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-008	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-007	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-009	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-008	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-010	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-009	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
001-011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	
000-010	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,000	0	

Джерело: <https://www.cmegroup.com/>

Ф'ючерсна ціна на кукурудзу на сайті Barchart.com

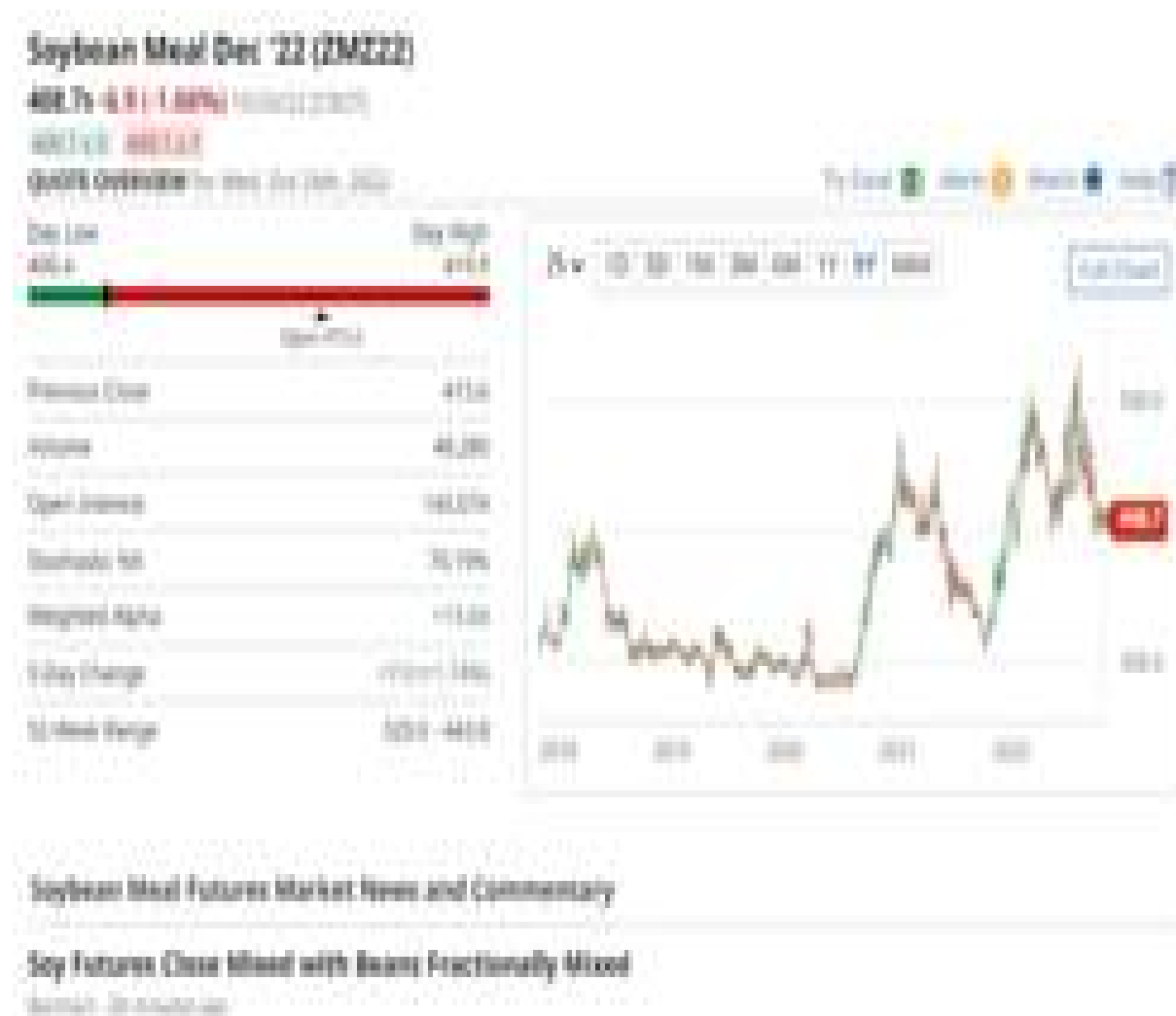
Джерело: [<https://www.barchart.com/futures/quotes/ZCZ22/overview>]

Ф'ючерсна ціна на сою на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/ZSF23/overview]

Ф'ючерсна ціна на соєвий шрот на сайті Barchart.com

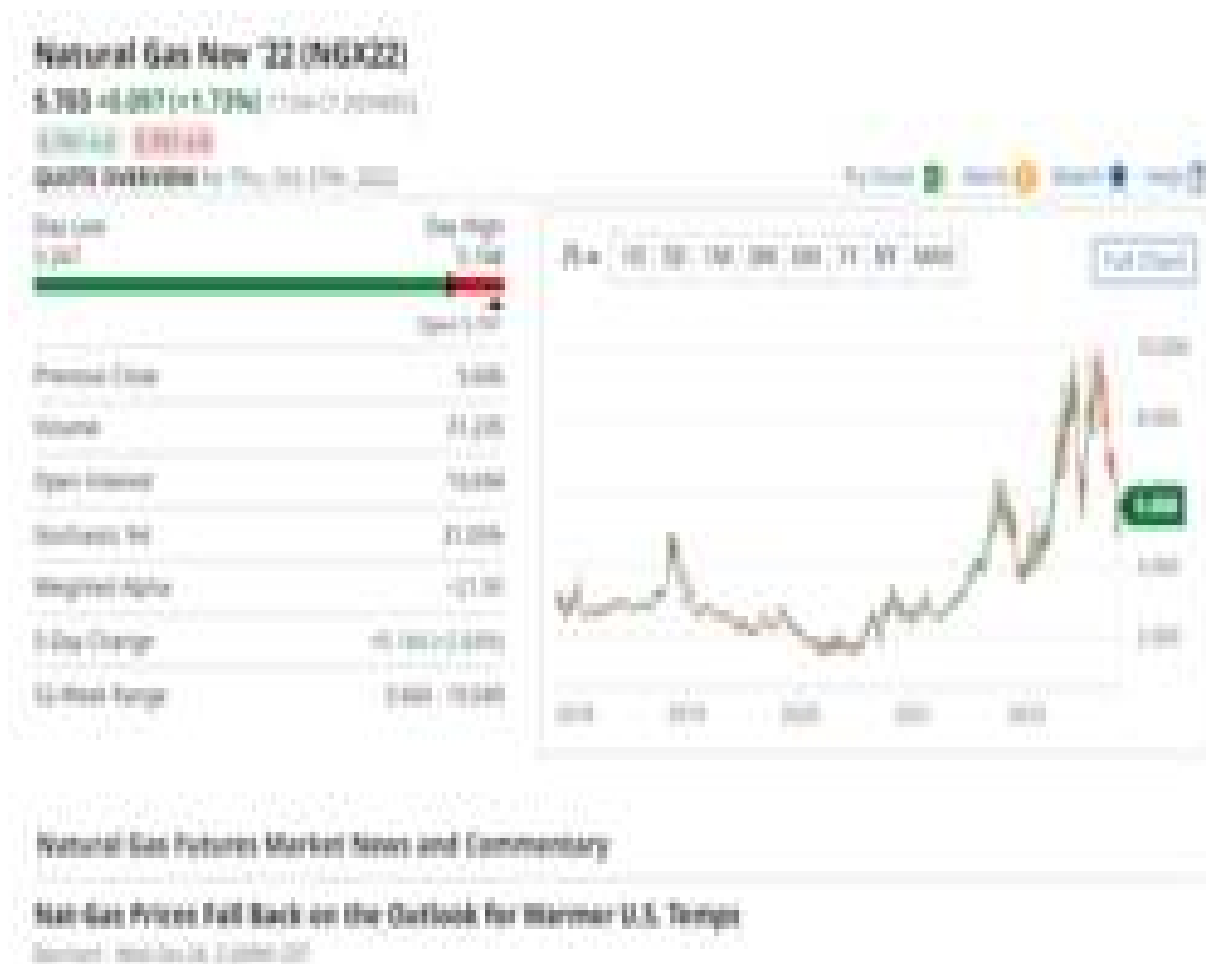
Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/ZMZ22/overview]

Ф'ючерсна ціна на пшеницю на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/ZWZ22/overview]

Ф'ючерсна ціна на газ на сайті Barchart.com

Джерело: [<https://www.barchart.com/futures/quotes/NGX22/overview>]

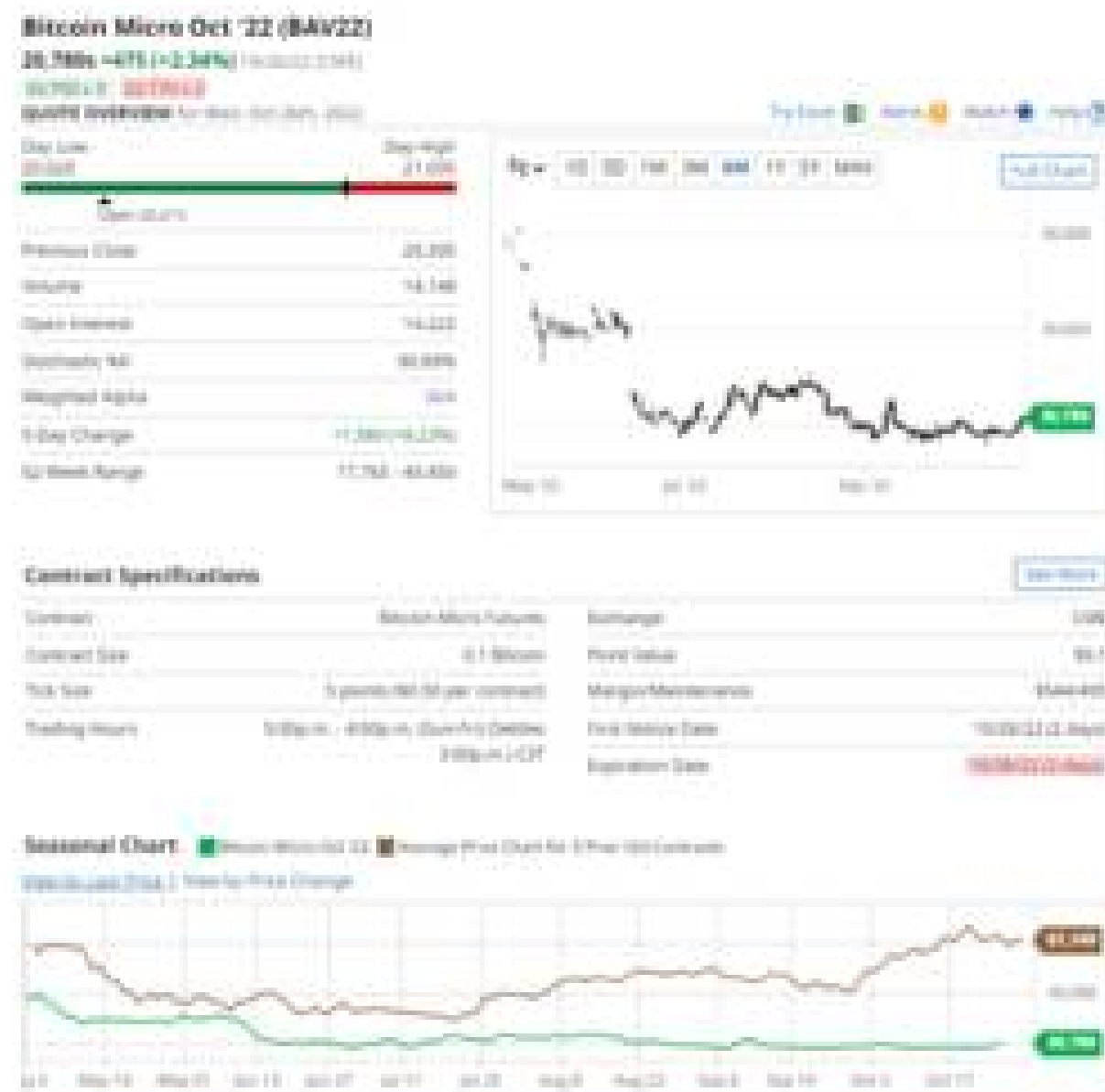
Ф'ючерсна ціна на нафту на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/CLZ22/overview]

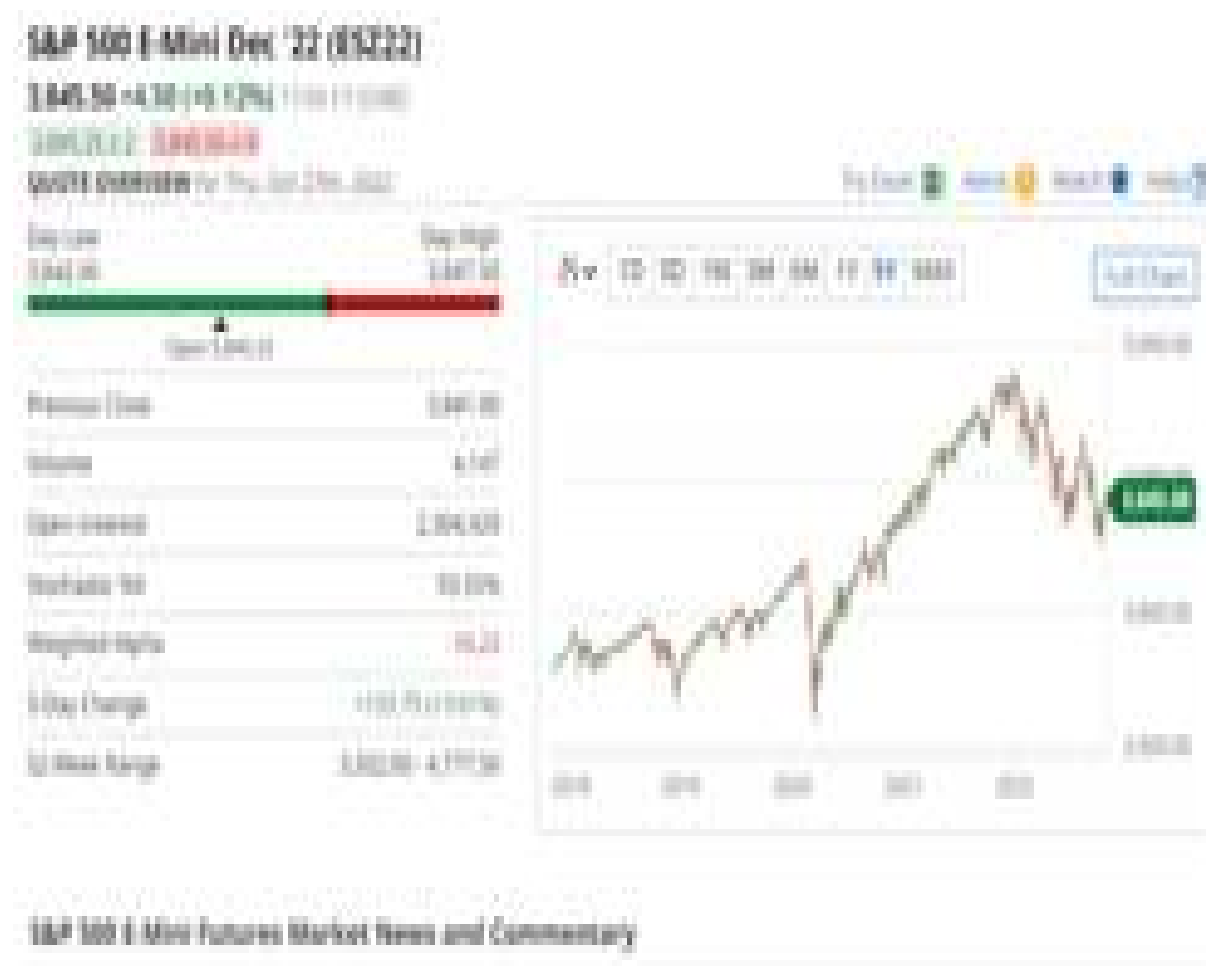
Додаток 3.82

Ф'ючерсна ціна на криптовалюту на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/BAV22/overview]

Ф'ючерсна ціна на фондовий індекс на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/ESZ22/overview]

Ф'ючерсна ціна на золото на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/GCV22/overview]

Ф'ючерсна ціна на американські облігації на сайті Barchart.com

Джерело: [https://www.barchart.com/futures/quotes/ZBZ22/overview]

РОЗДІЛ 4

ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

- 4.1. Термінологія у сфері підприємництва.
- 4.2. Основна термінологія у торговельній діяльності.
- 4.3. Біржова термінологія.

Ключові поняття: *термін, поняття, термінологія, ключове слово, визначення, підприємництво, підприємницька діяльність, підприємство, бізнес, торгівля, торговельна діяльність, біржа, біржова торгівля, біржова діяльність, регулювання.*

4.1. Термінологія у сфері підприємництва

Підприємництво відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування економічної системи та суспільства в цілому. Підприємництво еволюціонувало тривалий час, видозмінювалось, що сприяло постійному виникненню нових структурних елементів та термінів, які їх описують як у наукових джерелах, так і в законодавчих актах.

Враховуючи вище вказане, виникає необхідність у вивченні базових термінів підприємництва, які широко використовуються у низці законодавчих актів України.

Виникнення термінів пов'язане з формуванням суспільної думки щодо нового поняття. Потім відбувається узагальнення існуючих точок зору на його трактування. Вкінці систематизовані погляди дозволяють сформулювати класичне визначення терміну, яке фіксується і в законодавчих актах країни.

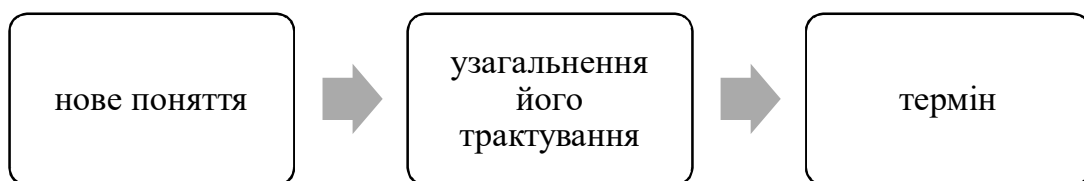

Рис. 4.1. Формування поняття у термінології

Джерело: побудовано авторами

Термінологія підприємництва дуже тісно пов'язана з ринковою економікою. Підприємницька діяльність є проявом конкуренції, тому вона не може існувати у неринкових умовах.

У зарубіжних та вітчизняних наукових та законодавчих джерелах досить часто використовують два схожі за економічною сутністю терміни:

- підприємництво;
- бізнес.

У ринкових умовах економіка вільного підприємництва або системи господарювання, ґрунтується на широкому веденні бізнесу. Для того, щоб успішно функціонував бізнес необхідно уникнути невдач і провалів, а також потрібно глибоко розуміти економічну сутність підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим, необхідно глибше з'ясувати чи однакові за змістом і економічною сутністю терміни «підприємництво» та «бізнес». Слід зазначити, що у багатьох термін «бізнес» викликає деякі негативні емоції, які пов'язані з «тіньовою» економікою, характерною у перехідний період.

У іноземних джерелах бізнес трактується з англійської мови «business», як власна справа, діло, заняття [4].

Узагальнений термін «бізнес» можна трактувати як економічну діяльність, спрямовану на отримання прибутку [4].

Цей термін описує сферу діяльності суб'єктів господарювання, їх економічний інтерес та підприємництво.

Підприємництво ж розглядається як форма діяльності у сфері виробництва й обміну товарів та надання послуг з метою отримання прибутку [4].

Поняття «підприємництво» уперше було введено у використання англійським ученим Р. Кантільоном. Він розглядав його з позицій економічних функцій, важливою рисою яких є ризик. А. Сміт надав своє трактування підприємницької діяльності – як діяльності за власним інтересом підприємця (через бажання збагатитись), у процесі виконання якого відбувається задоволення у цілому потреб суспільства [4].

Отже, можна відмітити, що терміни – «підприємництво» та «бізнес» досить близькі за економічним змістом, але і мають певні індивідуальні риси. Термін «бізнес» ближче до прямої практичної роботи, динамічного елементу ринкового механізму. Досвід розвинених країн свідчить, що бізнес є діяльністю спрямованою на збагачення. Бізнесмени мають одночасно думати про [4]:

- товари;
- ціни;
- поставки;
- транспорт;
- зберігання;
- покупців;
- рекламу;
- податки, тощо.

Бізнес вимагає великих зусиль для успішного функціонування. Проте, ризики можуть бути винагородженні високими прибутками. Бізнесмени навіть при невисокому обороті отримують у декілька разів вищий дохід, порівняно з робітниками. Але при нерозумному розпорядженні свого бізнесу вони можуть багато втратити.

Поняття бізнес – більш широке, ніж підприємництво, оскільки до бізнесу входить здійснення будь-яких одноразових підприємницьких угод в будь-якій

сфері діяльності, що направлені на отримання прибутку. Суб'єкт в бізнесі називається бізнесменом чи комерсантом.

Поняття «підприємець» досить часто використовується як синонім терміну «бізнесмен» і характеризує людину, яка організувала власну справу й її веде.

У сучасному вітчизняному законодавстві та інших інформаційних й наукових джерелах використовується ще один термін «підприємницька діяльність».

Підприємницька діяльність характеризується як ініціативна, самостійна діяльність осіб або підприємств, спрямована на отримання прибутку чи особистого доходу, і яка виконується на власний ризик та під власну речову відповідальність [4].

Підприємництво здійснюється у будь-якій галузі господарювання, яка не забороняється законом, зокрема у [4]:

- сільському господарстві;
- промисловості;
- торгівлі;
- сфері послуг;
- сфері біржової торгівлі;
- банківській;
- юридичній;
- видавничій та інформаційно-консультативній діяльності.

Основними сферами підприємницької діяльності являється [4]:

- виробництво (продукція, послуги);
- комерція (торгівля);
- фінансове та комерційне посередництво.

Таким чином, підприємництво забезпечує організацію корисної виробничої діяльності, яка спрямована на випуск товарів і послуг.

Основу підприємницької діяльності формує наявна в країні форма чи вид власності [1-4]:

- приватна;
- акціонерна;
- державна;
- кооперативна.

Суб'єктами підприємницької діяльності в нашій країні можуть бути [1-4]:

- фізичні особи – громадяни України та інших держав, не обмежені законом у правоздатності;
- юридичні особи усіх форм власності.

Поняття «суб'єкт підприємницької діяльності» включає в себе поняття «юридична особа». Перше поняття ширше і включає в себе останнє.

Закон України «Про підприємництво» не дозволяє в нашій країні займатися підприємницькою діяльністю:

- військовослужбовцям;
- службовим особам органів прокуратури;
- державної безпеки;
- органам внутрішніх справ;
- державного арбітражу;
- державного нотаріату;
- органів державної влади і управління, які мають здійснювати контроль за діяльністю підприємницьких структур. Забороняється також займатися підприємництвом громадян, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво й інші кримінальні злочини [1-4].

Законодавчі акти України містять багато термінів щодо підприємницької діяльності. Так, у відповідності з Законом України «Про підприємництво» згадуються наступні визначення понять видів підприємницької діяльності [3]:

- Поняття «вільна підприємницька діяльність» передбачає право без обмежень виконувати самостійно будь-яку діяльність, не заборонену законодавством.

- «Ліцензійна підприємницька діяльність» може виконуватись тільки за спеціальним дозволом. Цей дозвіл може бути отриманий через ліцензію.

Ліцензована діяльність характеризується дотриманням певних умов і правил провадження даного виду підприємницької діяльності. Перелік усіх видів підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, включено у вище вказаний закон.

- «Державна підприємницька діяльність» можлива для державних підприємств, наприклад – це виробництво зброї, наркотиків, грошових знаків, вибухівки, боргових цінних папери, тощо.

Підприємницька діяльність може здійснюватися за наступними видами [1-4]:

- виробництво продукції;
- виконання роботи;
- надання послуг;
- торговельна діяльність;
- комерційне посередництво.

Згрупувати підприємства можна за різними ознаками (рис. 4.1.) [4]:

Рис. 4.2. Класифікація підприємств

Джерело: побудовано на основі [4]

Підприємства також класифікуються за формою власності [1]:

- приватне – належить одній особі;
- колективне – належить колективу людей;
- державне – належить суспільству;
- комунальне – діє на основі комунальної власності;
- підприємства змішаної форми власності.

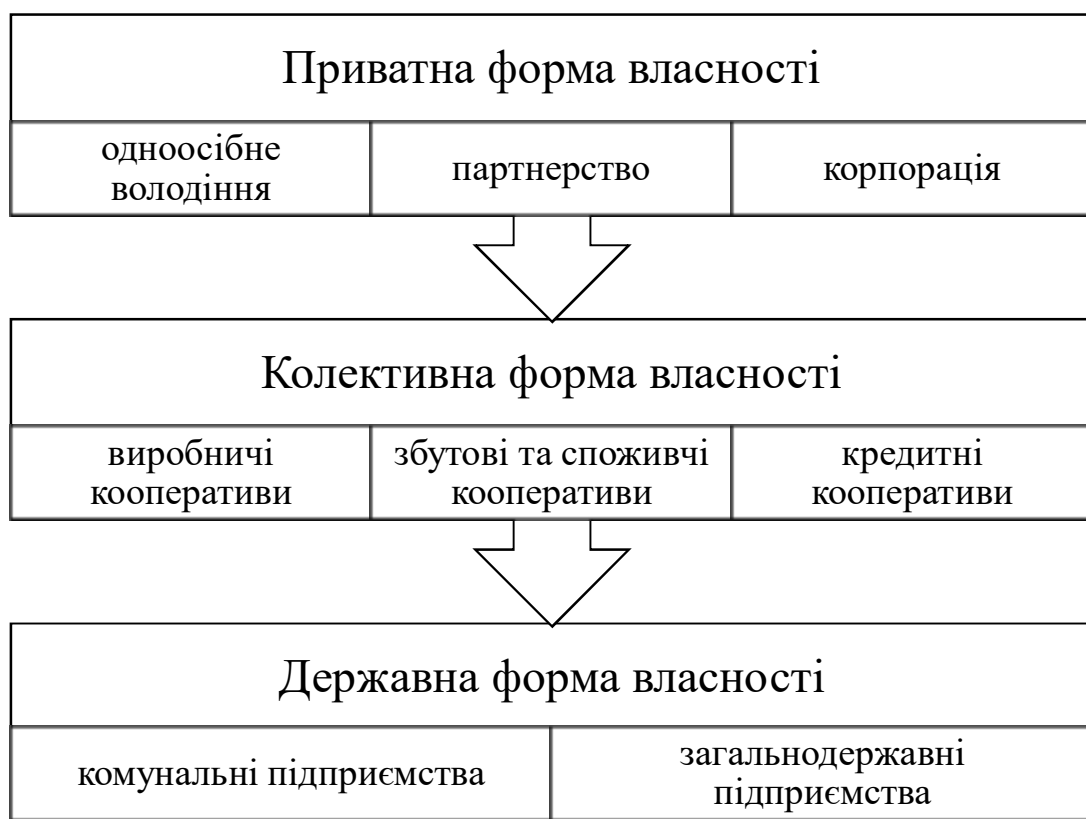

Рис. 4.3. Класифікація підприємств за формою власності

Джерело: побудовано на основі [4]

У відповідності до статті 67 Господарського кодексу, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [1].

Підприємства мають право та можливість в Україні на добровільних засадах об'єднуватися, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України. Так, підприємства можуть об'єднуватися в [4]:

- асоціації;
- корпорації;
- договірні об'єднання;
- консорціуми;
- концерни;
- інші об'єднання за галузевим, територіальним та іншими принципами.

Рішення про створення об'єднань (установчий договір) і статут погоджуються з Антимонопольним комітетом України.

Крім підприємств існують й такі організаційно-правові форми [4]:

- організації, які на відміну від підприємств не виробляють певну продукцію, товари, а виконують певну роботу або надають послуги;
- установи – надають культурно-просвітницькі, навчальні, медичні послуги, тощо.

Господарські товариства – це підприємства, установи, організації, засновані на засадах угод між юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку [4].

За формою об'єднання існують [4]:

- товариства з обмеженою відповідальністю;
- товариства з додатковою відповідальністю;
- повні товариства;
- командитні товариства;
- акціонерні товариства (публічної і приватної форми власності).

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» - акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [5].

Стаття 5. Типи акціонерних товариств

Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства. Тип акціонерного товариства зазначається у статуті акціонерного товариства. Публічну пропозицію власних акцій може здійснювати виключно публічне акціонерне товариство.

Якщо приватне акціонерне товариство має намір здійснити публічну пропозицію власних акцій, загальні збори такого товариства разом з прийняттям рішення про здійснення публічної пропозиції власних акцій повинні прийняти рішення про зміну типу товариства з приватного на публічне.

Рис. 4.4. Типи акціонерних товариств за Законом України «Про акціонерні товариства»

Джерело: побудовано на основі [5]

Публічні акціонерні товариства ПАТ мають право розповсюджувати шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу своїх акцій на біржах.

Індивідуальний підприємець – це особа, яка здійснює свій бізнес за власний рахунок, особисте управління бізнесом і несе особисту відповідальність за забезпечення необхідними засобами, самостійно має приймати рішення. Індивідуальне підприємство має тісний зв'язок з поняттям «малий бізнес». [4].

Підприємство, що знаходиться в індивідуальній власності забезпечує підприємцю максимум простоти та гнучкості, однак, як і будь-яка інша організаційно-правова форма, має свої переваги та вади [4].

Установчими документами для суб'єктів підприємницької діяльності є установчий договір та статут.

Установчий договір включає [4]:

- предмет зобов'язання суб'єкта підприємницької діяльності;
- зобов'язання виконання прийнятих засновником раніше договірних зобов'язань;
- відповідальність сторін;
- порядок вирішення суперечок;
- термін дії договору;
- юридичні адреси сторін.

Статут – це основний юридичний документ, на базі якого діє підприємство. Статут описує діяльність підприємства і затверджується його власниками, а для державних підприємств – власниками майна за участю трудових колективів. У статуті описується всебічна характеристика господарської діяльності підприємства [4].

Статут акціонерного товариства має обов'язково містити відомості про види акцій, що емітуються, їх номінальну вартість, співвідношення акцій різних видів, кількість акцій, що придбані засновниками, тощо [4].

Державна реєстрація підприємництва – це процедура, яка забезпечує набуття прав юридичної особи з дня її проведення. Свідомство про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, являється підставою для відкриття рахунків у банках України й інших держав [4].

4.2. Основана термінологія у торговельній діяльності

Виробництво є важливою рушійною силою економічного зростання та торгівлі. Так, понад 30 відсотків ВВП США пов'язано з міжнародною торгівлею та інвестиціями, 95 відсотків населення світу проживає за кордоном, а кожна п'ята робоча сила в США підтримується торгівлею [6].

Сьогодні в Україні торговельна діяльність являється однією з найпоширеніших та найефективніших форм підприємництва. У багатьох статутних документах вітчизняних підприємств досить часто торгівля зазначається як вид підприємництва.

Для того щоб встановити, що означають терміни торговельної діяльності, оптової торгівлі й роздрібної торгівлі, як видів торговельної діяльності, слід також використовувати законодавчі акти.

Відповідно до положень Господарського кодексу можна вивчити трактування господарсько-торговельної діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямованої на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжної діяльності, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг [1].

Кодекс також наводить такі форми господарсько-торговельної діяльності: оптова торгівля і роздрібна торгівля.

Терміни «торговельна діяльність» та «торгівля» з позицій господарської діяльності є різними за своєю сутністю, оскільки «торговельна діяльність» являється більш ширшим поняттям ніж «торгівля» і включає в себе, крім належних ознак, також ті ознаки, що притаманні й поняттю «торгівля».

Поняття «сфера торгівлі» трактується, як сукупність суспільних відносин, у які можуть вступати суб'єкти торговельної діяльності. Зокрема, відносини, пов'язані з заключенням договорів, спрямованих на купівлю-продаж товарів, являються цивільно-правовими відносинами.

Податковий кодекс України трактує «торговельну діяльність», як роздрібну та оптову торгівлю або діяльність торговельно-виробничої сфери за готівковий і безготівковий розрахунок.

Відповідно з Національним стандартом України ДСТУ 4303:2004 «роздрібна та оптова торгівля» - це торговельна діяльність, яка є ініціативною, систематичною, виконуваною на власний ризик для одержання прибутку діяльністю юридичних і фізичних осіб щодо купівлі-продажу товарів кінцевим споживачам або посередницькі операції, або діяльність із надавання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача.

Виробництво – це процес формування матеріально-суспільних благ, необхідних для функціонування і розвитку.

Торгівля – це процес обміну товарів, послуг, цінностей і грошей. У широкому понятті – вид підприємництва, пов'язаний з купівлею-продажом товарів.

У відповідності до вітчизняного законодавства, поняття роздрібна торгівля характеризує вид економічної діяльності, спрямований на забезпечення товарообігу, охоплюючи купівлю-продаж товарів, так званого, кінцевого споживання.

У Цивільному Кодексі зазначається, що за договорами роздрібної купівлі-продажу продавці, які здійснюють підприємницьку діяльність з продажів товарів, зобов'язуються передати покупцям товари, які призначені для особистого, домашнього чи іншого застосування, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупці зобов'язуються прийняти товари і оплатити їх. Договори роздрібної купівлі-продажу являються публічними.

Цивільний Кодекс описує оптову торгівлю, як вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що включає купівлю-продаж товарів за заключеними договорами з метою поставки великими партіями для подальшого їх перепродажу кінцевим споживачам через роздрібну торгівлю, з метою виробничого споживання та забезпечення пов'язаних із цим послуг.

Оптова торгівля здійснюється, як правило, за договорами поставок. Згідно Цивільного кодексу за договорами поставки продавці, які здійснюють підприємницьку діяльність, зобов'язуються передавати у певний час товари у власність покупцям задля використання їх у підприємницькій діяльності чи у інших цілях, не взаємозв'язаних з особистими, сімейними, домашніми або іншими подібними використаннями, а покупці зобов'язується прийняти товари і сплатити за них певну суму грошей.

Крім того, відповідно до Господарського Кодексу сторонами договорів поставок можуть являтися тільки суб'єкти підприємницької діяльності, а саме:

- господарські організації (юридичні особи), відкриті відповідно до Цивільного кодексу;

- громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які зареєстровані як підприємці.

Торговельні об'єкти оптової торгівлі – це об'єкти, які працюють у сфері оптової торгівлі і включають (рис. 4.5):

- склади товарні;
- магазини-склади.

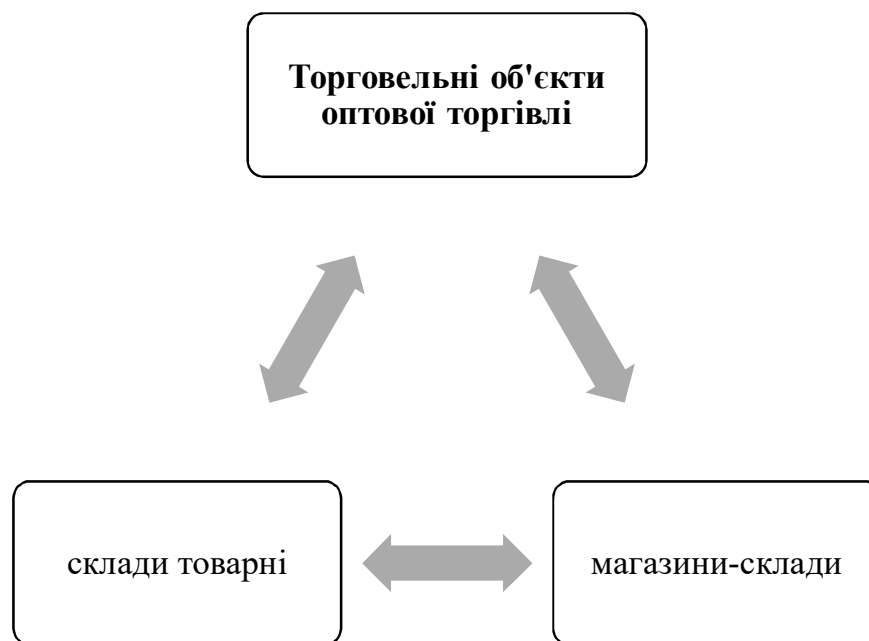

Рис. 4.5. Види торговельних об'єктів у сфері оптової торгівлі

Джерело: побудовано на основі [1-5]

Торговельні об'єкти роздрібної торгівлі – це об'єкти, які працюють у сфері роздрібної торгівлі і включають (рис. 4.5.):

- магазини, які можуть бути: продовольчими, непродовольчими, змішаними, універсальними, спеціалізованими, вузькоспеціалізованими, комбінованими, неспеціалізованими, з індивідуальними обслуговуваннями, самообслуговуваннями, торгівлею за зразками, торгівлею за замовленнями;

- павільйони;
- кіоски, ятки;
- палатки, намети;
- лотоки, рундуки;
- склади товарні;

- крамниці-склади, магазини-склади.

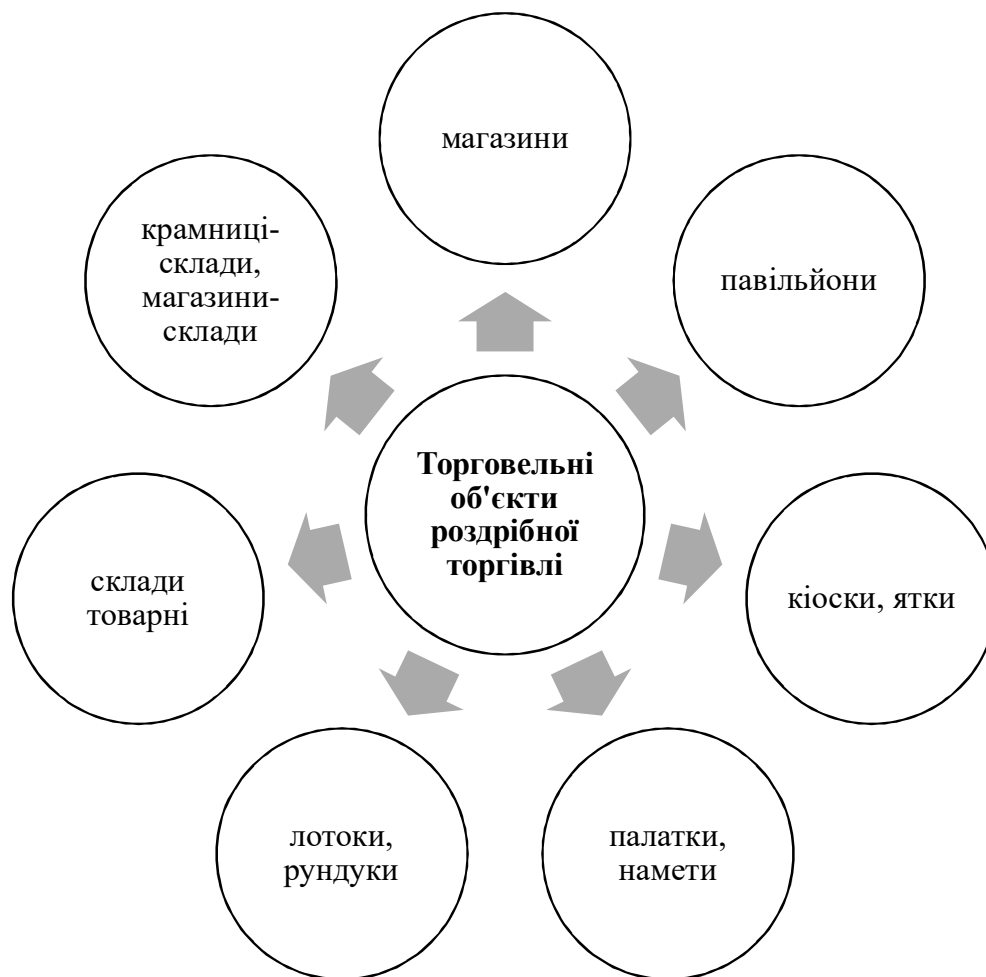

Рис. 4.6. Види торговельних об'єктів у сфері роздрібної торгівлі

Джерело: побудовано на основі [1-5]

Оптова торгівля характеризується особливою рисою – категорією покупців.

Покупці – це підприємницькі суб'єкти, якими можуть бути фізичні й юридичні особи чи їх філії.

Види ринкової структури – конкуренція, монополія, олігополія, тощо [10-12].

Ринок внутрішній – це сфера торговельної діяльності, обмежена державними кордонами певної країни.

Ринок міжнародний – це сфера товарно-грошових відносин між різними країнами щодо торгівлі різними товарами і послугами.

Сегмент ринку – це сукупність ринкових споживачів, які можуть однаково реагувати на той самий товарний набір.

Електронна комерція – це виробництво, рекламування, реалізація товарів і послуг через електронну мережу Інтернет.

Ринкова прозорість – це ступінь відкритості та прогнозованості торговельної політики, а також процесів, за допомогою яких вони створюються.

Враховуючи те, що торговельна діяльність, як і інші сфери господарювання, видозмінюється під впливом глобалізації. Багато понять і термінів пов'язані з міжнародною торгівлею та її асоціаціями, зокрема СОТ. Світова організація торгівлі (СОТ) (з англійської мови World Trade Organization (WTO)) – являється чи не єдиною міжнародною організацією, яка займається глобальними правилами торгівлі. Її основна функція полягає в забезпеченні прозорості і стабільності торговельних процесів. СОТ створена 1 січня 1995 р. і стала найбільшою реформою міжнародної торгівлі після Другої світової війни [6].

Основна термінологія міжнародної торгівлі включає багато понять, які відносяться до системи регулятивних умов здійснення міжнародної торгівлі членами СОТ. Нижче наведені деякі з них.

САР (з англійської мови «Common Agricultural Policy») – це загальна сільськогосподарська політика, яка формується на системі виробничих цілей і маркетингових механізмів ЄС, розроблена з метою управління торгівлі сільськогосподарською продукцією в ЄС та з рештою світу [6].

ЕЕР (з англійської мови «Export enhancement programme») – це програма стимулювання експорту або програма експортних субсидій США, які зазвичай надаються для забезпечення конкуренції з субсидованими сільськогосподарськими експортерами з ЄС на певних експортних ринках.

Продовольча безпека – це концепція, яка слугує формуванню внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції на основі принципу, згідно з яким країна має бути максимально самодостатньою для забезпечення основних харчових потреб.

Демпінг – це ситуація, коли товари експортуються за цінами, нижчими за їх звичайну вартість, що означає, що вони експортуються за нижчою ціною, ніж вони продаються на внутрішньому ринку або за ціною, нижчою за собівартість виробництва.

Тарифікація – це процедура, що стосується забезпечення доступу на сільськогосподарський ринок, у якому всі нетарифні заходи перетворюються на тарифи.

FDI (з англійської мови «Foreign direct investment») – це прямі іноземні інвестиції.

4.3. Біржова термінологія

Біржова діяльність представляє собою організаційну форму взаємовідносин між суб'єктами ринку з приводу купівлі чи продажу біржових контрактів, в основі яких можуть лежати базові активи.

Метою біржової торгівлі є надання для всіх учасників прозорих та відкритих, захищених умов торгівлі. Зважаючи на те, що біржова торгівля мала багатовікову історію розвитку у різних частинах світу, сьогодні і термінологія її має іноземне походження. Більшість термінів, які використовуються у біржовій діяльності – це, так звана калька з англійських слів.

Всім відомо, що будь-яка сфера господарської діяльності починається з використання комунікацій – мови. У цьому відношенні термінологія, що використовується фахівцями біржової торгівлі в країнах з розвиненою ринковою економікою, досить різноманітна. Вона охоплює терміни, що описують взаємовідносини між біржовими учасниками. При цьому, для формулювання цих понять використовується багато термінів, що формуються з одного-двох слів – це, у свою чергу, значно спрощує спілкування та способи комунікацій, на основі використання різних засобів зв'язку [13].

Як і в інших сферах господарської діяльності, яка регулюється з боку держави більшість термінів описуються у наявних законодавчих актах загального та вузького державного регулювання.

Нині найсучаснішим законодавчим актом, що регулює біржову діяльність в Україні є Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», який набув чинності 1.07.2021р. Тому, розглянемо основні біржові терміни, які він наводить у статті 2.

У відповідності до вище вказаного закону більшість повноважень щодо регулювання діяльності товарного і фінансового організованого ринку покладено на державного регулятора – Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку.

Центральне місце у біржовій торгівлі відводиться біржі, яка забезпечує організацію торгівлі різними видами біржових контрактів та з використанням різних видів технологій торгівлі. Згідно нового закону, біржі називаються «операторами ринків» [17]. При цьому існує наступна класифікація операторів ринку (рис. 4.7.)

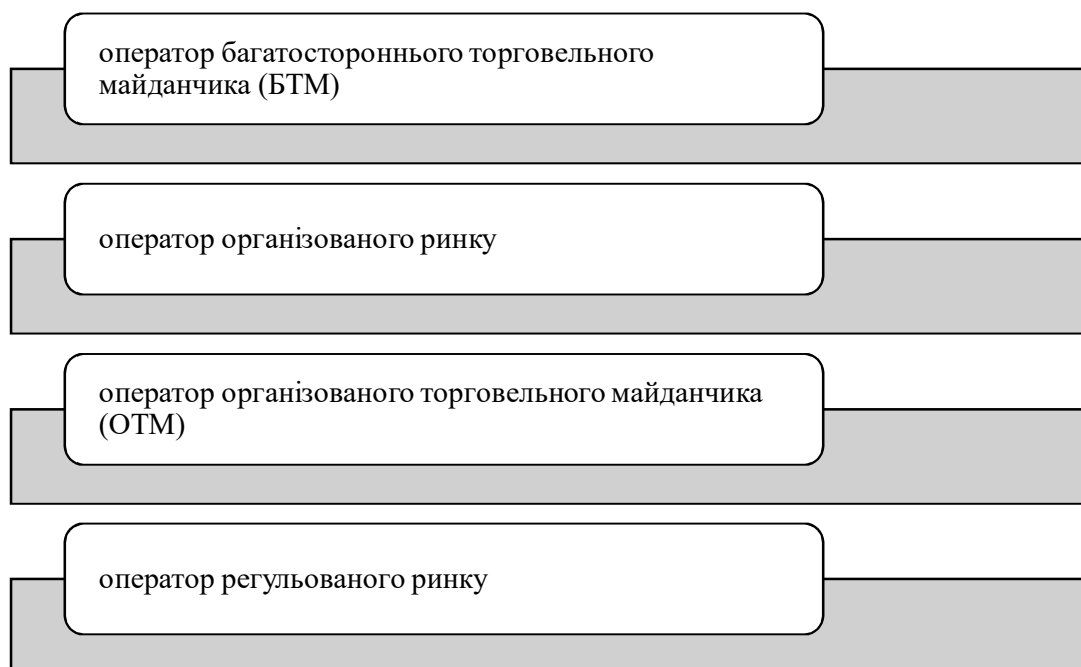

Рис. 4.7. Класифікація операторів ринків

Джерело: побудовано на основі [17]

Організатори ринків – товарні та фондові біржі можуть здійснювати торгівлю різними видами базових активів або деривативних контрактів. Залежно від цього у законі наведені нові терміни, які це описують (рис. 4.8.).

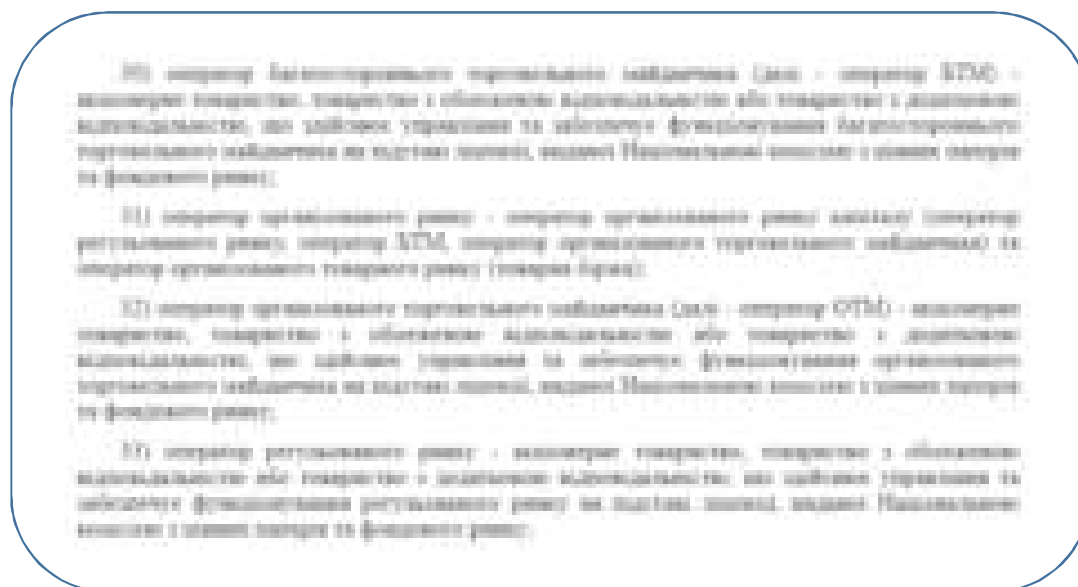

Рис. 4.8. Тракткування терміну «оператор ринку» у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»

Джерело: стаття 2 [17]

Не менш важливе значення також має те, що замість терміну «біржовий ринок» вводиться поняття «організований ринок» та «регульований ринок».

Регульований ринок визначається, як багатостороння система, що може управлятися оператором регульованого ринку через розроблені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку правилами, установленими операторами регульованого ринку й зареєстрованими за Законом. Регульований ринок забезпечує взаємодію третіх сторін з метою купівлі-продажу фінансових інструментів (заклучення деривативних контрактів) та формування організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов задля акумуляції й поширення інформації щодо пропозиції різних фінансових інструментів, які були допущені до торгів на регульованому ринку, а також надає централізоване укладання і виконання угод, а також кліринг щодо укладених угод [17].

Регулярні торги – це біржові торги, які проходять у встановлений період на систематичній основі. У результаті формуються організаційно-технічні умови укладення і виконання угод на допущені до торгів біржових активів на регульованому ринку [17].

Торговельний день – це встановлений правилами торгівлі оператора організованого ринку торговельний час, упродовж якого відбувається функціонування багатосторонньої системи, а також управління її діяльністю, що забезпечує можливість укладання і виконання операцій з активами, допущеними до торгів на організованому ринку [17].

У відповідності до нового закону біржовий актив трактується у багатьох варіантах, залежно від ринку обертання (рис. 4.9.):

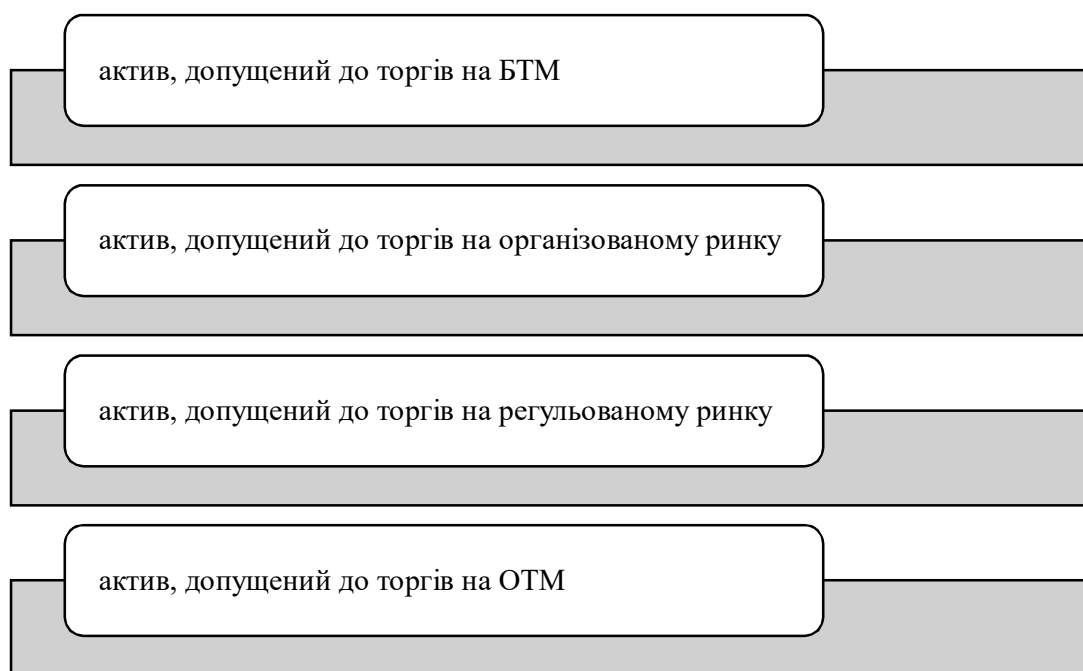

Рис. 4.9. Класифікація активів

Джерело: побудовано на основі [17]

Як видно з законодавчого регулювання, біржовими активами можуть бути різні товарні та фінансові активи, а також строкові біржові контракти – деривативи.

Товарні активи можуть включати:

- аграрну продукцію;
- лісоматеріали;
- енергоресурси;
- метали, тощо.

Фінансові активи включають велику кількість інструментів грошового, відсоткового, кредитного та фондового ринку. Фінансові інструменти також можуть укладатись на віртуальні активи – фондові та товарні індекси, криптовалюту, індекси на нерухомість, тощо.

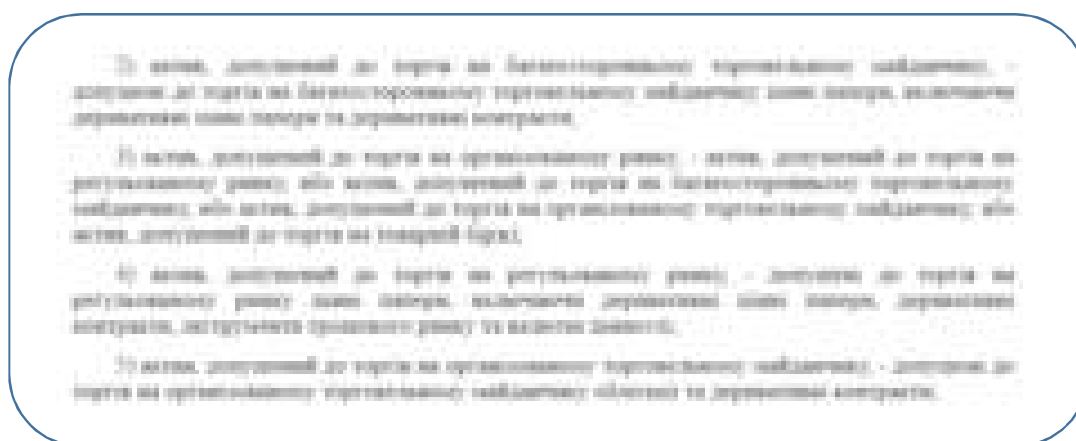

Рис. 4.10. Тракткування терміну «актив» у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»

Джерело: стаття 2 [17]

Деривативні контракти – це строкові контракти, які укладаються на різних операторах організованих ринків.

Специфікації деривативних контрактів – це документи, у яких визначаються стандартні (типові) умови для деривативних контрактів, що укладаються на організованих ринках [17].

Товарні операції – це договори, що забезпечують виконання тільки шляхом передачі реальних активів, переміщення та/або постачання товарів, які заключаються на організованих товарних ринках чи поза організованими товарними ринками [17].

У міжнародній практиці ці терміни відомі як біржові спотові угоди та позабіржові.

Серед біржових фінансових інструментів досить активно в Україні торгуються державні цінні папери – це державні облігації України, казначейські зобов'язання України, фінансові казначейські векселі, державні деривативи [17].

Організовані ринки в Україні, відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» поділяються на 2 види [17]:

- ринки капіталу;
- організовані товарні ринки.

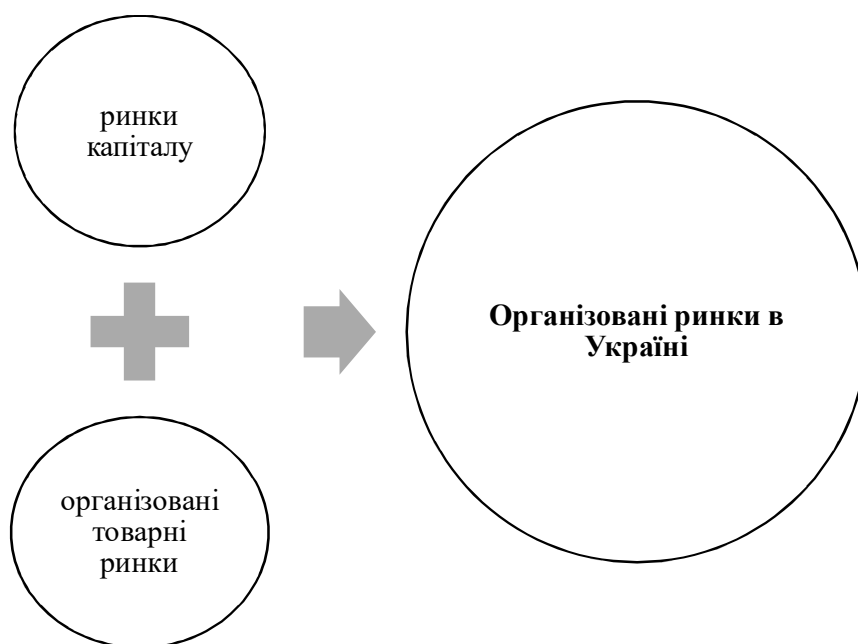

Рис. 4.11. Види організованих ринків в Україні

Джерело: стаття 2 [17]

Ринки капіталу включають наступні види ринків [17]:

- фондовий ринок;
- ринок деривативних фінансових інструментів;
- грошовий ринок.

Фондовий ринок – це ринок цінних паперів. Він представляє собою сукупність учасників та правовідносин щодо емісії, обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів) [17].

Ринок деривативних фінансових інструментів представляє собою сукупність ринкових учасників та правовідносин між ними щодо емісії, укладання та виконання деривативних контрактів[17].

Грошовий ринок представляє собою сукупність ринкових учасників грошового ринку та правовідносин щодо укладання і виконання інструментів грошового ринку та валютних цінностей [17].

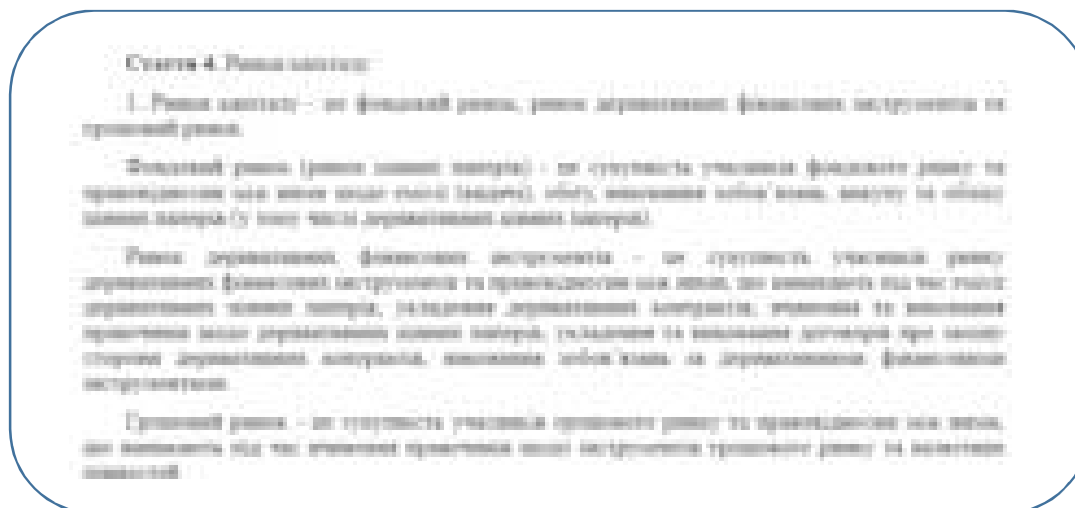

Рис. 4.12. Трактуювання терміну «ринки капіталів» у Законі України «Про органи та органи управління ринком капіталу»

Джерело: стаття 4 [17]

Окрім фінансового ринку також існує товарний ринок, який на ряду з ринком фінансових деривативних контрактів на товарні активи, також має місце в Україні.

Товарний спот-ринок представляє собою сукупність ринкових учасників товарних ринків щодо купівлі-продажу товарних активів за укладеними спот-контрактами [17].

Товарні спот-контракти –це угоди щодо купівлі-продажу товарних активів з поставкою та розрахунками у досить короткий термін (1-2 робочі дні).

Учасниками товарних спот-ринків є професійні учасники організованих товарних ринків, суб'єкти підприємництва, що здійснюють купівлю-продаж

продукції та інші особи, віднесені законодавством до учасників товарних спот-ринків [17].

Професійними учасниками організованих товарних ринків є юридичні особи, які провадять професійну діяльність з організації торгівлі продукцією, професійну діяльність з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах, а саме товарні біржі [17].

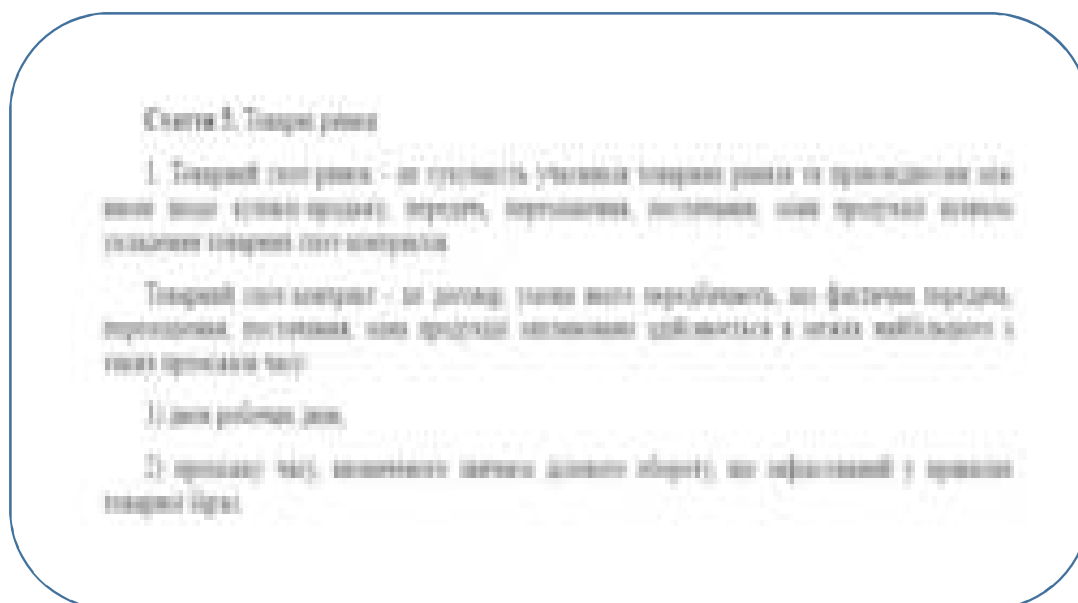

Рис. 4.13. Тракткування терміну «товарний ринок» у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»

Джерело: стаття 5 [17]

Інформація відіграє важливу роль у аналізі ринкової ситуації на біржових ринках. Інформація є складовою успішної роботи будь-якого тредера на біржі

У законі надано трактування поняттю «регульована інформація» на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яка представляє собою регулярну та особливу інформацію про емітентів, інсайдерську інформацію, інформацію про власників акцій понад порогові значення наявних пакетів акцій, іншу інформацію, що підлягає розміщенню у базі даних осіб, які проводять діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків, а також

розкривається відповідно до вимог Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [17].

Кліринг являє собою процеси визначення зобов'язань, у тому числі шляхом неттінгу, який використовується при виконанні деривативних контрактів щодо фінансових інструментів, валютних цінностей, за товарними операціями, що мають супроводжуватися забезпеченням управління ризиками та гарантій у виконанні наявних зобов'язань [17].

Неттінг є засобом повного або часткового припинення зобов'язань за укладеними деривативними контрактами, який здійснюється через зарахування зустрічних фінансових вимог та/або заміни початкового зобов'язання новим зобов'язанням між попередніми сторонами та/або припинення зобов'язань в інший спосіб, який передбачений правилами клірингу [17].

Питання для самоконтролю знань до розділу 4:

1. Що таке підприємництво?
2. Поняття підприємництва.
3. Сутність поняття «бізнес».
4. Порівняйте поняття підприємництва та бізнесу.
5. Суб'єкти підприємництва.
6. Поняття підприємницька діяльність.
7. Як ви розумієте поняття «підприємець»?
8. У чому полягає державна підтримка підприємництва?
9. Кому заборонено займатися підприємницькою діяльністю?
10. Які є форми підприємництва?
11. На які види підприємницької діяльності видаються ліцензії?
12. Який основний законодавчий акт регулює підприємницьку діяльність?

13. Які існують види підприємства?
14. Які існують форми власності?
15. Що таке об'єднання підприємств.
16. Асоціації підприємців.
17. Господарські товариства.
18. Акціонерні товариства.
19. Види акціонерних товариств.
20. Поняття торговельної діяльності.
21. Торгівля.
22. Виробництво та його сутність.
23. Оптова торгівля.
24. Роздрібна торгівля.
25. Торговельні об'єкти оптової торгівлі.
26. Суб'єкти торгівлі.
27. Види роздрібною торгівлі.
28. Сегмент ринку.
29. Внутрішній ринок.
30. Зовнішній ринок.
31. Торговельні угоди.
32. Біржова діяльність.
33. Біржова торгівля.
34. Організатори торгівлі.
35. Види організаторів торгівлі.
36. Регульовані торги.
37. Торговельний день.
38. Поняття біржовий актив.
37. Біржові товари.
38. Біржові фінансові активи.
39. Деривативні контракти.
40. Специфікації деривативних контрактів.

- 41. Товарні операції.
- 42. Організовані товарні ринки.
- 43. Ринки капіталу.
- 44. Регульована інформація.
- 45. Кліринг.
- 46. Неттінг.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 4:

1. Господарський кодекс. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 20.07.2022р.).
2. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>. (дата звернення 20.10.2022р.).
3. Закон України «Про підприємництво». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>. (дата звернення 20.10.2022р.).
4. Поняття про підприємництво. Види підприємств. URL: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyky/posibnyk/page15.html. (дата звернення 20.10.2022р.).
5. Закон України «Про акціонерні товариства». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>. (дата звернення 20.10.2022р.).
6. The language and benefits of trade. URL: <https://www.scribd.com/document/123344119/Trade-Handbook-2013>
7. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: Навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf> (дата звернення 29.09.2022р.).
8. Роженко, О.В. Лекції з дисципліни Підприємництво і бізнес-культура: для студентів ступеня «бакалавр» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. підприємництва і торгівлі. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2016. 216 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/919/1/Rozhenko_2016_4.pdf. (дата звернення 29.09.2022р.).

9. Внутрішня торгівля України : монографія / А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутін, А.Г. Герасименко [та ін.]. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 864 с.

10. Регулювання і контроль діяльності підприємств у сфері торгівлі. URL: https://pidru4niki.com/19180902/marketing/regulyuvannya_kontrol_diyalnosti_pidpriyemstv_sferi_torgivli#65. (дата звернення 28.09.2022р.).

11. Коломоєць Т. О. Правове регулювання торговельної діяльності в Україні: сучасний стан та пріоритети розвитку. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle>. (дата звернення 28.09.2022р.).

12. О. І. Мінняйло, Є. В. Кононенко. Державне регулювання роздрібної торгівлі в Україні. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2017/11.pdf. (дата звернення 28.09.2022р.).

13. Словник термінів, які використовуються на біржовому та позабіржовому фондовому ринку. https://stud.com.ua/36909/finansi/slovník_terminiv_vikoristovuyutsya_birzhovomu_pozabirzhovomu_fondovomu_rinku.

14. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навчальний посібник / М.О. Солодкий, М.М. Ільчук, В.О. Яворська: К.: ЦП Компринт, 2020. 550 с.

15. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посіб. Київ. Компринт, 2019, 520с.

16. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. посіб. Київ. Компринт, 2017, 455с.

17. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>. (дата звернення 28.09.2022р.).

18. Закон України «Про товарні біржі». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>. (дата звернення 28.09.2022р.).

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Термінологічний словник американських біржі Nasdaq

The screenshot shows the Nasdaq website's glossary page. At the top, the Nasdaq logo is on the left, and navigation links for 'MARKET ACTIVITY', 'NEWS + INSIGHTS', 'SOLUTIONS', and 'ABOUT' are on the right. Below the navigation bar is a large purple header with the title 'Glossary of Stock Market Terms' in white. Underneath the header is a search bar with the placeholder text 'Enter a word or phrase'. To the right of the search bar are 'CLEAR' and 'SEARCH' buttons. Below the search bar is a section titled 'BROWSE TERMS BY NUMBER OF LETTERS' with two rows of circular buttons containing letters from A to Z. The first row contains buttons for A through S, and the second row contains buttons for T through Z. Below this is a section titled 'ABOUT THE GLOSSARY' with a paragraph of text explaining the purpose of the glossary and its source. At the bottom right, there is a 'Sponsored by' logo for 'Investment Technology'.

Nasdaq

MARKET ACTIVITY NEWS + INSIGHTS SOLUTIONS ABOUT

Glossary of Stock Market Terms

Enter a word or phrase

CLEAR

SEARCH

BROWSE TERMS BY NUMBER OF LETTERS

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T

U V W X Y Z

ABOUT THE GLOSSARY

Whether you're a new investor or a seasoned pro, it helps to have a solid glossary at your fingertips to provide quick clarification on a particular term or to expand your overall stock market vocabulary. The Nasdaq.com Glossary of financial and investing terms allows you search by term or browse by letter more than 6,000 terms and definitions related to the stock market. It's powered by the Hyper-textual Finance Glossary by Campbell R. Harvey of Duke University.

Sponsored by

Investment Technology

Джерело: <https://www.nasdaq.com/glossary>

Термінологічний словник американського регулятора CFTC

CFTC
COMMODITY FUTURES TRADING COMMISSION

Search:

[About the CFTC](#)
[Industry Oversight](#)
[Law & Regulation](#)
[Market Data & Economic Analysis](#)
[Forms & Submissions](#)
[Learn & Protect](#)

Learn & Protect

- Check Registration & Disciplinary History
- Submit a Tip
- Registration Program
- RED List
- Advisories & Notices
- Videos
- Publications

CFTC Glossary

A Guide to the Language of the Futures Industry

A B C Ca D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Ca

Co-Location: The placement of servers used by market participants in close physical proximity to an electronic trading facility's matching engine in order to facilitate high-frequency trading.

Combination: *Puts* and *calls* held either long or short with different *strike prices* and/or *expiration*. Types of combinations include *straddles* and *strangles*.

Commodity: An entity involved in the production, processing, or merchandising of a commodity.

Commercial Grain Stocks: Domestic grain in store in public and private elevators at important markets and grain afloat in vessels or barges in lake and seaport ports.

Commercial Paper: Short-term promissory notes issued in bearer form by large corporations, with maturities ranging from 91 to 270 days. Since the notes are unsecured, the commercial paper market generally is dominated by large corporations with impeccable credit ratings.

Commission: (1) The charge made by a *futures commission merchant* for buying and selling futures contracts; or (2) the fee charged by a futures broker for the execution of an order. Note: when capitalized, the word Commission usually refers to the CFTC.

Commitments of Traders Report (COT): A weekly report from the CFTC providing a breakdown of each Tuesday's *open interest* for markets in which 20 or more traders hold positions equal to or above the *reporting levels* established by the CFTC. Open interest is broken down by aggregate *commercial*, *non-commercial*, and *non-reportable* holdings.

Джерело:

https://www.cftc.gov/LearnAndProtect/EducationCenter/CFTCGlossary/glossary_co.html

Термінологічний словник американської біржі CME Group

Glossary

We have compiled this glossary from a number of sources to help you understand commonly used terms in the futures industry and our markets.

Account Equity
The net worth of a futures account as determined by summing the margin account with any available gains or losses on open positions as reported on the account statement.

Account Executive
The agent of a futures commission broker or clearing broker, commonly known as a trading desk, who executes orders, manages trade execution, clearing and settling accounts.

Active Month
Month in which the contract month is most actively traded.

ACT or CEA
The year 1977 or 1978 act known for commodity trading and a standardized trading year.

Affects
An event or action that causes a change in the value of a contract or position.

Adjusted Futures Price
The net price received after deducting the cost of a futures contract. This is the price received for the futures contract after the commission fee for the contract has been deducted (e.g., basis or netting fee).

Agreed Rebate
A discount or rebate given to a trader for a specific trade or position. This is the amount of money that a trader receives for a trade or position.

Adjusted Futures Price (AFP)

Джерело: <https://www.cmegroup.com/education/glossary.html>

Термінологічний словник НКЦПФР

Джерело: <https://www.uaib.com.ua/aktual-kua/fin-monit/272342>

РОЗДІЛ 5

ОСНОВИ ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

5.1. Правові основи підприємницької діяльності.

5.2. Основи регулювання торговельної діяльності.

5.3. Особливості регулювання біржової діяльності.

Ключові поняття: регулювання, законодавча база, регулятори, державні органи, державна політика, економічна система, ринкові відносини, підприємство, підприємці, види підприємств, торговельна діяльність, біржова діяльність, моделі регулювання, саморегулювання.

5.1. Правові основи підприємницької діяльності

Підприємницька діяльність – це основа економічної системи будь-якої країни. Підприємницька діяльність у різних країнах має регулятивну базу, яка дозволяє прозоро виконувати підприємницьку діяльність та сприяти її розвитку.

Об'єктивна необхідність у регулюванні підприємницької діяльності в Україні в сучасних умовах обумовлена економічною політикою, яка націлена на установлення сталого розвитку як на регіональному рівні, так і на національному. Це сприятиме забезпеченню системного зростання економічних показників, що описують якість життя і рівень добробуту населення в країні. До таких показників можна віднести (рис. 5.1.) [7]:

- формування ринкових відносин;
- активізація підприємницької діяльності;
- забезпечення ефективних умов функціонування підприємств;

- сприяння насиченню ринку новими товарами і послугами;
- забезпечення стабільного економічного розвитку.

Рис. 5.1. Показники економічного зростання

Джерело: побудовано на основі [7]

Регулювання процесів підприємницької діяльності з боку держави являється складовою частиною економічної політики різних органів державного регулювання, а саме (рис. 5.2.) [7]:

- центральні органи державного управління;
- регіональні органи державного управління;
- місцеві органи державного управління.

Основна мета регуляторної політики з боку держави полягає у забезпеченні відкритих та економічно вигідних для усіх підприємців умов діяльності.

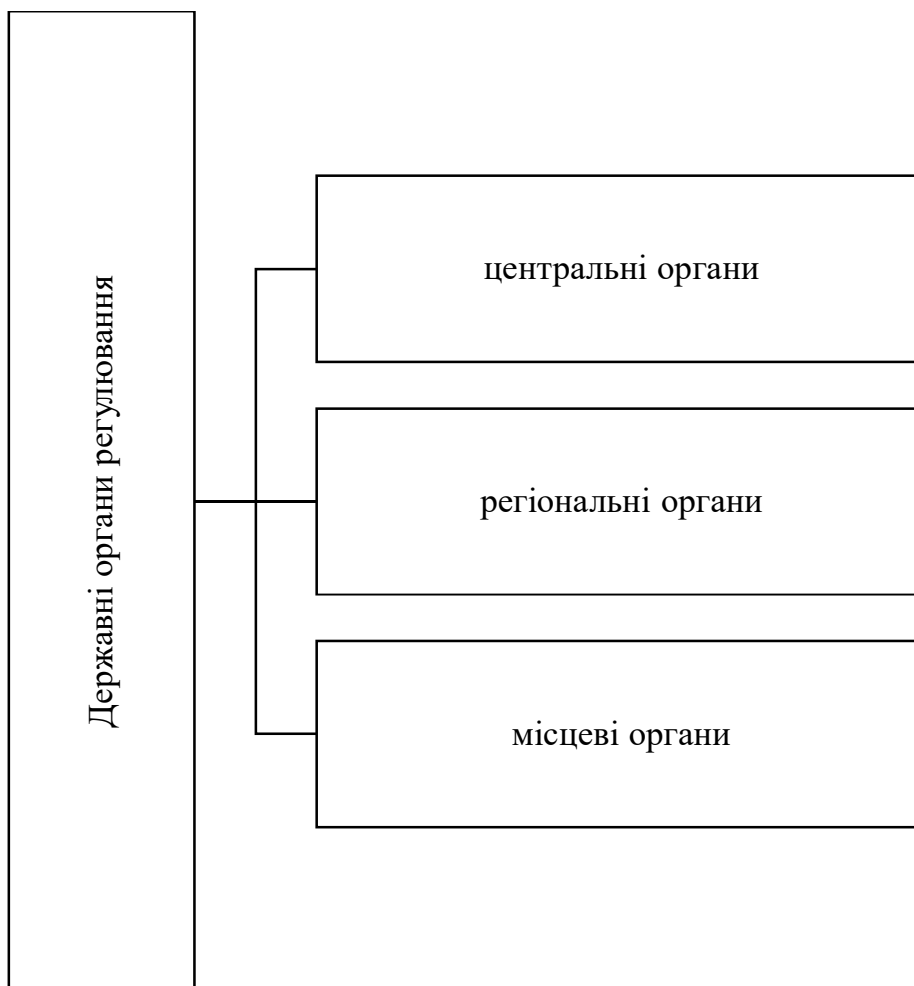

Рис. 5.2. Рівні державного регулювання підприємництва

Джерело: побудовано на основі [7]

Державне регулювання забезпечує оптимальний рівень втручання у діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, а також обрання такого механізму регулювання, який би сприяв розвитку підприємництва й економічному зростанню країни [7].

Розвиток підприємницької діяльності в Україні потребує постійного удосконалення системи регулювання.

Державне регулювання підприємницької діяльності – це система організаційно-правових, та регуляторно-контрольних заходів з боку держави, які

спрямовані на формування сприятливого підприємницького середовища й забезпечення конкурентоспроможності національної економіки [7].

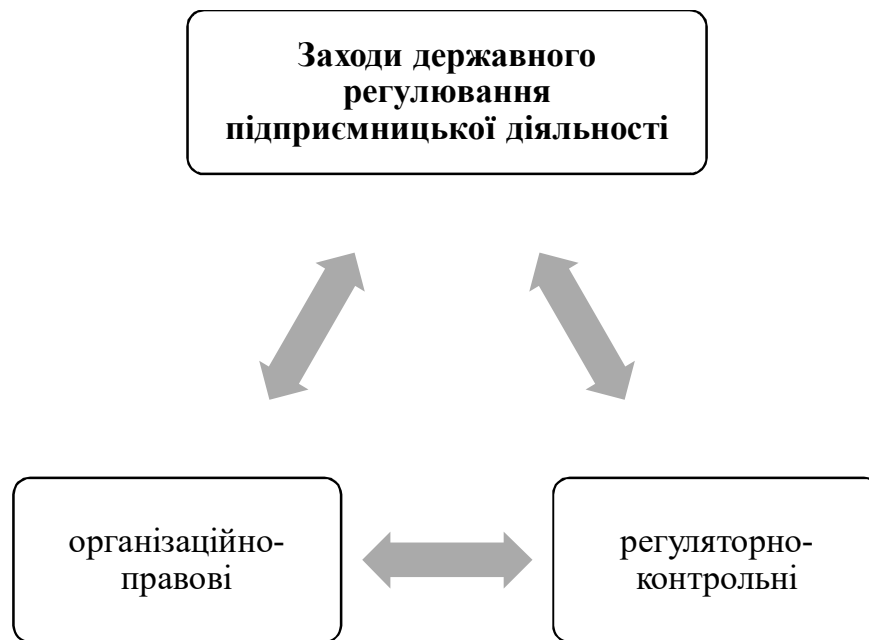

Рис. 5.3. Заходи державного регулювання підприємництва

Джерело: побудовано на основі [7]

Держава має гарантувати усім підприємцям забезпечення рівних прав та однакових можливостей для (рис. 5.4.) [7]:

- функціонування підприємств;
- доступу до матеріально-технічних ресурсів;
- використання фінансових ресурсів;
- забезпечення трудовими ресурсами;
- доступ до інформаційних ресурсів;
- споживання природних та інших ресурсів.

Органи державного управління перебувають у відкритому зв'язку з суб'єктами підприємництва. Державне регулювання має бути спрямоване на забезпечення прозорих та рівноцінних умов діяльності для всіх суб'єктів, а також бути спрямованим на удосконалення і розвиток, а не на обмеження та надмірний невиправданий контроль.

Державне регулювання має виконувати стимулююча, а не обмежуючу роль.

Рис. 5.4. Забезпечення прав для підприємців у ринкових умовах

Джерело: побудовано на основі [7]

Держава використовує наступні види систем для регулювання підприємництва (рис. 5.5.) [7]:

- податкова система;
- фінансово-кредитна система;
- соціальна система;
- науково-технічна система.

Використання систем регулювання забезпечує [7]:

- встановлення ставок податків й відсотків за кредитами;
- податкові пільги;
- ціни й правила ціноутворення;

- цільові дотації;
- валютні курси;
- розміри економічних санкцій;
- державне майно й систему резервів;
- соціальні, економічні нормативи;
- науково-технічні програми;
- договори на виконання наукових робіт.

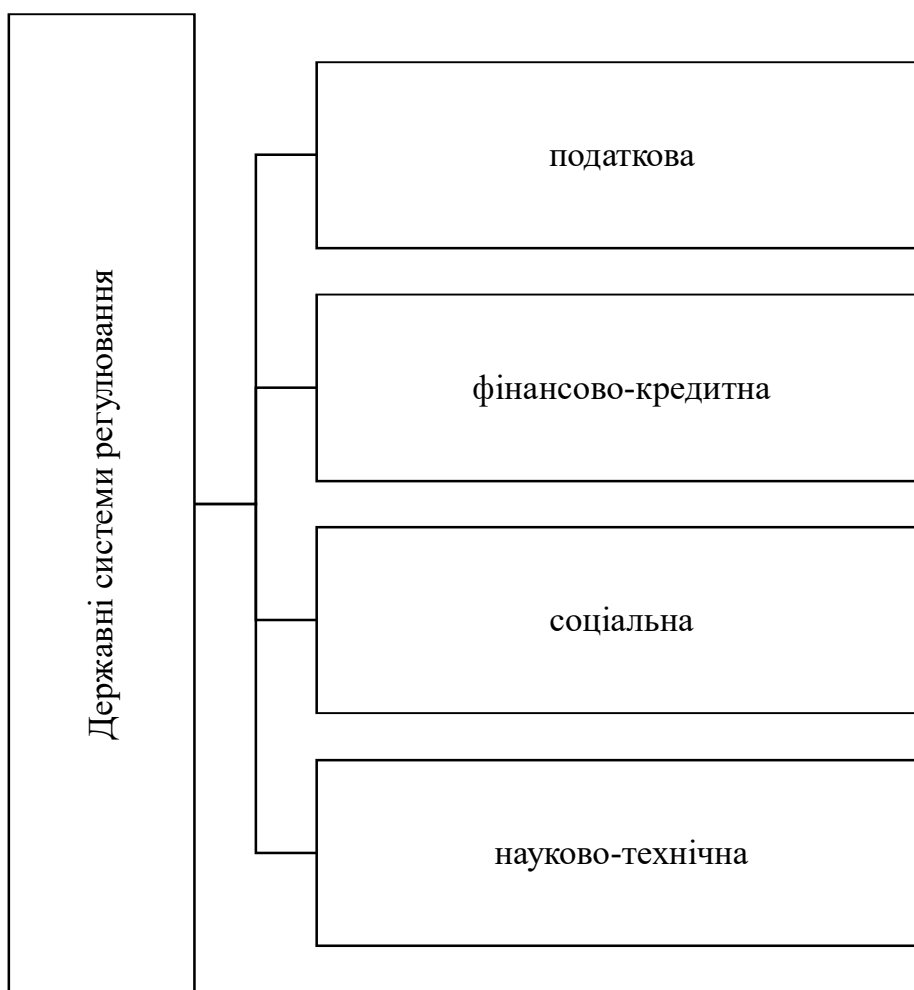

Рис. 5.5. Системи державного регулювання підприємництва

Джерело: побудовано на основі [7]

Держава має здійснювати регулювання підприємницької діяльності через (рис. 5.6.) [7]:

Рис. 5.6. Напрями державного регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

- законодавче забезпечення проявів конкуренції, забезпечення захисту прав споживачів від недобросовісної конкуренції та монопольного впливу в будь-яких сферах підприємництва;

- забезпечення податкової й фінансово-кредитної політики, яка передбачає встановлення податкових і відсоткових ставок за кредитами, податкові пільги, а також ціни, валютні курсу, розмір економічних санкцій;

- визначення соціальних норм, згідно з якими підприємці зобов'язані сформулювати відповідні умови праці, оплату праці та охорону праці, а також інші

соціальні гарантії, включно з соціальним та медичним страхуванням й соціальним забезпеченням;

- відповідність екологічних норм і нормативів;
- використання досягнень науково-технічних досягнень;
- використання державних програм та дотацій.

Основними засобами державного регуляторного на діяльність суб'єктів підприємництва є (рис. 5.7.) [7]:

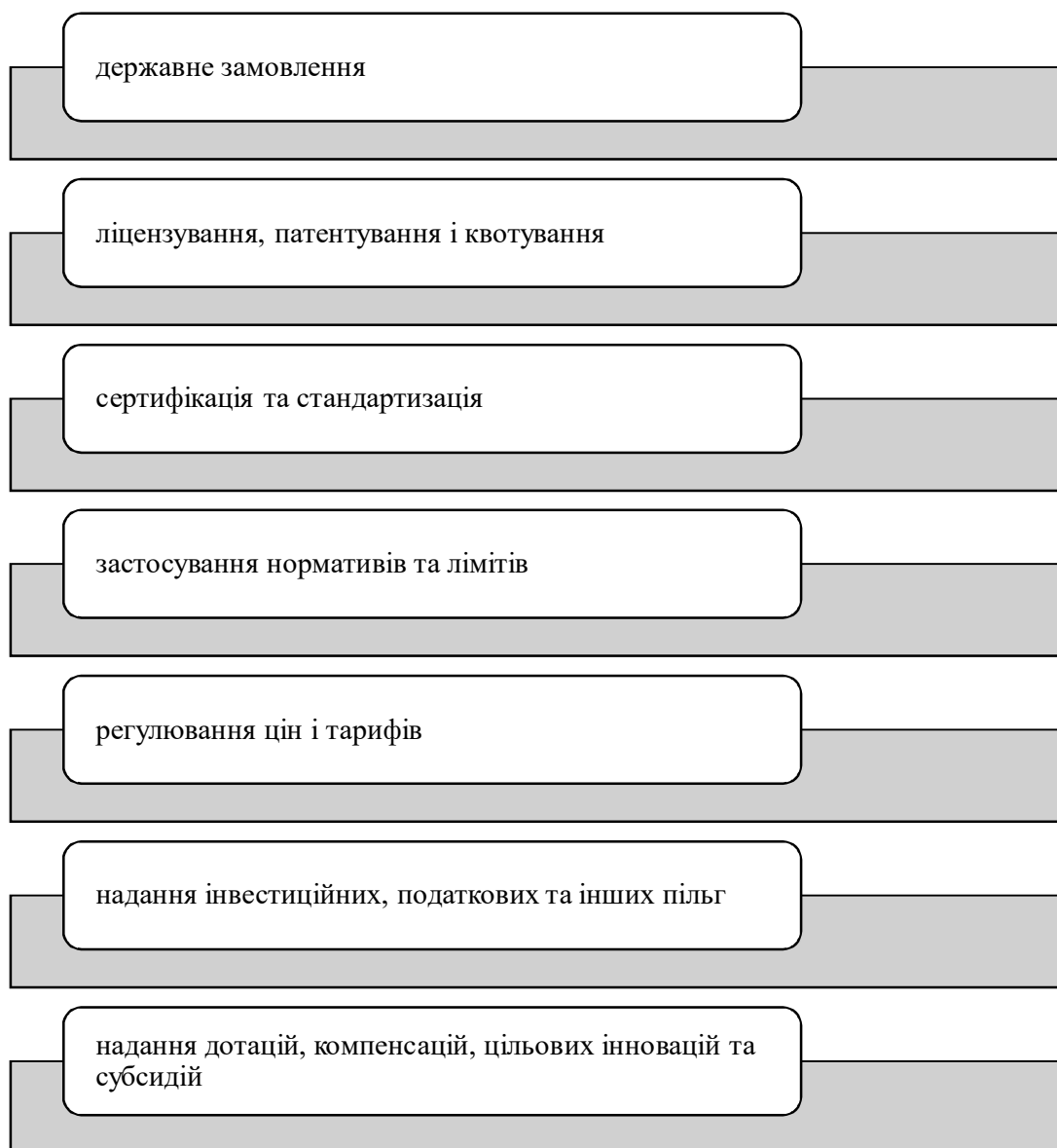

Рис. 5.7. Основні засоби державного регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Успішний розвиток підприємницької діяльності можливий за умов забезпечення відкритої конкуренції, створення сприятливого мікро-клімату та раціональної державної підтримки, оптимальних ринкових умов.

Основними складовими системи органів державної влади є (рис. 5.8.) [7]:

Рис. 5.8. Державні регулятори підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Основними функціями державного регулювання підприємництва є [7]:

- сприяння зростання числа суб'єктів підприємництва;
- підтримка й розвиток конкуренції, а також антимонопольного регулювання;
- захист прав підприємців і споживачів;
- забезпечення успішного функціонування підприємств;
- забезпечення надходжень від підприємницьких структур до бюджетів різних рівнів.

У відповідності до Законів України, метою державної підтримки для розвитку малого й середнього підприємництва є [7]:

- структурні зміни в економіці України;
- сприяння розвитку малого й середнього підприємництва, як провідної ланки удосконалення економіки та забезпечення сталого розвитку суспільства;
- підтримка вітчизняних товаровиробників;
- покращення зайнятості населення України через запобігання безробіття і створення робочих місць.

Вітчизняним законодавством установлені такі напрями державної підтримки малого й середнього бізнесу в Україні [7]:

- організація підприємницької інфраструктури для підтримки малого й середнього підприємництва, формування державної підготовки, підготовка і підвищення кваліфікації суб'єктів малого й середнього бізнесу;
- встановлення пільгової системи для суб'єктів малого й середнього бізнесу;
- запровадження спрощеної системи оподаткування, а також бухгалтерського обліку й звітності;
- фінансово-кредитна підтримка малого й середнього бізнесу;
- залучення суб'єктів підприємництва до науково-технічних і соціально-економічних програм, виконання поставки продукції для державних й регіональних потреб.

Державні органи будують свої відносини з підприємствами, застосовуючи регулятивні інструменти [7]:

- податки;
- кредити;
- валютне регулювання;
- мита й квоти;
- договори на виконання робіт для загальнодержавних і місцевих потреб;
- науково-технічні, економічні, соціальні програми.

Отже, держава забезпечує шляхом реалізації виваженої регуляторної політики основну мету – це сприяння у розвитку підприємницької діяльності.

До основних методів державного регулювання відносяться (рис. 5.9.) [7]:

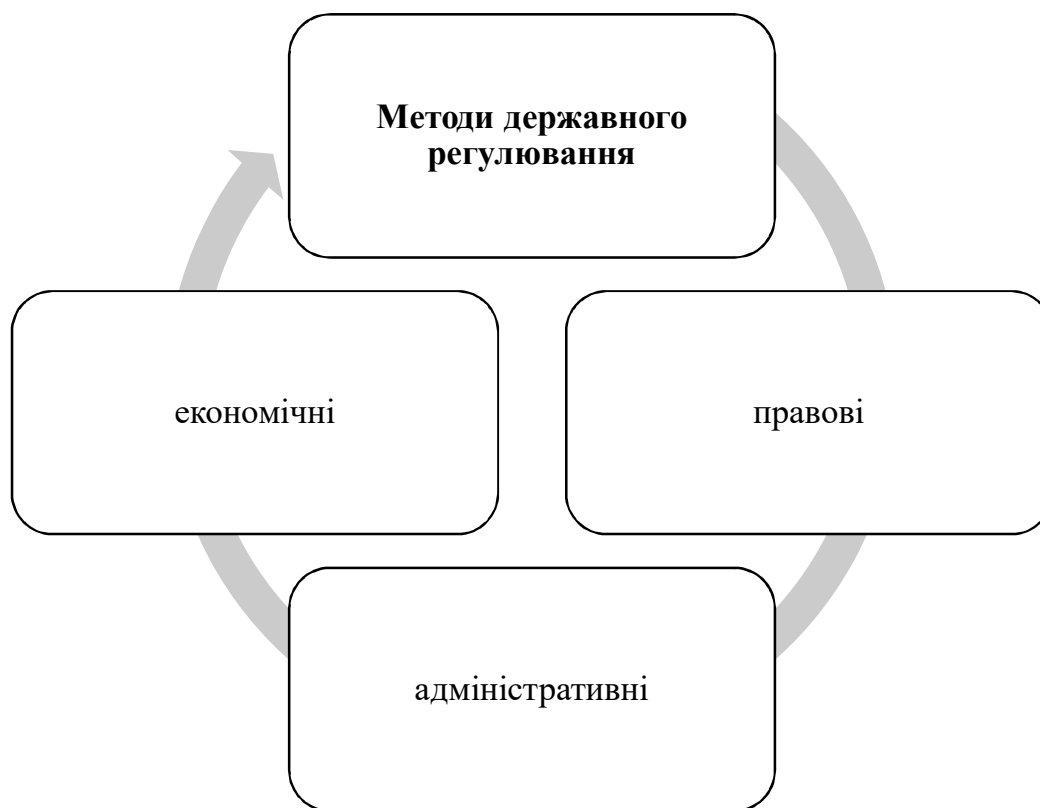

Рис. 5.9. Методи державного регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

- правові – закони й підзаконні акти, що регулюють поведінку суб'єктів підприємництва;

- адміністративні – вказівки й розпорядження виконавчих органів, які дозволяють або забороняють чи обмежують окремі види підприємницької діяльності;

- економічні – це макроекономічне планування, наповнення державного бюджету, податки, ціни, заробітна плата.

Методи державного регулювання включають (рис. 5.10.) [7]:

- засоби державного регулювання;
- інструменти державного регулювання.

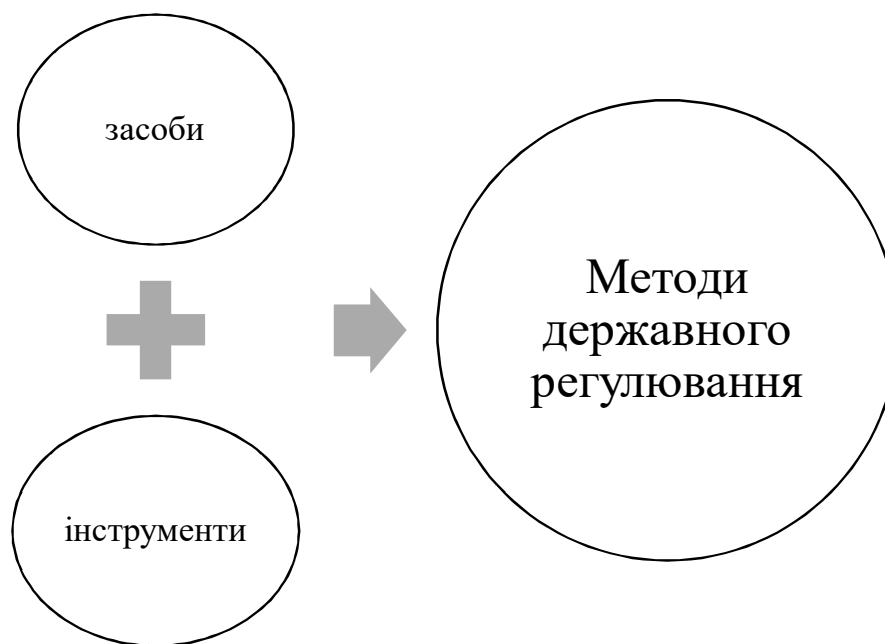

Рис. 5.10. Методи державного регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Засоби державного регулювання – це конкретні способи дій, які є необхідними умовами для реалізації поставленої мети щодо регулювання підприємницької діяльності. Так, законодавчо-правові засоби – це можуть бути закони, інші нормативно-правові акти. Тоді, як квоти, стандарти, ліцензії, норми, кредити, податки, ціни являються скоріше економічними засобами державного регулювання. Адміністративні засоби включають різні стандарти, нормативи й дозволи [7].

Інструменти державного регулювання – це комплексні знаряддя для досягнення наявної мети, які можуть вплинути на підприємницьку діяльність опосередковано і мають першочергове важливе значення, особливо, для органів державного управління. Так, до інструментів державного регулювання слід віднести державні й регіональні програми розвитку чи підтримки, трудові баланси, різноманітні прогностичні показники, а також бюджетні запити [7].

Водночас, методи державного регулювання поділяються на дві групи [7]:

- прямі;
- непрямі.

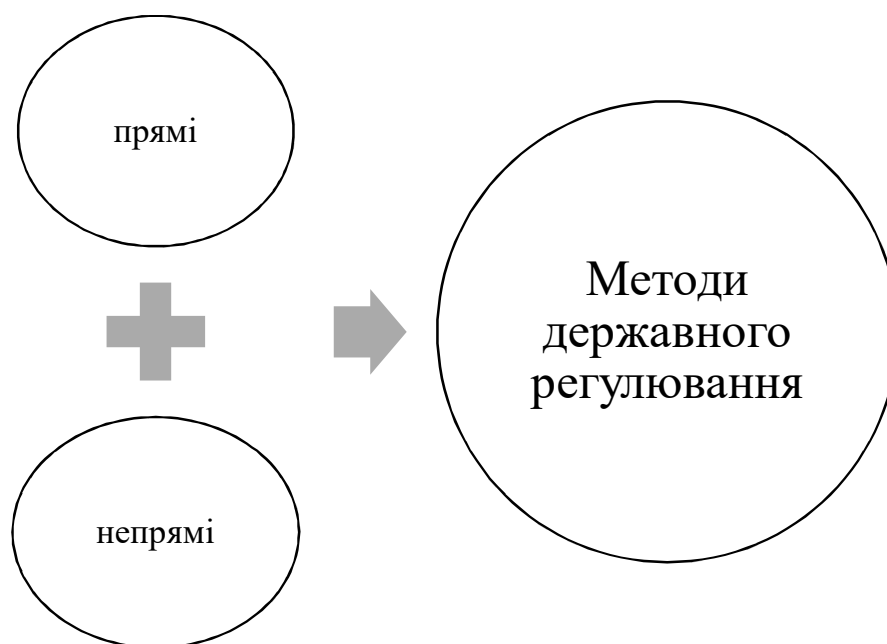

Рис. 5.11. Методи державного регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

До методів прямого державного регулювання відносяться [7]:

- нормативно-правові акти;
- макро-економічні прогнози;
- цільові програми розвитку;
- державні замовлення;
- державні бюджети.

Методи непрямого регулювання включають [7]:

- інструменти фінансової політики;
- інструменти бюджетної політики;
- інструменти грошово-кредитної політики;
- інструменти інвестиційної політики;
- інструменти амортизаційної політики;
- інструменти інноваційної економічної політики.

Рис. 5.12. Класифікація методів державного регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Ринок також виступає дієвим елементом регулювання підприємницької діяльності. Він забезпечує регулювання за допомогою [7]:

- механізму конкуренції;
- динаміки ринкових цін;
- урівноваження попиту та пропозиції.

Державне регулювання обов'язково повинно розглядати регулювання підприємництва з боку ринку. Якщо держава не буде звертати на це увагу або буде обмежувати ринкове регулювання – це принесе лише негативні результати для суб'єктів підприємницької діяльності.

Необхідно відмітити, що всі розглянуті методи та інструменти державного механізму мають як позитивні, так і негативні сторони. Тому, враховуючи це, вони повинні обов'язково комбінуватись.

Сучасне державне регулювання малого та середнього підприємництва в Україні включає [7]:

- регуляторну політику;
- реєстрацію суб'єктів господарювання;
- дозвільну систему;
- ліцензування;
- програми розвитку підприємництва.

Реалізація державної політики щодо підтримки й розвитку підприємницької діяльності здійснюється Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва. Цей державний регулятор є центральним органом виконавчої влади і має спеціальний статус. Цей державний регулятор є спеціально уповноваженою установою з питань ліцензування, державної регуляторної політики й дозвільної системи. Діяльність Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, а в регіонах Комітет співпрацює з державними адміністраціями місцевого рівня, громадськими організаціями через мережу своїх територіальних представництв, а також Інститут уповноважених з питань захисту прав підприємців [7].

Планування та функціонування підприємницької діяльності в Україні регулюється через Господарський та Податковий кодекс, а також Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та Закон України «Про підприємництво» [1-4], а також низки інших підзаконних актів.

Удосконалення регуляторної політики забезпечується механізмом саморегулювання.

Рис. 5.13. Моделі регулювання підприємницької діяльності

Джерело: побудовано на основі [7]

Ринкове саморегулювання (від англ. мови self-regulation) – це одна із регуляторних моделей ринку, що використовується з метою зменшення державних адміністративних затрат й адміністративного тиску на функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Дана модель регулювання забезпечується з боку самих суб'єктів ринку, які об'єднуються у асоціації чи інші інститути з метою відстоювання своїх інтересів. Окрім саморегулювання досить часто використовується модель співрегулювання (від англ. мови co-regulation), коли функції державних регуляторів, наприклад по

допуску на ринку чи його позбавлення можуть делегуватись і саморегульним організаціям [11].

За даними Платформи ефективного регулювання в Україні функціонує до 20-ти саморегульних організацій у 5-ти видах діяльності із наявних 15-ти, за якими чинним законодавством дозволяється утворення саморегульних організацій. Крім того, саморегулювання може здійснюватися не лише у тих сферах, де є законодавчі підзаконні акти, а й у інших галузях підприємницької діяльності. Це може бути викликано зацікавленістю самих представників підприємницької діяльності у саморегулюванні. Розпорядженням № 308-р Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. була впроваджена Концепція реформування інституту саморегулювання в Україні (додаток 4.1.) [11].

Системний підхід у формуванні моделі регулювання підприємницької діяльності дозволяє забезпечити ефективне регулювання даної сфери економіки в Україні.

5.2. Основи регулювання торговельної діяльності

Нині торговельна діяльність за умов ринкових відносин потребує системного якісного регулювання.

Державне регулювання торговельної діяльності в Україні потребує цивілізованого механізму, розрахованого також на захист споживачів товарів.

Роль держави у процесах функціонування торговельної діяльності є важливою складовою державної політики. Державне регулювання торгівлі, як і будь-якої сфери, має забезпечувати стимулюючу функцію, а не стримуючу.

Держава має прямо або опосередковано здійснювати регулювання усіх суб'єктів торгівлі. Основними факторами, які пояснюють необхідність регулювання торгівлі є [12]:

- потреба у підтримці якісних перетворень у торговельній діяльності;

- невідповідність структурних змін й інституційних вимог торговельної діяльності наявним вимогам сталого економічного розвитку;
- недосконалість ринкових регуляторів й обмеженість ефективного розвитку торгівлі;
- необхідність у структурних змінах, важливість впровадження цивілізованої торговельної діяльності.

Для сфери торгівлі її функціонування і розвитку потребують наявності чітких нормативно-правових зобов'язань та механізмів їх контролю. Не менш важливе значення для регулювання торгівлі має необхідність забезпечення захисту прав споживачів або покупців, а також підтримка конкуренції у сфері торговельної діяльності [12].

Ефективна торговельна діяльність забезпечує свободу торгівлі та стабільні правила торгівлі. Завдання держави передбачає встановлення правил і їх подальше виконання [12].

Сучасний розвиток торговельної діяльності вимагає чіткої взаємодії інститутів управління. Без удосконалення державного регулювання розвиток торговельної діяльності в Україні стане неефективним.

Формування конкурентного середовища для торговельної діяльності може бути досягнуто за рахунок підтримки належного рівня обслуговування та задоволення наявних потреб споживачів у товарах і послугах [12].

Посилення державного регулювання у торгівлі є важливим під час економічного спаду або фінансових криз.

Сутність державного регулювання торговельної діяльності передбачає сукупність державних заходів, спрямованих на задоволення наявних потреб споживачів у товарах, формування торговельного обслуговування, удосконалення торговельної інфраструктури, а також захист інтересів суб'єктів торгівлі та покупців [12].

Згідно з Концепцією розвитку внутрішньої торгівлі України державне регулювання повинно здійснюватися за допомогою [12]:

- нормативно-правової бази;

- контрольно-наглядових заходів;
- обмежувально-заборонної системи заходів;
- державної підтримки важливої соціально-економічних сфери.

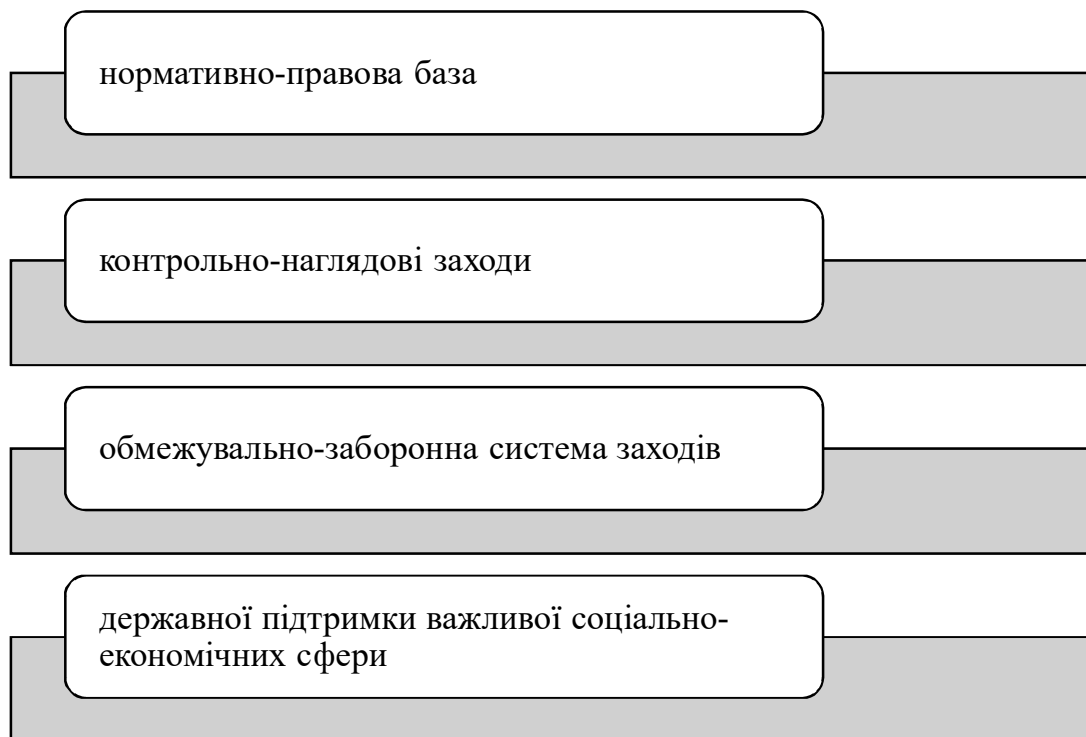

Рис. 5.14. Заходи державного регулювання торговельної діяльності

Джерело: побудовано на основі [12]

Мета державного регулювання торговельної діяльності виражається через наступні завдання (рис. 5.15.) [12]:

- задоволення потреб ринкових покупців, що досягається на основі захисту інтересів торговців;
- забезпечення свободи конкуренції й стимулювання ділової активності у торговельній діяльності, що слугує розвитку чесної конкуренції між товаровиробниками і торговцями за допомогою розширення асортименту й якості продукції;
- сприяння торговельній діяльності, що забезпечує належний контроль для входження у ринок та виходу з ринку суб'єктів торговельної діяльності, стимулювання виробництва нових товарів і удосконалення умов для їх реалізації;

- стабілізація ціноутворення товарів, сприяння розвитку торговельних організацій, які б забезпечували контроль за цінами, якістю товарів.

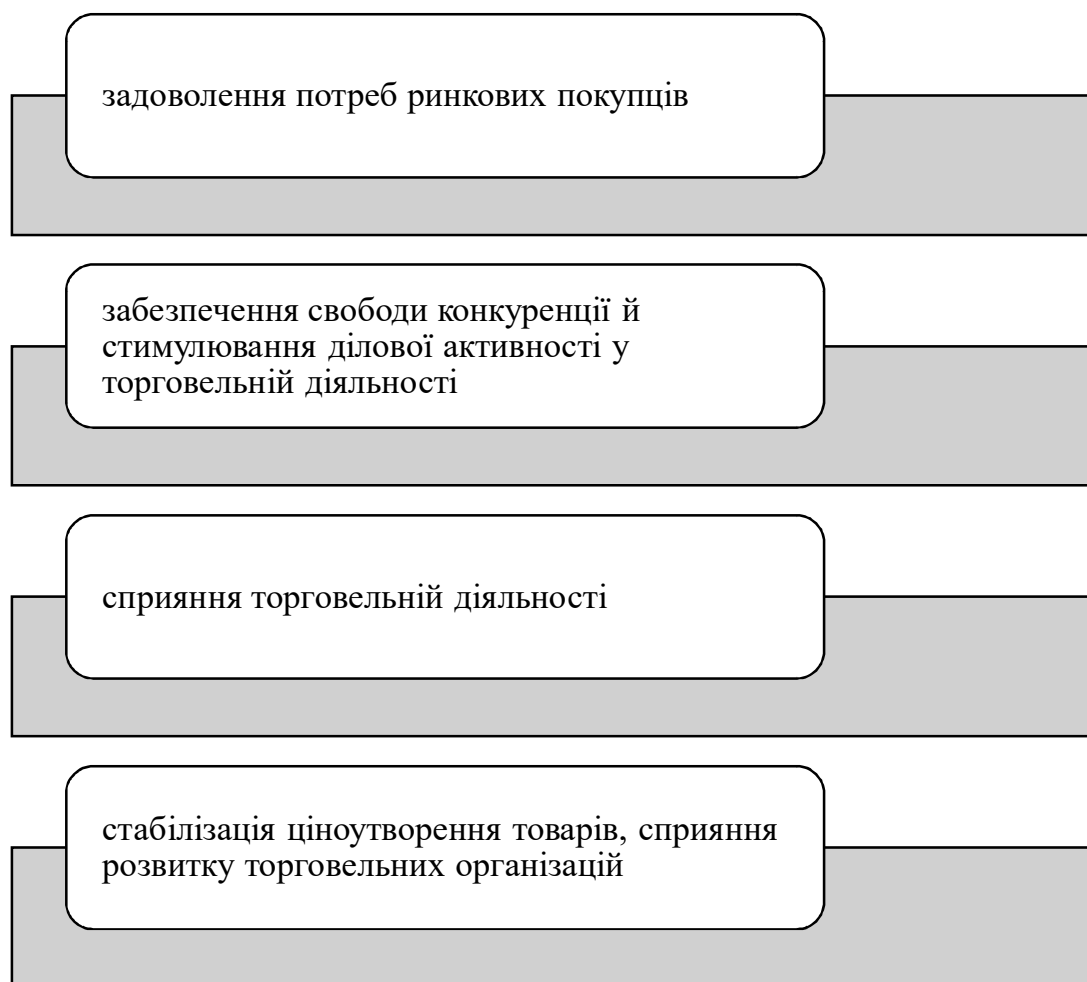

Рис. 5.15. Мета державного регулювання торговельної діяльності

Джерело: побудовано на основі [12]

Цілі й завдання регулювання торговельної діяльності в Україні передбачають забезпечення економічної та соціальної стабілізації ринку товарів, економічної безпеки, удосконалення ринкових відносин, створення цілісної системи торговельного обслуговування наявних споживачів, повноцінного задоволення наявного попиту у споживчих товарах, надання сталого зростання товарообігу [12].

Механізм державного регулювання торговельної діяльності з метою захисту споживачів товарів включає наступні складові [12]:

- захист споживачів;
- забезпечення конкуренції;
- контроль за цінами та торговельними націнками;
- управління розвитком торговельної діяльності.

Механізм державного регулювання торговельної діяльності має ґрунтуватись на наступних принципах (рис. 5.16.) [12]:

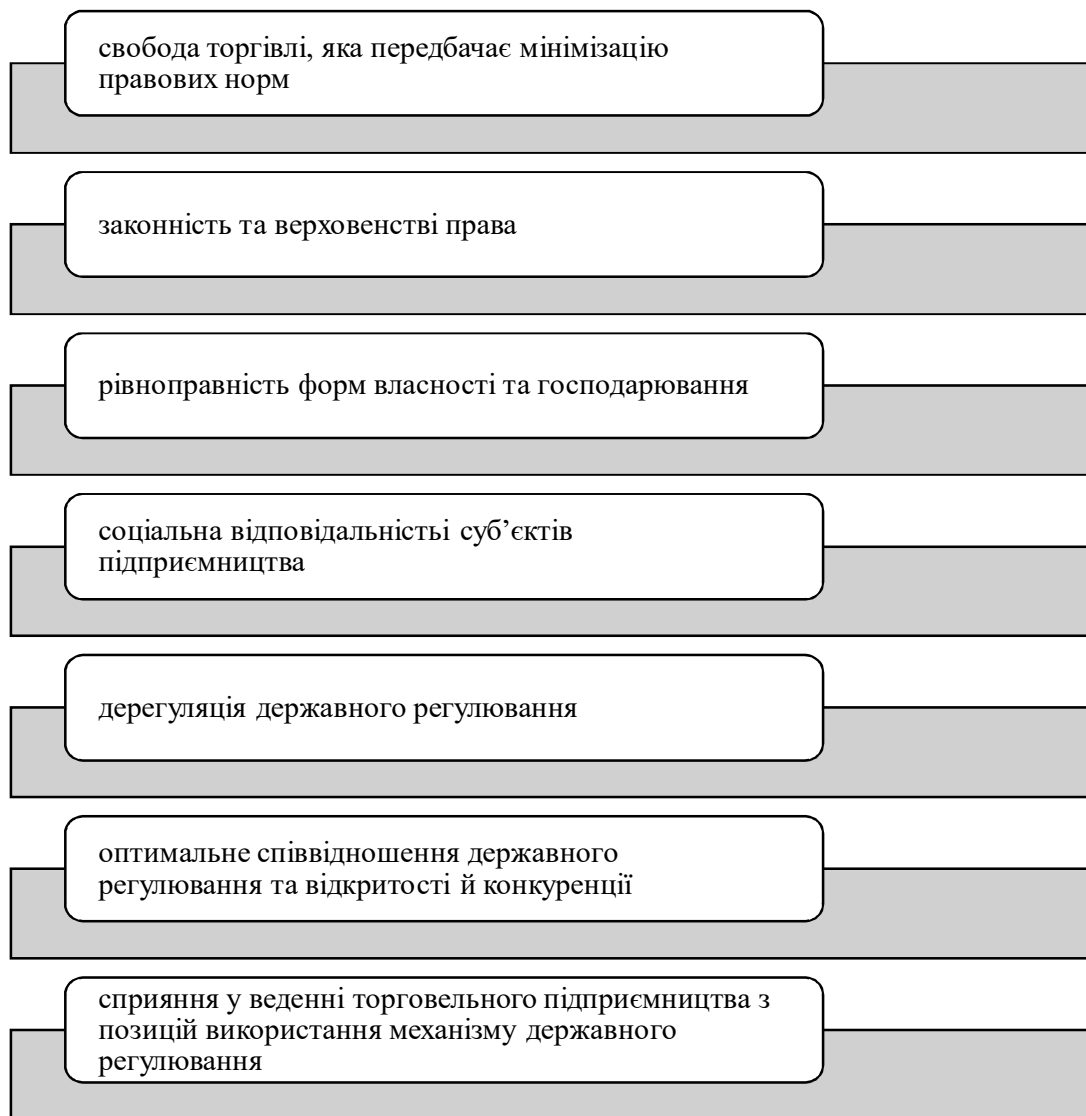

Рис. 5.16. Принципи державного регулювання торговельної діяльності

Джерело: побудовано на основі [12]

- свобода торгівлі, яка передбачає мінімізацію правових норм, що спрямовані на регулювання торгівлі;

- законності та верховенстві права, що ґрунтується на дотриманні балансу між інтересами споживачів та інтересами суб'єктів торговельної діяльності;
- рівноправності форм власності та господарювання;
- соціальній відповідальності суб'єктів підприємництва;
- дерегуляції державного регулювання;
- оптимального співвідношення державного регулювання та відкритості й конкуренції в сфері торговельної діяльності;
- сприяння у веденні торговельного підприємництва з позицій використання механізму державного регулювання.

Державне регулювання торговельної діяльності здійснюється через певний механізм, а також сукупність інструментів регулювання. Механізм державного регулювання торговельної діяльності представляє собою сукупність методів й інструментів економічного, фінансового та правового й адміністративного спрямування, спрямованих на створення сприятливих умов для діяльності суб'єктів торговельної діяльності [12].

В Україні важливим є створення дієвих правових, фінансових, економічних, організаційних методів регулювання торгівлі, які будуть спрямовані на стимулювання ефективності торговельної діяльності [12].

Правове регулювання в Україні представлено системою державних органів законодавчої, виконавчої і судової влади.

Інструментарій державного регулювання торговельної діяльності включає засоби реалізації на підтримку суб'єктів торговельної діяльності.

Державний контроль за торговельною діяльністю здійснюються за напрямками (рис. 5.17.) [12]:

- якість і безпечність споживчих товарів;
- нормативно-правовий порядок торговельної діяльності.

Державне регулювання спрямоване на підтримання ведення торговельної діяльності, запобігання у проявах монополізму й недобросовісної конкуренції між суб'єктами торговельної діяльності, що здійснення в законодавчому порядку заходів впливу на суб'єкти торговельної діяльності, що допустили порушення

вимог законодавства. Важливим є також контроль обігу готівки у сфері торгівлі [12].

Рис. 5.17. Державний контроль за торговельною діяльністю

Джерело: побудовано на основі [12]

Державне регулювання та саморегулювання торговельної діяльності мають взаємодіяти й доповнювати одне одного. Саморегулювання торгівлі обмежується визначеними законодавством заходами державного регулювання. Наявність державного регулювання торгівлі зводиться до контролю поведінки суб'єктів ринку [12].

Саморегулівні організації – це можуть бути асоціації чи спілки, які встановлюють певний порядок й розробляють інструменти удосконалення регулювання торговельної діяльності з боку держави. Взаємодоповнення державного і ринкового саморегулювання забезпечує високу інвестиційну привабливість сфери торгівлі [12].

Правова база регулювання торговельної діяльності в Україні складається із загальних нормативних актів (Конституції України, Господарський кодекс, Податковий кодекс, Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого

і середнього підприємництва в Україні»), що регулюють торговельні правовідносини та спеціальних нормативних актів (Закони України [12]:

- «Про ліцензування видів господарської діяльності»;
- «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»;
- «Про загальну безпечність нехарчової продукції»;
- «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності»;
- «Про ціни і ціноутворення»;
- «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»;
- «Про стандартизацію»;
- «Про рекламу»;
- «Про захист економічної конкуренції»;
- «Про захист від недобросовісної конкуренції»;
- «Про захист прав споживачів»;
- «Про електронну комерцію»;
- «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», тощо.

Регулювання торговельної діяльності також здійснюється цілим рядом підзаконних актів.

5.3. Особливості регулювання біржової діяльності

Біржова діяльність є особливою формою організованої форми торгівлі на товарних і фінансових ринках. Регулювання біржової торгівлі пройшло тривалий еволюційний процес. Видозмінювались технології біржової торгівлі, а з ними і регулярні механізми.

У кожній країні світу регуляторна система формувалась у відповідності з специфікою культурного та економічного розвитку суспільства [16-18].

Історія формування біржової торгівлі в більшості країн світу має багаторівневу системну регулювання з боку держави та саморегулювних органів. Нині регулювання біржової діяльності, як і підприємницької та торговельної, включає два рівні (рис. 5.18.) [16-18]:

- державне регулювання біржових операцій;
- саморегулювання біржових операцій.

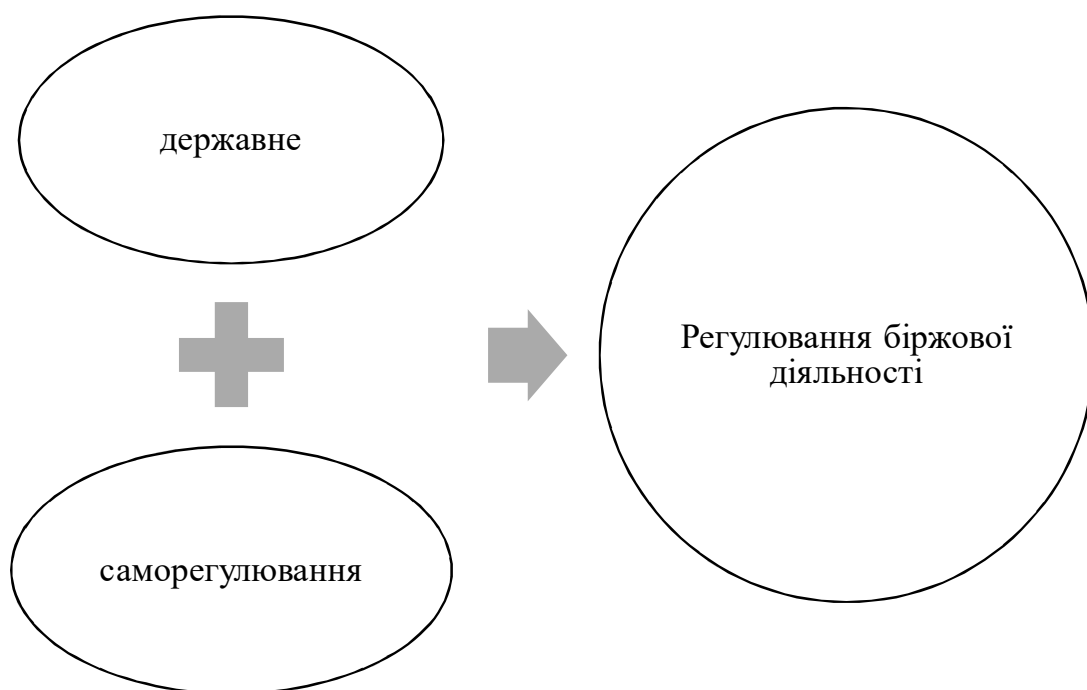

Рис. 5.18. Складові регулювання біржової діяльності

Джерело: [16-18]

Ефективність системи регулювання біржової діяльності в кожній країні завжди ґрунтується на принципах прозорості й залучення до процесів удосконалення регулятивного механізму великої кількості ринкових учасників.

Біржова торгівля має професійних учасників:

- товарні і фондові біржі;
- брокерські контори;
- клірингові палати;
- депозитарії;

- інвестиційні компанії.

Враховуючи цей момент, у процесах регулювання біржової діяльності можуть приймати участь як державні регулятори, так і всі професійні учасники ринку. Системна робота всіх учасників може забезпечити якісне та своєчасне регулювання функціонування біржової діяльності.

Механізм регулювання біржової діяльності сформований на основі наявності трьох регуляторних елементів (рис.5.19.) [16-18]:

- правової бази з регулювання біржової діяльності;
- нормативного забезпечення біржових угод;
- інформаційної бази.

Правова база	Нормативне забезпечення	Інформаційна база
• законодавчі акти; • укази; • постанови; • інші правові документи органів державного регулювання	• інструкції; • нормативи; • норми; • методичні вказівки; • пояснення; • правила, затверджені організаціями професійних учасників біржової торгівлі	• економічна; • комерційна; • фінансова; • інші види інформації

Рис. 5.19. Організований механізм регулювання біржової діяльності

Джерело: [3, с. 79-147]

Поняття регулювання біржової діяльності виражається у сукупності регуляторних правил, нормативних законів і контролюючих заходів, що

спрямовано на систематичну впорядкованість біржової діяльності суб'єктами організованих товарних ринків та ринків капіталу.

Метою державного регулювання біржової діяльності є створення умов для ефективності, збалансованості функціонування організованих товарних ринків та ринків капіталу.

Система регулювання біржової діяльності на організованих товарних ринках і ринках капіталу поділяється на два організаційні рівні, залежно від функціонального призначення [16-18]:

- регулювальна організаційна система;
- регульована організаційна система.

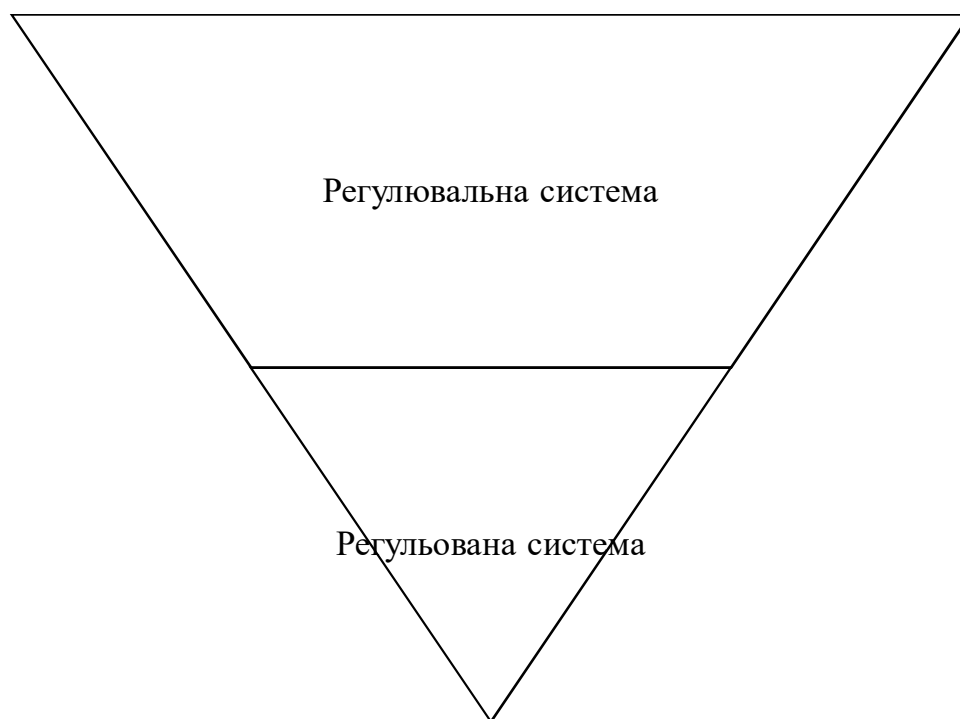

Рис. 5.20. Регулювання біржової діяльності за рівнями системи

Джерело: [14-16]

Державне регулювання біржової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу базується на формуванні організаційних умов, рівноцінних для усіх ринкових учасників з дотриманням законодавчих норм і правил торгівлі усіма біржовими учасниками [16-18].

Регулювальна система включає цілий ряд органів регулювання, а саме [16-18]:

- державні органи;
- саморегулювні організації (асоціації), які забезпечують правові, контролюючі заходи;
- законодавча база або інфраструктура;
- етика біржової діяльності (зафіксована правилами біржової торгівлі);
- традиції (різні за культурним розвитком країн світу).

Рис. 5.21. Регулювальна система біржової діяльності за складовими

Джерело: [16-18]

Регульована система біржової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу включає [16-18]:

- біржі, біржові торгові системи;
- біржову інфраструктуру (забезпечують обслуговування біржової діяльності – це клірингові палати, депозитарії, тощо);
- суб'єкти біржової діяльності, які включають професійних учасників (брокерські контори) й непрофесійних учасників (трейдери).

Регулювальна підсистема забезпечує як організацію руху товарно-фінансових ресурсів, так і якість біржових операцій та інформаційне забезпечення біржової торгівлі деривативними контрактами.

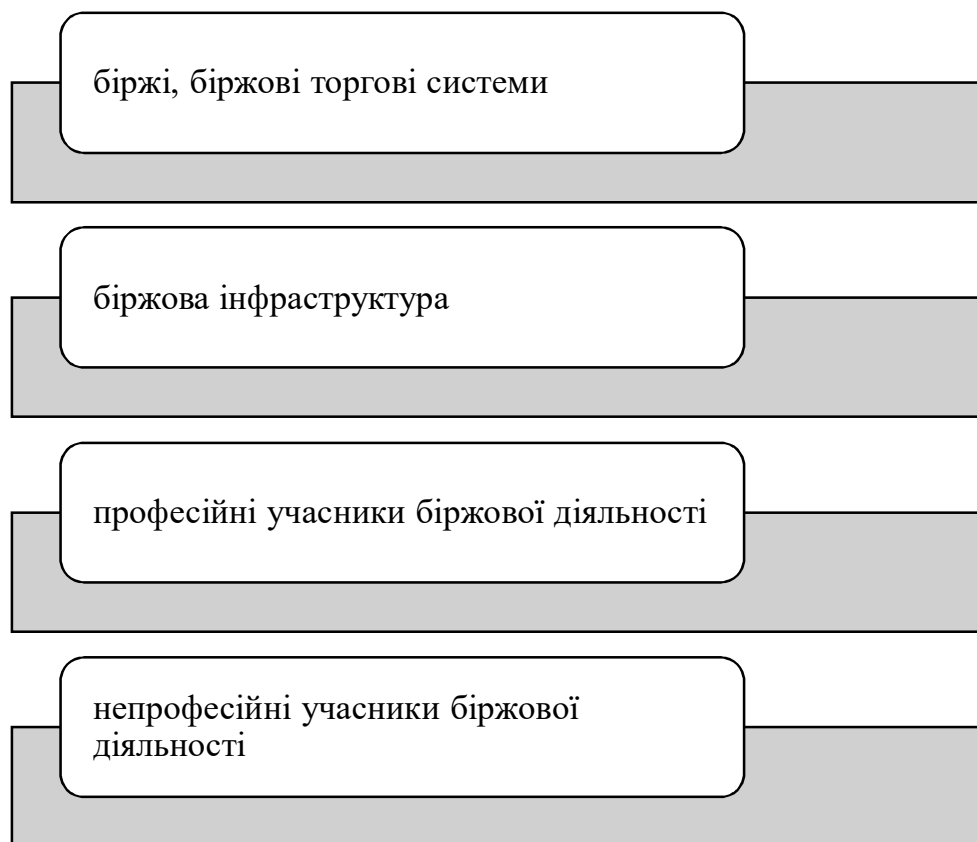

Рис. 5.22. Складові регульованої підсистеми

Джерело: [16-18]

Регулювання біржової діяльності, яка забезпечується на регулярній основі державними органами включає наступні організаційно-правові заходи [16-18]:

- затвердження нормативно-правової бази;

-розробку нормативів і стандартів для допуску суб'єктів ринку до біржових торгів;

-регламентацію нормативно-правових процедур, контроль за дотриманням чинних законодавчих нормативів з боку учасників біржових та позабіржових ринків.

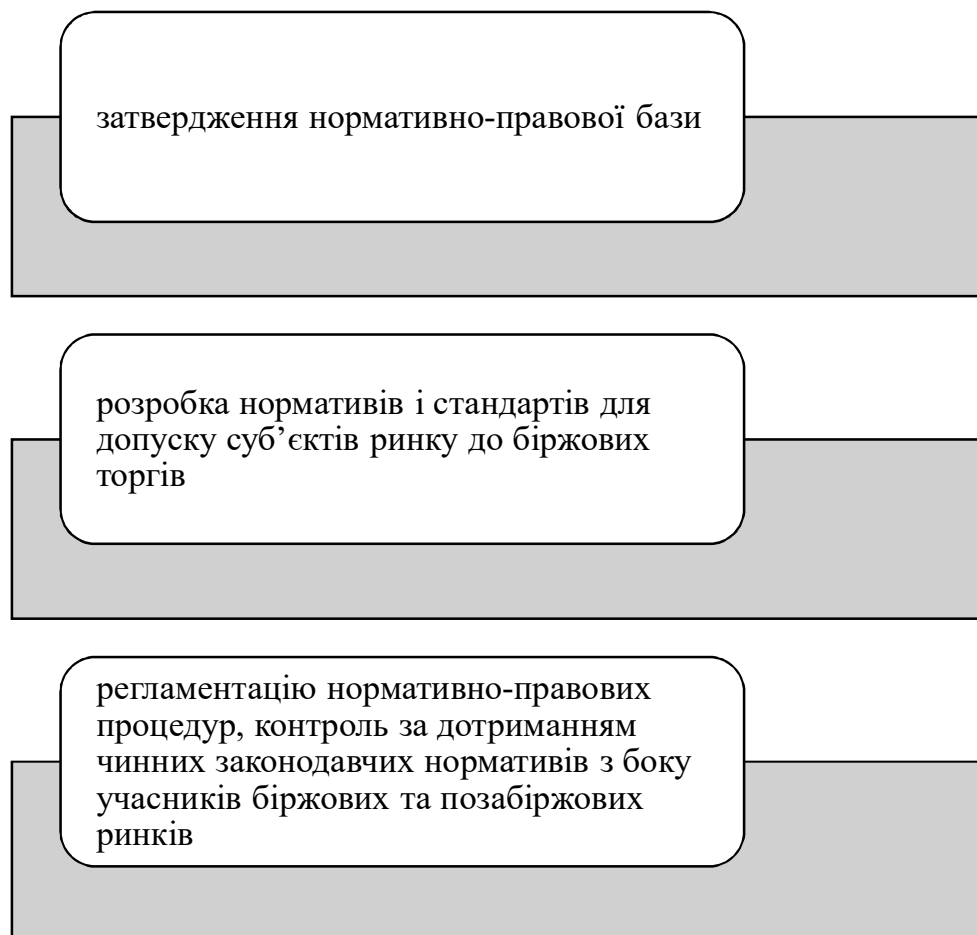

Рис. 5.23. Організаційно-правові заходи державного регулювання біржової діяльності

Джерело: [16-18]

Завдання державного регулювання біржової діяльності включають наступні заходи [16-18]:

-розробку стратегії розвитку біржової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу;

-забезпечення рівноцінних прав та обов'язків суб'єктами біржової торгівлі на організованих товарних ринках та ринках капіталу;

-систематичне формування інформаційно-аналітичної бази результатів біржової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу.

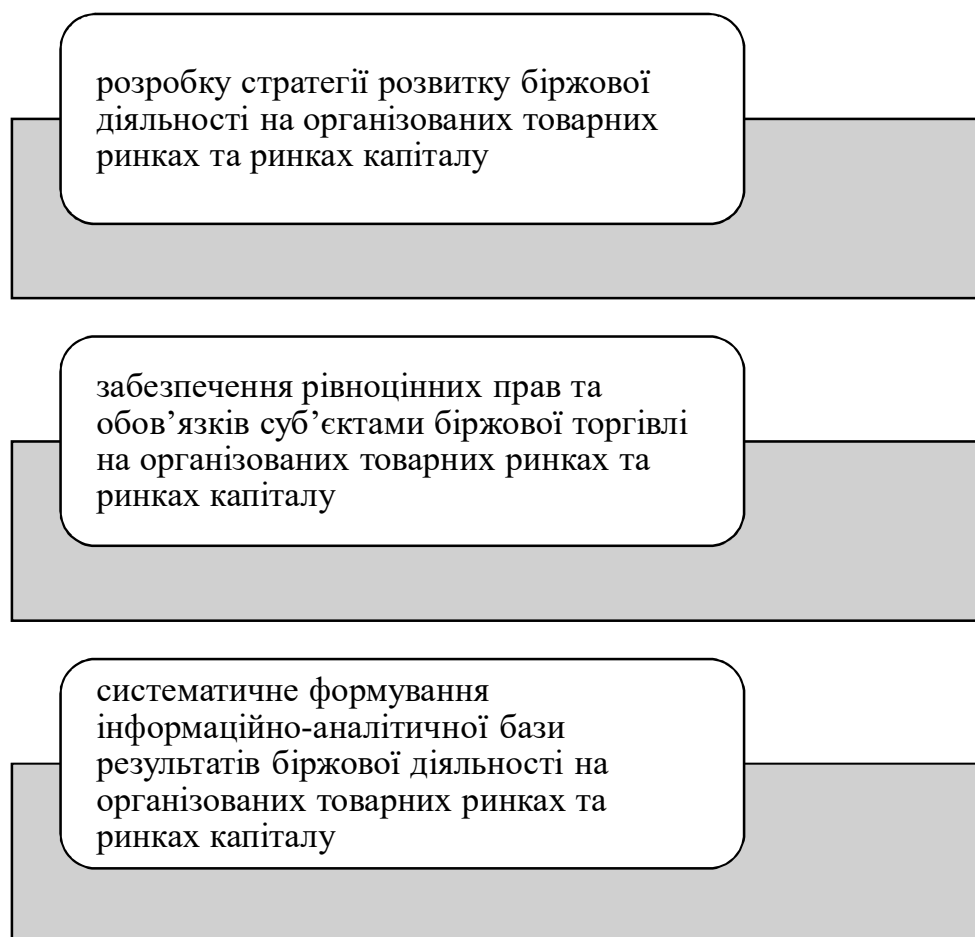

Рис. 5.24. Завдання державного регулювання біржової діяльності

Джерело: [16-18]

Ефективне та прозоре державне регулювання біржової діяльності, як показує міжнародний досвід, може бути досягнутим за рахунок присутності державних регуляторів у якості повноцінних органів – наприклад, Комісії з товарної ф'ючерсної торгівлі в США, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – в Україні.

Державні органи з регулювання біржової діяльності мають відповідати певним характерним рисам [16-18]:

- відповідати принципам незалежної роботи з впровадженням відкритої та прозорості політики регулювання;
- мати державну базу фінансування для забезпечення моніторингу і контролю за здійсненням біржової діяльності;
- здійснювати уніфікацію норм і вимог регулювання біржової діяльності з рівноцінними міжнародними державними регуляторами.

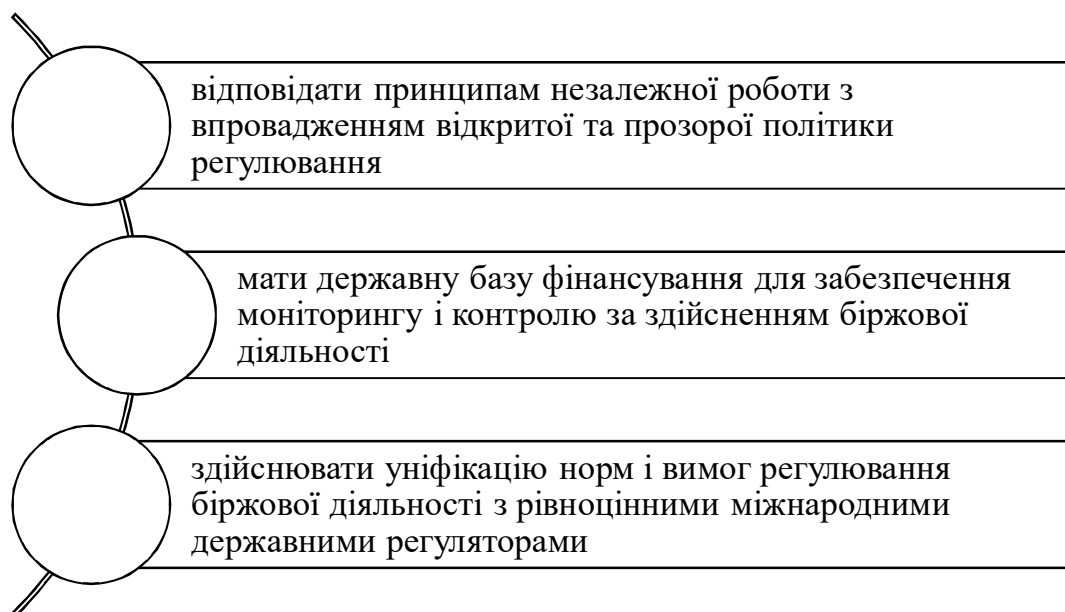

Рис. 5.25. Характерні риси державних органів регулювання біржової діяльності

Джерело: [16-18]

Важливими засадами державного регулювання біржової діяльності є дотримання встановлених принципів уникнення заборонних заходів чи лобіювання діяльності певних учасників, за умов забезпечення рівних прав для усіх біржових торговців, а також державного контролю за дотриманням прийнятих норм і правил біржової торгівлі. Таких заходів можна досягти за допомогою підтримання принципів [16-18]:

- єдності;
- цілісності;

- прозорості;
- нормативно-правових відносин.

Саморегулювання біржової діяльності спрямоване на доповнення державного регулювання. Суспільні засади та відстоювання їх принципів завжди мають стояти на першому місці.

Переважно всі професійні учасники біржової діяльності можуть якісно та справедливо робити оцінку умов функціонування біржової діяльності.

До позитивних заходів саморегулювання біржової діяльності можна віднести [16-18]:

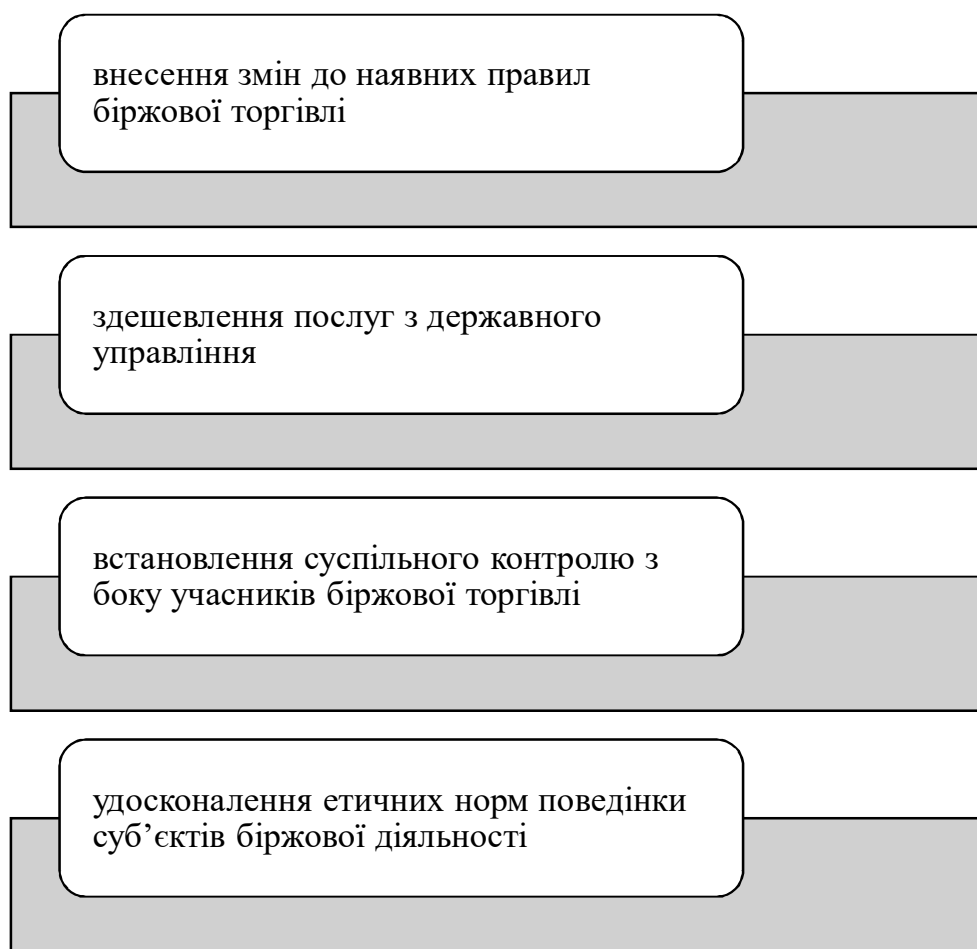

Рис. 5.26. Заходи саморегулювання біржової діяльності

Джерело: [16-18]

- внесення змін до наявних правил біржової торгівлі;
- здешевлення послуг з державного регулювання;

- встановлення суспільного контролю з боку учасників біржової діяльності;

-удосконалення етичних норм поведінки суб'єктів біржової діяльності на засадах забезпечення суспільного контролю.

Різноманітне поєднання державного регулювання біржової діяльності та саморегулювання з боку професійних учасників біржової діяльності створило різні види моделей регулювання біржової діяльності [16-18].

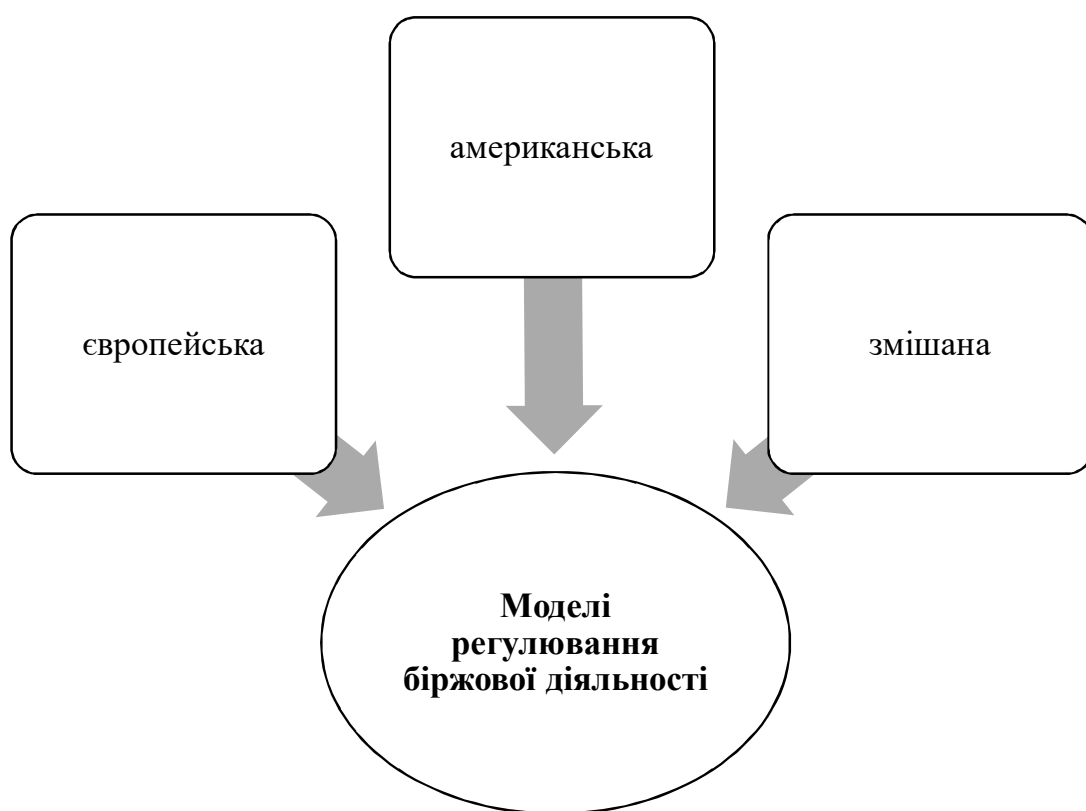

Рис. 5.27. Види моделей регулювання біржової діяльності у світі

Джерело: [16-18]

У різних країнах світу спостерігається різне співвідношення у поєднанні державного та саморегулювання біржової діяльності.

Оцінка характерних рис моделей регулювання біржової діяльності названі за принципом країн в яких вони домінували (рис. 5.25) [16-18]:

- американська модель;
- європейська модель;
- змішана модель.

Американська модель регулювання біржової діяльності є класичною міжнародною моделлю регулювання. Дана модель регулювання систематично поєднує в собі державне регулювання та саморегулювання біржової діяльності. Американська модель регулювання була розроблена і функціонує в США від початку формування біржової діяльності. Існує два регулятори на біржовому ринку – окремо для товарного і окремо для фондового ринку. Крім того наявні професійні саморегулювні організації [16-18].

Європейська модель регулювання біржової діяльності, на відміну від американської, сформована на основі забезпечення більшої солі саморегулювання, делегованого від державних органів саморегулювним організаціям. Існує два протилежні види моделей – це французька модель та англійська модель регулювання біржової діяльності [16-18].

Французька модель регулювання біржової діяльності забезпечує досить жорстке державне регулювання. Дана модель вважається з високим рівнем бюрократії та високими вимогами до учасників ринку [16-18].

Англійська модель регулювання біржової діяльності віддає більше функцій саморегулювним організаціям. Основні повноваження у Великобританії віддана Раді з фінансових послуг [16-18].

Змішаний тип регулювання біржової діяльності забезпечує поєднання всіх вище вказаних моделей регулювання [16-18].

Змішана модель характерна для вітчизняної біржової діяльності. Так, основними її рисами є:

- відсутність ефективної бази законодавчо-правових актів з регулювання біржової діяльності;
- відсутність окремого органу державного регулювання для організованих товарних ринків;

- відсутність повноцінного саморегулювання для забезпечення прозорості та ефективного функціонування професійних учасників;

- низький рівень моніторингу і контролю за професійними торгівцями.

Регулювання організованих ринків капіталу в Україні є більш прозорим і ефективним. Державним регулятором там є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [16-18].

Позитивними зрушеннями у вдосконаленні організованих ринків в Україні є прийняття нових законодавчих актів. Так, 1.07. 2021 р. став чинним Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [19]. Даний закон став новим етапом розвитку сучасної законодавчої бази біржової діяльності.

Новий закон покладає регулювання біржової діяльності строковими контрактами на вже наявний державний орган регулювання – Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку.

Правове регулювання біржової діяльності на організованих товарних ринках, де здійснюють діяльність також товарні біржі чинним залишається також Закон України «Про товарні біржі» [20].

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» також здійснює регулювання біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції.

У відповідності з Законом України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» товарні біржі також можуть отримати ліцензію здійснення наступних видів діяльності [19]:

- 1) клірингову діяльність;
- 2) діяльність з організації укладання деривативних контрактів на регульованому ринку деривативних контрактів;
- 3) діяльність з організації укладання деривативних контрактів на БТМ;
- 4) діяльність з організації укладання деривативних фінансових інструментів на ОТМ.

З метою забезпечення наявності ефективного механізму регулювання біржової діяльності на вітчизняних організованих товарних ринках та ринках капіталу необхідна наявність трьох головних організаційних засад [16-18]:

- законодавчо-правової бази;
- наявності регулятивної та регульованої систем;
- багаторівневої інформаційно-аналітичної бази.

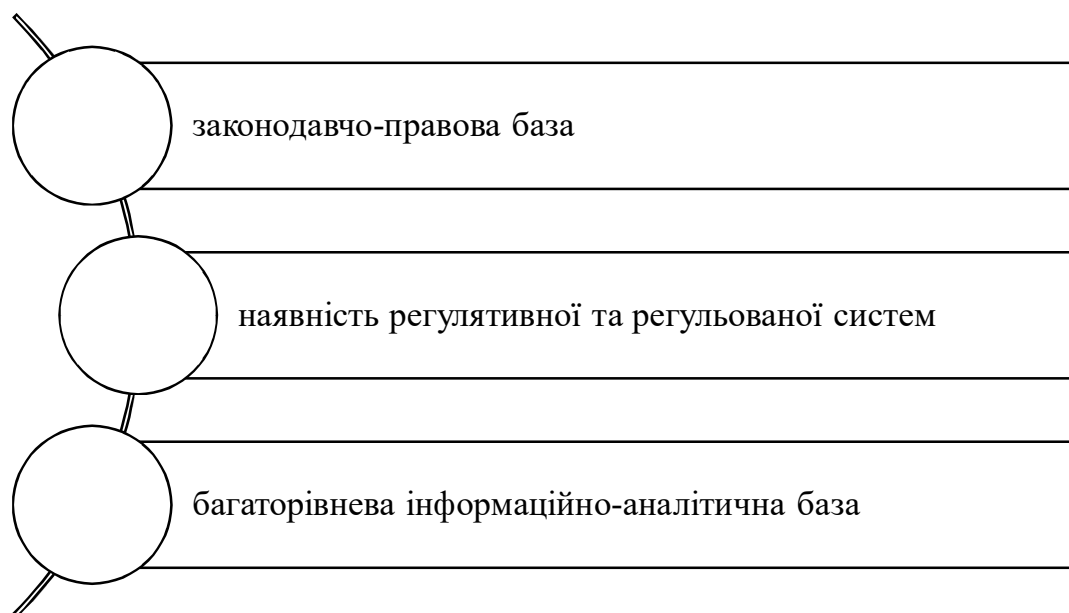

Рис. 5.28. Організаційні засади для ефективного регулювання біржової діяльності

Джерело: [16-18]

Законодавчо-правова база, незважаючи на вже наявні законодавчі акти, все ще потребує розробки нових і удосконалення існуючих.

Ефективні регулятивні та регульовані системи потребують наявності в країні біржової інфраструктури, яка сприятиме оптимальному забезпеченню біржової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу.

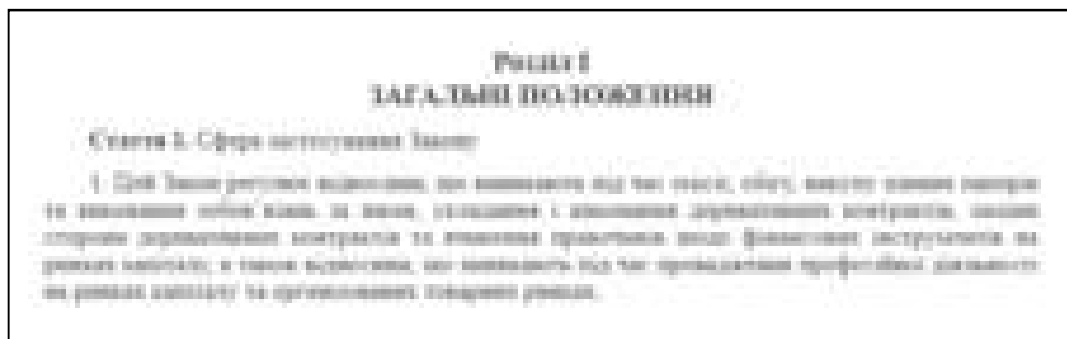
Сьогодні Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку намагається розшири свої регулятивні повноваження на всі біржові операції строкового характеру, крім операцій з цінними паперами.

Інформаційно-аналітична база має бути основана на прозорості та відкритості умов для біржових трейдерів. Яскравим прикладом якісної інформаційної аналітики є звіти WASDE USDA, які щомісяця видає американське Міністерство сільського господарства. Інформаційно-аналітична база нині досить широко висвітлює основні результати діяльності суб'єктів підприємницької діяльності.

Удосконалення біржової діяльності потребує підвищення якості функціонування певних механізмів та складових:

- спеціалізованих органів державного регулювання, які б забезпечили ефективне регулювання біржової діяльності на всіх рівнях;
- саморегулювних організацій, які могли б бути організовані у формі асоціацій професійних учасників біржової діяльності за різними сферами професійної активності;
- сформованої нової необхідної бази регулювання біржової діяльності;
- адаптованих правил біржової торгівлі на електронних біржових майданчиках ОТМ і БТМ до аналогів міжнародної біржової діяльності;
- інформаційно-аналітичної бази історичних даних, особливо тих, які містять історичні базиси на різні види біржових активів.

Нині Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» є важливим регуляційним механізмом біржової діяльності в Україні сфера застосування якого наведена нижче [19]:

Питання для самоконтролю знань до розділу 5:

1. У чому полягає об'єктивна необхідність у регулюванні.
2. Показники економічного зростання, які впливають на рівень регулювання.
3. Основна мета регуляторної політики.
4. Рівні державного регулювання підприємництва.
5. Поняття державного регулювання підприємницької діяльності.
6. Заходи державного регулювання підприємництва.
7. Забезпечення прав для підприємців у ринкових умовах.
8. Системи державного регулювання підприємництва.
9. Напрями державного регулювання підприємницької діяльності.
10. Основні засоби державного регулювання підприємницької діяльності.
11. Державні регулятори підприємницької діяльності.
12. Поняття методів державного регулювання.
13. Класифікація методів державного регулювання підприємницької діяльності.
14. Моделі регулювання підприємницької діяльності.
15. Роль держави у процесах функціонування торговельної діяльності.
16. Основні фактори, які пояснюють необхідність регулювання торгівлі.
17. Сутність державного регулювання торговельної діяльності.
18. Формування конкурентного середовища для торговельної діяльності.
19. Концепція розвитку внутрішньої торгівлі України.
20. Заходи державного регулювання торговельної діяльності.
21. Мета державного регулювання торговельної діяльності.
22. Цілі й завдання регулювання торговельної діяльності.
23. Принципи державного регулювання торговельної діяльності.
24. Державний контроль за торговельною діяльністю.
25. Саморегулювання торгівлі.
26. Правова база регулювання торговельної діяльності в Україні.

27. Регулювання біржової торгівлі.
28. Складові регулювання біржової діяльності.
29. Організований механізм регулювання біржової діяльності.
30. Мета державного регулювання біржової діяльності.
31. Система регулювання біржової діяльності.
32. Регулювання біржової діяльності за рівнями системи.
33. Регульовальна організаційна система.
34. Регульована організаційна система.
35. Складові регульованої підсистеми.
36. Організаційно-правові заходи державного регулювання біржової діяльності.
37. Завдання державного регулювання біржової діяльності.
38. Характерні риси державних органів регулювання біржової діяльності.
39. Заходи саморегулювання біржової діяльності.
40. Види моделей регулювання біржової діяльності у світі.
41. Американська модель.
42. Європейська модель.
43. Порівняння англійської і французької моделі.
44. Змішані моделі регулювання.
45. Правове регулювання біржової діяльності на організованих товарних ринках.
46. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».
47. Закон України «Про товарні біржі».
48. Організаційні засади для ефективного регулювання біржової діяльності.
49. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.
50. Удосконалення державного регулювання біржової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 5:

1. Податковий кодекс. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення 20.07.2022р.).
2. Господарський кодекс. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 20.07.2022р.).
3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>. (дата звернення 20.10.2022р.).
4. Закон України «Про підприємництво». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>. (дата звернення 20.10.2022р.).
5. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: Навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf> (дата звернення 29.09.2022р.).
6. Роженко, О.В. Лекції з дисципліни Підприємництво і бізнес-культура: для студентів ступеня «бакалавр» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. підприємництва і торгівлі. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2016. 216 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/919/1/Rozhenko_2016_4.pdf. (дата звернення 29.09.2022р.).
7. Безугла Л.С. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2011/25.pdf. (дата звернення 29.09.2022р.).
8. Бужимська К.О. Виникнення та розвиток підприємництва як економічної категорії. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/25.pdf>. (дата звернення 29.09.2022р.).
9. Система підприємництва в ринковій економіці. URL: <https://buklib.net/books/33801>. (дата звернення 28.09.2022р.).

10. Функції та умови підприємницької діяльності. URL: https://pidru4niki.com/15060913/politekonomiya/funktsiyi_umovi_pidpriyemnitskoy_i_diyalnosti. (дата звернення 28.09.2022р.).

11. Ринкове саморегулювання. URL: <https://regulation.gov.ua/dialogue/kontrol-i-nahlyad/25-rinkove-samoreguluvanna>. (дата звернення 28.09.2022р.).

12. Внутрішня торгівля України : монографія / А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутін, А.Г. Герасименко [та ін.]. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 864 с.

13. Регулювання і контроль діяльності підприємств у сфері торгівлі. URL: https://pidru4niki.com/19180902/marketing/regulyuvannya_kontrol_diyalnosti_pidpriyemstv_sferi_torgivli#65. (дата звернення 28.09.2022р.).

14. Коломоєць Т. О. Правове регулювання торговельної діяльності в Україні: сучасний стан та пріоритети розвитку. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle>. (дата звернення 28.09.2022р.).

15. Міняйло О. І., Кононенко Є. В. Державне регулювання роздрібною торгівлі в Україні. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2017/11.pdf. (дата звернення 28.09.2022р.).

16. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навчальний посібник / М.О. Солодкий, М.М. Ільчук, В.О. Яворська: К.: ЦП Компрінт, 2020. 550 с.

17. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посіб. Київ. Компрінт, 2019, 520с.

18. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. посіб. Київ. Компрінт, 2017, 455с.

19. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>. (дата звернення 28.09.2022р.).

20. Закон України «Про товарні біржі». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>. (дата звернення 28.09.2022р.).

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 5

Етапи удосконалення саморегулювання в Україні

Джерело: Платформа ефективного регулювання

<https://regulation.gov.ua/dialogue/kontrol-i-nahlyad/25-rinkove-samoreguluvanna>

Посилання на Господарський кодекс на сайті Верховної Ради України

Господарський кодекс України

Документ 436-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 19.08.2022, частини - 2479-04

Сторінка 1/1 - Редакція набрана 01.01.2003, частини - 2468-04 (Господарський кодекс)

Інформація Прокоментувати Сторінка документа Діалог документа Пошук у тексті Комент для друку

19.08.2022

ГОСПОДАРСЬКИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.146)

Ця стаття, укладена за редакцією:

№ 2418-IV від 04.02.2003	ВВР 2003, № 12, ст.200
№ 2413-IV від 01.01.2003	ВВР 2003, № 18, ст.217
№ 2414-IV від 01.01.2003	ВВР 2003, № 18, ст.219
№ 2305-IV від 21.03.2003	ВВР 2003, № 17, № 18-19, ст.287
№ 2304-IV від 18.06.2003	ВВР 2003, № 23, ст.426
№ 2408-IV від 18.08.2003	ВВР 2003, № 29, ст.584
№ 2303-IV від 23.04.2003	ВВР 2003, № 13, ст.437
№ 2306-IV від 06.07.2003	ВВР 2003, № 24, ст.434
№ 3104-IV від 02.11.2003	ВВР 2008, № 12, ст.193
№ 3203-IV від 11.11.2003	ВВР 2008, № 13, ст.138
№ 3203-IV від 11.11.2003	ВВР 2008, № 14, ст.127
№ 3203-IV від 11.11.2003	ВВР 2008, № 14, ст.138

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

**Посилання на Закон України «Про розвиток та державну підтримку
малого і середнього підприємництва в Україні» на сайті Верховної Ради
України**

Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні

Документ **4618-17** *актний*, поточна редакція — Редакція від 17.04.2022, підстава: [2290-01](#)

[Інформація](#)
[Увага](#)
[Сторінка документа](#)
[Зміст документа](#)
[ІД](#)
[Пошук у тексті](#)
[Текст документа](#)

17.04.2022

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні
 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 3, ст.22)
 (історія внесення змін до Закону)
[№ 146-IV від 16.01.2010](#), ВВР, 2010, № 18, ст.123
[№ 1171-IV від 04.12.2010](#), ВВР, 2011, № 3, ст.19
[№ 1089-IV від 16.11.2010](#)
[№ 1290-IV від 31.03.2012](#)

Цей Закон визначає принципи та механізми, засоби державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Суть малих і середнього підприємництва

1. Терміни "мале підприємство" і "середнє підприємство" визначаються у цьому Законі в залежності, відповідно у Голлодиректораті малих України, а

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

Посилання на Закон України «Про підприємництво» на сайті Верховної Ради України

Про підприємництво

Документ 698-XX [Закон](#), поточна редакція – Редакція від 11.02.2022, сторінок – 115/14

[Інформація](#) [Відкрити](#) [Карта документа](#) [Завантажити документ](#) [Пошук у тексті](#) [Текст для друку](#)

11.02.2022 - [Закон](#) [Закон](#) [Закон](#)

ЗАКОН УКРАЇНИ

Державна версія: прийнятий 07.03.2000 року, згідно з [пунктом 2](#) статті 100 Конституції України [№ 410-IV](#) від 18.01.2000, ВРР, 1999, № 14, ст 149-150, № 19-20, № 21-22, ст.149

Про підприємництво

(Законотвір Верховної Ради УРСР (ВРР), 1991, № 14, ст.149)

(Відомості в дні Подписання ВР)
[№ 701-XXI від 28.01-31, ВРР, 1991, № 14, ст 149](#)

(Після прийняття, внесення змін та скасування)
[№ 2081-XXI від 14.11.01, ВРР, 1992, № 48, ст 814](#)
[№ 2607-XXI від 21.11.01, ВРР, 1992, № 11, ст 816](#)
 Додаток:
[№ 10.012 від 11.12.01, ВРР, 1993, № 7, ст. 14](#)
 Скасування:
[№ 2110-XXI від 24.06.03, ВРР, 1993, № 30, ст 127](#)
[№ 2120-XXI від 24.06.03, ВРР, 1993, № 30, ст 124](#)
[№ 2121-XXI від 24.12.03, ВРР, 1993, № 3, ст 11](#)
Відомості в дні Подписання ВРР, 1991, № 14, ст 149

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>

Посилання на Закон України «Про товарні біржі» на сайті Верховної Ради України

Про товарні біржі

Документ 1956-201, [чинний](#), поточна редакція — Редакція від 05.08.2021, редакція: [1956-201](#)

[Інформація](#) [Відкрити](#) [Сторінка документа](#) [Виді документа](#) [Повний текст](#) [Текст для друку](#)

05.08.2021

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про товарні біржі

(Шостий Верховний Рад України (ВРП), 1992, № 16, ст.198)

(Поправки в цей Закон прийняті Верховною Радою України)

[№ 1956-201 від 10.11.91](#), ВРП 1992, № 16, ст.198

(Після прийняття законів про внесення змін до цього Закону)

[№ 2811-201 від 28.01.92](#), ВРП 1992, № 12, ст.81

[№ 2821-01 від 10.01.2002](#), ВРП 2002, № 16, ст.214

[№ 2907-01 від 27.02.2002](#), ВРП 2002, № 29, ст.1994

[№ 1962-IV від 15.01.2003](#), ВРП 2003, № 30, ст.147

[№ 2773-VI від 20.06.2005](#), ВРП 2005, № 30, ст.399

[№ 2773-VI від 20.06.2005](#), ВРП 2005, № 30, ст.401

[№ 2856-VI від 29.12.2005](#), ВРП 2006, № 34, ст.572

[№ 1209-VII від 11.06.2014](#), ВРП 2014, № 34, ст.687

[№ 1214-IX від 28.09.2016](#), ВРП 2016, № 46, ст.2951

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>

Посилання на Закон України «Про депозитарну систему» на сайті Верховної Ради України

Про депозитарну систему України

Документ 5178-VI, *закон*, поточна редакція — Редакція від 11.02.2022, *редакція*

Сторінки: 17 | Редакція: *закон* від 01.01.2024 | *закон* | 2018.02 | *Попередня сторінка*

🔍 Пошук | 📄 Документи | 📄 Текст документа | 📄 Текст документа | 📄 Текст документа | 📄 Текст документа

11.02.2022

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про депозитарну систему України

(Виключної Верховної Ради (ВРП), 2013, № 19, ст.117)

Ця стаття, виключеної статті та Кодексу

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2012, № 43, ст.628

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2014, № 8, ст.80

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2014, № 20-21, ст.707

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2014, № 20-21, ст.713

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2014, № 19, ст.2000

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2015, № 3-5, ст.32

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2015, № 17, ст.118

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2015, № 40-41, ст.379

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2015, № 52, ст.482

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2016, № 10, ст.540

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2017, № 68, ст.232

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2018, № 6-7, ст.18

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2018, № 16, ст.249

51.5413-51.51.18.02.2012, ВРП, 2019, № 47, ст.113

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>

Посилання на Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» на сайті Верховної Ради України

Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг

Документ 2664-18, [текстовий](#), поточна редакція – Редакція від 01.08.2022, частини – [15/0,15/](#)
 (18) [Опубліковано](#) – [Враховано зміни](#) набрані 01.01.2024, частини – [05/1,05/](#) (Закон України 2664-18)

[Інформація](#) [Додати коментар](#) [Цифрові документи](#) [Завантажити документи](#) [Пошук у тексті](#) [Голосувати за документ](#)

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг
 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1, ст. 1)
 (Ця редакція, опублікована в Законі в текстовому форматі)
[№ 482-IV від 04.07.2002, ВВР, 2002, № 14, ст. 104](#)
[№ 2201-IV від 13.12.2002, ВВР, 2002, № 13, ст. 110](#)
 (Ця редакція опублікована в Законі в текстовому форматі, з урахуванням змін, внесених до Закону)
[№ 18 від 2008 року 02.10.2008](#)
 (Ця редакція опублікована в Законі в текстовому форматі, з урахуванням змін, внесених до Закону)
[№ 22 від 2008 року 03.12.2008](#)
 (Ця редакція, опублікована в Законі в текстовому форматі)
[№ 1022-III від 21.01.2010, ВВР, 2010, № 04, ст. 100](#)

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

Посилання на Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» на сайті Верховної Ради України

Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків

Документ 448/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2022, стаття 1353-01
 Оновлено: Редакція набрана 01.01.2024, норма 102.36, Проєктна норма 1

Дізнатися більше...
 Завантажити документ
 Завантажити документ
 Завантажити документ
 Завантажити документ
 Завантажити документ
 Завантажити документ

01.08.2022 -

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків

(Назва закону в редакції закону № 1353-01 від 01.08.2022)
 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 51, ст.192)

Введення в дію Постановою ВР
 № 171-III від 10.03.1996 ВВР, 1996, № 51, ст.193

Ці положення, зазначені в тексті в дужках:
 № 942-III від 18.11.97 ВВР, 1998, № 10, ст.16
 № 228-III від 14.07.99 ВВР, 1999, № 28, ст.119
 № 1788-III від 11.01.2002 ВВР, 2002, № 51, ст.153
 № 2475-III від 10.01.2002 ВВР, 2002, № 16, ст.154
 № 2572-III від 10.01.2002 ВВР, 2002, № 17, ст.157
 № 2617-III від 07.01.2002 ВВР, 2002, № 28, ст.189
 № 1794-IV від 20.01.2003 ВВР, 2004, № 11, ст.181
 ВВР, 1996, № 51, ст.193

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>

ЧАСТИНА II

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

РОЗДІЛ 6

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

6.1. Історія формування системи вищої освіти в Україні.

6.2. Поняття, мета, завдання системи вищої освіти.

6.3. Принципи системи вищої освіти.

Ключові поняття: азбука, кирилиця, мова, письмо, навчання, школа, братство, колегіум, академія, предмети, навчальні центри, учні, вчителі, студенти, освітня діяльність, наукова діяльність, освіта, початкова, середня, вища освіта, доктор, магістр, бакалавр .

6.1. Історія формування системи вищої освіти

Історія вищої освіти в Україні нараховує тисячі років, проте сучасних західноєвропейських рис вона набула упродовж останніх двох століть.

Формування і розвиток системи вищої освіти має досить тісний зв'язок з появою самої писемності. Виникнення першої слов'янської азбуки у IX ст. було тісно пов'язано з Кирилом й Мефодієм [1].

Упродовж IX і X ст. на базі поєднання грецького письма та глаголиці з'явилася досконаліша азбука, яка відома нам як «кирилиця», якою написані багато древніх літературних джерел. Прийняття християнства на Русі швидкими темпами прискорило поширення писемності. У той час літературною мовою була церковнослов'янська [1].

На початку формування перших освітніх програм школи створювались при церквах та монастирях.

У стародавніх літописах є замітки про те, що Володимир Святославович запровадив шкільне навчання в Київській Русі, а Ярослав Мудрий князюючи у Новгороді створив перші школи і забезпечував навчання дітей [1].

При Києво-Печерському монастирі була сформована школа якіснішого типу, в якій дітей навчали не тільки грамоти, а й філософії, риторичі. Грамоті мали можливість вчитись і хлопчики, і дівчатка. Водночас, у школі при Андріївському монастирі окрім грамоти, дівчаток окремо вчили співу, рукоділлю, шиттю – це було навіть на той час ще новинкою для середньовічної Європи [1].

До кінця XVI ст. у шкільних програмах використовували візантійські традиції, які полягали в тому, що [1]:

- школи працювали виключно при церквах та монастирях;
- шкільними учителями були церковні служителі;
- першими підручниками були богослужебні книжки, букварі;
- програма навчання включала церковний спів і письмо;
- навчальною мовою була – церковнослов'янська.

У кінці XVI ст. в Україні було створено більше 20-ти колегіумів, які забезпечували освіту за вищими європейськими стандартами. У 1580 р. було відкрито Острозький слов'яно-греко-латинський колегіум, яка повинна була працювати як православна академія. Острозька академія (1580-1608 рр.) була закладом навчального типу. За її зразком у Києві у 1632 р. відкривалися декілька навчальних центрів. На відміну від кращих інших шкіл, там викладались арифметика, геометрія, астрономія [1].

Велику роль в історії формування вищої освіти відіграли братства. У 1585 р. було засноване Успенське братство Львову. Там предмети для учнів викладались українською мовою. У 1586 р. в даному братстві було сформовано «Порядок шкільний», який описував необхідні педагогічні характеристики вчителя. Уже на початку XVII ст. близько 30-ти братських шкіл нараховувалось в Україні [1].

Козацтво також відіграло велику роль у розвитку освіти в Україні. Запорізькі козацькі школи включали [1]:

- церковно-приходські школи;
- монастирські школи;
- січові школи.

Січові війська відзначались високим рівнем освіти, так козаки характеризувались грамотністю і начитаністю. Починаючи з 1616 р. Військо Запорізьке стало колективним членом існуючого Київського братства, яке створене у 1615 р. Водночас, архімандрит Києво-Печерської лаври Петро Могила відкрив Лаврську школу у 1619 р. [1].

З 1632 р. відбулося об'єднання наявних шкіл у Київський колегіум, згодом – Київську Мазепинсько-Могилянську академію, а ще пізніше – Києво-Могилянську академію. На той час уже вивчалось набагато більше предметів [1]:

- слов'янська мова;
- грецька мова;
- латинська мова;
- польська мова;
- українська мова;
- риторика;
- філософія;
- арифметика і геометрія;
- астрономія;
- музика;
- богослов'я.

До речі, в Україні на той час викладались дисципліни, які водночас вивчались у відомому всім Кембриджі. З кінця XVIII – початку XIX ст. почали викладатись історія і географія [1].

Завдяки гетьману Мазепі у 1701 р. рівень Києво-Могилянської академії був визнаний, як найвищий навчальний заклад. Тут тривалість навчання складала 12 років. У академії була використовувана демократична система при

виборі викладачів та керівника – в особі ректора. Усе управління академією забезпечувалось через [1]:

- ректора;
- префекта;
- суперінтенданта.

У Києво-Могилянській академії навчалися діти з усіх прошарків суспільства. Навіть на той час, знання студентів оцінювали за наступними 7-ма рівнями [1]:

- добре;
- мірно;
- старанно;
- неслабко;
- слабо;
- худо;
- безнадійно.

Учені Києво-Могилянської академії займалися освітньою, науковою і літературною діяльністю. Коли за наказом Петра I в Росії були відкриті духовні школи у 1721 році, то там вчителями були лише українці, адже їх вважали найкращими педагогами. Києво-Могилянська академія упродовж 200 років задовольняла наукові і освітні та суспільні потреби України. Її відомими випускниками стали: Г. С. Сковорода, А. Денисов, М.В. Ломоносов. По прикладу цієї академії колегіуми були засновані в Чернігові у 1700 р., Харкові у 1721 р., Переяславі у 1738 р. Так, Харківський колегіум був визнаним центром освіти, де викладали артилерію, інженерну справу, географію та геодезію [1].

На кінець XVII ст. в Україні вже була розвинена система освіти, яка складалась з [1]:

- початкової освіти;
- середньої освіти;
- вищої освіти.

Проте, на кінець XVIII ст. через посилення кріпацтва більшість сільських шкіл були закриті.

У 1802 р. Міністерство освіти Російської імперії систематизувало освіту за рівнями [1]:

- парафіяльні школи;
- повітові школи;
- губернські (гімназії) школи;
- університети.

На західноукраїнських землях організували початкові (тривіальні), а також неповні середні (головні) школи. Навчання переважно велось польською чи німецькою мовами, лише у певних випадках – українською [1].

У кінці XVIII ст. – на початку XIX ст. в Україні виникли перші університети. На той момент, найстаріший Львівський університет, який був заснований у 1661 р., пізніше відновив діяльність у 1784 р. Перші українські кафедри були засновані у 1848 – 1849 рр. через «весну народів» – революційний антимонархічний рух. 1844 р. у Львові заснували політехніку, а вже у 1855 р. – Землеробську академію у Дублянах. У Чернівцях у 1875 р. відкрили університет, який налічував три українські кафедри [1]

На українській території, яка входила до складу Російської імперії відкриття перших університетів відбулось на початку XIX ст. Так, Харківський університет був заснований у 1805 р., а у Ніжині у 1820 р. відкрили Гімназію Вищих Наук [1].

У Києві Києво-Могилянська академія була реорганізована спочатку в Духовну академію, а пізніше Київський університет у 1834 р. [1].

У 1865 р. був створений Одеський університет. Розвиток промисловості в Україні сприяв виникненню цілої низки університетів [1]:

- 1884 р. – Харківський технологічний інститут;
- 1898 р. – Київський політехнічний інститут;
- 1899 р. – Катеринославське вище гірниче училище;
- 1906 р. – Київський комерційний інститут;

- 1906 р. – Харківський комерційні інститути.
- 1915 р. – Харківський сільськогосподарський інститут.

На початку 1880-х років у Київському університеті відкрили Вищі жіночі курси, проте вже у 1885 р. їх закрили. Необхідно відзначити, що через наполегливість у 1906 р. курси поновили, а у 1914 р. їх було названо Жіночим інститутом ім. Святої княгині Ольги. Хвиля відкриття жіночих курсів прокотилась по країні. У 1906 р. заснували Вищі жіночі курси в Одесі, а у 1907 р. Вищі жіночі курси у Харкові. Пізніше у 1910 р. були засновані перші жіночі медичні інститути у Києві, Одесі й Харкові та Вищі жіночі медичні курси у Катеринославі –1916 року [1].

На кінець XVIII ст. в Україні присуджувалися наявні на той час європейські звання: бакалавр, магістр, доктор. До 1917 р. професорські колегії проводили наукову атестацію.

Необхідно відмітити, що у XIX ст. в Україні посилилась насильницька русифікація, а також утиснення української мови й культури [1].

У 1864 р. провели реформу освіти, тоді всі початкові школи стали загальноосвітніми. Середніми закладами освіти були гімназії: класичні й реальні. На той час, навчальні заклади охоплювали навчанням тільки третини дітей. Навіть порівняно з гетьманською добою спостерігалось значне зниження рівня грамотності населення. У 1897 р. в Україні лише 24 % населення було писемним [1].

У діяльності Центральної Ради з лютого 1917 р. формування системи освіти в Україні стає важливим завданням. У 1917 р. у Києві відкрили перший Український народний університет, схожі заклади були відкриті у Одесі, Миколаєві й Харкові [1].

Центральна Рада при гетьмані П. Скоропадському відкрила 150 українських гімназій. У 1918 р. була заснована Академія наук України, засновником і першим президентом якої став В.І. Вернадський. Водночас, були відкриті інші культурні центри: Національна бібліотека України, історичний музей, архів, національний театр і галерея мистецтв, тощо [1].

Прихід радянської доби забезпечив поширенню радянських гасел у освітніх процесах. Основні принципи радянської освіти й виховання полягали в наступному [1]:

- загальність інформації;
- доступність для учасників;
- безкоштовність освіти;
- обов'язковість шкільної освіти.

У радянську добу була створена 10-ти річна двоступенева школа, яка базувалась на семи класах і будувалася на професійно-технічній школі. Вища освіта існувала у вигляді 2-х типів [1]:

- технікуми для підготовки спеціалістів більш вузького профілю;
- інститути для підготовки спеціалістів різного фаху.

Радянська реформа освіти також відмовилась від такого типу вищих закладів освіти як університет. Останні перетворили на інститути народної освіти. Позитивним було те, що в Україні, яка увійшла до складу СРСР, провели «українізацію». Так, уже до 1927 р. 33 % вузів й 40 % технікумів та 78 % шкіл забезпечували навчання українською мовою [1].

У 1933 р. в Україні відбулось відновлення університетської освіти. Університети були відкриті у Києві, Одесі, Харкові та Дніпрі. Уже до 1937 р. було нараховано 123 вузи, з яких:

- 36 педагогічних;
- 35 індустрійно-технічних;
- 20 сільськогосподарських;
- 14 медичних.

У післявоєнний період в Україні швидкими темпами відновили всю освітню сферу. Так, на 1966 р. було відкрито 4 науково-дослідних інститути, 37 проблемних і 68 галузевих лабораторій [1].

Пріоритетними напрями наукових досліджень стали [1]:

- атомна енергетика;
- ракетобудування;

- космічна галузь;
- створення лазерів;
- розвиток біохімії.

У 1970-1980-ті рр. освітня та наукова система почали гальмувати через недоліки адміністративно-командної системи. Тоді, як у капіталістичних країнах відбувався динамічний розвиток інновацій і технологій у мікроелектроніці, інформатиці, біотехнології, то у Радянському Союзі були втрачені пріоритети у розвитку науки і освіти [1].

Незалежність України кардинально змінила подальші процеси реформування вищої школи. За понад 30 років незалежності України зроблено суттєві кроки задля розбудови системи освіти (рис. 6.1.) [1]:

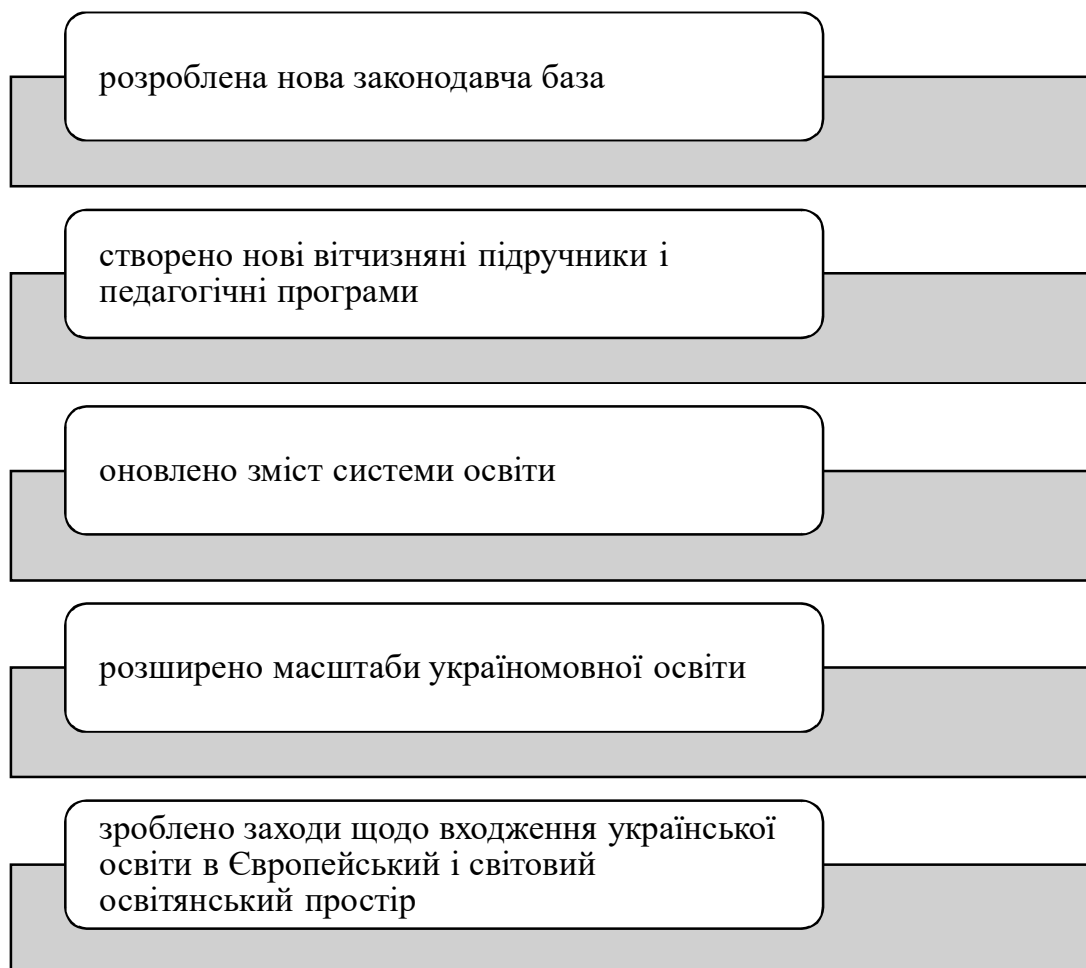

Рис 6.1. Напрями розбудови системи освіти в Україні

Джерело: побудовано авторами [1]

- розроблена нова законодавча база;
- створено нові вітчизняні підручники і педагогічні програми;
- оновлено зміст системи освіти;
- розширено масштаби україномовної освіти;
- зроблено заходи щодо входження української освіти в Європейський і світовий освітянський простір.

Реформування системи вищої освіти відбувалось за допомогою використання міжнародного досвіду, зокрема були приведені у відповідність вимоги щодо освітньо-кваліфікаційних рівнів та ступеневості освіти, розроблено вітчизняні держстандарти, у 2005 р. Україна доєдналась до реформування системи освіти і до Болонського процесу [1].

Водночас, все ще існують деякі прогалини, які необхідно виправити [1]:

- розширення фінансування закладів вищої освіти та стимулювання наукових досліджень;
- виділення більшого фінансування на стипендіальне забезпечення студентів, а також забезпечення програм кредитування вищої освіти, на західний зразок;
- підвищення заробітних плат освітян з метою перекриття відтоків якісноосвідчених кадрів закордон;
- доступ до якісної інформаційної бази та міжнародних наукових досліджень;
- поліпшення матеріально-технічного забезпечення системи освіти.

Таким чином, освітня сфера виконує важливу роль у системоутворенні та стратегічному розвитку країни. Сучасна система освіти має бути підтримана на державному рівні з метою стимулювання науково-технічних досліджень та підвищення рівня освіченості населення.

6.2. Поняття, мета, завдання системи вищої освіти

«Освіта – це духовне обличчя людини, яке формується під дією моральних і духовних цінностей та являється надбанням її культурного кола, а також процесом виховання, самовиховання, впливу, шліфування» – за словами С. Гончаренко [3].

На XX сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО було прийнято визначення поняття освіти, як процесу і результату удосконалення здібностей й поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання [3].

Вища освіта в Україні направлена на забезпечення фундаментальної наукової, теоретичної і практичної, загальнокультурної підготовки спеціалістів, які мають формувати рівень економічного, науково-технічного, соціально-культурного розвитку, а також на створення інтелектуального потенціалу української нації та всебічний інноваційний розвиток особистості як головної цінності нації. Освіта повинна стати потужним фактором забезпечення духовної культури народу України, механізмом відтворення продуктивних сил [3].

Система вищої освіти в Україні, як і в інших цивілізованих країнах, відображає мету і завдання вітчизняного суспільства, які забезпечуються законами і відображає державну політику, потреби суспільства у галузі освіти задля виховання спеціалістів вищої кваліфікації. Вища освіта перебуває під впливом державної політики, залежить від рівня економіки і культури українського народу, традицій, тощо [3].

Система вищої освіти України – це сукупність вищих навчальних закладів освіти, які формують фундаментальну наукову і практичну, професійну підготовку, здобуття громадянами освітніх рівнів відповідно до їх потреби, інтересів та здібностей, удосконалення навчальної, наукової й професійної підготовки, перепідготовки, а також підвищення кваліфікації [3].

В Україні наявний перелік напрямів й спеціальностей нараховує 76 програм, які забезпечують підготовку бакалаврів та за понад 500-ма

спеціальностями програм підготовки магістрів. Перелік спеціальностей та напрямів може постійно доповнюватись та змінюватись з метою врегулювання і забезпечення ринку праці конкурентоспроможними спеціальностями. Працевлаштування майбутніх випускників вищих навчальних закладів є характеристикою якісного рівня системи вищої освіти [3].

Метою вищої освіти є забезпечення всебічного розвитку людини як особистості й формування найвищої цінності в суспільстві, враховуючи її таланти, інтелектуальні, творчі й фізичні здібності, забезпечення цінностей і необхідних умов для успішної самореалізації відповідних компетентностей, а також виховання відповідальності у суспільстві. Це забезпечить здатність до свідомого суспільного вибору й направлення своєї активності на користь іншим суб'єктам й суспільству, а також збагачення на цій базі інтелектуального, економічного, культурного й творчого потенціалу українців, покращення освітнього рівня суспільства задля забезпечення в нашій країні сталого розвитку та її інтеграції у європейський освітній простір [4].

Закон України "Про вищу освіту" – основний законодавчий акт, який регламентує провадження вищої освіти в Україні гарантує усім громадянам України право на отримання безкоштовної вищої освіти в усіх закладах вищої освіти державної форми власності незалежно від статі, національності, раси, соціального й майнового статусу, роду й характеру заняття, світоглядних поглядів, належності до політичних партій, відношення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Це право реалізується за допомогою (рис. 6.2.) [3]:

- розгалуженої мережі закладів вищої освіти, державної та інших форм власності, наукових установ, а також закладів післядипломної вищої освіти;
- формування відкритої інформації про заклади вищої освіти, що створює необхідні умови для вибору фаху при вступі здобувачів, враховуючи їх здібності та інтереси;
- наявності різних форм здобуття вищої освіти (очної, заочної, вечірньої, екстернату).

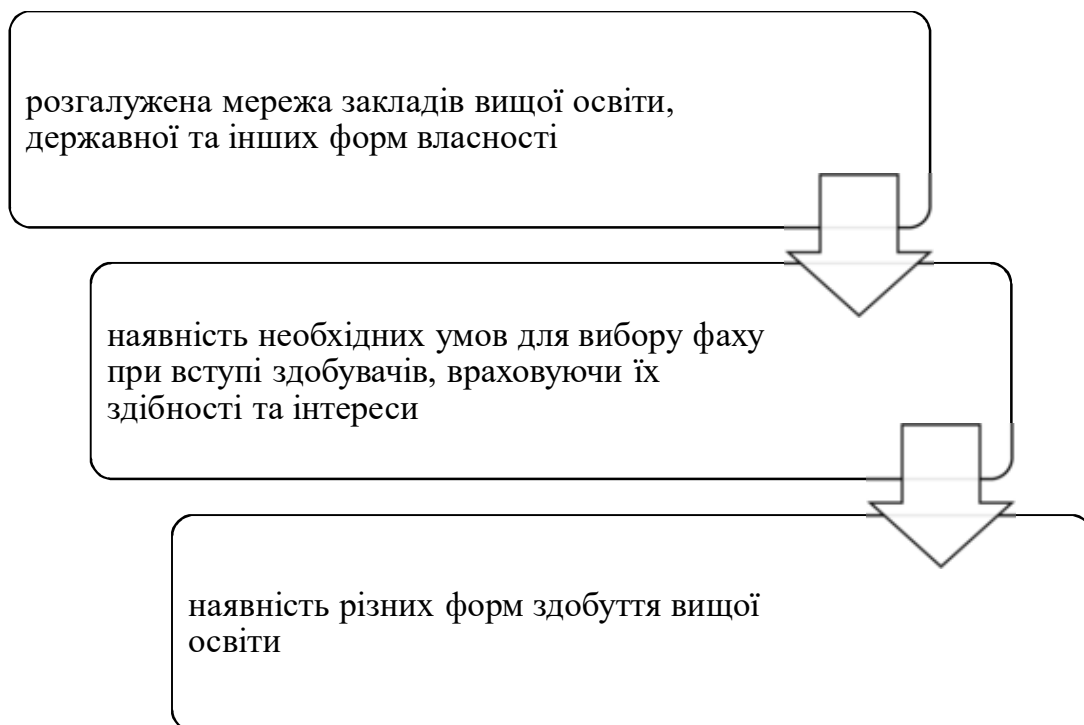

Рис 6.2. Умови реалізації прав на здобуття вищої освіти здобувачами в Україні

Джерело: побудовано авторами [3]

Доктрина національного розвитку системи вищої освіти з метою створення рівного доступу до отримання якісної вищої освіти має включати [3]:

- впровадження якісної системи інформування населення про можливості при здобутті вищої освіти;
- формування конкурсних засад у державних й комерційних навчальних закладах вищої освіти для здобуття безплатної вищої освіти;
- удосконалення законодавчої бази щодо надання можливості здобуття вищої освіти за кошти бюджетів усіх рівнів;
- надання можливості для дітей з пільгових категорій отримувати безоплатну вищу освіту;
- розширення можливостей для здобувачів отримання вищої освіти за рахунок індивідуального кредитування з низькими відсотками;

- забезпечення високого рівня вищої освіти, а також професійної мобільності здобувачів закладів вищої освіти на ринку праці завдяки інтеграції університетів, інших наукових установ й підприємств, впровадження гнучких освітніх програм, поглиблення використання інформаційних технологій;
- дотримання вимог щодо демократичності, гласності й прозорості у забезпеченні контингенту студентів, шляхом створення умов, спрямованих на розробку освітніх програм інтегрованих до потреб ринку праці.

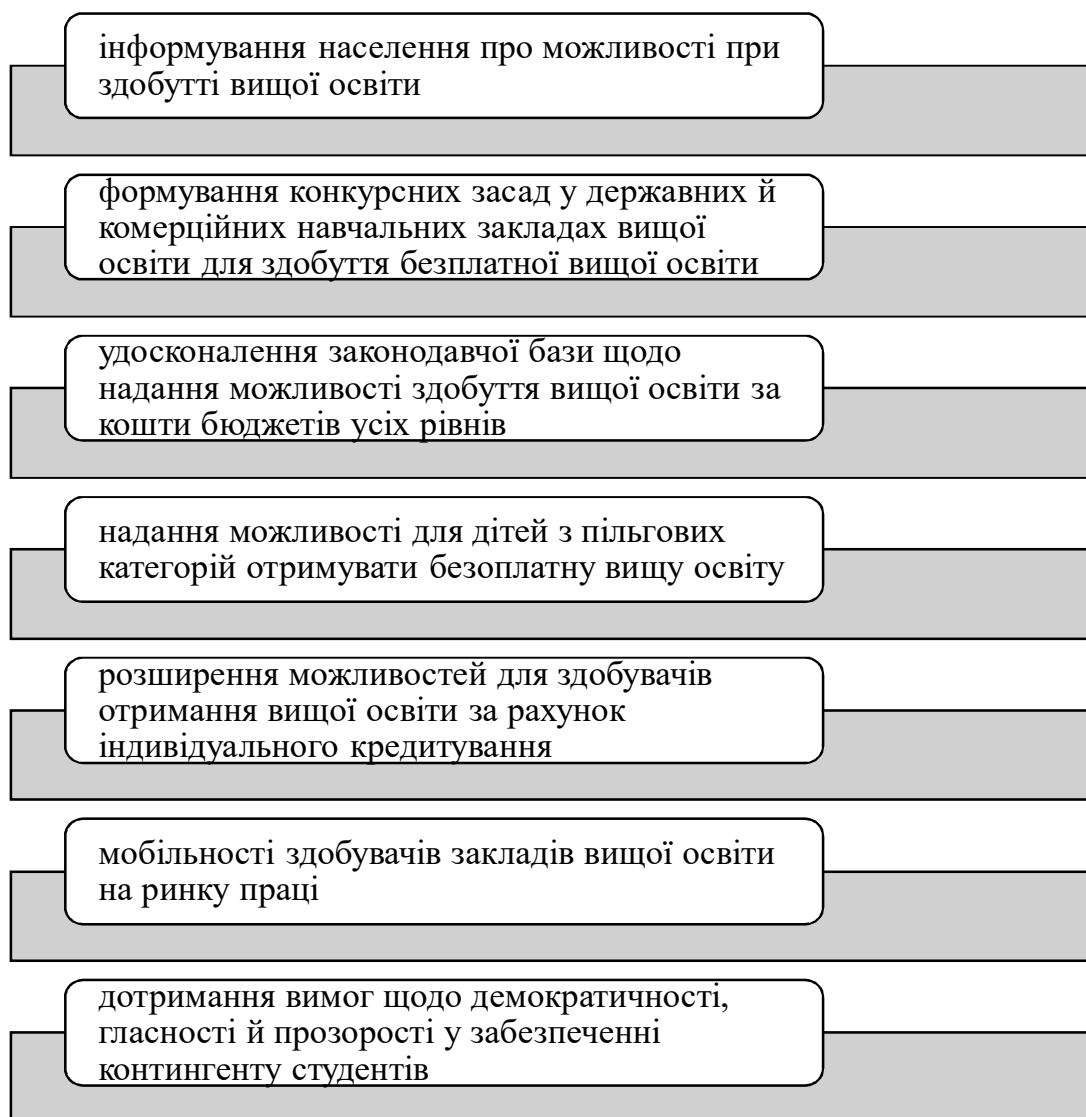

Рис 6.3. Основні засади Доктрини національного розвитку системи вищої освіти в Україні

Джерело: побудовано авторами [3]

Головним завданням система вищої освіти в Україні є забезпечення належних умов для її якісного рівня.

Зростання інтелектуальної якісної складової праці викликає потребу в працівниках, які будуть здатні переосмислювати обраний ними фах, а також спрямовувати свої зусилля у русло проведення досліджень, прийняття ефективних рішень у певних складних ситуаціях.

Нині на ринку праці факторами конкуренції між фахівцями є якість отриманої вищої освіти – цю властивість освіти можна визначити завдяки її цінності.

Для виконання завдань необхідна наявність складових якості освіти [3]:

- якість викладацького складу, а саме здатність і готовність удосконалювати свою роботу у відповідності до вимог, що стоять перед неперервністю навчання викладачів та підвищення їх соціального захисту і статусу;

- якість системи підготовки студентів, яка виражається у їх готовності до формування якісних знань, що взаємопов'язано з складовими освітніх програм, методами удосконалення системи підготовки студентів у вищих навчальних закладах, реорганізації відповідної культури у сфері оцінювання й самооцінювання знань, забезпечення культури здобувачів освітнього процесу;

- якість педагогічних прийомів у навчальних і виховних процесах університетів, що має ґрунтуватись на застосуванні форм, методів й засобів навчання, а також бути спрямованими на конкурентність майбутніх професій та спроможність здобувачів сформувати нові якості їх особистості, які стають актуальними сьогодні;

- якість системи управління закладами вищої освіти;

- застосування організаційних та науково-методичних заходів, спрямованих на забезпечення підтримки стабільного функціонування освітньої системи з метою продукування нових ідей та властивостей, які адаптуються до постійних змін навколишнього середовища.

6.3. Принципи системи вищої освіти

Побудова будь-якої системи передбачає системність та використання загальних і спеціальних принципів.

Сутність освіти полягає у формуванні системи наукових знань, спрямованих на вивчення [5]:

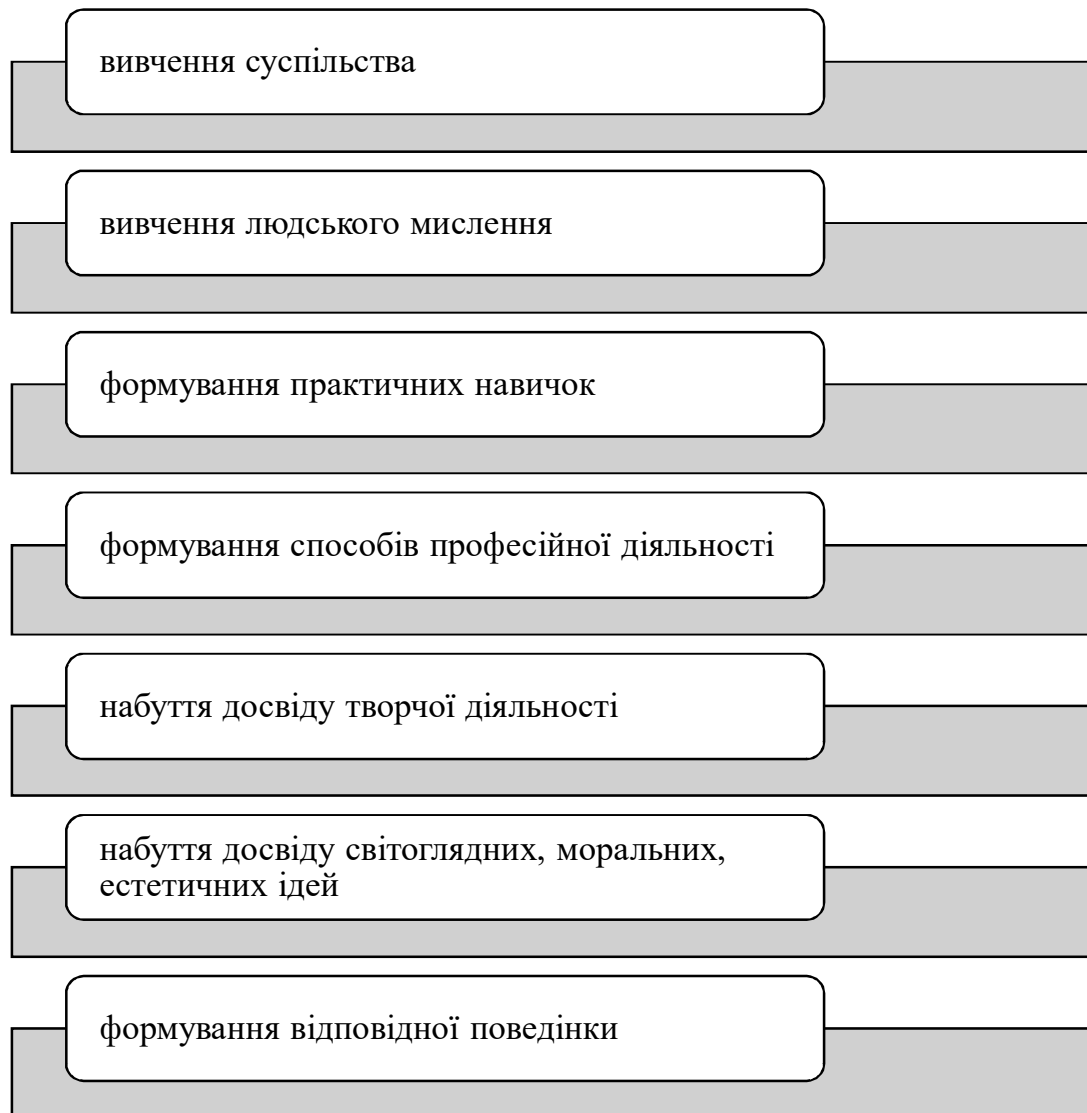

Рис 6.4. Сутність освіти у формуванні системи наукових знань

Джерело: побудовано авторами [5]

- вивчення суспільства;
- вивчення людського мислення;

- формування практичних навичок;
- формування способів професійної діяльності;
- набуття досвіду творчої діяльності;
- набуття досвіду світоглядних, моральних, естетичних ідей;
- формування відповідної поведінки, у відповідності з чим людина має оволодіти, шляхом навчання у освітніх закладах, самостійно упродовж життя.

Закон України "Про вищу освіту" викладає зміст вищої освіти як систему знань, необхідних для формування цілей і потреб суспільства, умінь та навичок, світоглядних, громадянських, професійних якостей, необхідних для майбутнього фахівця, які формуються у процесі навчання й спрямовані на перспективи розвитку суспільства, технологій та культури [5].

Мета і завдання вищої освіти є незмінними упродовж багатьох епох розвитку суспільства. Їх трансформація відбувалась залежно від культурного рівня суспільства й його соціально-економічного розвитку, а також стану науки й техніки, стратегій розвитку країни. Вища освіта має формуватись з урахуванням вимог сучасності [5].

Освіта призначена для передачі інформації та даних накопичених людством від покоління до покоління. При вивченні соціального досвіду людства необхідно звернути увагу на 4 основні компоненти [5]:

1). Існують вже здобуті у суспільстві знання про природні явища, мислення, технічні засоби діяльності. Даний елемент наявного соціального досвіду сприяє формуванню цілісного наукового уявлення про світ і людину на основі використання методологічних підходів до пізнавальної активності. Іншими словами, знання це інструмент для функціонування будь-якого фаху чи господарської діяльності.

2). Набутий досвід виконання певних видів діяльності, що виявляється в уміннях та навичках будь-якої особистості, яка вже змогла засвоїти цей досвід. Засвоєння цього компоненту дозволяє наступним поколінням людей відтворювати уже набутий історичний досвід і забезпечити його зберігання для наступних поколінь.

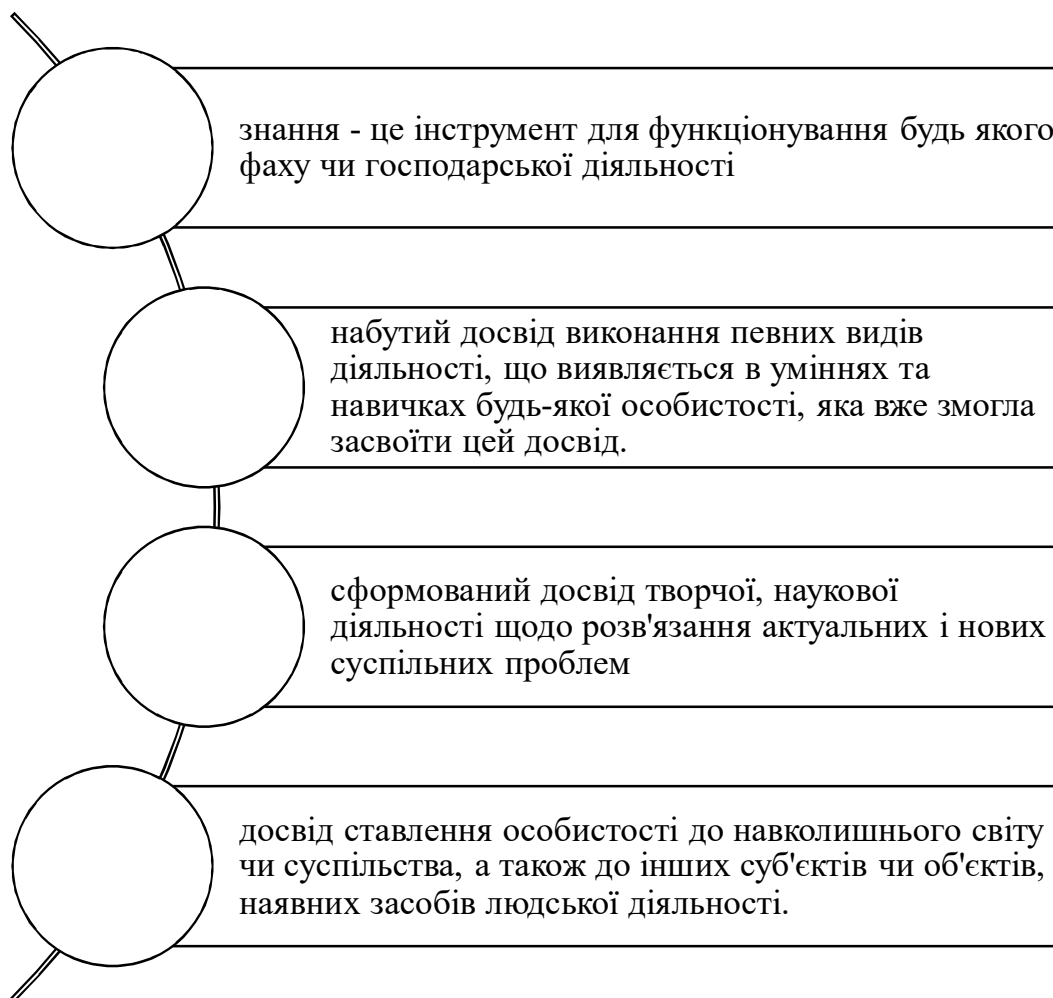

Рис 6.5. Складові вивчення соціального досвіду людства

Джерело: побудовано авторами [5]

3). Сформований досвід творчої, наукової діяльності щодо розв'язання актуальних і нових суспільних проблем. Засвоєння цього компонента сприяє розвитку культурної спадщини, що потребує і творчого підходу. Творчість та творчі риси включають в себе:

- трансферт знань й вмінь відповідно до нових ситуацій або переходу з галузі в галузь чи з однієї наукової сфери до іншої;
- виявлення нових проблем у знайомих ситуаціях. Інколи значно важче знайти, аніж вирішити проблему;
- комбінація засобів отримання нових знань;

- альтернативні знання або бачення інших варіантів для вирішення проблем, пошук засобів розв'язання, вміння аналізувати першочергові протиріччя;

- пропозиція щодо нових методів розв'язання проблем, які доки ще не мали аналогів.

Специфіка творчої діяльності заключається у тому, що не можна окреслити набір алгоритму засобів чи дій, тоді як системи та алгоритми заходів створюються самими учасниками. Тому, викладачам у вищих закладах освіти необхідно враховувати те, що ні об'єми знань, які студенти можуть засвоїти, ні вміння, сформовані на практиці не можуть забезпечити формування креативності в особистості. Особистість, яка не має звички креативно мислити і діяти на власний розсуд, не може виявити природні процеси та закономірності.

4). Досвід ставлення особистості до навколишнього світу чи суспільства, а також до інших суб'єктів чи об'єктів, наявних засобів людської діяльності. Засвоєння даного досвіду врегульовує відповідність людської діяльності її потребам, цінностям й мотивам, що розширює, створюю нову систему емоційної, моральної й естетичної культури виховання.

Подальший розвиток освіти має формуватись на основі подальшого розвитку суспільства і має складатись з (рис. 6.6.) [5]:

- інформації, яка необхідна для засвоєння: знань, накопичених за час еволюції людства (закони, поняття, теорії, концепції, факти, ідеї) та знань про напрями, методи і засоби пізнання, а також про способи розумових і практичних дій;

- системи загальних інтелектуальних й практичних вмінь та навичок, що лежать в основі різних видів діяльності;

- досвіду творчої діяльності;

- досвіду емоційно-вольового відношення до навколишнього світу, який разом із знаннями й вміннями формує підґрунтя для створення власної системи цінностей (моральних, екологічних, естетичних, тощо).

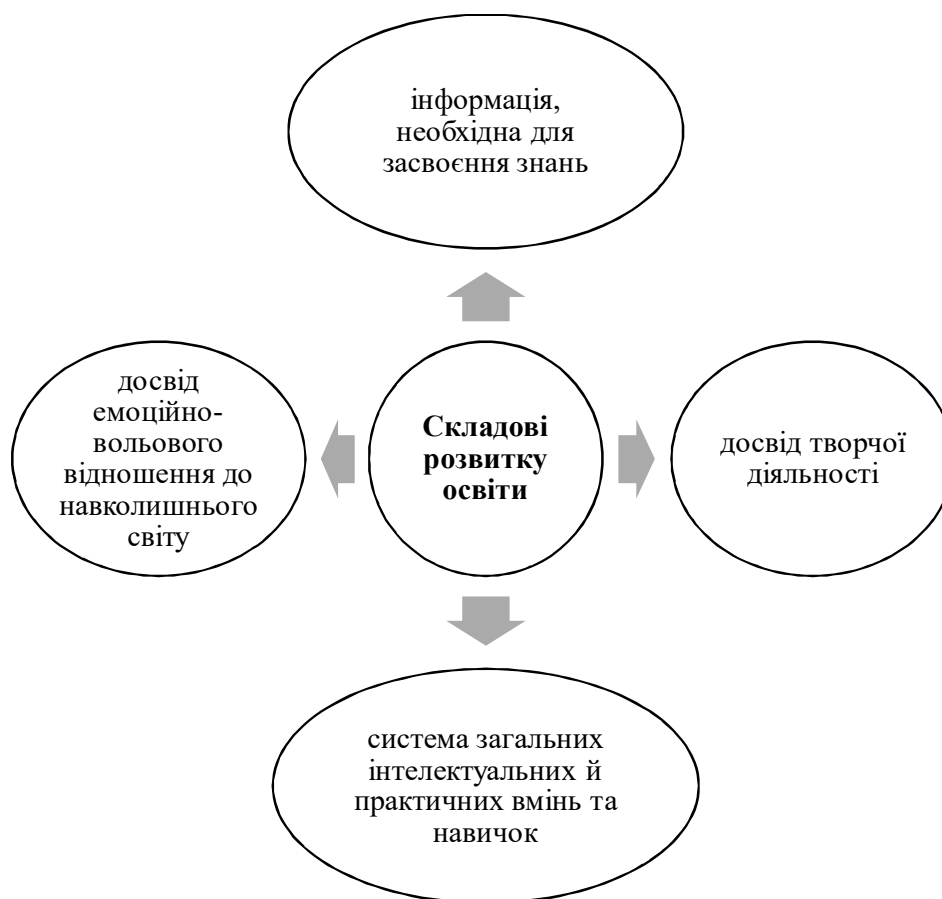

Рис 6.6. Складові розвитку освіти

Джерело: побудовано авторами [5]

У відповідності до Закону України «Про освіту» (ст.6) основними принципами, на яких ґрунтується вища освіта є наступні [5-6]:

1. Доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, які надає держава. Даний принцип ґрунтується на вільному виборі усіх бажаючих громадян будь-якого вищого навчального закладу на основі рівноправних умов без надання будь-яких переваг комусь одному. Цей принцип також реалізується через можливість на безплатне навчання й забезпечення студентів стипендією.

2. Рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку. Навчальний план підготовки здобувачів у вищих закладах освіти охоплює цикли загальних та фахових предметів, які

передбачають всебічний розвиток, а також надають належну професійну підготовку фахівців, зокрема з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. З метою динамічного розвитку фахових компетентностей передбачено дисципліни, які є обов'язковими, а також які студенти можуть обирати самостійно.

3. Гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей. Навчально-виховний процес здобувачів вищої освіти має орієнтуватися на зміцнення національних цінностей і надбань. Процес навчання і виховання має бути спрямованим на самопізнання й самореалізацію будь-якого індивіда, вибір шляху для втілення своєї мети. Викладачі й здобувачі є повноправними учасниками освітнього процесу. Кожен з цих учасників має можливість приймати участь у розв'язанні проблем освітнього процесу в межах фахових компетентностей, має право на вибір навчального освітнього закладу та засобів для досягнення мети.

4. Органічний зв'язок освіти з національними історією, культурою, традиціями. Цей принцип можна реалізувати через національну спрямованість виховних процесів. Він передбачає необхідність вивчення і дослідження історії і культури українського народу, нашої мови та прищеплення шанобливого відношення до різної національної приналежності, що представляє собою різні нації, які населяють Україну.

5. Незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій. Реалізація п'ятого принципу криється у конституційних вимогах щодо недопустимості втручання у навчально-виховні процеси закладів вищої освіти громадських, політичних і релігійних асоціацій.

6. Науковий, світський характер освіти. У вітчизняному вищому навчальному закладі освітній процес характеризується відкритістю, тобто у навчальних закладах освіти не викладають якихсь певних релігійних предметів. На усіх етапах навчально-виховного процесу студенти можуть отримати необхідні наукові знання культурно-суспільного призначення, формуючи свій науковий світогляд та моральні, правові й естетичні цінності.

7. Інтеграція з наукою і виробництвом. Цей принцип забезпечує вивчення наукових принципів, постійне удосконалення освітнього процесу на базі інноваційних досягнень науки, техніки й культури, удосконалення світоглядних функцій навчального процесу. Поєднання освіти і науки з виробництвом має не тільки виховний ефект, а також й економічний, адже є засобом усебічного розвитку здобувача у закладі вищої освіти.

8. Взаємозв'язок із наукою інших країн. Вища освіта у нашій країні будується на інтенсивному впровадженні досягнень сучасної науки з удосконалення сутності й технології освітнього процесу, підготовки висококваліфікованих фахівців. Важливими завданнями є організація наукових досліджень з міжнародними науковцями, підвищення рівня української науки у порівнянні з міжнародними аналогами.

9. Гнучкість і прогностичність системи освіти. Даний принцип ґрунтується на варіативності, саморегуляції і безперервному оновленні національної вищої освіти, її адаптації до вимог інноваційного розвитку національного суспільства.

10. Єдність і наступність системи освіти. Національна система вищої освіти ґрунтується на принципі послідовності і відповідності навчального процесу в усіх ланках підготовки висококваліфікованих фахівців. Єдність освітнього процесу забезпечується внутрішньою єдністю структури й організаційних засад системи вищої освіти.

11. Безперервність і різноманітність системи освіти. Безперервність освіти може бути реалізованою шляхом узгодження змісту та координації навчально-виховної роботи на різних рівнях вищої освіти, що забезпечуються як продовження попередніх і передбачає підготовку здобувачів до можливого продовження навчання на наступних рівнях.

12. Поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті. Даний принцип полягає у перерозподілі функцій управління освітою між державними органами та саморегулювальними організаціями.

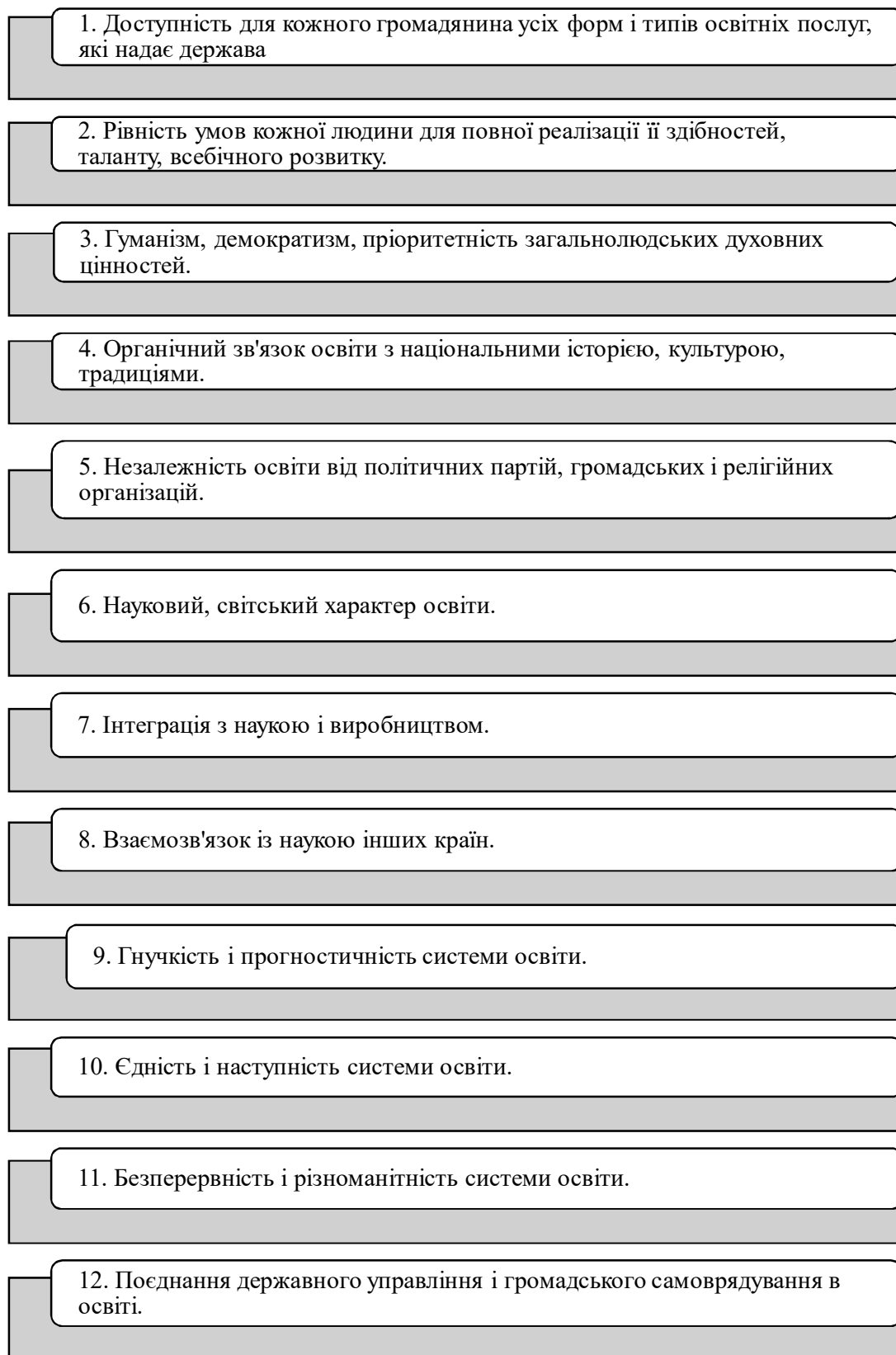

Рис 6.7. Принципи освіти

Джерело: побудовано авторами [5-6]

Формування та реалізація принципів вищої освіти в Україні базується на загальнолюдських принципах і цінностях, загальнодержавних організації у регулюванні системи освіти, традиціях наявних у вітчизняних вищих закладах освіти, з врахуванням основних завдань, розв'язання яких необхідне на сучасному етапі [5].

Перспектива адаптації системи вищої освіти України до європейського освітнього середовища має відбуватись з урахуванням наступних принципів [5]:

1. Принцип комбінації автономії з відповідальністю. У відповідності до цього принципу заклади вищої освіти повинні мати своє право формування стратегії, обирати необхідні пріоритети в навчанні й проведенні різноманітних наукових досліджень, витрачати ресурси закладів вищої освіти, профілювати програми та встановлювати необхідні критерії до викладацького складу й здобувачів вищої освіти. Даний принцип надає можливість у забезпеченні необхідної організаційної свободи, а також сприятливих умов освітнього регулювання й достатнього фінансування.

2. Принцип відповідальності освіти суспільним потребам. Необхідно зазначити, що європейська вища освіта ґрунтується на:

- історичних європейських традиціях відповідальності вищої освіти її суспільним потребам;
- широкому й відкритому доступі до усіх ступенів освіти, до доступеневого та післяступеневого навчання;
- освіті, яка забезпечить розвиток особистості під час навчання упродовж життя;
- громадянських позиціях короткочасної і довготривалої соціальної доцільності й потреби.

3. Принцип вищої освіти, якій ґрунтується на сучасних наукових дослідженнях. Даний принцип передбачає формування Зони європейських інноваційних наукових досліджень.

4. Принцип організації диверсифікації освіти. Європейська вища освіта представлена різноманітністю мов, національних культур, типів інститутів,

профілями підготовки, навчальними планами. Водночас, ефективність такої системи вищої освіти залежить від вмінь і навичок організувати все у систему, яка дозволить отримати високі результати. Вищі заклади освіти прагнуть до інтеграції для того, щоб мати досвід з різноманіттям як з наявним активом, а не причиною для виключення.

Таким чином, організація вітчизняної системи вищої освіти має бути всецільно спрямована на приведення до відповідності з урахуванням цих принципів на шляху до інтеграції у світову освітянську мережу вищої освіти з імплементацією якісно нових підходів та стандартів.

Питання для самоконтролю знань до розділу 6:

1. Історія вищої освіти в Україні.
2. Зв'язок історії вищої освіти з виникненням писемності.
3. Виникнення кирилиці.
4. Особливості створення перших шкіл.
5. Шкільне навчання в Київській Русі.
6. Школи при монастирях.
7. Традиції шкільних програм XVI ст.
8. Що таке колегіуми?
9. Перші предмети, які читались в колегіумах.
10. «Порядок шкільний» 1586 р.
11. Роль козацтва у розвитку освіти в Україні.
12. Київське братство.
13. Створення Києво-Могилянської академії.
14. Перелік предметів, вивчення у вітчизняних школах з 1632 р.
15. Який український Гетьман заснував Києво-Могилянську академію?
16. Хто заснував Лаврську школу?

17. Система оцінювання у Києво-Могилянській академії.
18. Харківський колегіум.
19. Рівні освіти в Україні у XVII ст.
20. Зниження освідченості у період кріпацтва.
21. Перші університети в Україні.
22. Київський університет.
23. Одеський університет.
24. Харківський університет.
25. Вищі жіночі курси.
26. Які звання присвоювались в Україні у XIX ст.?
27. Реформування в освіті у 1564 р.
28. Політика Центральної Ради щодо формування освіти в Україні.
29. Вплив радянської доби на систему освіти.
30. Післявоєнний розвиток освіти в Україні.
31. Пріоритети досліджень у післявоєнний період.
32. Розбудова вищої освіти в Незалежній Україні.
33. Міжнародний досвід у реформуванні вітчизняної освіти.
34. Поняття системи вищої освіти.
35. Мета вищої освіти.
36. Завдання вищої освіти.
37. Закон України "Про вищу освіту".
38. Закон України "Про освіту".
39. Умови реалізації на вищу освіту в Україні.
40. Основні засади національного розвитку системи вищої освіти в Україні.
41. Суть освіти у формуванні системи наукових знань.
42. Складові вивчення соціального досвіду людства.
43. Складові розвитку освіти.
44. Принципи освіти.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 6:

1. Історія України з давнини до початку ХХІ століття. Освіта, наука, техніка як фундаментальні основи життя українського етносу. освіта в Україні: історія та сучасність. URL: <https://uahistory.co/book/history1/39.html>. (дата звернення 20.09.2022р.).
2. Історія вищої освіти в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org>. (дата звернення 20.09.2022р.).
3. Система вищої освіти в Україні. URL: https://pidru4niki.com/70126/pedagogika/sistema_vischoyi_osviti_ukrayini. (дата звернення 20.09.2022р.).
4. Закон України "Про вищу освіту". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення 20.09.2022р.).
5. Мета, зміст та організація навчального процесу у вищій школі. https://pidru4niki.com/12881017/pedagogika/meta_zmist_organizatsiya_navchalnogo_protsestu_vischiy_shkoli. (дата звернення 20.09.2022р.).
6. Закон України "Про освіту". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення 20.09.2022р.).

РОЗДІЛ 7

УПРАВЛІННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

7.1. Державна політика та вимоги до забезпечення якості вищої освіти в Україні.

7.2. Ліцензування та акредитація.

Ключові поняття: вища освіта, вимоги, якість, якісні характеристики, ліцензування, акредитація, національна система вищої освіти, система вищої освіти, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

7.1. Державна політика та вимоги до забезпечення якості вищої освіти в Україні

Система вищої освіти в Україні регулюється Законом України «Про вищу освіту». Державна політика в сфері вищої освіти визначається Верховною Радою України, а її реалізація виконується через Кабінет Міністрів України й центральні органи виконавчої влади [4].

До принципів державної політики у сфері вищої освіти відносяться [4]:

- забезпечення систематичного розвитку суспільства через підготовку конкурентоспроможного людського ресурсу та створення необхідних умов для освітнього процесу;
- забезпечення доступу усіх бажаючих до вищої освіти;
- незалежність системи вищої освіти від політичних, громадських і релігійних уподобань;

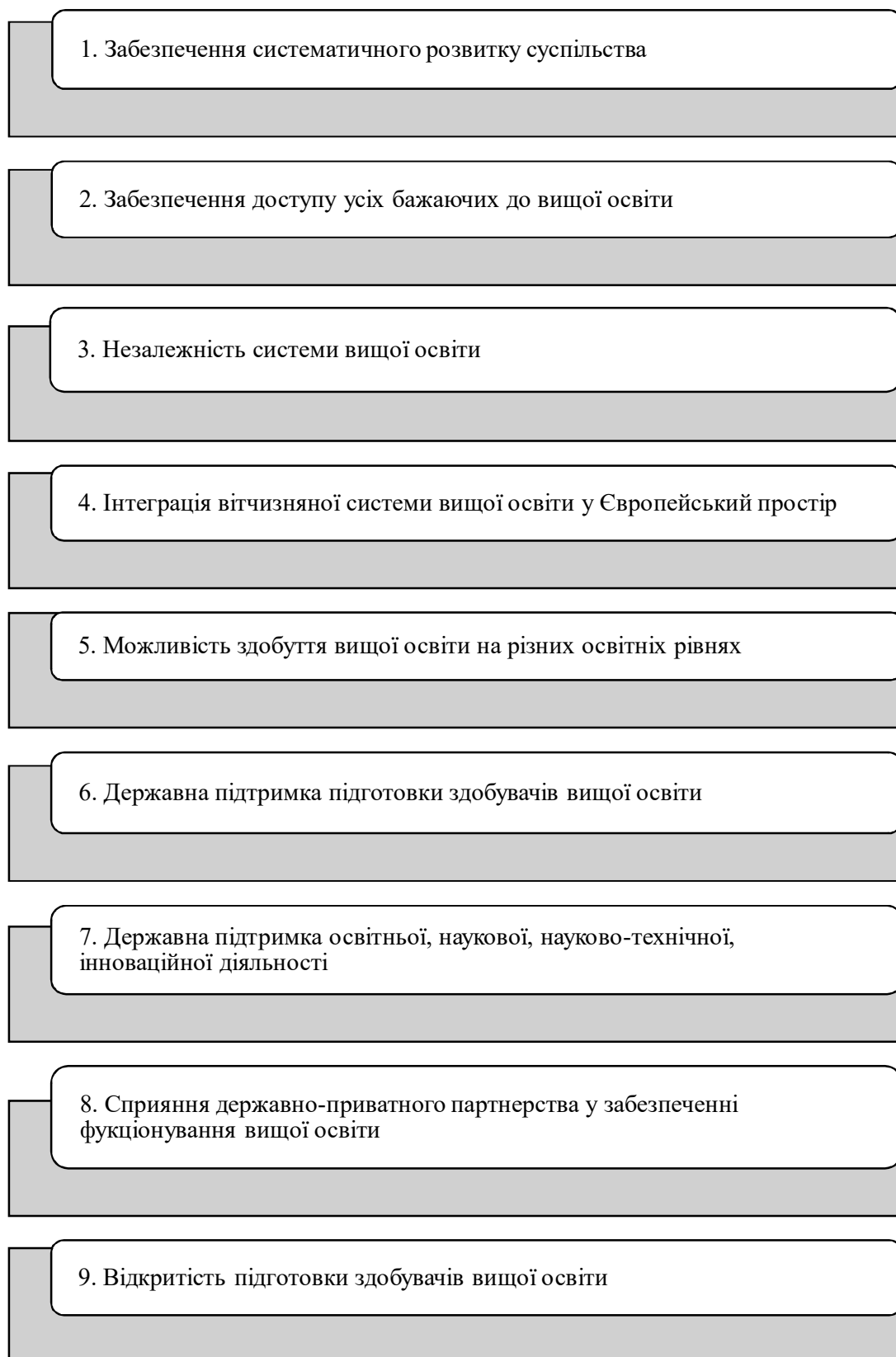

Рис 7.1. Принципи державної політики у сфері вищої освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

- міжнародна інтеграція та інтеграція вітчизняної системи вищої освіти у Європейський простір, за умов примноження здобутків;
- можливість здобуття вищої освіти на різних освітніх рівнях;
- державна підтримка підготовки здобувачів вищої освіти для забезпечення ефективного функціонування пріоритетних галузей економіки, здійснення фундаментальних й прикладних наукових досліджень, тощо;
- державна підтримка освітньої, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, зокрема через надання податкових пільг, зборів та інших платежів закладами вищої освіти;
- сприяння державно-приватного партнерства у забезпеченні функціонування вищої освіти;
- відкритість формування структури й обсягу освітньої та професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

У відповідності до Закону України «Про вищу освіту», формування та реалізація державної політики та заходів державного регулювання у сфері вищої освіти забезпечуються через [4]:

- гармонійну взаємодію вітчизняної системи освіти з бізнесом та державою з метою формування необхідного соціально-економічного розвитку;
- розвиток та підвищення якості системи вищої освіти;
- розширення наявних можливостей здобувати вищу освіту упродовж життя;
- забезпечення рівних умов для доступу до системи вищої освіти, особливо осіб з особливими потребами, формування для них вільного доступу до наявної інфраструктури закладів вищої освіти;
- розвиток автономії закладів вищої освіти, а також надання академічної свободи для учасників освітнього процесу;
- визначення системної структури та обсягів підготовки здобувачів вищої освіти з урахуванням їх потреб, а також інтересів держави і роботодавців;
- забезпечення інноваційного розвитку наукової, науково-технічної, діяльності закладів вищої освіти та їх поєднання з роботодавцями;

- надання пільг та соціальних гарантій здобувачам вищої освіти, які мають потребу;

- створення умов для реалізації конкурентних умов здобуття вакансій випускниками на ринку праці.

В Україні державна політика повинна сприяти розвитку закладів вищої освіти у формі незалежних центрів вищої освіти.

Система вищої освіти в Україні включає наступні складові (рис. 7.2.) [4]:

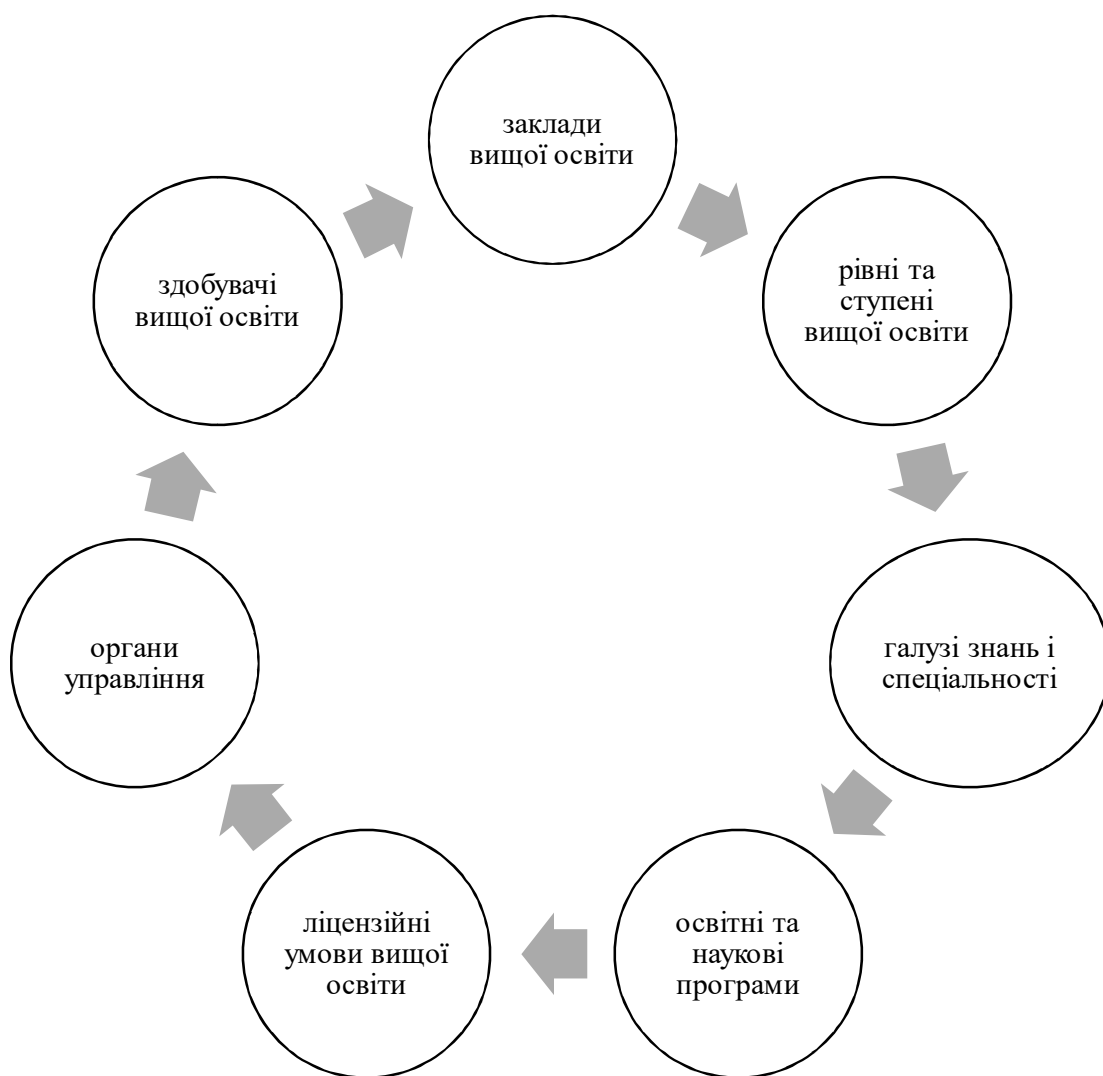

Рис 7.2. Складові система вищої освіти в Україні

Джерело: побудовано авторами [4]

- 1) заклади вищої освіти всіх форм власності;
- 2) рівні та ступені вищої освіти;

- 3) галузі знань і спеціальності;
- 4) освітні та наукові програми;
- 5) ліцензійні умови вищої освіти;
- 6) органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
- 7) здобувачі освіти.

Управління у сфері вищої освіти в Україні здійснюється через наступні установи (рис. 7.3.) [4]:

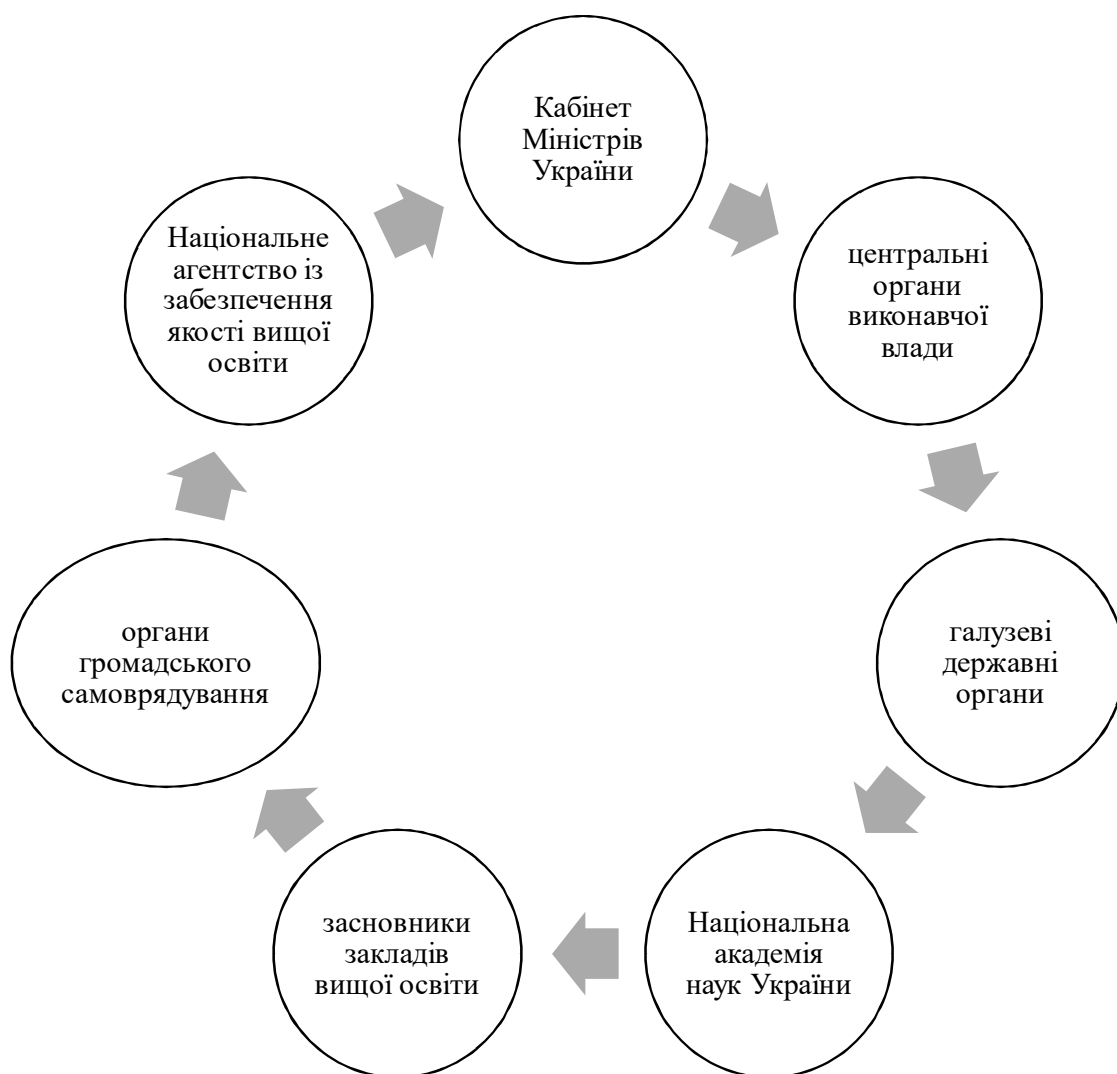

Рис 7.3. Управління у сфері вищої освіти в Україні

Джерело: побудовано авторами [4]

- Кабінет Міністрів України;
- центральні органи виконавчої влади у сфері освіти і науки;
- галузеві державні органи, до сфери управління яких відносяться заклади вищої освіти;
- Національна академія наук України та національні галузеві академії наук;
- засновники закладів вищої освіти;
- органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки;
- Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Кабінет Міністрів України має на меті формування загальної державної політики у сфері вищої освіти через [4]:

- забезпечення реалізації державної політики у вищій освіті;
- організацію розроблення, затвердження та забезпечення виконання загальнодержавних програм розвитку вищої освіти;
- забезпечення розроблення й здійснення заходів, необхідних для розвитку вищої освіти;
- видання нормативно-правових актів з вищої освіти;
- здійснення прав засновника стосовно закладів вищої освіти державної форми власності;
- створення дієвих механізмів реалізації прав закладів вищої освіти, наукових, науково-педагогічних й педагогічних працівників і осіб, які навчаються у закладах вищої освіти;
- забезпечення широкої участі незалежних експертів й представників громадськості, роботодавців і осіб, які навчаються у закладах вищої освіти у підготовці та прийнятті проектів нормативно-правових актів й інших рішень, що стосуються регулювання взаємодії складових системи вищої освіти й її функціонування;
- встановлення особливих умов підготовки фахівців за пріоритетними високотехнологічними напрямками відповідно до державних цільових програм;

- забезпечення здійснення контролю за дотриманням законодавства про вищу освіту;

- забезпечення здійснення контролю за дотриманням обмежень при затвердженні складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

- затвердження складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти забезпечують [4]:

- реалізацію державної політики щодо професійної підготовки здобувачів, ліцензування освітньої діяльності, тощо;

- формування пропозицій і розміщення державних замовлень на підготовку здобувачів вищої освіти у порядку, встановленому законодавством;

- сприяння у працевлаштуванні випускників з вищою освітою;

- аналіз якості вищої освіти у закладах вищої освіти, що підлягають управлінню;

- реалізацію прав та обов'язків засновників, передбачених законами України щодо закладів вищої освіти;

- здійснення інших повноважень відповідно до законодавства.

У відповідності до Закону України «Про вищу освіту» засновник закладу вищої освіти має установлені повноваження у [4]:

- затвердженні статуту закладів вищої освіти й за поданнями вищими колегіальними органами громадського самоврядування закладів вищої освіти вносить до них зміни;

- підписанні в місячний строк контрактів з керівниками закладів вищої освіти, обраними за конкурсом;

- громадському самоврядуванню закладів вищої освіти;

- здійсненні контролю за фінансово-господарською діяльністю закладів вищої освіти;

- здійсненні контролю за дотриманням статуту закладів вищої освіти;

- здійсненні інших повноважень, передбачених законами і статутом закладів вищої освіти.

Державна політика у сфері освіти має будуватись на наступних основних принципах (рис. 7.4.):

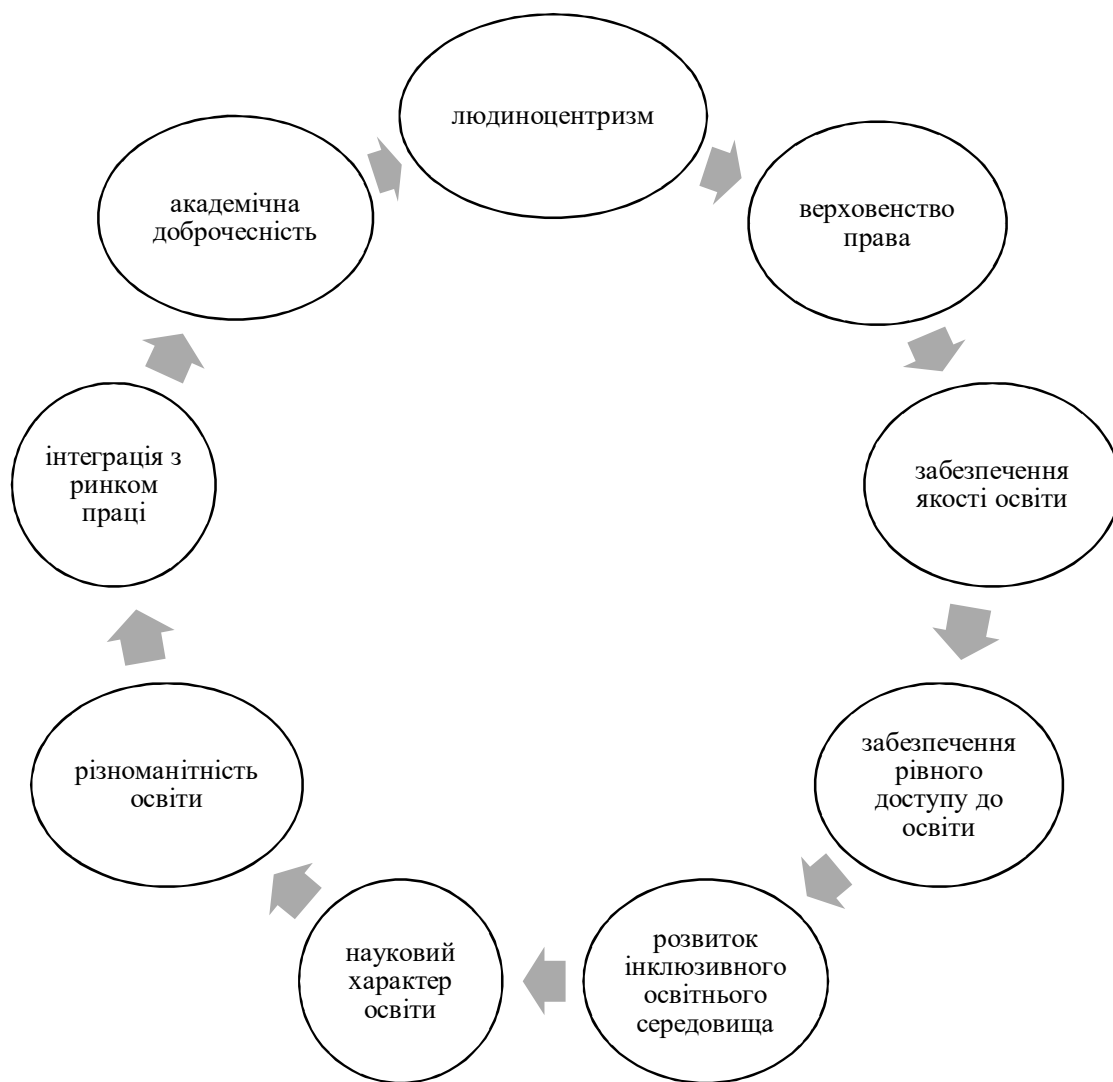

Рис 7.4. Основні принципи державної політики у сфері освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

- людиноцентризму;
- верховенстві права;
- забезпеченні якості;
- рівності доступу до освіти без дискримінації;

- розвитку інклюзивного освітнього середовища;
- науковому характері освіти;
- різноманітності освіти;
- цілісності і наступності системи освіти;
- прозорості і публічності управлінських рішень;
- відповідальності і підзвітності органів управління освітою та інших суб'єктів перед суспільством;
- інституційному відокремленні функцій контролю та функцій забезпечення діяльності закладів освіти;
- інтеграції з ринком праці;
- свободи вибору видів, форм освіти, освітніх програм, закладів освіти;
- академічної доброчесності;
- академічної свободи;
- фінансової, академічної, кадрової та організаційної автономії закладів освіти;
- гуманізму;
- демократизмі;
- єдності навчання;
- вихованні патріотизму, поваги до культурних цінностей надбань і традицій;
- формуванні потреб в дотриманні Конституції та законів України;
- формуванні поваги до прав і свобод людей, гідності;
- формуванні культури демократії;
- формуванні культури здорового способу життя, дбайливого ставлення до довкілля;
- невторчанні політичних партій, релігійних організацій у освітні процеси;
- державно-громадському управлінні й партнерстві;
- сприянні навчання впродовж життя;
- інтеграції у міжнародний освітній та науковий простір;

- нетерпимості до проявів корупції та хабарництва;
- доступності для кожного до всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються нашою державою.

7.2. Ліцензування та акредитація

З метою забезпечення якості системи вищої освіти в Україні у відповідності до законодавчих вимог проводиться ліцензування та акредитація.

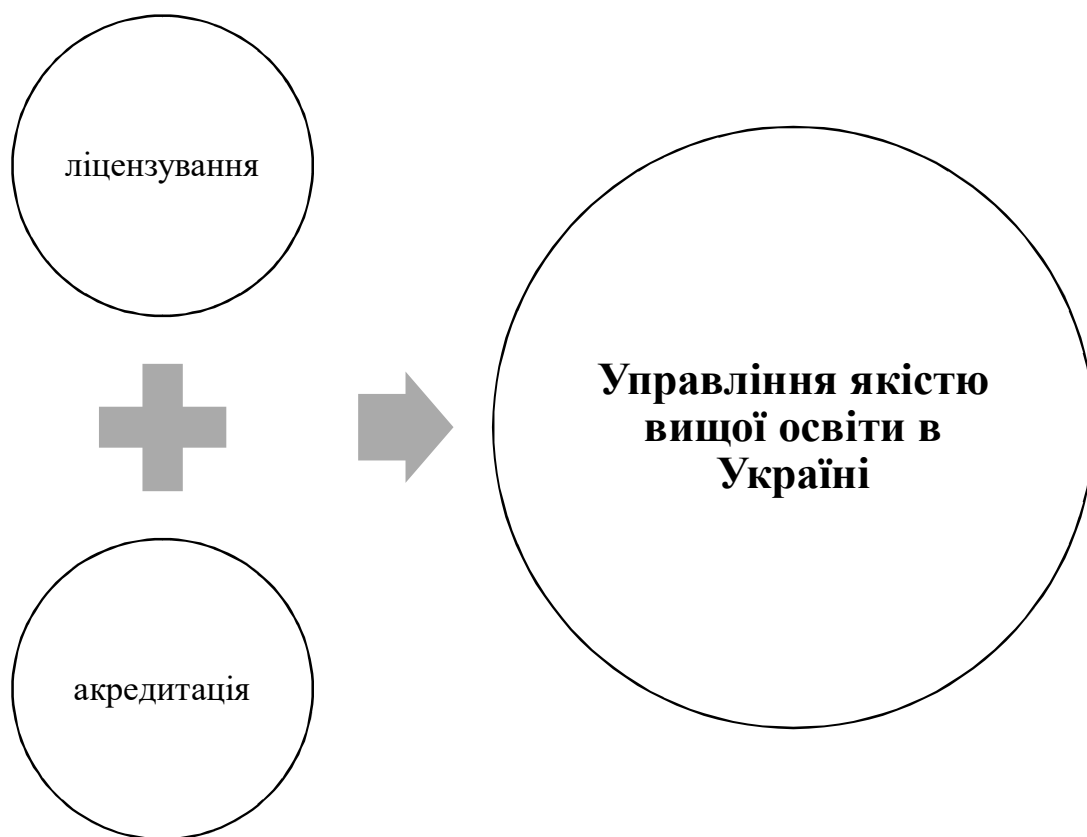

Рис 7.5. Система управління якістю у сфері вищої освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

В Україні ліцензуванню підлягають наступні види діяльності [4]:

- освітня діяльність закладів вищої освіти певних рівнів вищої освіти;

- освітня діяльність різних освітніх програм, що передбачають присвоєння кваліфікації, для яких впроваджено додаткове регулювання.

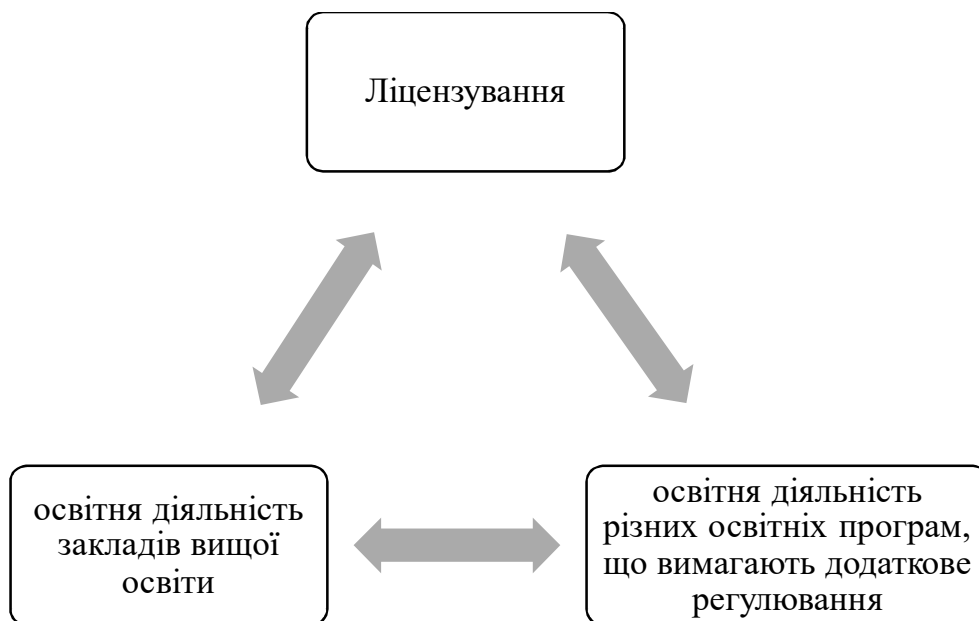

Рис 7.6. Ліцензування у сфері вищої освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

Особливості процедури ліцензування освітньої діяльності визначаються Кабінетом Міністрів України. Для отримання ліцензій на освітню діяльність здобувачі ліцензій подають до органів ліцензування через використання Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДБО) заяви та документи, що характеризують відповідність забезпечення освітніх процесів заявників ліцензійним умовам освітньої діяльності закладів вищої освіти [4].

Після отримання документів у державних реєстрах, орган ліцензування упродовж 10 робочих днів з дня їх одержання разом з заявою про отримання ліцензії визначає наявність чи відсутність підстав для розгляду [4].

Для отримання ліцензії необхідно перевірити виконання ліцензійних умов вищим навчальним закладом.

У разі позитивного рішення щодо ліцензування освітньої діяльності у закладах вищої освіти передбачено проведення виїзної ліцензійної експертизи, для якої органом ліцензування утворюється експертна комісія. Строк здійснення

виїзної ліцензійної експертизи встановлюється не більше 10 днів. Порядок здійснення виїзної ліцензійної експертизи при проведенні ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти визначається центральним органом виконавчої влади у сфері вищої освіти [4].

Строк на прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі рівний 35 робочих днів з моменту одержання органом ліцензування заяви про отримання ліцензії.

Ліцензія на провадження освітньої діяльності може бути видана після позитивного рішення, прийнятого органом ліцензування.

Ліцензований обсяг визначається на певному рівні вищої освіти чи для певної освітньої програми, що представляє собою присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких введено додаткове регулювання, і визначає максимальну кількість здобувачів вищої освіти, що зможуть протягом одного року вступити на навчання до закладів вищої освіти або бути поновленими у ньому чи переведені з інших закладів вищої освіти для здобуття вищої освіти за відповідною освітньою програмою [4].

Ліцензія також може бути і анульованою у результаті [4]:

- подачі заяви закладів вищої освіти про анулювання своєї ліцензії;
- появи у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомостей щодо припинення державної реєстрації юридичної особи;
- невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти;
- повторного порушення закладами вищої освіти ліцензійних умов хоча б однієї з вимог;
- виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих закладами вищої освіти разом із заявою про отримання ліцензії;
- відмови закладів вищої освіти у проведенні органом ліцензування перевірки;
- несплати за видачу ліцензії;

- відсутність провадження освітньої діяльності ліцензіатом на певному рівні вищої освіти або за певною освітньою програмою, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких введено додаткове регулювання, через 365 днів.

Рішення про анулювання ліцензії мають бути прийнятими упродовж 15 робочих днів від дня виникнення або встановлення підстав для анулювання ліцензії.

Переоформлення ліцензії відбувається через зміну у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань рішення органу ліцензування з наявності у суб'єктів господарювання прав на провадження визначених ними видів господарської освітньої діяльності, що підлягають ліцензуванню та в Єдиній державній електронній базі з питань освіти з назви закладів вищої освіти, відокремлених структурних підрозділів закладів освіти, місцезнаходження закладів освіти та відокремлених структурних підрозділів закладів освіти, назв спеціальностей, за якими видані ліцензії, та/або ліцензовані обсяги [4].

Переоформлення ліцензій можна здійснити на основі [4]:

- реорганізації юридичної особи, що має ліцензію на провадження освітньої діяльності через перетворення, злиття, поділ або приєднання однієї юридичної особи до іншої;

- реорганізації або зміни найменування структурного підрозділу закладу вищої освіти, що провадить освітню діяльність за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти і зазначений у ліцензії закладу вищої освіти;

- зміни найменування чи місцезнаходження закладів та/або відокремлених структурних підрозділів;

- зміни у переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;

- інших випадків, визначених законами.

Окрім ліцензування, також здійснюється акредитація освітніх програм.

З метою акредитації освітньої програми необхідно подати до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та перелік документів, що підтверджують відповідність освітньої програми та освітньої діяльності за певною програмою вимогам та критеріям, визначеним Положенням про акредитацію освітніх програм [4].

Упродовж трьох місяців з дня подання заяви до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за результатами проведеної акредитаційної експертизи приймається рішення про акредитацію, умовну акредитацію чи відмову в акредитації. Рішення щодо акредитації освітньої програми може бути прийнятим на підставі експертних висновків відповідної галузевої експертної ради і потім вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти [4].

Упродовж трьох робочих днів з дня прийняття рішення про акредитацію освітньої програми Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти надає закладу вищої освіти відповідний сертифікат [4].

Сертифікат про акредитацію містить наступні позиції [4]:

- найменування та адресу закладів вищої освіти;
- акредитована спеціальність і рівень вищої освіти;
- дата видачі сертифіката.

Сертифікат про акредитацію видається за кожною акредитованою освітньою програмою та строком на 5 років, тоді як при другій та наступних акредитаціях вже строком на 10 років. Інформація про видані сертифікати вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти [4].

Форма сертифікатів про акредитацію та порядок їх оформлення, переоформлення, а також видачі, зберігання та обліку може бути затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Підставами для нового оформлення або переоформлення сертифіката про акредитацію є [4]:

- зміна найменувань чи місцезнаходжень закладів вищої освіти;

- реорганізація юридичних осіб, що вже мають сертифікати про акредитації через перетворення, злиття чи поділ, виділ або приєднання інших юридичних осіб;

- ліквідація чи реорганізація або зміна найменувань структурних підрозділів закладів вищої освіти, що вже провадять освітню діяльність за відповідними спеціальностями та рівнями вищої освіти;

- зміна в переліку галузей знань та спеціальностей, за якими уже здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Сертифікати підтверджують відповідність освітньої програми закладу вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарту вищої освіти і дає право на видачу диплома державного зразка за цією спеціальністю [4].

В Україні також можуть бути визнаними сертифікати про акредитацію освітніх програм виданих іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами, які затверджені Кабінетом Міністрів України [4].

Отже, ліцензування і акредитація проводяться з метою підвищення якості освітніх та виховних процесів у вищих закладах освіти в Україні. При цьому, вони повинні носити не заборонні риси, а бути націленими на удосконалення системи вищої освіти.

Питання для самоконтролю знань до розділу 7:

1. Які державні органи визначають державну політику у сфері вищої освіти.
2. Поняття державного регулювання системи вищої освіти.
3. Принципи державної політики у сфері вищої освіти.
4. Заходи державного регулювання у сфері вищої освіти.
5. Складові системи вищої освіти.

6. Яка сфера управління закладів вищої освіти.
7. Засновник вищої освіти.
8. Управління у сфері вищої освіти саморегулювними організаціями.
9. Роль держави у підвищенні якості системи вищої освіти.
10. Хто може забезпечувати регулювання освітніх процесів?
11. Що таке людиноцентризм?
12. Що таке верховенство права?
13. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.
14. Як регулює якість вищої освіти НАЗЯВО?
15. Ліцензування освітньої діяльності.
16. Як отримати ліцензію на підготовку фахівців вищої освіти?
17. Як здійснюється процедура ліцензування у сфері вищої освіти.
18. Які документи необхідно подати на отримання ліцензії?
19. Причини анулювання ліцензій.
20. Акредитація освітніх програм.
21. Вимоги до акредитації освітніх програм.
22. Як проходить процедура акредитації?
23. Хто затверджує сертифікат про акредитацію?
24. На який період надається сертифікат про акредитацію?
25. Анулювання сертифікатів про акредитацію.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 7:

1. Історія України з давнини до початку ХХІ століття. Освіта, наука, техніка як фундаментальні основи життя українського етносу. освіта в Україні: історія та сучасність. URL: <https://uahistory.co/book/history1/39.html>. (дата звернення 20.09.2022р.).
2. Історія вищої освіти в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org>. (дата звернення 20.09.2022р.).
3. Система вищої освіти в Україні. URL: https://pidru4niki.com/70126/pedagogika/sistema_vischoyi_osviti_ukrayini. (дата звернення 20.09.2022р.).
4. Закон України "Про вищу освіту". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення 20.09.2022р.).
5. Мета, зміст та організація навчального процесу у вищій школі. https://pidru4niki.com/12881017/pedagogika/meta_zmist_organizatsiya_navchalnogo_protsestu_vischiy_shkoli. (дата звернення 20.09.2022р.).
6. Закон України "Про освіту". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення 20.09.2022р.).

РОЗДІЛ 8

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

8.1. Рівні та ступені вищої освіти.

8.2. Учасники освітнього процесу.

8.3. Організація освітньої та навчально-виховної роботи в НУБП України.

Ключові поняття: вища освіта, рівні вищої освіти, бакалавр, магістр, здобувач вищої освіти, положення про навчальний процес, університет, студент, .

8.1. Рівні та ступені вищої освіти

У відповідності до системи регулювання підготовки фахівців за різними спеціальностями в Україні може забезпечуватись у різних формах (рис. 8.1.) [4]:

- інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);
- індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві);
- дуальна.

Підготовку здобувачів у вищих навчальних закладах нині здійснюється з відривом від виробництва у формі очного навчання, без відриву від виробництва у формі вечірнього і заочного навчання, а також через поєднання форм (очно-заочне навчання), екстернат і дистанційне навчання.

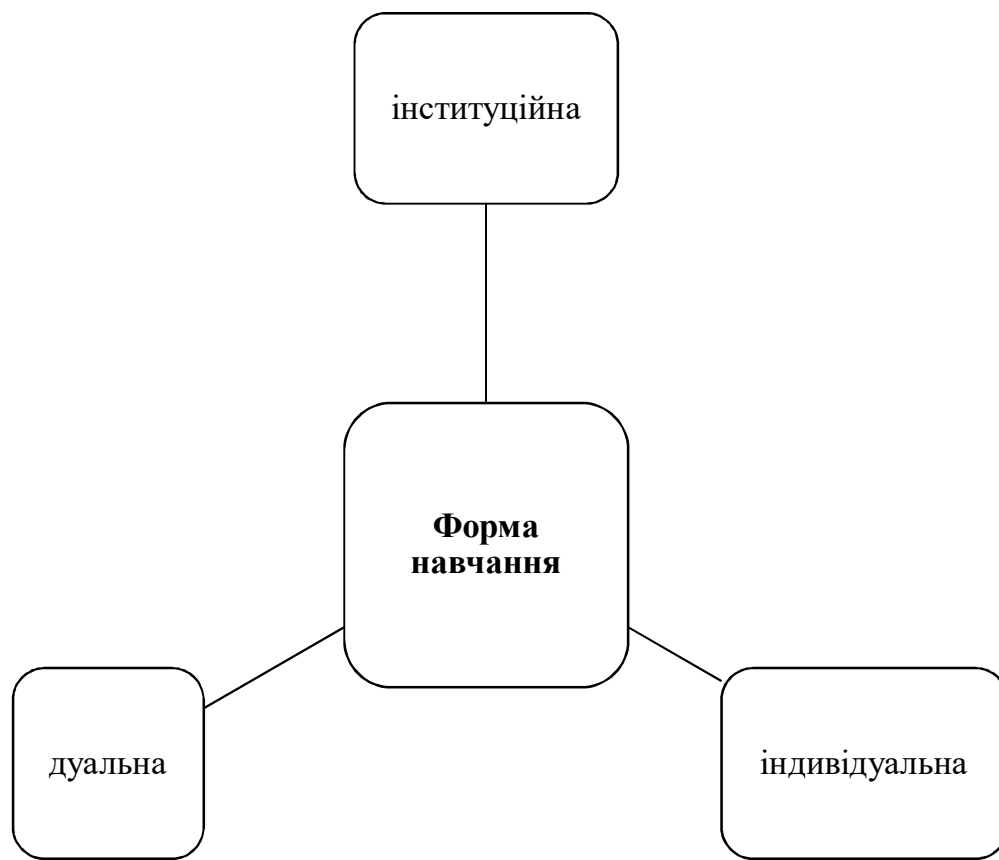

Рис 8.1. Форми навчання у сфері вищої освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

Очна форма навчання в університетах проходить з основним акцентом на проведення аудиторних занять за умов наявності очного контакту студентів з викладачами та між собою. Основними перевагами очного навчання є забезпечення максимального обсягу навчально-виховного процесу у аудиторному форматі з можливостями використання наявних видів педагогічного контролю, а також у широкому застосуванні групових методів і форм навчання і виховання, у можливостях отримання максимального обсягу навчального матеріалу.

Заочна форма навчання у вищих навчальних закладах передбачає навчання без відриву від виробництва та виділення значного часу на самостійну

роботу студентів. Безпосередні контакти в аудиторіях студентів і викладачів достатньо обмежені.

Очно-заочна або вечірня форма навчання також передбачає навчання без відриву від виробництва. Вищу освіту здобувають у вечірніх формах досить часто здобувачі третього освітньо-наукового рівня вищої освіти.

Екстернат – являє собою особливу форму навчання осіб (екстернів), які вже мають відповідну освітню підготовку для здобуття певного рівня вищої освіти через самостійне вивчення навчальних дисциплін та, відповідно, складання екзаменаційної сесії у вищих навчальних закладах, проходження інших форм підсумкових контрольних заліків, що передбачені навчальними планами.

Дистанційне навчання – це досить сучасна форма навчання, яка надає можливість спілкування за допомогою різних засобів, в основному комп'ютерних мереж (Internet). Дистанційне навчання забезпечує можливість:

- посилення активної ролі студентів в самоосвіті;
- різкому збільшенню обсягів освітніх досягнень, доступу до світових наукових здобутків;
- спілкування з педагогами-професіоналами, консультування у фахівців високого міжнародного рівня;
- застосуванню інтерактивних форм навчальних занять;

Здобуття вищої освіти передбачає проходження певних етапів освіти. В Україні навчання у вищих закладах освіти здійснюється за наступними рівнями (рис. 8.2.) [4]:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти включає отримання здобувачами вищої освіти можливості розв'язування типових задач, спеціалізованих у певних галузях професійної діяльності.

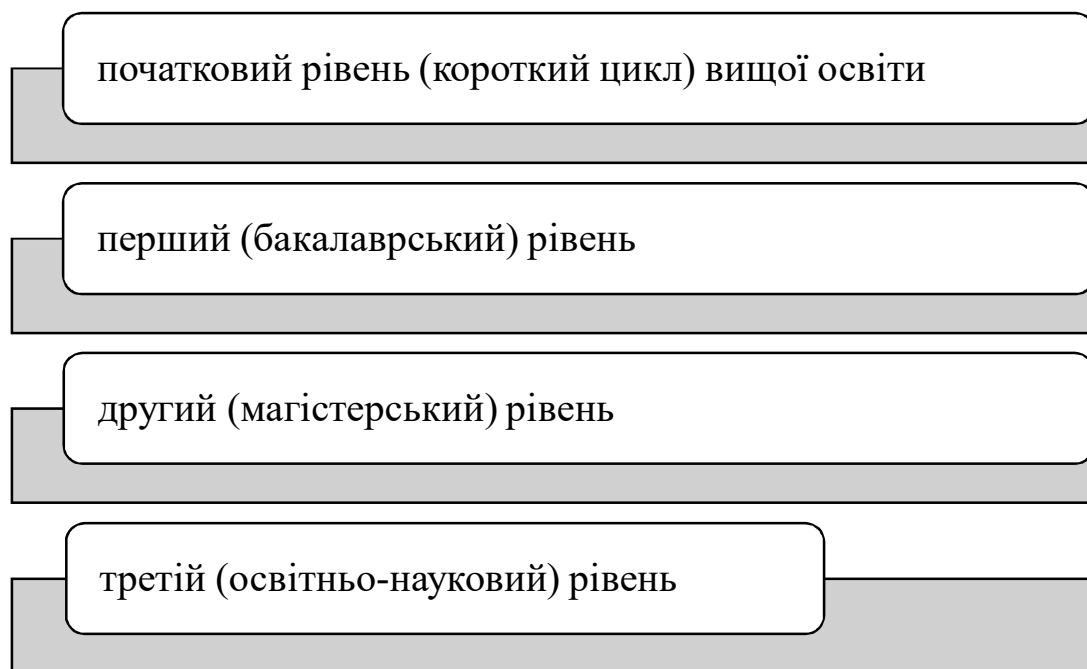

Рис 8.2. Рівні вищої освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти включає набуття здобувачами вищої освіти можливості розв’язування складних задач, спеціалізованих у певних галузях професійної діяльності.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти включає набуття здобувачами вищої освіти можливості розв’язування задач дослідницьких та/або інноваційних спрямованостей у певних галузях професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий) рівень включає набуття здобувачами вищої освіти можливості розв’язування комплексних проблем в галузях професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

Здобуття вищої освіти відбувається поступово переходячи з одного рівня на інший і при успішному їх завершенні передбачено присудження ступеня вищої освіти за кожним рівнем освіти у наступній послідовності (рис. 8.3.) [4]:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії/доктор мистецтва.

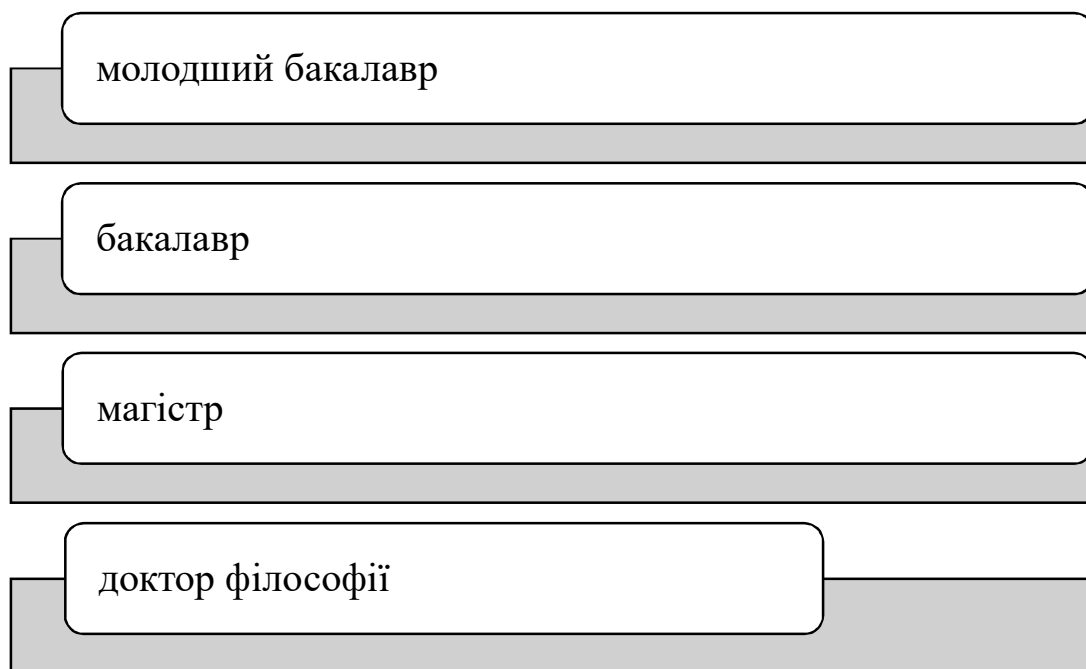

Рис 8.3. Ступені вищої освіти

Джерело: побудовано авторами [4]

Молодший бакалавр являє собою освітній чи освітньо-професійний ступінь, який можна здобути на початковому рівні вищої освіти. При цьому, у результаті успішного завершення здобувачем вищої освіти обраної освітньої програми, яка не може бути розрахованою менше ніж на 120 кредитів ЄКТС, їй присуджується ступінь молодшого бакалавра. Для здобуття даного освітнього ступеня здобувач має здобути повну загальну середню освіту [4].

Бакалавр являє собою освітній ступінь, що здобувається особою на першому рівні вищої освіти й присуджується у закладі вищої освіти за результатами успішного виконання обраної освітньо-професійної програми, з встановленим обсягом у межах 180-240 кредитів ЄКТС. Водночас, для здобувачів освітнього ступеня бакалавр на базі освітнього ступеня молодший бакалавр чи на базі фахової передвищої освіти у закладі вищої освіти можна провести перезарахування кредитів ЄКТС. Особа може здобути ступінь бакалавра при умовах наявності у неї повної загальної середньої освіти [4].

Магістр являє собою освітній ступінь, що здобувається вже на другому рівні вищої освіти й присуджується у закладі вищої освіти у результаті

успішного закінчення здобувачем вищої освіти обраної ним освітньої програми. При цьому, ступінь магістра може бути здобута за освітньо-професійною чи за освітньо-науковою програмами. Обсяг освітньо-професійної програми для підготовки магістрів має становити 90-120 кредитів ЄКТС, а обсяг освітньо-наукової програми тільки – 120 кредитів ЄКТС. При цьому, освітньо-наукова програма магістрів обов'язково має включати дослідницьку (наукову) компоненту з обсягом не менше 30 %. Особи мають право здобувати ступінь магістра лише за умов наявності ступеня бакалавра [4].

Доктор філософії являє собою освітній і науковий ступінь, що здобувається вже на третьому рівні вищої освіти на базі ступеня магістра.

Ступінь доктора філософії може присуджуватися разовою спеціалізованою вченою радою у закладі вищої освіти або науковій установі за результатами успішного завершення здобувачами вищої освіти обраних освітньо-наукових програм та публічного захисту дисертацій у разовій спеціалізованій вченій раді [4].

Особи мають право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі.

Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають також право здобувати ступінь доктора філософії не будучи в аспірантурі, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умов успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми й публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді [4].

Нормативний строк навчання доктора філософії в аспірантурі становить чотири роки. Обсяг освітньо-наукової програми для підготовки доктора філософії може знаходитись у межах 30-60 кредитів ЄКТС.

8.2. Учасники освітнього процесу

Освітній процес представляє собою інтелектуальну, творчу діяльність у сфері вищої освіти, яка може проводитись у закладах вищої освіти через систему науково-методичних та педагогічних заходів й спрямована на передачу, засвоєння, та майбутнє використання знань, умінь і відповідних компетентностей, які допоможуть сформувати гармонійний розвиток особистості [4].

Освітній процес у закладах вищої освіти регламентується Положенням про організацію освітнього процесу, яке затверджується виключно вченою радою закладів вищої освіти у встановленому порядку.

Необхідно зазначити, що під час навчальних занять спілкування відбувається державною мовою. Регламентується застосування державної мови законами України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", а також "Про освіту" [4].

Водночас, будь-який заклад вищої освіти також має право запровадити викладання певних дисциплін англійською мовою. Проте, є умова – всі студенти мають володіти достатнім рівнем знань англійської мови, щоб бути здатними доєднатись до навчального процесу.

Освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами (рис. 8.4.) [4]:

- навчальні заняття;
- самостійна робота;
- практична підготовка;
- контрольні заходи.

До основних видів навчальних занять у вищих навчальних закладах відносяться (рис. 8.5.) [4]:

- лекції;
- практичні;
- семінарські;

- лабораторні;
- індивідуальні заняття;
- консультації.

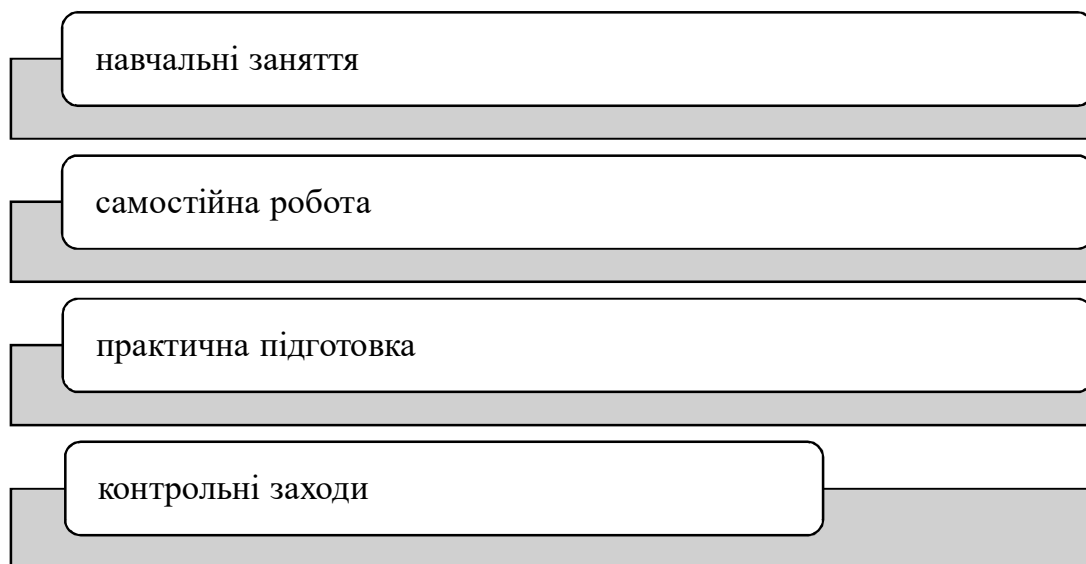

Рис 8.4. Форми освітнього процесу

Джерело: побудовано авторами [4]

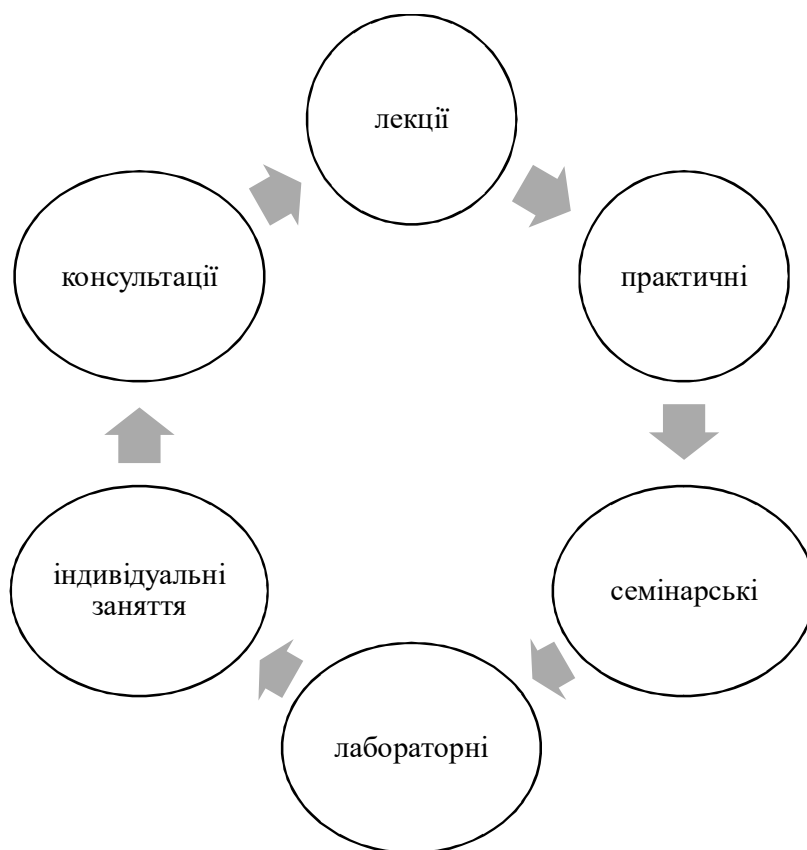

Рис 8.5. Види навчальних занять

Джерело: побудовано авторами [4]

Заклади вищої освіти мають права встановлювати й інші форми освітнього процесу, а також види навчальних занять.

Практична підготовка студентів відіграє важливу роль у формуванні компетентностей і здійснюється через проходження ними практики в установах, які є роботодавцями й мають підписані договори про співробітництво з закладами вищої освіти. Керівники підприємств та організацій мають забезпечити формування відповідних умов для проходження практики, дотримання правил і нормативів охорони праці, техніки безпеки відповідно до законодавства [4].

Учасниками освітнього процесу можуть виступати наступні види [4]:

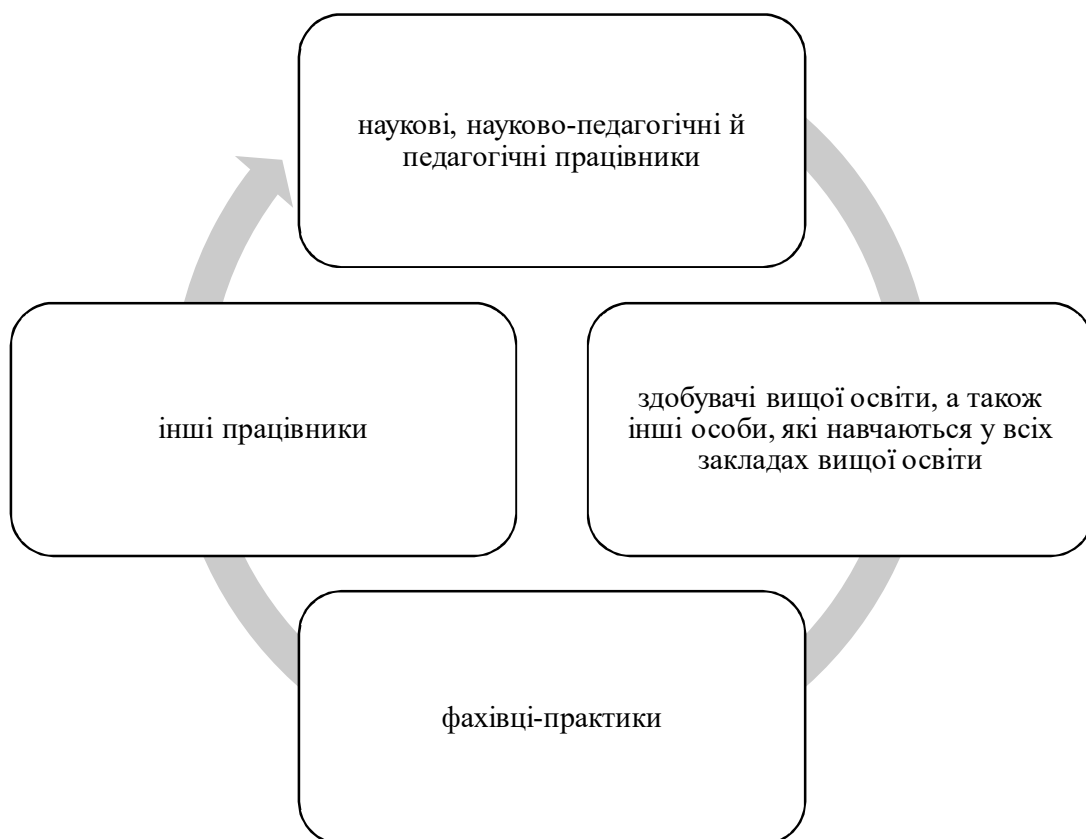

Рис 8.6. Учасниками освітнього процесу

Джерело: побудовано авторами [4]

- наукові, науково-педагогічні й педагогічні працівники;
- здобувачі вищої освіти, а також інші особи, які навчаються у всіх закладах вищої освіти;

- фахівці-практики, які можуть бути залученими до освітнього процесу;
- інші працівники.

Науково-педагогічні працівники проводять навчальну, методичну, та наукову й організаційну діяльність. В Україні присвоюються наступні вчені звання [4]:

- старший дослідник;
- доцент;
- професор.

Основні посади науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти включають [4]:

- керівника (ректора, президента, начальника, директора);
- заступника керівника (проректора, віце-президента, заступника начальника, заступника директора, заступника завідувача);
- директора (начальника) інституту, його заступників;
- декана (начальника) факультету, його заступників;
- директора бібліотеки;
- директора музею;
- завідувача кафедри;
- професора;
- доцента;
- старшого викладача, викладача, асистента, викладача-стажиста;
- наукового працівника бібліотеки;
- наукового працівника музею;
- завідувача аспірантури, докторантури.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти включають [4]:

- здобувачі вищої освіти;
- інші особи, які навчаються у закладах вищої освіти.

Здобувачі вищої освіти поділяються на [4]:

- студентів, які зараховані до закладів вищої освіти з метою здобуття вищої освіти;

- курсантів;
- аспірантів;
- ад'юнктів;
- асистентів-стажистів.

Здобувачі у закладах вищої освіти мають наступні права [4]:

- обирати форми навчання;
- отримати безпечні умови навчання;
- здійснювати трудову діяльність у позанавчальний час;
- отримати пільги, передбачені законодавством;
- безоплатно користуватись бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами;
- безоплатно отримувати всю відкриту інформацію;
- користуватись доступною інфраструктурою закладів вищої освіти;
- проживання у гуртожитках;
- участь у науково-дослідних роботах, конференціях, симпозіумах, тощо;
- участь у просвітницьких заходах, що проводяться в Україні та за кордоном;
- участь в обговоренні питань щодо удосконалення навчального процесу, призначення стипендій, оздоровлення, тощо;
- внесення пропозицій щодо поліпшення умов навчання;
- участь у громадських об'єднаннях;
- участь у органах студентського самоврядування;
- вибір навчальних дисциплін;
- навчання за декількома освітніми програмами, за умови отримання тільки однієї вищої освіти за кошти державного бюджету;
- академічну мобільність, міжнародну;
- отримання соціальної допомоги;

- академічну відпустку або перерву в навчанні;
- участь у індивідуальному навчальному плані;
- моральне та/або матеріальне заохочення за успіхи у навчанні;
- захист від фізичного й психічного насильства;
- безоплатне проходження практики в установах;
- канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік;

- отримання пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти;
- оскарження дій органів управління закладу вищої освіти;
- вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти.

Особи, які навчаються за денною формою навчання у закладах вищої освіти мають право на отримання соціальних стипендій у встановленому законодавством порядку. Розмір академічної та соціальної стипендій, порядок їх призначення і виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України [4].

Окрім прав, студенти також мають певні обов'язки [4]:

- дотримання вимог законодавства, статуту й правил внутрішнього розпорядку;
- виконання вимог з охорони праці, техніки безпеки, протипожежної безпеки, тощо;
- виконання вимог освітньої програми, дотримуючись академічної доброчесності.

Випускники закладів вищої освіти нині мають можливість самим обирати місця для працевлаштування. Заклади вищої освіти не мають зобов'язання здійснювати працевлаштування своїх випускників, проте вони можуть здійснювати моніторинг.

8.3. Організація освітньої та навчально-виховної роботи в НУБП України

Місія Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБП України) полягає у створенні, систематизації, зберіганні й поширенні сучасних наукових знань для покращення якості життя людей; підготовці фахівців європейського і світового рівня інтелектуального та особистісного розвитку [7].

НУБП України – це один з провідних закладів вищої освіти України та Європи. Цей університет є закладом дослідницького типу, який має на меті проводити [7]:

- освітню;
- науково-дослідну;
- науково-інноваційну;
- навчально-виробничу;
- інформаційно-консультаційну діяльність.

Унікальність та особливість університету полягає в тому, що його діяльність спрямована на вивчення сучасних проблем науки про життя і навколишнє природне середовище, застосування, відтворення та збалансований розвиток біоресурсів наземних і водних екосистем, впровадження новітніх природоохоронних агро- і біотехнологій, технологій відродження безпечності та родючості ґрунтів, енергозберігаючих агротехнологій, екологічного і правового менеджменту в сільській місцевості, здійснення моніторингу і контролю за дотриманням стандартів, якістю і безпекою сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та довкілля [7].

НУБП України є одним із провідних закладів вищої освіти, науки і культури в Україні. Станом на 2021р. університет включав три навчально-наукові інститути та тринадцять факультетів базового закладу університету, що розміщені у м. Київ, а також десяти відокремлених підрозділів. Нині в

університеті навчається понад 26 тисяч студентів й більше 600 аспірантів, докторантів і пошукувачів [7].

Освітній процес в університеті забезпечується понад 2600 науково-педагогічними і педагогічними працівниками.

До складу університету відносяться наступні структурні підрозділи:

- навчально-наукові інститути;
- факультети;
- кафедри;
- науково-дослідні інститути.

Основними завданнями функціонування університету у напрямі підготовки здобувачів вищої освіти є забезпечення (рис. 8.7.) [7]:

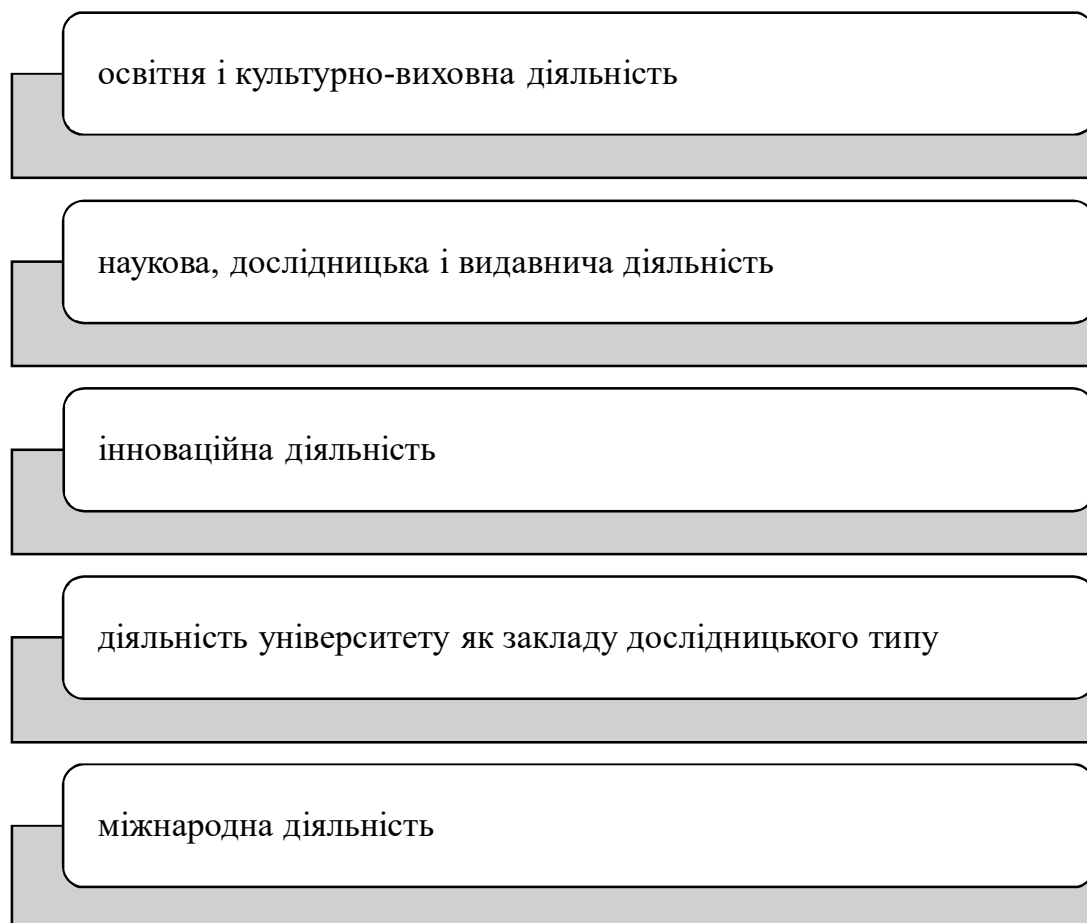

Рис 8.7. Основні завдання функціонування НУБІП України

Джерело: побудовано авторами [7]

1) освітня і культурно-виховна діяльність університету передбачає [7]:

- підготовку кадрів з акцентом на агропромислову та природоохоронну галузь;
- забезпечення удосконалення системи вищої аграрної й екологічної освіти і науки в Україні;
- підвищення кваліфікації й перепідготовки фахівців для аграрної і природоохоронної галузі;
- підготовка, перепідготовка й атестація науково-педагогічних і наукових працівників;
- формування у здобувачів високої культури й національної свідомості;
- створення необхідних умов для навчально-виховної роботи в університеті;
- підготовка і видання навчальної, наукової, навчально-методичної та іншої літератури;
- професійно-технічне навчання для агропромислової та природоохоронної галузі;

2) наукова, дослідницька і видавнича діяльність передбачає [7]:

- організація й проведення науково-дослідних робіт з урахуванням досвіду міжнародних університетів дослідницького типу;
- організація й проведення конференцій, семінарів, у тому числі міжнародних;
- випуск наукових праць, матеріалів конференцій, семінарів, тематичних збірників, а також інших видань у аграрній сфері, економіці, охороні довкілля, тощо;

3) інноваційна діяльність передбачає [7]:

- розроблення й впровадження із додержанням принципів захисту інтелектуальної власності нових технологій, систем якості і стандартів безпеки, енергозбереження, альтернативного енергозабезпечення та у сфері зберігання, транспортування й переробки аграрної продукції;
- розроблення, стандартизація й впровадження новітнього обладнання;

- впровадження міжнародних стандартів;
- визначення якості, безпеки й відповідності міжнародним вимогам;
- моніторинг, прогнозування й моделювання сталого розвитку економіки природокористування та відновлення сільських територій;

- інформаційно-консультаційне забезпечення у процесах впровадження сучасних механізмів, систем управління у сфері формування державної політики у агропромисловій й природоохоронній галузях;

4) діяльність університету як закладу дослідницького типу передбачає [7]:

- забезпечення інтеграції навчальної, науково-дослідної й науково-інноваційної діяльності як механізму поліпшення рівня підготовки фахівців;

- утворення університетських дослідницьких й інноваційних центрів, діяльність яких спрямована на розв'язання фундаментальних проблем і виробничих завдань;

- розроблення пілотних проектів й утворення експериментальних підприємств із виробництва конкурентоспроможної продукції, створення новітніх технологій, запровадження їх відповідно до національних та міжнародних стандартів;

- інтеграція науково-дослідної діяльності з провідними університетами світу;

- розроблення й впровадження новітніх технологій, а також отримання високоякісної, безпечної для життя й конкурентоспроможної сільськогосподарської і продовольчої продукції;

- підготовка магістрів за програмами, що передбачають їх спеціалізацію за найактуальнішими виробничими, дослідницькими й науково-інноваційними напрямками, які ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки та міжнародних стандартах технологій природокористування, а також на показниках якості й безпеки продукції та довкілля з метою забезпечення їх робочими місцями та поліпшення діяльності, пов'язаної з підвищенням рівня кваліфікації кадрів;

5) міжнародна діяльність передбачає [7]:

- провадження міжнародної діяльності у сфері науки і освіти відповідно до законодавства України, а також посилення інтеграції у світовий освітній та науковий простір;
- участь у реалізації міжнародних грантів й проектів, у науково-практичних конференціях та виставках;
- створення спільних наукових, науково-дослідних об'єднань для виконання освітніх і науково-дослідницьких проектів.

З метою забезпечення якісних перетворень в НУБіП України розроблено та нині реалізується Програми розвитку університету на 2021-2025 роки «Голосіївська ініціатива – 2025». Програму розроблено у відповідності з дослідницьким спрямуванням університету. Основними задачами має стати формування університету, як важливого галузевого навчально-наукового закладу України з підготовки фахівців для аграрного ринку та пов'язаних із ним галузей економіки та інших сфер суспільного життя [7].

Освітній процес в НУБіП України – це система організаційних і дидактичних заходів задля реалізації змісту освіти освітнього ступеня відповідно до вимог щодо стандартів освітньої діяльності й стандартів вищої освіти [7].

Освітній процес в НУБіП України базується на засадах [7]:

- демократичності;
- студентоцентризму;
- науковості;
- ступеневості освіти;
- безперервності освіти;
- гуманізму, тощо.

При цьому, освітній процес орієнтується на формування освіченого, гармонійно розвинутого фахівця, здатного до постійного оновлення своїх знань, професійної мобільності й прискорення адаптації до умов перехідного періоду реформування в економіці [7].

Кожен студент в НУБІП України має вільний доступ до всієї університетської інфраструктури. Інформацію про положення освітнього та виховного процесу студент може вивчати на інформаційному сайті <https://nubip.edu.ua/students> [7].

Крім того, сайт університету досить вдало структурований і має можливість забезпечувати студентів поточним інформуванням про заходи та наукові події в університеті.

Рис 8.8. Сторінка студента на інформаційному сайті НУБІП України

Джерело: <https://nubip.edu.ua/students>

Нормативно-правовою базою для організації освітнього процесу в НУБІП України є (додатки до розділу 8):

- Закон України "Про вищу освіту";
- "Положення про організацію освітнього процесу у НУБІП України";

- освітньо-професійні та освітньо-наукові програми підготовки фахівців, в нашому випадку – ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» [7].

Освітній процес в НУБіП України здійснюється [7]:

- 1) на навчальних заняттях;
- 2) під час самостійної роботи;
- 3) під час практичної підготовки;
- 4) під час контрольних заходів.

Основними видами навчальних занять у студентів ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» є:

- 1) лекції;
- 2) практичні, семінарські, індивідуальні заняття;
- 3) консультації.

З метою забезпечення виховного процесу в НУБіП України функціонує Навчально-науковий центр виховної роботи і соціального розвитку. У своїй діяльності він керується чинним законодавством України, Конституцією України, Концепцією виховання особистості, Концепцією національного виховання, Статутом НУБіП України, наказами ректора НУБіП України, рішеннями вченої ради та ректорату НУБіП України, розпорядженнями проректора з навчальної і виховної роботи, Правилами внутрішнього розпорядку НУБіП України [7].

Центр функціонує з метою забезпечення координації виховних заходів в НУБіП України. Виховні заходи спрямовуються на забезпечення формування: всебічно розвиненої особистості, виховання сучасного студента, створення умов для реалізації його творчого потенціалу, розвитку його обдарувань, контролю за функціонуванням гуртожитків НУБіП України, забезпечення умов для проживання у гуртожитках, системи внутрішнього забезпечення якості [7].

Не менш важливе значення має підтримка академічної доброчесності в університеті для забезпечення якої сформована відповідна система контролю та положень. Зокрема, в університеті функціонує Профком студентів, Соціальний відділ, Відділ виховної роботи. З метою запобігання нестатутних відносин в

університеті є уповноважений по протидії корупції, а також розроблено положення для дотримання гендерної рівності та протидії сексуальним домаганням.

Отже, в університеті наявна велика кількість інформаційних джерел для формування якісної комунікації студентів та викладачів.

Питання для самоконтролю знань до розділу 8:

1. Освітній процес.
2. Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".
3. Форми здобуття вищої освіти в НУБІП України.
4. Порядок оцінювання результатів навчання.
5. Стандарт вищої освіти.
6. Категорії учасників вищої освіти.
7. Права і обов'язки здобувачів вищої освіти.
8. Положення про освітній процес у НУБІП України.
9. Поняття академічної доброчесності.
10. Положення про академічну доброчесність НУБІП України.
11. Принципи дотримання академічної доброчесності.
12. Процедура перевірки студентських робіт на плагіат.
13. Учасники освітнього процесу в НУБІП.
14. Історія розвитку університету.
15. Переваги навчання в НУБІП.
16. Форми навчання у НУБІП України.
17. Методи навчання.
18. Система оцінювання знань.
19. Організація виховного процесу.

20. Роль та функції куратора.
21. Профком студентів.
22. Соціальний відділ.
23. Відділ виховної роботи.
24. Уповноважений по протидії корупції.
25. Гендерна рівність та протидія сексуальним домаганням.
26. Правила проживання в гуртожитках.
27. Спортивні та мистецькі гуртки.
28. Участь студентів у самоврядуванні.
29. Стажування студентів.
30. Міжнародні програми обміну.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 8:

1. Історія України з давнини до початку ХХІ століття. Освіта, наука, техніка як фундаментальні основи життя українського етносу. освіта в Україні: історія та сучасність. URL: <https://uahistory.co/book/history1/39.html>. (дата звернення 20.09.2022р.).
2. Історія вищої освіти в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org>. (дата звернення 20.09.2022р.).
3. Система вищої освіти в Україні. URL: https://pidru4niki.com/70126/pedagogika/sistema_vischoyi_osviti_ukrayini. (дата звернення 20.09.2022р.).
4. Закон України "Про вищу освіту". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення 20.09.2022р.).
5. Мета, зміст та організація навчального процесу у вищій школі. https://pidru4niki.com/12881017/pedagogika/meta_zmist_organizatsiya_navchalnogo_protsestu_vischiy_shkoli. (дата звернення 20.09.2022р.).
6. Закон України "Про освіту". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення 20.09.2022р.).
7. Інформаційний сайт НУБІП України. URL: <https://nubip.edu.ua/node/12654> (дата звернення 20.09.2022р.).

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 8

[illegible]

Положення у НУБІП України

Джерело:

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/nakaz_no_1170_vid_29.10.2021_r.pdf

Положення про екзамени та заліки у НУБІП України

Джерело:

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/polozh_ekzameni_zaliki_z_dopovnennya_m_2021_dlya_saytu.pdf

Положення у НУБІП України

Джерело:

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/pravila_priznachennya_stipendiy_09_2019_na_sayt.pdf

Положення у НУБІП України

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЯСНЕННЯ

1.1. Положення «Про академічну доброчесність» у Національному університеті Біоресурсів і природокористування України (далі – Положення) розроблено згідно з актом Закону України «Про науку» від 05.05.2017 № 2149-VIII (стаття 4.2. Академічна доброчесність) та Закону України «Про вищу освіту» (стаття 14. Система забезпечення якості вищої освіти).

1.2. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та нормативів, які регулюють поведінку членів академічного середовища під час виконання наукових та навчально-виховних функцій у системі вищої освіти та забезпечують досягнення високої якості наукової (наукової) діяльності.

2. ДОПУЩЕНІ АКАДЕМІЧНІ ДОБРОЧІСНОСТІ

2.1. Допущені академічні доброчесності є обов'язковими для виконання членами Національного університету Біоресурсів і природокористування України (далі – Університет) наступних:

- збирання та зберігання інформації у реєстраційній картці, розробки, виконання, викладання;
- дотримання етичних нормативів при використанні праці і творчих прав;
- надання достовірної інформації про результати досліджень, джерела використаної інформації та статус публікації (наукової публікації, творчої діяльності);
- контроль та дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

2.2. Допущені академічні доброчесності здійснюються згідно з наступними нормативами:

- систематичне виконання навчальних завдань, викладання, виконання та виконання контролю результатів навчання (для всіх з виконанням навчальних завдань це акти виконання завдань і виконання всіх навчальних завдань і виконання).

Положення у НУБП України

Джерело:

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u34/9253_polozhennya_starostu_akademichnoyi_grupi_nubipu_0.pdf

Положення у НУБІП України

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою НУБІП України
«27» жовтня 2021 р. протокол № 3

ПОЛОЖЕННЯ *про практичну підготовку* *студентів НУБІП України*

Київ – 2021

Джерело:

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/dodatok_do_nakazu_no_1199_vid_03.11.2021.pdf

Положення у НУБІП України

1. ЗАГАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ

1.1. Положення про академічну мобільність студентів і аспірантів Національного університету Біоресурсів і природокористування України (далі – Положення) затверджено рішенням Національного університету Біоресурсів і природокористування України (далі – Університет) щодо організації академічної мобільності студентів та аспірантів у межах програми «Мобільність та освіта» (далі – програма) та «Освітня діяльність» (далі – освітня діяльність) і визначено загальні принципи організації такої програми академічної мобільності студентів і аспірантів на території України і за її межами.

1.2. Академічна мобільність передбачає участь студентів і аспірантів Університету в освітній програмі за кордоном або за межами України, призначення закордонної або закордонної практики, призначення закордонної дисертації і виконання такої дисертації в іноземному університеті або іншому закордонному закладі освіти.

1.3. Академічна мобільність студентів і аспірантів здійснюється на території України, за її межами України або за кордоном. Студенти і аспіранти, призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.4. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.5. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.6. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.7. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.8. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.9. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

1.10. Студенти і аспіранти, які призначені за кордоном, повинні бути громадянами України або громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу, а також громадянами інших країн, які є членами Європейського Союзу.

ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у НУБП України

Джерело: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u130/076_opp_bakalavr_2021.pdf

[illegible][illegible]

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u130/np_076_bakalavr_2021_roku_vstupu_0.pdf

		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432
--	--	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u130/np_076_bakalavr_2021_roku_vstupu_0.pdf

[illegible]

Region	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2433	2434	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453	2454
--------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u130/np_076_bakalavr_2021_roku_vstupu_0.pdf

[illegible]

Abstract

Business Unit	2009	2008	%
Operating Income	\$1,000	\$1,000	100%
Operating Expenses	(500)	(500)	(50%)
Operating Profit	\$500	\$500	50%
Operating Profit Margin	50%	50%	100%

[illegible]

Key parameters	Engineering parameters	Finite results	Experimental observations	Frequency	Displacement	Stress
Frequency (Hz)	100	100	100	100	100	100

1000

#	Item description	Quantity	Volume	Weight	Shrinkage factor
1	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
2	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
3	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
4	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
5	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
6	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
7	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
8	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
9	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
10	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
11	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
12	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
13	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
14	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
15	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
16	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
17	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
18	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
19	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1
20	Plastic film (polyethylene, 0.5 mm thick, 100 cm x 100 cm)	1	0.5	1	1

1000

(a)	Group description	1 scenario	2 scenario	Scenario	Weighted pattern	Weighted pattern
1	Control	1	2	1		
2	Scenario 1 (control)	1	2	1		
3	Scenario 2 (control)	1	2	1		
4	Scenario 3 (control)	1	2	1		
5	Scenario 4 (control)	1	2	1		

1000

Q	Answer	Page	Page	Page
1	1	1	1	1

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u130/np_076_bakalavr_2021_roku_vstupu_0.pdf

РОЗДІЛ 9

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ

9.1. Визначення комунікації та її види.

9.2. Суб'єкти та об'єкти комунікаційного процесу.

Ключові поняття: комунікація, канали комунікації, мова, суспільство, інформація, усна, письмова, друкована комунікація, суб'єкт комунікації, об'єкт комунікації.

9.1. Визначення комунікації

Професійна діяльність суб'єктів ринку напряму залежить від вміння знаходити контакти. Процеси обміну інформації призводять до постійного встановлення зав'язків між різними учасниками ринку.

Основними процесами обмінів інформацією є процеси комунікації. Перша необхідність в комунікації на рівні суб'єктів підприємництва пов'язана із наданням необхідної інформації за відповідними питаннями, щоб забезпечити потребу кожному ефективно працювати і сприяти досягненню цілей підприємства [1].

Саме поняття "комунікації" має походження від латинського терміну "communico", яке можна дослівно перекласти як "роблю загальним" або "поєдную" [1].

Економічна сутність "комунікації" трактується наступним чином [1]:

-по-перше, як шляхи сполучення (можливі, зокрема повітряні чи водні комунікації);

- по-друге, як форма наявного зв'язку (наприклад, радіо, телеграф);
- по-третє, як процеси передачі наявної інформації (інтернет, радіо, телебачення, преса, кіно);
- по-четверте, як акт мовного спілкування чи зв'язок між двома й більше учасниками, що передають повідомлення.

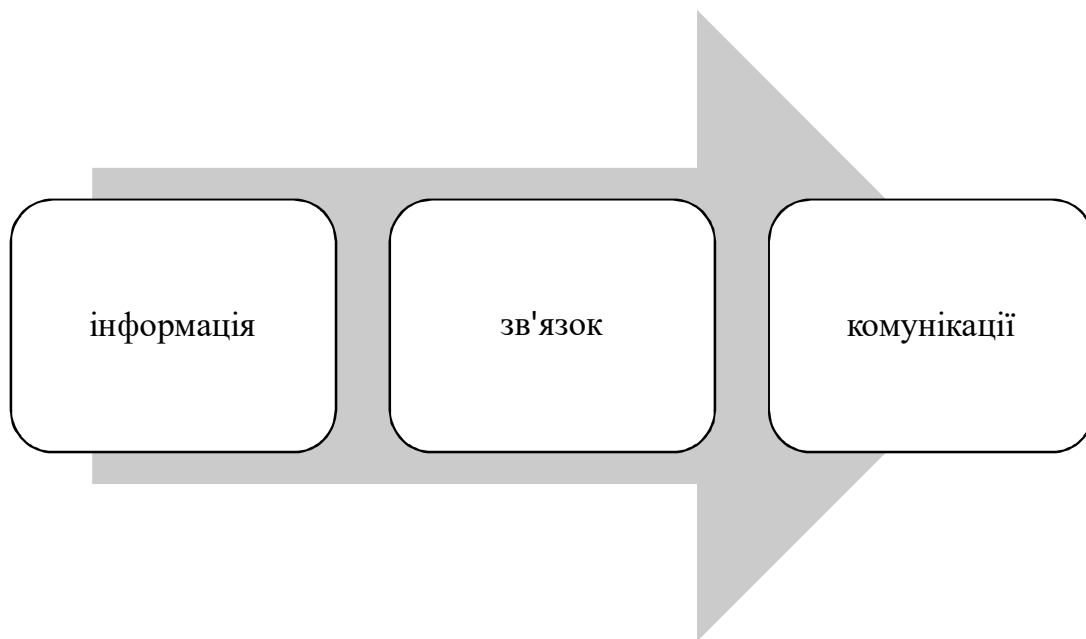

Рис 9.1. Складові процесів комунікації

Джерело: побудовано авторами [1]

Процеси комунікації передбачають двосторонній чи багатосторонній обмін ідеями й інформацією, що може призвести кінцево до взаємного порозуміння. Якщо ж взаєморозуміння не буде досягнуто, то комунікації не відбулось.

У процесах комунікації системно передається інформація між суб'єктами ринку. Суб'єктами можуть виступити різні особи, групи людей або навіть великі організації.

Таким чином, за кількістю учасників, які беруть участь у комунікації, їх можна поділити на наступні види (рис. 9.2.) [1]:

- внутрішні комунікації (розмова між собою);
- міжособистісні комунікації (розмова між двома людьми);
- комунікації у малих групах (декілька людей);

- публічні комунікації (20-30 і більше осіб);
- організаційні комунікації (100 і більше осіб);
- масові комунікації (1000 і більше осіб).

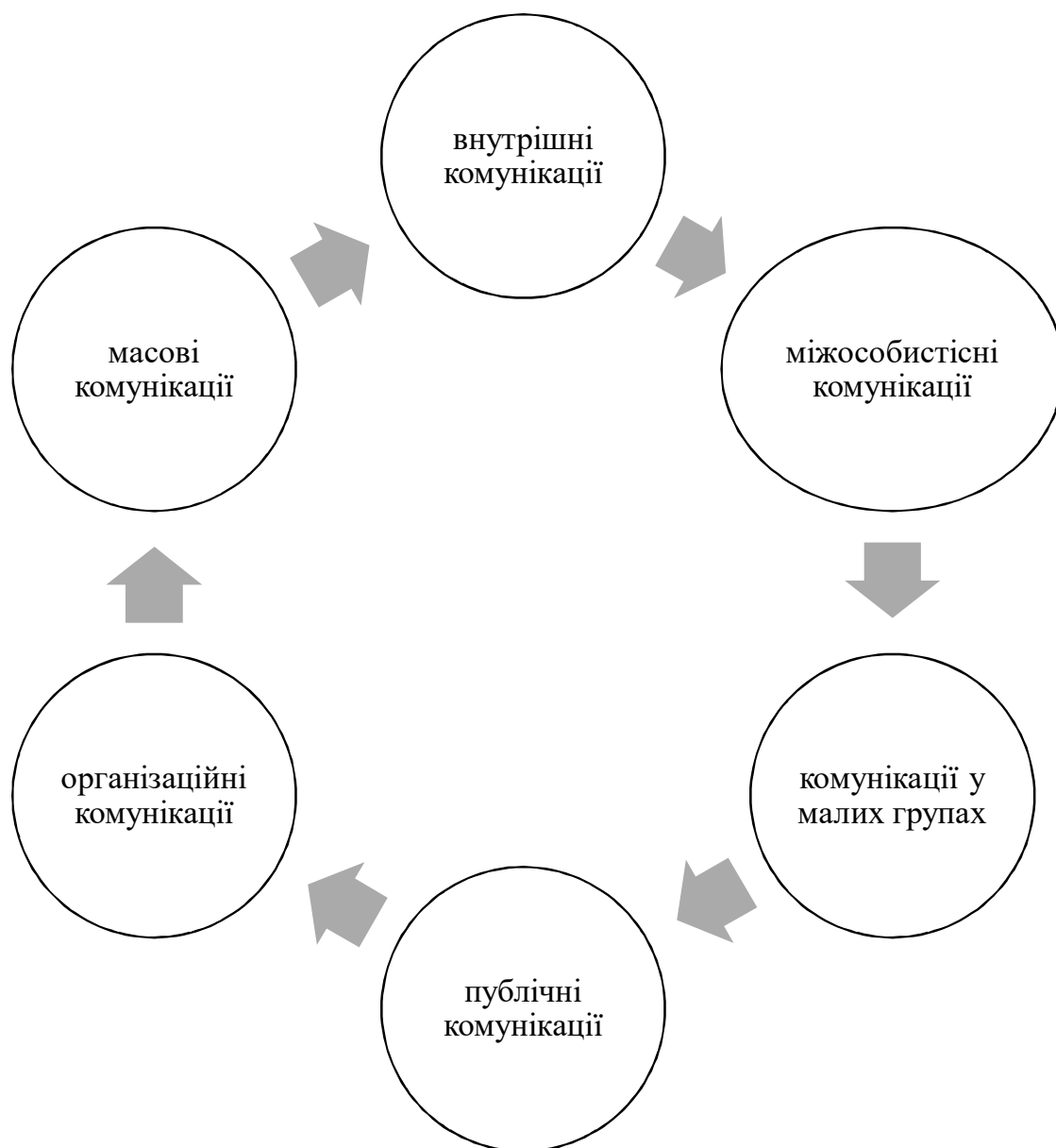

Рис 9.2. Види комунікації

Джерело: побудовано авторами [1]

За формою здійснення комунікації можуть бути (рис. 9.3.) [1]:

- усними комунікаціями;
- письмовими комунікаціями;
- друкованими комунікаціями.

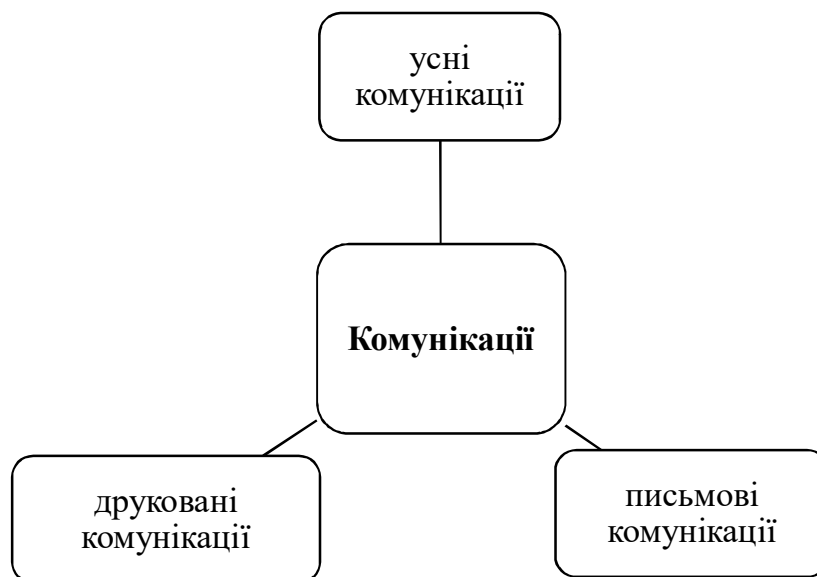

Рис 9.3. Способи комунікації

Джерело: побудовано авторами [1]

Усні комунікації надають можливість швидко реагувати будь-яким сторонам щодо передачі всіх нюансів особистого спілкування.

Письмові комунікації та друковані комунікації здебільшого обслуговують наявні публічні, організаційні та масові комунікації.

Особливу роль у процесах комунікації відіграють засоби з якими можна її виконувати. Найсучаснішою формою сьогодні є мережа Інтернет та багато різноманітних додатків, які значно прискорюють та спрощують комунікації [1].

Тривалий час у практиці організаційних комунікацій використовують (рис. 9.4.) [1]:

- вербальну комунікацію;
- невербальну комунікацію.

Вербальна комунікація представляє собою використання учасниками комунікації мови на якій вони розмовляють або будь-якої іноземної мови.

Невербальна комунікація передбачає використання міміки, жестів, різних поз, одягу, зачісок, інтонацій та тембрів голосу тощо.

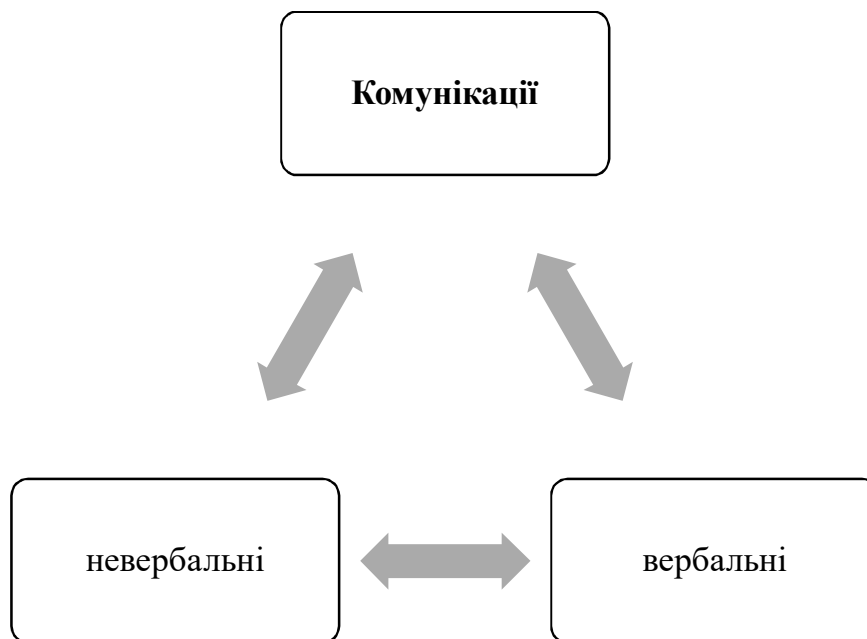

Рис 9.4. Класифікація комунікацій

Джерело: побудовано авторами [1]

Комунікації тісно пов'язані з інформацією, проте це не однакові поняття. Комунікації включають в себе як саму інформацію, так і як вона може бути передана іншим учасникам. Так, комунікації у своїй розвинутій моделі нагадують багатосторонні потоки інформації. При цьому, кожному з учасників завжди ставиться ряд вимог. Зокрема, учасники мають набути певних здібностей, а саме [1]:

- вміти бачити;
- вміти чути;
- вміти відчувати;
- вміти сприймати запах і смак.

У цій моделі найперше оцінюється місце для передачі інформації, її повнота, змістовність, форма. Це дозволяє учасникам не тільки швидко і правильно формувати уявлення про предмети, які цікавлять учасників, проте й вибирати ділові стратегії й тактики, визначивши тимчасові параметри у реалізації своїх цілей [1].

У комунікаціях використовуються наступні підходи [1]:

- 1) традиційні підходи, що користуються поняттями:

- риторика – мистецтво правильного мовлення або як впливати на людей через мовлення;

- філософія та логіка – наука, яка створила моделі спілкування людей;

- теорія аргументації – наука, що є відгалуженням логіки й вчить, як необхідно переконати людей, здійснювати пошук аргументів для доказів власних думок або для їх спростування.

2) загальнотеоретичні підходи, що базуються:

- на теоріях масових комунікацій – наука про теоретичні концепції щодо загальних проблем людського спілкування;

- теоріях масових комунікацій – наука про особливості спілкування у масових аудиторіях;

- семіотиці – наука про знакові аспекти комунікації, що розглядає знаки як вільне поєднання значень і форм;

- теорії міжнародної комунікації – наука, що розглядається у якості урядових переговорів, перекладу засобів міжнародного спілкування, менеджменту конфліктних міжнародних ситуацій.

3) прикладні підходи:

- психоаналіз – наука, яка вивчає комунікативні процеси, що надають можливість споглядати у підсвідоме;

- ділові комунікації – наука, яка вивчає раціональні способи розв'язування ділових проблем;

- теорії інформації – прикладної математичної науки;

- теорії комунікативних обмінів – наука про стратегію і тактику поведінки людей під час обміну інформації.

4) фізіологічні підходи включають:

- лінгвістику – наука про мову, яка формує мовні форми й забезпечує комунікації;

- семантику – наука, що формує значення мовних одиниць або моделювання людського мислення й спілкування. На ньому базується комп'ютерна лінгвістика і штучний інтелект;

- соціолінгвістику – наука, яка досліджує взаємозв'язок соціальних і мовних структур;

- психолінгвістику – наука про еквіваленти у нових процесах у психіці;

- паралінгвістику – наука про процеси, що супроводжують мовні комунікації.

5) психологічний і соціологічний підходи, що використовують:

- психологію – наука про поведінку індивідумів, груп людей чи народу згідно з менталітетом;

- соціологію – наука, що вивчає відносини між соціальними структурами.

Сучасна теорія комунікації створила й ускладнила колишні моделі, трансформувавши їх від лінійних до нелінійних та від них – до об'ємних (спіральних і мозаїчних, тощо).

Лінійна модель Г. Лассвела мала наступний вигляд [1]:

Рис 9.5. Лінійна модель комунікації Г. Лассвела

Джерело: побудовано авторами [1]

Комунікатори – це особи, від яких виходить сформоване звернення.

У моделі соціальних комунікацій, запропонованій Г. Лассвелом, визначено п'ять обов'язкових елементів [1]:

- 1) "хто" – це комунікатор (передає і формує повідомлення);
- 2) "що" – повідомлення;
- 3) "як" – спосіб передачі повідомлень – канал;
- 4) "кому" – аудиторія, якій повідомлення адресовано;
- 5) "навіщо" – з якою ефективністю.

Звернення – це послання, сформоване у вигляді тексту, воно може набути різні форми.

Засоби комунікації – це засоби масової інформації, що давно відомі (радіо, газети, журнали, телебачення), а також і порівняно нові (Інтернет).

Одержувач – це люди, до яких спрямоване звернення.

Вище вказана модель була пізніше видозмінена, так виникли наступні моделі: модель Шеннона-Вівера, модель Г. Малецькі, модель Г. Ньюкоша та С. Бейкера, модель Ньюкоша, модель Ф. Денса, тощо.

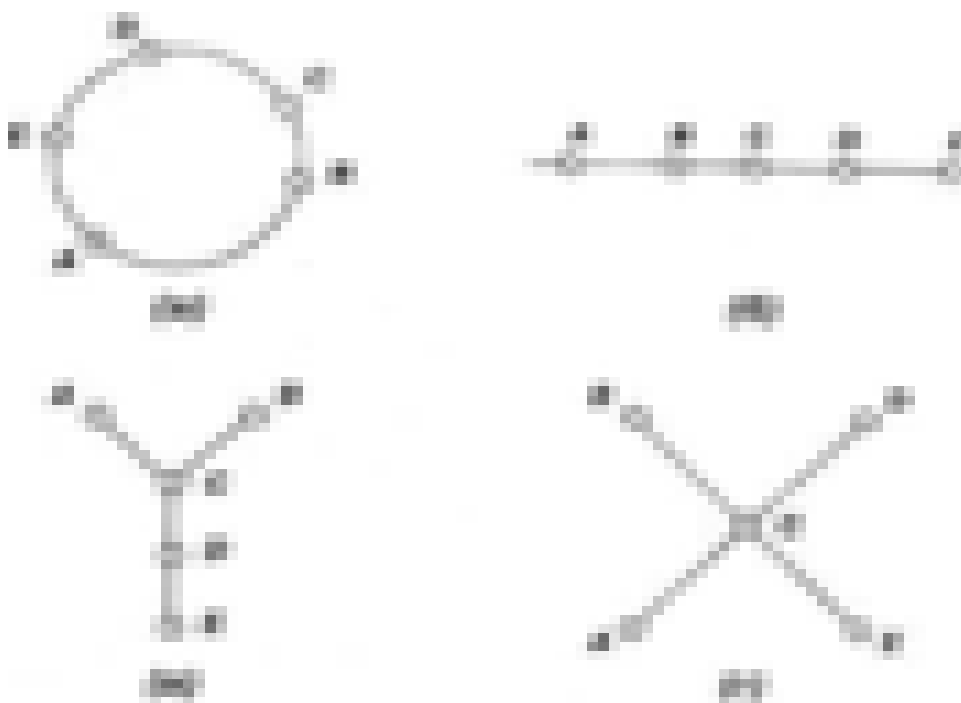

Рис 9.6. Типи комунікаційних мереж

Джерело: [1]

Комунікації завжди поєднують різних суб'єктів між собою, забезпечуючи передачу різноманітної інформації.

9.2. Суб'єкти та об'єкти комунікаційного процесу

Комунікаційні процеси – це неперервні паралінгвістичні чи вербальні взаємодії учасників комунікаційних процесів. У комунікативних процесах задіяні різні учасники – комуніканти, а саме відправник і отримувач, які формують і надсилають повідомлення [2].

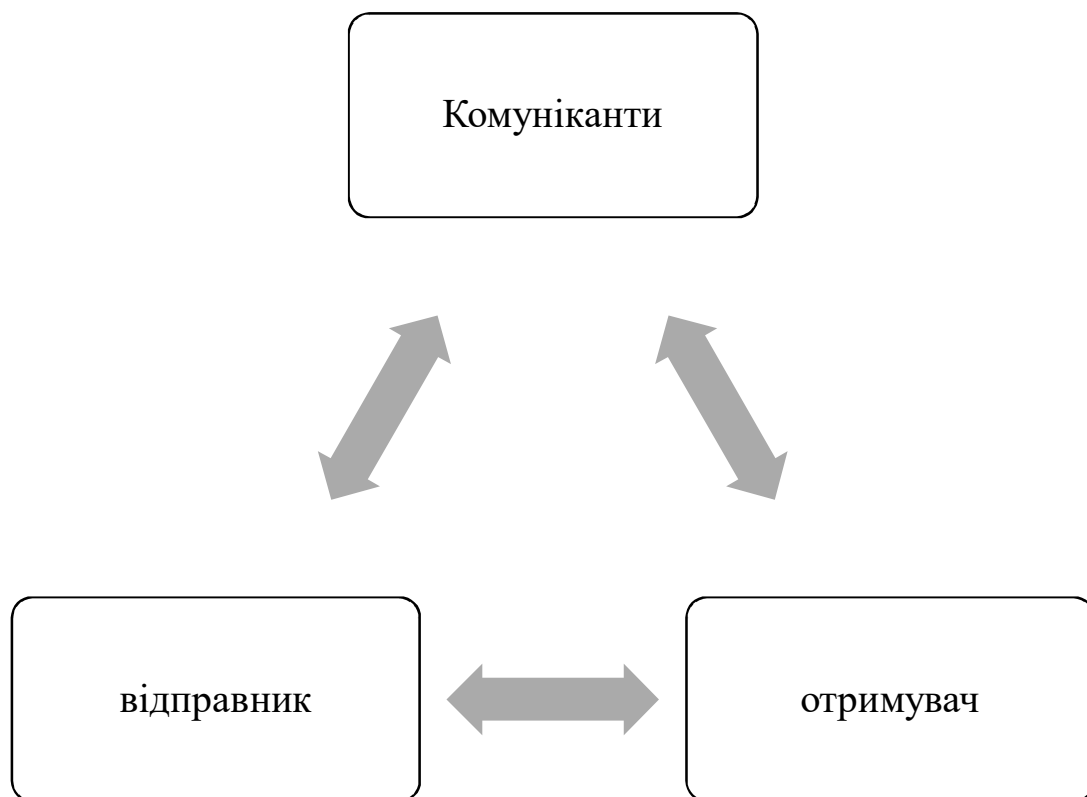

Рис 9.7. Комунікаційні процеси

Джерело: побудовано авторами [1]

Комунікантами або суб'єктами комунікацій можуть бути окремо індивіди чи групи – суспільні інститути (суспільні організації, підприємства, уряд, тощо).

Якщо комунікації можна розглядати як процеси, то інформація – це об'єкти комунікації, які передаються в ході цих процесів. Циркулюючою в організації є інформація, до формування якої причетні люди. Таку інформацію можна назвати соціальною. Якщо у ролі джерела формування інформації виступають суб'єкти управління, мова йде про «управлінську інформацію». У залежності від напрямів виділяють (рис. 9.8.) [2]:

- вертикальну інформацію (направляється між органами управління різного рівня);
- горизонтальну інформацію (направляється між структурами одного рівня) [2].

Рис 9.8. Види управлінської інформації

Джерело: побудовано авторами [2]

При управлінні комунікаціями необхідно враховувати те, що кількість суб'єктів й об'єктів взаємодії рівно числу учасників комунікації. Комунікатори реалізують потенціал свого управління, використовуючи свої знання, досвід, обмін інформацією та зворотний зв'язок [2].

До основних принципів управлінських комунікацій слід віднести [2]:

- двосторонню направленість;
- делегування повноважень;
- зосередження владних повноважень.

Комунікаційні зв'язки й відносини диференціюються за певними критеріями: характером, формою, складом, характеристиками контрагентів, технічними способами передачі інформації [2].

Залежно від соціального наповнення комунікаційних зв'язків вони поділяються на [2]:

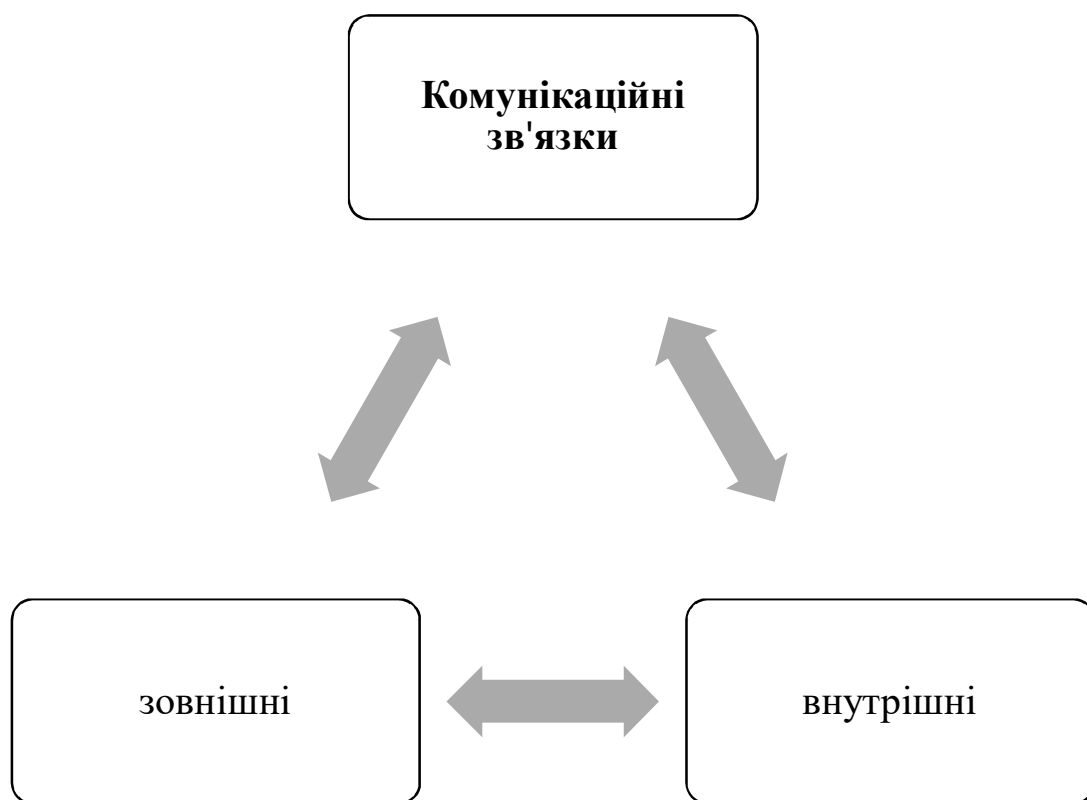

Рис 9.9. Види комунікаційних зв'язків

Джерело: побудовано авторами [2]

- зовнішні (зв'язки з навколишнім середовищем);
- внутрішні (внутрішньоорганізаційні).

Зв'язки залежать від різного роду соціальної діяльності суб'єктів-комунікацій:

- ділові зв'язки;

- політичні;
- кримінальні, тощо.

Масові комунікації – це сукупність соціальних зв'язків у суспільстві й індивідуальних чи особистих, організованих суб'єктами по конкретному приводу та із конкретним контрагентом.

За формою комунікації виділяють (рис. 9.10.) [2]:

- семиотичні (обмін знаками);
- лінгвістичні (мовне, письмове спілкування);
- паралінгвістичні (невербальні);
- образні.

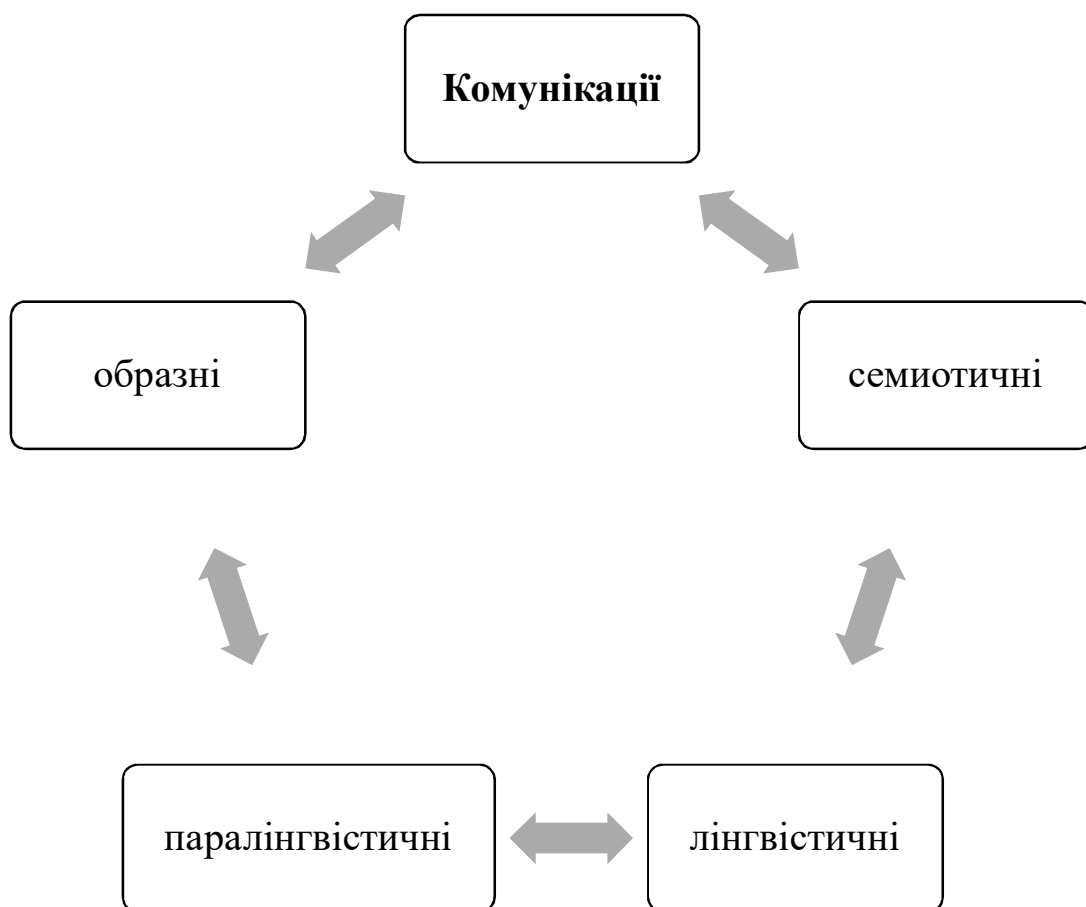

Рис 9.10. Форми комунікацій

Джерело: побудовано авторами [2]

Розрізняються два види зв'язків [2]:

- публічні;
- непублічні.

До публічних відносять ті, які формують позитивний імідж організації, впливають на репутацію її діяльності, залучають прихильників, клієнтів, партнерів, агентів і т.п. Публічними можуть бути дії на підтримку суспільством подій, які мають широку соціальну підтримку.

Засоби комунікативного менеджменту можуть включати [2]:

- у письмовій формі – це прес-релізи, листівки, запрошення, слогани, девізи, етикетки, прайс-листи, тощо.
- в усній формі – це ораторські виступи, заяви офіційних представників, дикторські тексти по радіо або TV, репліки, тощо.
- в візуальній формі: рекламна, фільми-плакати, відео-кліпи, символи, книжні знаки, фотографії, міміка, рекламна графіка, фірмові знаки, жести, тощо.

Важливими компонентами комунікацій є інформаційні потоки, які передбачають рух інформації у певному середовищі даних (інформації), структурованих за змістово-цільовими взаємозв'язками й впорядкованості, спрямованих від джерела до суб'єкта комунікацій [2].

Слід відзначити важливість сприйняття визначального моменту в ефективності комунікації. Керівники повинні знати, що [2]:

- інформація буде сприйматися повільніше, ніж знайома інформація;
- у незнайомій ситуації працівники вибирають ту частину свого минулого досвіду, яка вже пов'язана з цією ситуацією і має бути використана для її оцінки;
- комунікації сприймаються й оцінюються у світлі досвіду працівників;
- навіть об'єктивна інформація включає суб'єктивні уявлення;
- невідповідність кодування інформації виходить з відмінностей у досвіді її учасників;
- одна лише мова не може вирішити проблему невідповідності отриманої інформації.

Як вже було зазначено, у процесі комунікацій необхідний зворотній зв'язок. Цей зворотний зв'язок може виконуватись різними шляхами. При

безпосередньому спілкуванні саме керівник може використовувати прямі зворотні зв'язки, в інших прикладах йому необхідно покладатися на непрямі методи зворотного зв'язку. Очевидно, що структура мережі комунікацій має вплив на точність й недвозначність посилань, на функціонування груп, на відчуття задоволеності її членів. Вона являється важливим компонентом у типах взаємодії усередині компанії, у здатності групи спрямовувати загальні зусилля на виконання необхідних завдань.

Питання для самоконтролю до розділу 9:

1. Комунікації та їх роль у навчанні.
2. Види соціальних комунікацій.
3. Соціологізація суспільства.
4. Комунікаційні зв'язки між студентами.
5. Дистанційне навчання.
6. Електронізація соціальних зав'язків.
7. Переваги комунікацій.
8. Недоліки цифрових інформаційних джерел.
9. Функції комунікацій.
10. Вибір інструментів для соціальних комунікацій.
11. Google технології комунікацій.
12. Тайм-менеджмент.
13. Шляхи налагодження комунікацій між студентами та деканатом.
14. Шляхи налагодження комунікацій між студентами та викладачами.
15. Формування бізнес-комунікацій.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 9:

1. Поняття і загальна характеристика комунікацій. URL: https://pidru4niki.com/74374/ekonomika/ponyattya_zagalna_harakteristika_komunikatsiy. (дата звернення 20.09.2022р.).
2. Типи комунікацій. URL: https://pidru4niki.com/81799/menedzhment/tipi_komunikatsiy. (дата звернення 20.09.2022р.).
3. Холод О. Сучасні теорії та тенденції розвитку соціальних комунікацій. Київ - Кривий Ріг: Київський національний університет культури і мистецтв. с. 213.
4. Соціальні функції масової комунікації. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/1028/42/1/3/>. (дата звернення 20.09.2022р.).
5. Структура і види соціальних комунікацій. URL: <https://studfile.net/preview/383773/page:3/>. (дата звернення 20.09.2022р.).

РОЗДІЛ 10

КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПРОЦЕС ТА КОМУНІКАЦІЙНІ КАНАЛИ

10.1. Комунікації як процес.

10.2. Різновиди комунікаційних каналів.

10.3. Мова комунікації та діловий протокол у бізнес середовищі.

Ключові поняття: комунікація, канали комунікації, мова, суспільство, інформація, усна, письмова, друкована комунікація, суб'єкт комунікації, об'єкт комунікації, процеси комунікацій, комунікаційні канали.

10.1. Комунікації як процес

Комунікації передбачають обмін інформацією, включно з її змістом, а також різні форми наявних зв'язків між учасниками, які засновані на різноспрямованих відносинах, що можуть бути досягнутими в компаніях. Це особливий механізм впливу на співробітників підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища. Якщо всі комунікації реалізовані на високому професійному рівні, тоді їх ефективність у системі управління формулюватиме якість управління й якість самих управлінських рішень [6]

Ступінь готовності керівництва компаній вирішувати нові проблеми в ринкових умовах залежить від наявного досвіду, теоретичних знань та практичної діяльності, що може надати йому допомогу у пошуці найбільш ефективних методів управління, оволодіння новими вміннями з раціонального використання праці підлеглих, найбільш ефективно мобілізувати їх творчі ініціативи, сформувані оптимальні підходи до задоволення попиту споживачів.

Тому, доцільно на початку розглянути види комунікацій, їх сутність та важливість у досягненні цілей щодо забезпечення управлінських процесів [6].

У більш вузькому розумінні комунікації є процесами обміну інформацією, яка включає факти, ідеї, погляди, емоції між двома чи більше учасниками. Адже, сам обмін інформацією не свідчить ще самі комунікації, оскільки наявна інформація, що передається, ще не цілком зрозуміла для учасника, який її отримує [6].

У теорії управління комунікації можуть бути визначені як процеси обміну інформацією між кількома учасниками для забезпечення взаєморозуміння.

Для здійснення комунікацій необхідна наявність наступних елементів (рис. 10.1.) [6]:

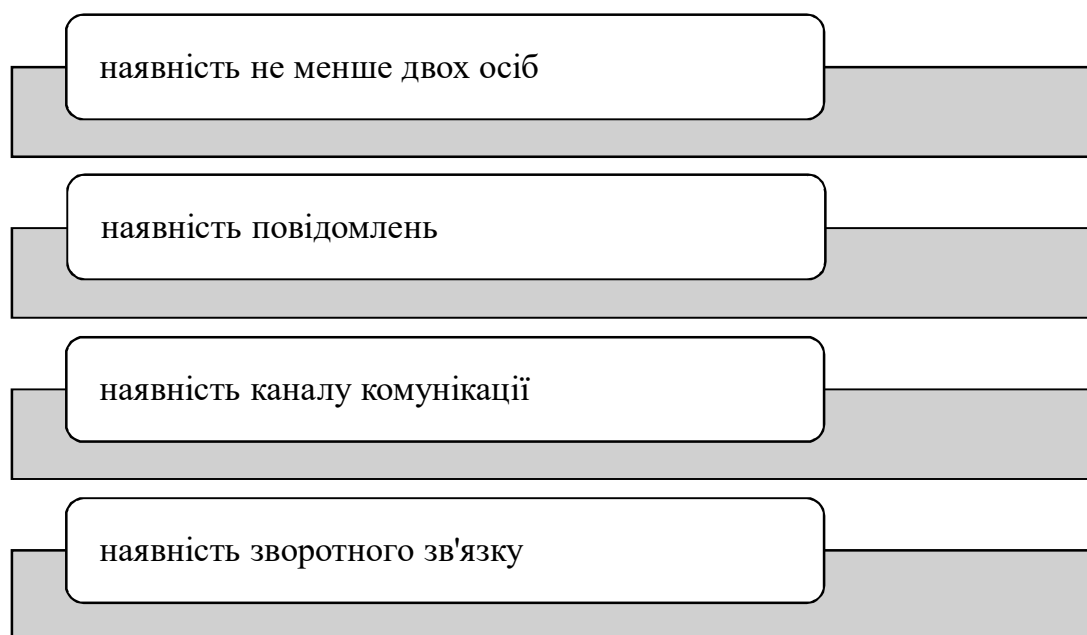

Рис 10.1. Необхідні елементи для комунікацій

Джерело: побудовано авторами [6]

1) наявність не менше двох осіб, які обов'язково мають включати дві сторони комунікацій:

- відправників, які збираються генерувати інформацію, що призначена для майбутньої передачі;
- одержувачів, які мають отримати надіслану інформація, що передається.

2) наявність повідомлень, призначених для майбутньої передачі між учасниками комунікацій;

3) наявність каналів комунікації або засобів за допомогою яких надсилається інформація;

4) наявність зворотніх зв'язків або процесів передачі повідомлень у зворотніх напрямках: від одержувачів до відправників. Такі повідомлення містять інформацію щодо ступеня сприйняття і розуміння отриманих повідомлень.

У процесі комунікації виділяють наступні етапи (рис. 10.2.) [6]:

Рис 10.2. Етапи комунікації

Джерело: побудовано авторами [6]

- формування концепції обміну інформацією;

- кодування в знаках;

- вибір каналів;
- передача повідомлень через канали;
- декодування повідомлень;
- усвідомлення змісту повідомлень;
- зворотній зв'язок.

Розгляд кожного з етапів процесу комунікації свідчить про постійний потік інформації у двох напрямках [6].

На першому етапі формується концепція обміну інформацією, коли відправники вирішують про те, яку саме інформацію бажають зробити предметом майбутніх комунікацій. При цьому, відправники мають:

- сформулювати мету комунікації;
- усвідомити відповідність концепцій комунікації різним ситуаціям (необхідність обміну інформацією).

На другому етапі відбувається кодування, яке представляє собою процеси трансформації концепцій комунікації у повідомлення через використання слів, голосової інтонації, жестів, виразів обличчя, рисунків, тощо. Повідомлення стають реальними продуктами процесів кодування інформації. Результативність кодування буде залежати від [6]:

- здібностей відправників кодувати інформацію;
- ставлення відправників до інформації;
- ступеня обізнаності відправника про отриману інформацію, що кодується ним у процесі комунікації;
- культурного середовища, де знаходиться відправник.

На наступному етапі обираються канали комунікації – засоби, за допомогою яких передається інформація. На вибір каналів комунікації впливають наступні фактори [6]:

- типи символів для кодування інформації;
- характер повідомлень;
- вагомість й привабливість каналів для одержувача;
- конкретні переваги чи недоліки тих чи інших типів каналів.

Для зростання результативності комунікації необхідно використовувати два чи більше каналів задля передачі одного й того ж повідомлення.

Передача повідомлень по каналах є доставкою повідомлень від відправників до одержувачів. На цьому етапі суттєвими є вплив перешкод. Перешкодами є все, що може спотворювати сутність чи зміст повідомлень. Вони практично постійно супроводжують усі комунікації. Діяльність менеджерів з управління комунікаціями дуже багато в чому пов'язана з самим з'ясуванням причин шумів та їх послаблення щодо впливу на комунікації [6].

Декодування інформації означає переклад отриманих повідомлень у форму, яка може бути зрозумілою для одержувачів. Коли символи, які обрали відправники, мають одне й те ж саме значення для одержувачів повідомлень, останні мають зрозуміти, що мали на увазі відправники. На практиці одержувачі частіше тлумачать сутність й зміст повідомлень інакше, аніж відправники. Крім того, слід враховувати й вплив перешкод, які наявні. Усе це вимагає здійснення наступного етапу процесу комунікацій [6].

Заключним етапом комунікацій є налагодження зворотніх зв'язків – процесів, коли відправники і одержувачі міняються своїми місцями (одержувачі повідомляють відправників про те, як вони зрозуміли зміст повідомлень). Одержувачі мають [6]:

- закодувати інформацію в повідомленнях;
- обрати відповідні канали комунікацій;
- передати ці повідомлення відправникам.

Відправники, у свою чергу, декодують ці повідомлення, порівнюють інформацію відправників із власною концепцією комунікацій та визначають ступінь їх взаєморозуміння [6].

Наявність зворотніх зв'язків збільшує тривалість комунікацій, ускладнює процеси, проте підвищує їх ефективність, забезпечує впевненість у формулюванні правильності інтерпретацій концепцій комунікації [6].

У навчальній літературі розрізняють дві рівні площини комунікації [6]:

- площина змісту;

- площина зв'язків чи стосунків або загальне уявлення психології комунікації.

Площина змісту належить до наявних послань, які подають відомості про стан речей або події. Вона може бути важливим чи незначним і мати різне значення для одержувача і відправника [6].

До понять змісту належить не тільки інформація, що передається від відправників (джерело) до одержувачів в явній формі, а й її метакомунікацій. Поняття „метакомунікації” включає те, що можна прочитати між рядками й складає істинний зміст комунікацій або корисне із погляду тіньового змісту відомостей [6].

Дуже часто виникають ситуації, при яких на звернення комунікації підприємства-виробників з споживачами при встановленні ділових контактів, можна отримати відповідь у формі: „ми із задоволенням хочемо користуватися вашими товарами і навіть встановимо ділові контакти, проте через деякий час, коли ми будемо готові й матимемо можливість” [6].

Така відповідь може бути отримана, коли покупці вже одержали аналогічні замовлення й витратили свої кошти чи керівництво помилилося у виборі партнерів, в оцінці їх виробничих можливостей. Метакомунікації відіграють важливу роль у комерційних переговорах й діловому листуванні та розробці комунікаційних стратегій [6].

При проведенні переговорів або конференцій необхідно намагатися використати змістовні площини, щоб виключити їх вплив симпатій чи антипатій, адже часто голосують не за ту або іншу пропозицію, а за тих, хто їх вносить, у результаті чого припускаються помилок у комунікаціях, оскільки використовуються різноманітні підходи [6].

10.2. Різновиди комунікаційних каналів

Налагодження комунікацій у освітньому процесі є важливим завданням для формування знань у здобувачів вищої освіти. Підготовка фахівців зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» передбачає формування комунікативних компетентностей. Вивчення комунікацій та каналів їх здійснення включає визначення різновидів.

У загальному вигляді економічна сутність каналу комунікації передбачає (рис. 10.3.) [5]:

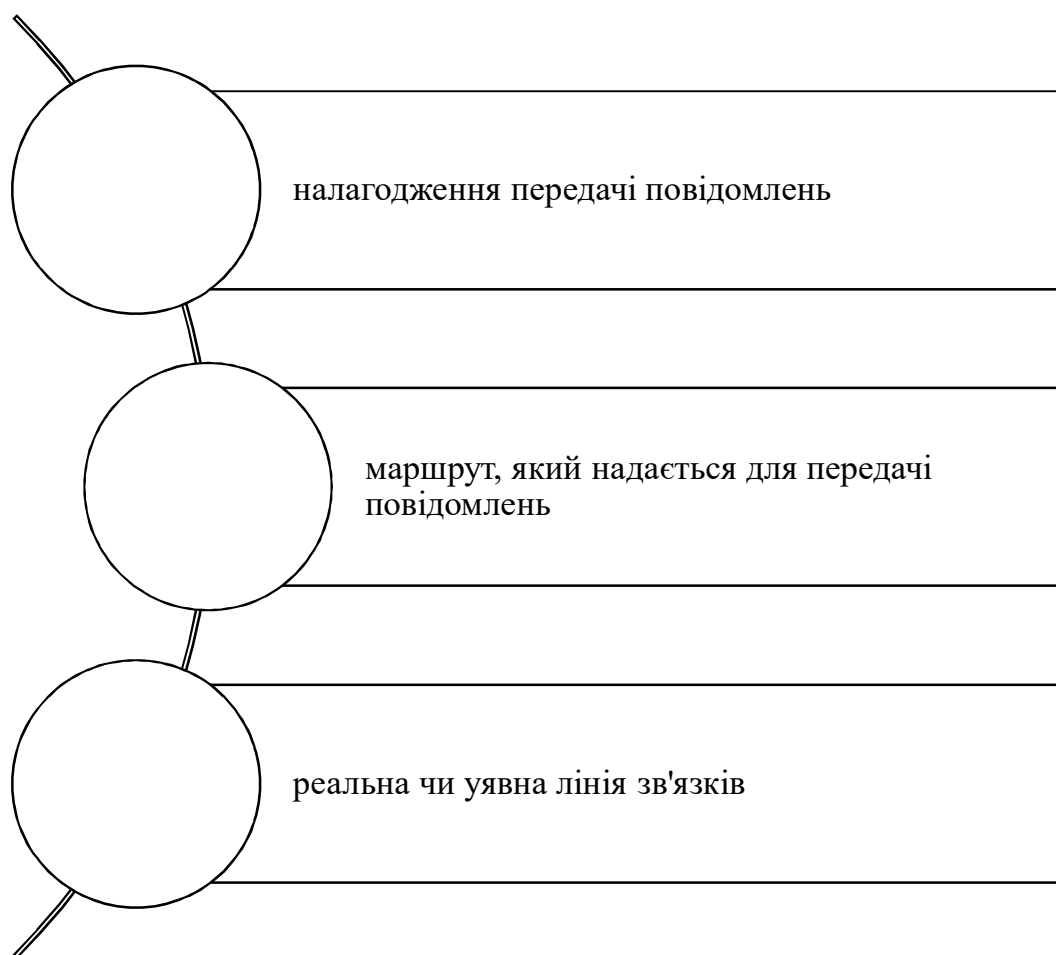

Рис 10.3. Необхідні елементи для комунікацій

Джерело: побудовано авторами [6]

- налагодження передачі повідомлень (лицем до лица, письмово, на плівці, через технічні засоби зв'язків та ін.);

- маршрут, який надається для передачі повідомлень;
- реальна чи уявна лінія зв'язків, якою повідомлення надсилаються від комунікантів до реципієнтів.

Комунікаційний канал вимагає створення передачі й прийому інформації. Для цього необхідні мова, коди, знаки, матеріальні носії інформації й технічне обладнання (прибори прийому й передачі сигналів та ін.).

На перших етапах суспільство використовувало наявні природні засоби для виконання передач змістових повідомлень двома наявними каналами зв'язку [5]:

- несловесними;
- словесними.

Розвиток суспільства від первісного стану до постіндустріальної цивілізації забезпечувалось постійним зростанням кількості комунікаційних каналів, завдяки розширенню природних каналів комунікацій, що утворилися під час антропогенезу завдяки штучним каналам, які були свідомо створені людьми [5].

Соціально-комунікаційні канали можна класифікувати за походженням на:

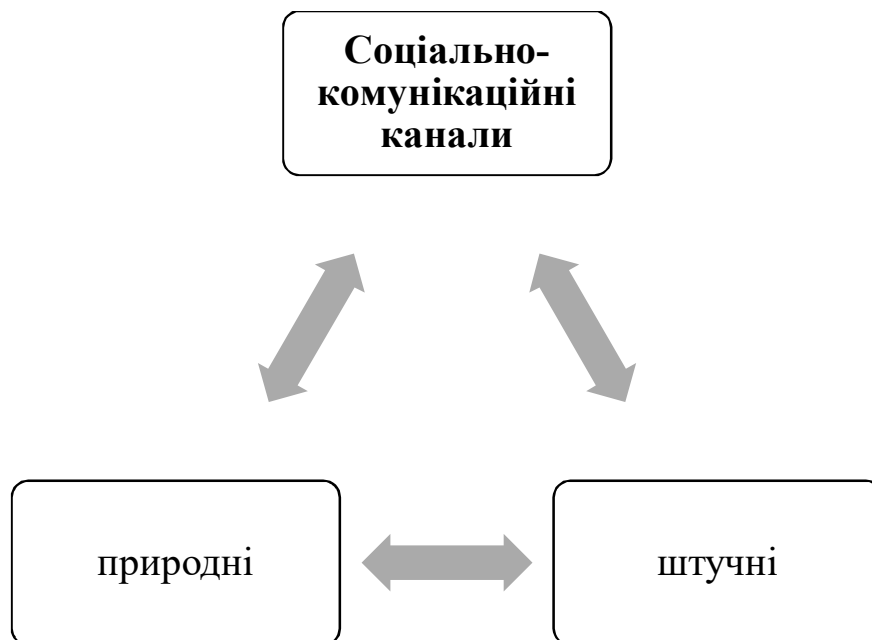

Рис 10.4. Види соціально-комунікаційних каналів

Джерело: побудовано авторами [5]

- природні;
- штучні.

До штучних комунікаційних каналів відносяться найпоширеніші з них – це документні та електронні комунікації [5].

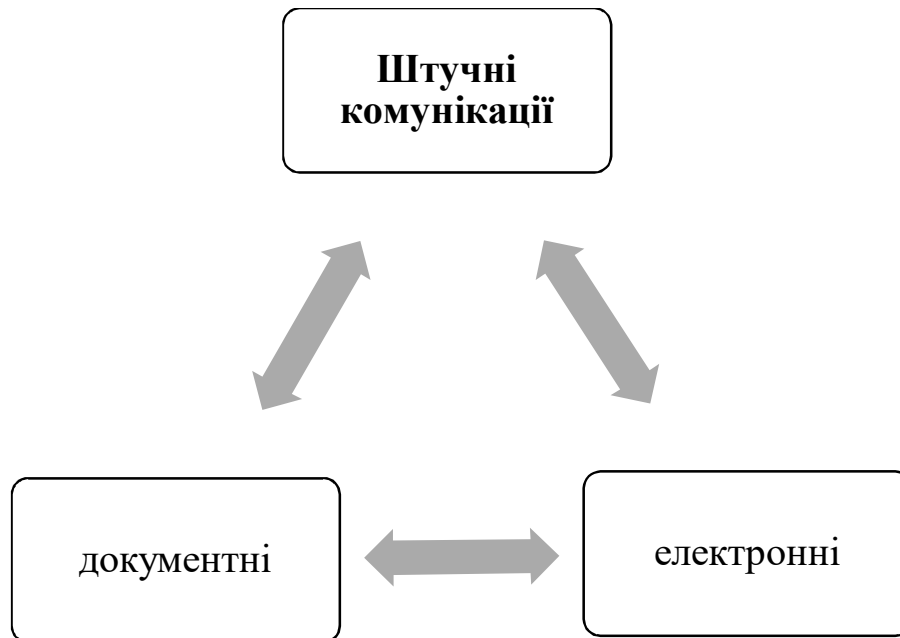

Рис 10.5. Види штучних комунікаційних каналів

Джерело: побудовано авторами [5]

Документні комунікації являються процесами чи засобами розповсюдження (передачі) інформації у суспільстві. Ці комунікації можуть здійснюватись за допомогою документів. До головних інститутів документної комунікації, що існують нині відносяться [5]:

- архіви;
- бібліотеки;
- бібліографічні служби;
- видавництво й друкарні;
- книжкова торгівля;
- реферативні служби.

У другій половині XX ст. відбулось розширенням комунікаційного простору та виникнення нової форми штучної комунікації – електронної, каналами для якої стало [5]:

- телебачення;
- комп'ютери;
- Інтернет;
- мобільний зв'язок.

Отже, під електронною комунікацією можна розуміти процеси надсилання інформації через використання названих вище комунікаційних каналів, для трактування сутності яких часто застосовують поняття "мультимедійні канали". Мультимедіа передбачає одночасне використання в комунікаційних каналах різноманітних форм подання інформації, а саме [5]:

- звуків;
- образів;
- тексту з інтерактивним програмним забезпеченням.

Мультимедіа передбачає поєднання відразу звукових, текстових символів та рухливих образів, а також комбінація двох і більше каналів комунікацій.

Найважливішим каналом соціальних комунікацій являється документна комунікація, яка представляє собою сукупність процесів та засобів обміну інформацією у суспільстві при допомозі використання документів. Вона забезпечує переміщення соціальної інформації у часі та просторі за допомогою створення, зберігання й розповсюдження документів [5].

Найчастіше інформація надсилається за допомогою мови – природного засобу спілкування або штучної мови – мови автоматизованого програмування. Комунікант може кодувати інформацію за допомогою певних знаків, символів, кодів, вкінці отримувачі проводять декодування – розшифровування, переклад інформації [5].

Комунікації відбувається тільки за умов, що мова повідомлень буде зрозумілою для отримувачів [5].

Між отримувачем та генератором встановлюється канал комунікації без яких неможливий тісний зв'язок через способи обміну, передачі інформації. Це можуть бути зустрічі, конференції, радіо, й телебачення, Internet, видавництво,

редакція журналу, бібліотека та інші канали, які забезпечують можливість безпосередніх або опосередкованих комунікацій [5].

Комунікації функціонують ефективно за умов, коли існує зворотній зв'язок – реакції отримувача на отримане ним повідомлення. Інтерес до повідомлень залежить від різних чинників. У даному випадку мають значення: місце, час видання, мова, зміст повідомлень, доступність інформації, рівень і стиль публікацій [5].

10.3. Мова комунікації та діловий протокол у бізнес середовищі

Сучасна людина може проводити в усному спілкуванні близько 65% свого робочого часу. Витрата часу на бесіди у будь-якої людини складає близько 2,5 року. Це означає, що кожна особа упродовж свого життя встигає “виговорити” близько 400 томів друкованих книг обсягом до 1000 сторінок. Отже, людина багато розмовляє, проте часто робить це не достатньо ефективно. Близно 50% інформації втрачається особами при її передачі. Причиною являється невміння співрозмовників доносити свої повідомлення, схильність говорити тільки самим і небажання слухати [7].

Спілкування майже завжди пов’язане з певними об’єктами спілкування, які визначають сутність, специфіку спілкування. Існує спілкування наступних видів [7]:

- професійне;
- світське;
- ділове, тощо.

Предметом для ділового спілкування виступає поняття діло чи справа, коли співрозмовники можуть комунікувати з приводу своєї справи, якою вони займаються. Існують різні трактування поняття “ділове спілкування”. Одні з них висвітлюють, що спілкування необхідно вважати діловим, коли його зміст

виступає у вигляді соціально значущої спільної діяльності. Інші вважають, що ділове спілкування проявляється в усному контакті між співрозмовниками, які мають для спілкування необхідні повноваження й ставлять перед собою завдання для вирішення проблем [7].

Ділове спілкування можна визначити як спілкування з метою організації і оптимізації виробничої, комерційної, наукової або іншої діяльності, де на першому плані стоять інтереси бізнесу, а не конкретні потреби співрозмовників. Ділове спілкування являється специфічною формою наявних контактів і взаємодії людей між собою, які представляють не тільки самих себе, а також свої компанії. Воно включає обмін інформаційними ресурсами, пропозиціями, вимогами, поглядами, мотиваціями з метою розв'язання наявних проблем як усередині організації, так і поза її межами, а відтак укладання контрактів, або встановлення різних відносин між підприємствами [7].

Фахівці визначають основні засади ділового спілкування через (рис. 10.4.) [7]:

- наявність офіційного статусу об'єктів;
- спрямованість на установлення взаємовигідних контактів щодо підтримки зв'язків між учасниками різних організацій;
- передбачуваність ділових відносин, які наперед плануються, визначається їхня мета, зміст й можливі наслідки;
- конструктивність наявних взаємовідносин, їх цілеспрямованість на розв'язання поставлених завдань;
- взаємоузгодженість отриманих рішень, домовленість й подальша організація взаємодії нових партнерів;
- значущість наявних партнерів як особистостей;
- безпосередня бізнес активність, якою зайняті люди, а не проблеми, що бентежать їхній внутрішній світ.

Завданнями ділового спілкування являється ефективна співпраця. Щоб спілкуватись ефективно, спілкування має базуватись на моральних цінностях, історичній культурі, на правилах й нормах поведінки, що сприяють розвитку

співпраці. Це зміцнення наявної взаємодовіри, поваги, постійного інформування партнерів щодо їх намірів і дій, запобігання будь-якого обману й невиконання взятих зобов'язань [7].

Рис 10.6. Основні засади ділового спілкування

Джерело: побудовано авторами [7]

Так, у багатьох компаніях є розроблений кодекс поведінки для службовців. Бізнес, який має моральну базу, є вигіднішим й прогресивнішим. Культура спілкування – це набуті суспільством знання, вміння та навички спілкування, які створені та реалізуються у конкретному суспільстві й на певних етапах його розвитку [7].

Необхідно зазначити, що у науковій літературі немає чіткого означення змісту терміну “способи спілкування”. Спосіб являє собою систему дій, які використовуються у діяльності чи взаємодії для досягнення поставленої мети.

Наявні такі способи для спілкування [7]:

- слугують обміну інформацією;
- використовуються для впливу одного суб'єкта на іншого.

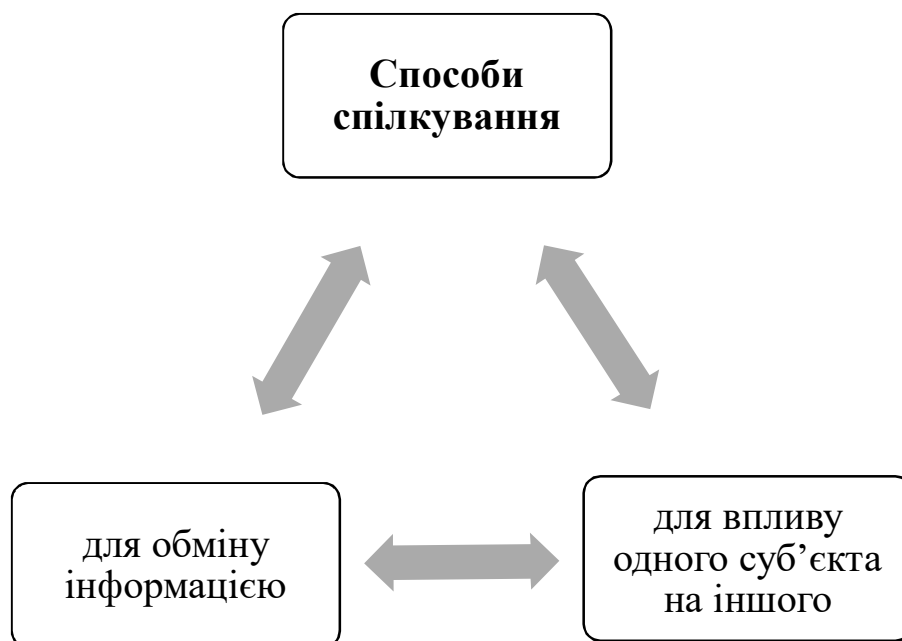

Рис 10.7. Види спілкування

Джерело: побудовано авторами [7]

Для передавання необхідної інформації від однієї особи до іншої використовується також спосіб обміну повідомленнями. Це відбувається через безпосереднє спілкування (мова, міміка, жести) чи через різні способи масової комунікації [7].

Група психологічних способів впливу одного суб'єкта на інший включає (рис. 10.8.) [7]:

- переконання;
- навіювання (самонавіювання);
- психічне зараження;
- наслідування.

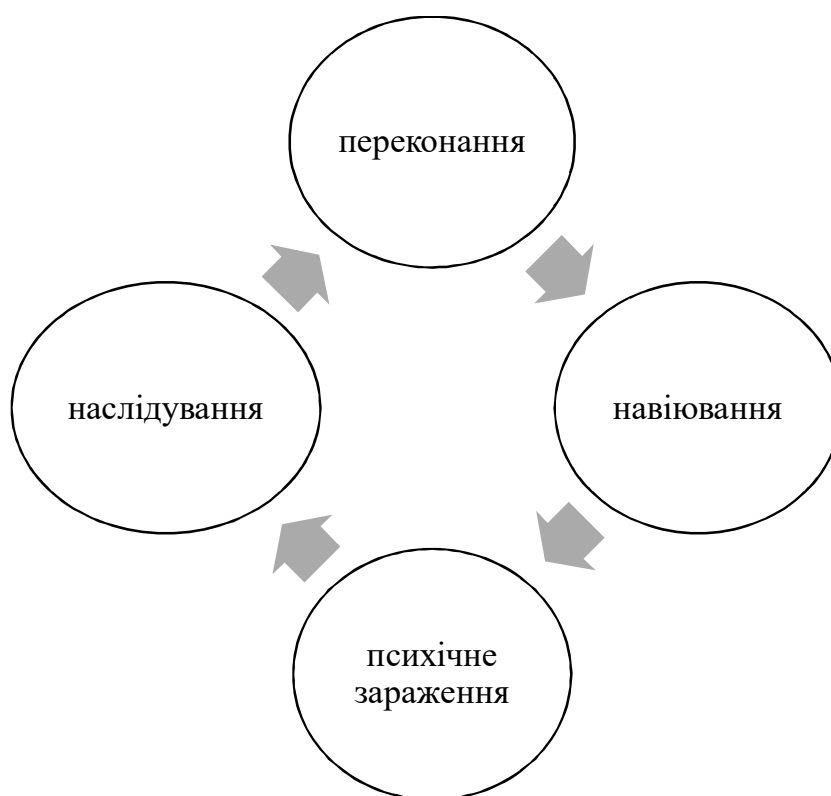

Рис 10.8. Група психологічних способів впливу одного суб'єкта на інший

Джерело: побудовано авторами [7]

Переконання являється способами впливу, коли одна особа звертається до свідомості, почуттів чи досвіду іншої особи з тим, щоб сформувати нові настанови. Це такий вплив однієї особи на іншу чи на групу осіб, які діють на раціональне й емоційне в їхній єдності, створюючи нові погляди, відносини [7].

Навіювання являють собою психологічний вплив однієї особи на іншу чи на групу людей, що включає некритичне сприймання висловлених думок. Воно є механізмом, що надає змогу впливати на підсвідоме через настанови, емоційні реакції й очікування. Виокремлюють різні види навіювання [7]:

- в активному стані особи;
- під гіпнозом;
- під час сну.

Першим і основним являється навіювання у активному стані, воно може стати навмисним чи ненавмисним. Види навіювання:

- за змістом впливів і кінцевим результатом навіювання є: позитивним й негативним, етичним й неетичним;

- за засобами впливу: прямим і непрямим.

Самонавіювання є свідомим саморегулюванням, навіювання самому собі уявлень, емоцій, почуттів.

Психічне зараження є яскраво виявленим як засіб впливу у групах малознайомих людей.

Наслідування є особливою формою поведінки осіб, що полягає у відтворенні дій інших.

Способи (механізми) впливів на особу можуть відрізнятись також своєю етично-мотиваційною визначеністю наявних способів й мети спілкування:

Рис 10.9. Способи впливів на особу

Джерело: побудовано авторами [7]

Маніпуляція являється способом (системою способів), що дає можливість досягти своєї мети без уваги на інтереси іншої сторони. Цей спосіб, в основі якого лежить “використання” іншої особи з метою виконання своїх егоїстичних інтересів.

Актуалізація являється способом (системою способів), в основі якого лежить співробітництво, повага до себе й до інших осіб, намагання вирішувати

проблеми на основі існуючої об'єктивності й взаємної вигоди інших сторін спілкування. Маніпулятором є особа, яка свідомо чи несвідомо використовує різні хитрощі, щоб контролювати наявну ситуацію й досягти своєї мети.

Моделі спілкування запропоновані американським психологом В. Сатиром [7]:

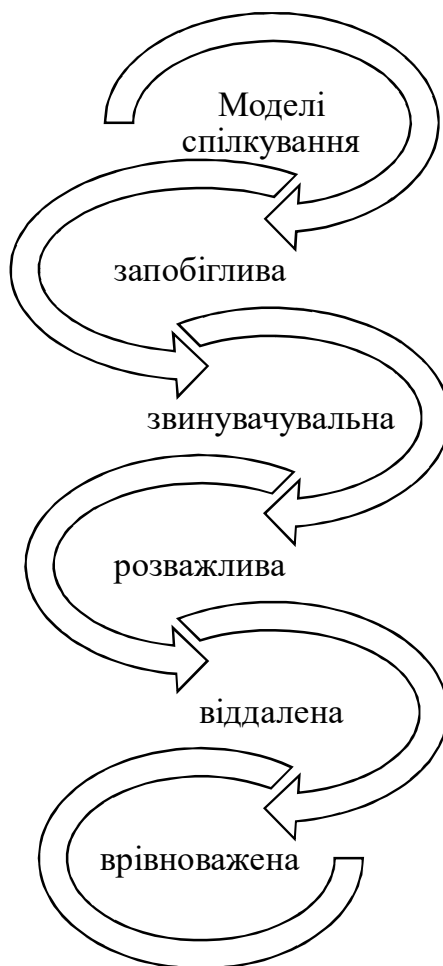

Рис 10.10. Моделі спілкування

Джерело: побудовано авторами [7]

Запобігливий тип представляє поведінку, коли в основі спілкування лежить намагання догоджати іншим. Особа в розмові досить часто вибачається, не вступаючи в суперечки. Перед тим як щось вчинити, намагається отримати схвалення інших осіб. Вона дає згоду на будь-яку критику у свій адрес, вдячна за те, що з нею почали розмовляти [7].

Звинувачувальний тип представляє поведінку, коли особа намагається отримати владу над іншими особами, вона також займається постійним пошуком тих, хто у чомусь винен. Така особа є диктатором, нерідко вона веде себе зухвало, говорить досить різко й жорстоко, перебиваючи інших. Даний спосіб поведінки обумовлений сприянням сховати своє усвідомлення, що без інших осіб вона нічого не варта. Особа радіє й дістає задоволення від того, що особи їй підкоряються, проте відчуваючи себе винними [7].

Розважливий тип (названий “комп’ютером”). В основі поведінки даної особи лежить коректність й спокійність. Це особа, яка досить чітко розраховує свою поведінку наперед та формує довгі фрази, говорячи монотонним голосом [7].

Віддалений тип людей не реагує на жодні питання, часто говорячи недоречно, невчасно й невлучно [7].

Врівноважений тип людей з поведінкою послідовною, гармонійною. Вони ставляться до інших осіб відкрито, чесно, ніколи не принижуючи гідність. Це цілісна особистість, яка прямо передає свої думки, відкрито виражаючи свої почуття. Особи даного типу викликають повагу й довіру до самих себе та можуть об’єднати й інших людей щодо спільної діяльності. Це особистості, які готові до самозростання, мають певний потенціал для підвищення рівня культури спілкування [7].

Якщо порівнювати моделі спілкування, то можна відмітити, що представники перших чотирьох моделей мають занижену самооцінку та відчуття власної неповноцінності й відносяться до маніпуляторів, тоді як врівноважений тип відноситься до актуалізаторів [7].

Стилі ділового спілкування мають інтегровані характеристики способів впливу у вигляді системи моделей діяльності особистостей та стилей спілкування. Характерний у діловому спілкуванні стиль може виявлятися у відношенні між керівниками і підлеглими. У цьому відношенні важливим є лідерство. Розрізняють три стилі лідерства (рис. 10.11.) [7]:

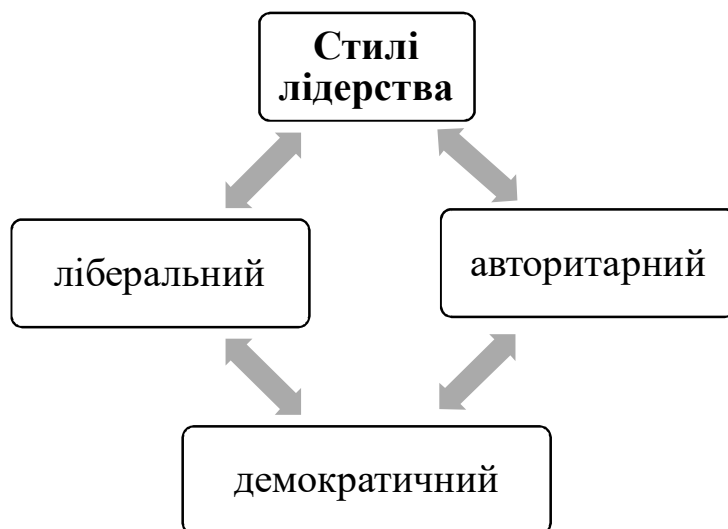

Рис 10.11. Стилі лідерства

Джерело: побудовано авторами [7]

- авторитарний;
- демократичний;
- ліберальний.

Відповідно до вказаних стилів лідерства існують й стилі ділового спілкування (рис. 10.12.) [7]:

Рис 10.12. Стилі ділового спілкування

Джерело: побудовано авторами [7]

- авторитарний;
- демократичний;
- ліберальний;
- комплексний.

Авторитарний або директивний стиль, який базується на жорсткому способі здійснення управління, недопущення ініціатив. При автократичному стилі спостерігається виразне розділення на керівників і підлеглих або тих, які командують та тих, хто зобов'язаний виконувати вказівки. Керівники-автократи самі визначають мету діяльності та способи її досягнення й лише незначним чином дозволяють членам групи долучатись до прийняття управлінських рішень. Такі керівники не люблять і не хочуть, щоб з ними дискутували, обговорювали їхні рішення [7].

Демократичний стиль створений для колегіального прийняття рішень, враховуючи думки й побажання своїх підлеглих, а також передачі частини своїх повноважень своїм підлеглим. Це стиль для заохочення, ініціативи підлеглих. При цьому стилі відсутній будь-який радикальний розподіл на керівників й підлеглих, хоч фактично деякі структури управління все ж наявні. Члени цієї групи можуть приймати участь у прийнятті рішень й формуванні цілей та норм колективної праці. Ініціатива стимулюється через застосування обговорень, дискусій та самодіяльності. Для авторитарного стилю спілкування основним є виокремлення “Я”, тоді як для демократичного типовим є використання – “Ми”[7].

Ліберальний стиль передбачає те, що проблеми не обговорюються, процесами можуть керувати підлеглі.

Комплексний стиль передбачає поєднання або комбінацію різних стилів керівництва. Саме керівники, які мають навички застосування будь-якого з трьох стилів керівництва у конкретних ситуаціях в певних групах можуть вважатися більш професійними як лідери.

Стратегії й тактики спілкування є важливим аспектом для ефективності ведення ділового спілкування.

Стратегія спілкування представляє собою загальну схему дій (чи загальний план для досягнення мети). На відміну від засобів, моделей та стилей спілкування стратегія описує не одну сторону, а характеризує у єдності: мотиваційну, змістовну і операційну діяльність.

Для характеристики стратегій спілкування важливі (рис. 10.13.) [7]:

Рис 10.13. Стратегії спілкування

Джерело: побудовано авторами [7]

- мета;
- настанови;
- характер конструювання спілкування.

Спосіб й стратегія спілкування являються двома спорідненими феноменами, що розвивають певні операційні аспекти взаємодії людей. Вони є важливими інструментами для досягнення мети.

Тактика спілкування представляє собою систему дій, що використовуються для реалізації своєї стратегії.

Передача будь-якої інформації є можливою лише через використання знакових систем. Залежно від використання знакових систем можливо виділити використання вербальних комунікацій. Вербальні засоби у діловому спілкуванні включають вербальну комунікацію за допомогою усної й письмової мови.

Основними функціями використання мови у спілкуванні [7] є :

- існування, передавання й засвоєння суспільно-історичного досвіду;
- інтелектуальна діяльність (сприймання, пам'ять, мислення, уява);

- засоби комунікації.

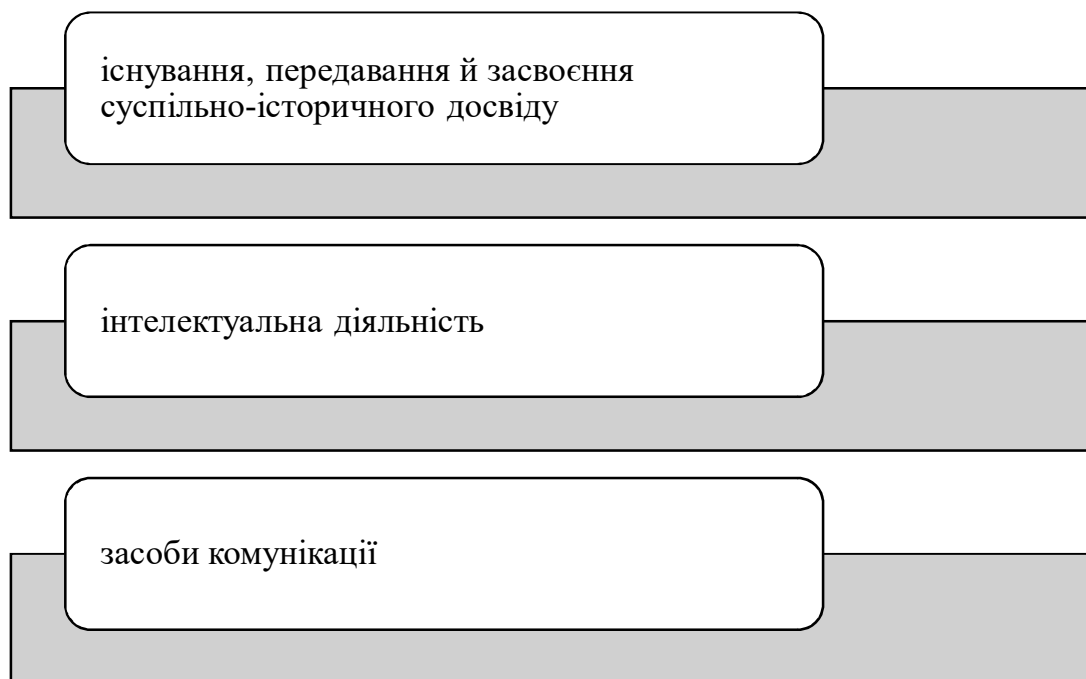

Рис 10.14. Функції використання мови у спілкуванні

Джерело: побудовано авторами [7]

Ефективність вербальних комунікацій ділової людини може залежати від рівня культури мовлення. Мова будь-якої особи має бути правильною. Мова ділових людей – особлива, адже помилки у вимові й вживанні слів можуть відволікати співрозмовників від суті їх ділових розмов, а іноді й призводять до певних непорозумінь. Мова має відповідати ситуаціям, культурному й професійному рівням [7].

З цим пов'язане і використання різних жаргонів або сленгових виразів. Деякі із жаргонних висловів дуже яскраві й точні, якщо їх уживати у неформальній обстановці, то у розмові зі співрозмовниками, останні мають знати їхнє значення. Ділові люди повинні утриматися від використання жаргонних виразів. Мова спілкування має бути зрозумілою співрозмовникам. Тому необхідно постійно вживати професійні слова, з їх допомогою представники одних професій можуть розмежовувати близькі поняття, що мають загальні назви [7].

Крім того, професійні слова відрізняються від прийнятих офіційних наукових термінів. Водночас, у діловому спілкуванні можливо обійтися без наукових термінів. Існує багато мовних конструкцій, які допоможуть у процесі ділової бесіди чітко, зрозуміло і досить чемно виражати ті чи інші поняття, бажання, прохання, спрощують ведення бесід й переговорів. Ці конструкції значно полегшують положення тих, хто говорить, сприяючи без зусиль на пошуки необхідних формулювань [7].

Спілкування як живі процеси безпосередньої комунікації виявляють емоції осіб, які спілкуються, формуючи невербальні аспекти обміну інформацією. Засоби невербальних комунікацій як “мова почуттів” сильно посилюють смислові ефекти вербальних комунікацій, а за особливих обставин можуть змінювати [7].

У ділових розмовах невербальні засоби мають інколи більше значення, ніж використання слів. Для ділових людей важливим є вміння контролювання рухів і міміки та розуміння мови жестів й міміки співрозмовників правильно інтерпретуючи їх. До невербальних засобів можна відносити рух тіла людини, жести, вирази очей, вирази обличчя, акустичні засоби, тактильні засоби, реакції шкіри й одяг [7].

Важливим серед невербальних засобів спілкування є кінетика. Кінетика – це “мова тіла” за допомогою якої людина може свідомо чи несвідомо передати зовнішньому світу своїх емоційних послань. Жести, а також поза співрозмовників виражає настрій особи. Проте, багато чого залежить від атмосфери й змісту бесіди, яку ведуть співрозмовники. Значну роль може відіграти самовладання й ступінь оволодіння невербальними засобами спілкування [7].

Наприклад, положення рук у певному положенні у людей підтверджує ставлення до співрозмовників. Люди, які відчують власну перевагу починають закладати руки за спину, охоплюючи свої зап'ястя. Коли руки за спиною, сплетені у замок – це говорить про те, що особи намагаються заспокоїтися чи хоча б приховувати своє хвилювання [7].

При зустрічі люди спочатку дивляться один одному в очі. Контакт очей при зустрічі важливий для встановлення довірчих відносин. У цілому, при бесіді рекомендується зустрічатися поглядом зі співрозмовниками приблизно 2/3 усього часу спілкування. Якщо ж співрозмовник під час бесіди часто відводить свій погляд убік, то є підстави думати, що партнер може нудьгувати або нервувати.

Іншою важливою для ділового спілкування системою невербальних засобів є рукостискання. Рукостискання – одна із поширених форм привітання. Ним традиційно завжди починається й закінчується будь-яка ділова бесіда. Рукостискання застосовується не тільки при вітанні й прощанні, але й для констатації взаємної поваги і довіри. Від виду рукостискання залежить результат ділових зустрічей [7].

Основними завданнями ділової бесіди є [7]:

- переконання партнерів прийняти отримані пропозиції;
- отримання службової інформації;
- спільний пошук та розробка ідей;
- контроль, координація, стимулювання необхідної трудової діяльності.

У ділових стосунках важливу роль відіграють увага до співрозмовника, тактовність, вміння говорити й уважно слухати. Можна виділити наступні принципи проведення ділових бесід [7]:

- принципи привернення уваги співрозмовників;
- принципи зацікавлення інформацією співрозмовників;
- принципи ґрунтовної аргументації;
- принципи нейтралізації сумнівів та зауважень співрозмовників;
- принципи прийняття кінцевих рішень.

Ділові бесіди матимуть позитивний результат лише за умов уважного сприйняття співрозмовників позицій та доказів, а також тактовної реакції на отриману інформацію. Будь-яка мисленнево-мовленнева діяльність буде складатись з трьох етапів [7]:

- докомунікативного;
- комунікативного;

- посткомунікативного.

Рис 10.15. Етапи комунікації

Джерело: побудовано авторами [7]

На першому етапі відбувається планування, оцінка ситуації, а також збір матеріалу, підготовка тез і запитань. На другому етапі проходить бесіда, яка складається із встановлення контактів, викладення своїх позицій та з'ясування позицій співрозмовників, спільного аналізу проблем, прийняття рішень. На третьому етапі відбувається аналіз, без якого не відбудеться розвиток, удосконалення комунікативної культури осіб [7].

Правильне ведення бесіди передбачає озвучення мети, задач, оголошення послідовності розгляду питань. Запланована ділова бесіда може мати таку структуру [7]:

- передачу інформації;
- спростування аргументів співрозмовників;
- прийняття рішень.

На початок і кінець бесіди слід звернути особливу увагу. Адже, логіка комунікації досить часто змушує винести головні тези у середину викладення. Викладаючи матеріал, необхідно акцентувати увагу на перевагах й наслідках

наведених фактів. Необхідно направляти аргументи на мотиви й цілі співрозмовників [7].

Отже, вивчення особливостей комунікацій є важливою умовою налагодження успішних соціальних комунікацій у діловому середовищі та в повсякденному житті.

Питання самоконтролю знань до розділу 10:

1. Процес комунікації.
2. Мета комунікації
3. Етапи комунікації.
4. Необхідні елементи для комунікацій.
5. Концепції обміну інформацією за фахом.
6. Зміст комунікації.
7. Види соціально-комунікаційних каналів.
8. Види штучних комунікаційних каналів.
9. Види спілкування.
10. Державна мова – як засіб комунікації.
11. Етика ділового спілкування.
12. Предмет для ділового спілкування.
13. Основні засади ділового спілкування.
14. Діловий протокол та стилі ділового спілкування.
15. Джерела повідомлень.
16. Канали комунікації.

17. Міжособистісні комунікації.
18. Засоби ділової комунікації.
19. Усні комунікації.
20. Письмові комунікації.
21. Електронні комунікації.
22. Формальні комунікації.
23. Група психологічних способів впливу одного суб'єкта на інший.
24. Способи впливів на особу.
25. Моделі спілкування.
26. Стили лідерства.
27. Стили ділового спілкування.
28. Стратегії спілкування.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 10:

1. Поняття і загальна характеристика комунікацій. URL: https://pidru4niki.com/74374/ekonomika/ponyattya_zagalna_harakteristika_komunikatsiy. (дата звернення 20.09.2022р.).

2. Типи комунікацій. URL: https://pidru4niki.com/81799/menedzhment/tipi_komunikatsiy. (дата звернення 20.09.2022р.).

3. Холод О. Сучасні теорії та тенденції розвитку соціальних комунікацій. Київ - Кривий Ріг: Київський національний університет культури і мистецтв. с. 213.

4. Соціальні функції масової комунікації. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/1028/42/1/3/>. (дата звернення 20.09.2022р.).

5. Структура і види соціальних комунікацій. URL: <https://studfile.net/preview/383773/page:3/>. (дата звернення 20.09.2022р.).

6. Комунікації. URL: <https://pidru4niki.com/86542/menedzhment/komunikatsiyi>. (дата звернення 20.09.2022р.).

7. Етика ділових відносин : навчальний посібник / [Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. та ін.] Вінниця : ВНТУ, 2011. 309 с.